പന്ത്‌ജേ മംഗേശ റാവു

വി. സീതാരാമയ്യ

920 PAN

ഭാരതീയ
സാഹിത്യ
ശില്പികൾ

PG Library & Research Center

ഭാരതീയ സാഹിത്യ ശില്പികൾ

പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു

11872

വി. സീതാരാമയ്യ

വിവർത്തനം :
കെ. പി. ശങ്കരൻ

സാഹിത്യ അക്കാദമി

Panje Mangesha Rau — Malayalam translation by K. P. Sankaran of V. Sitaramiah's monograph in English. Sahitya Akademi, New Delhi (1984), Rs. 4.

920 PAN

© Sahitya Akademi
First published: 1984

പ്രധാന സ്ഥാപനം:

സാഹിത്യ അക്കാദമി
രവീന്ദ്ര ഭവൻ, ന്യൂ ഡെൽഹി—110001

പ്രാന്തീയ ശാഖകൾ:

29, എൽഡാംസ് റോഡ്, മദിരാശി—600018

ബ്ലോക്ക് V-B, രവീന്ദ്ര സാരോബർ സ്റ്റുഡിയം, കൽക്കത്ത—700 029

172, മുംബയ് മറാത്തി ഗ്രന്ഥസംഗ്രഹാലയ മാർഗ്, ദാദർ, ബോംബെ—400014

രൂ. 4.

മുദ്രണം:
ജനതാ പ്രസ്സ്, മദിരാശി-600014

മുഖവുര

പഞ്ജേ മംഗേശ റാവുവിന്റെ ജീവിതം, കൃതികം, വ്യക്തിത്വം എന്നിവയുടെ ഈ രൂപരേഖ ഞാൻ തയ്യാറാക്കുന്നത്, ഏറെയും ആ വിലപ്പെട്ട കാരണവർക്കുള്ള ഒരാദരോപഹാരം എന്ന നിലയ്ക്കത്രെ; അല്ലാതെ ആ വിഷയത്തിൽ ഒരധികാരി എന്ന നിലയ്ക്കല്ല. ഇരുപതുകളുടെ മദ്ധ്യത്തിനുശേഷം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കൂടക്കൂടെ സന്ധിച്ചു; അദ്ദേഹത്തോടു സൗഹൃദം വളർത്തുകയും ചെയ്തു. തന്റെ ഏതു സാഹിത്യകൃതിയുടേയും മൂല്യത്തെ തികച്ചും അതിശയിക്കുന്നവയായിരുന്നു, ഒരു വ്യക്തി എന്ന നിലയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാനുഷിക ഗുണങ്ങളം. ഇതു മറിച്ചാക്കാമായിരുന്നു, അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ആശിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ. എന്നാൽ മംഗലാപുരത്തും കർണ്ണാടകത്തിലെ മറ്റിടങ്ങളിലുമുള്ള പെറുപ്പക്കാരായ എല്ലാ എഴുത്തുകാർക്കും ഒരു മാർഗ്ഗദർശിയും സുഹൃത്തും ആയിരിക്കാനാണ് അദ്ദേഹം കൂടുതൽ ഇഷ്ടപ്പെട്ടത്. അദ്ദേഹത്തെ അക്കാലത്ത് അടുത്തറിഞ്ഞിരുന്ന അപൂർവ്വം വ്യക്തികളേ ഇന്നു നമ്മോടൊന്നിച്ചുള്ളൂ. ഡോക്ടർ മാസ്തി വെങ്കടേശ അയ്യങ്കാർ എന്റെ ടൈപ്പുചെയ്ത പ്രതി പരിശോധിക്കാൻ സമ്മതിച്ചതും, ഏതാനും വിശദാംശങ്ങളടക്കം ഊന്നലിലും ഒട്ടാകെ രചനയിലും ചില വ്യത്യാസങ്ങളം നിർദ്ദേശിച്ചതും ഭാഗ്യംതന്നെ. പഞ്ജേയുമായി പ്രായംകൊണ്ടു കൂടുതൽ സമീപസ്ഥനത്രെ മാസ്തി; കവിത, ഗദ്യം, വിമർശനം മുതലായവയിലൊക്കെയായി കന്നഡ സാഹിത്യലോകത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥാനമാവട്ടെ, സർവ്വോന്നതവുമാണല്ലോ.

പഞ്ജേയുടെ മകൻ മിസ്സൂർ മുകുന്ദറാവു, രണ്ടു പുത്രിമാർ, രണ്ടു പുത്രഭാര്യമാരും—ഇവരെല്ലാം അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് തങ്ങൾക്കുള്ള ധാരണകളം തന്ന് എന്നെ

സഹായിച്ചിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏറ്റവും ഇളയ പുത്രനായ മിസ്റ്റർ രാമറാവുപഞ്ജേ തയ്യാറാക്കിയതും, പൗത്രി വഴിക്ക് എനിക്കു ലഭിച്ചതുമായ ജീവചരിത്രക്കുറിപ്പുണ്ടല്ലോ, അത് വിലമതിക്കാനാവാത്ത ഒരു രേഖയത്രെ. ശ്രീ. ശേഖർ ഇന്ധിയ എനിക്കു നൽകിയ ഏതാനും വിവരങ്ങളും അത്യന്തം സഹായകമായിട്ടുണ്ട്. റാവു പരിഷ്കരിച്ച ഇംഗ്ലീഷ്–കന്നഡ നിഘണ്ടുവിന്റെ ഒരു പ്രതി ഈ സുഹൃത്ത് എനിക്കു കാണുമാറാക്കുകയും ചെയ്തു.

പഞ്ജേയെക്കുറിച്ച് ഒരു നിലയ്ക്കും ഒരു പൂർണ്ണ രേഖയല്ല ഇത്. അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടിട്ടുള്ള, അദ്ദേഹവുമായി അൽപസമയമെങ്കിലും ചെലവഴിച്ചിട്ടുള്ള ആർക്കും വിസ്മരിക്കാവതല്ല ആ വ്യക്തിത്വം. തന്റെ കൃതികളെ അർഹിക്കുന്നവിധം പ്രചരിപ്പിക്കാതിരിക്കേത്തന്നെ, അദ്ദേഹം ഒരു വ്യക്തി എന്ന നിലയ്ക്ക് ആളുകളുടെ സൗഹൃദങ്ങളിൽ അത്യുന്നതമായ ഒരു സ്ഥാനമാർജ്ജിച്ചു. കൃതികളെ പ്രചരിപ്പിക്കുക എന്നത് അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടി മറ്റുള്ളവർ ചെയ്യേണ്ടതത്രെ. പക്ഷേ അത്തരം കാര്യങ്ങളിൽ കന്നഡ ജനത ഒരിക്കലും ഏറെയൊന്നും മുന്നിലല്ല എന്നുമാത്രം.

എന്നെ ഈ ചുമതല ഏൽപിക്കുക, മികച്ച അനേകം എഴുത്തുകാരുടെ സംഭാവനയടങ്ങുന്ന ഒരു പരമ്പരയിൽ ഈ കൃതി ഉൾപ്പെടുത്തുക—ഇത് സാഹിത്യഅക്കാദമിയുടെ തികഞ്ഞ സൻമനോഭാവംതന്നെ. ഈ പദ്ധതി വിഭാവനം ചെയ്തവരുടെ പ്രതീക്ഷകളെ അൽപമെങ്കിലും സമീപിക്കുന്നു ഇത് എന്നും വരട്ടെ, ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായിക്കൊള്ളാം. അത്രയും മഹത്തും മാനുഷികവുമായ, അനുഗ്രഹാത്മകവും കാരുണ്യമയവും ആയ, സൗഹൃദപൂർണ്ണവും സർവ്വതോമുഖവും ആയ ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ അവതരണയോഗ്യമായ ഒരു രേഖ ചമയ്ക്കുന്നു ഇത് എങ്കിലോ, എനിക്ക് അങ്ങേയറ്റം സന്തോഷവുമായി. സെൻട്രൽ ബാങ്ക് ഓഫ് ഇന്ത്യയിലെ മിസ്റ്റർ എം. പി. വെങ്കടേശ് മൂർത്തി. എം. കോം , പറഞ്ഞുകൊടുക്കുമ്പോഴും കുറിച്ചെടുത്തും പ്രസ്സിലേയ്ക്കുള്ള പ്രതി ഭംഗിയായി ടൈപ്പു ചെയ്തും ഒക്കെ എന്നെ ഉടനീളം സഹായിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ബാംഗളൂർ,
8–7–1977.

— വി. സീതാരാമയ്യ.

ഉപക്രമം

പഴയ പ്രാദേശികതലങ്ങളിലെ സിദ്ധികം, എത്ര ഉന്നതമാവട്ടെ, ശ്രദ്ധിക്കപ്പെടുകയോ അഖിലേന്ത്യാനില വാരത്തിലുള്ള ആദരത്തിന് അത്രമേൽ പരിഗണിക്കപ്പെടുകയോ ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഗുണത്തിന്റേയോ മേൻമയുടേയോ പ്രാധാന്യത്തിന്റേയോ അഭാവം എന്നതല്ല കുറ്റം. ഭാഷ എന്ന മാധ്യമമത്രെ ദുർഘടത്തിനു കാരണം. ഇപ്പോഴും അതങ്ങനെത്തന്നെ. കന്നഡയിലെ എണ്ണപ്പെട്ട ഒരു കവിയും എഴുത്തുകാരനുമായ പഞ്ജേ മംഗേശ റാവുവിനെക്കുറിച്ചാണ് ഞാനിവിടെ പ്രതിപാദിക്കാൻ പോവുന്നത്. കർണ്ണാടക നാട്ടിൽപ്പോലും ഏറെക്കാലത്തോളം അദ്ദേഹം പരക്കെ അറിയപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ, തീരദേശത്തു സ്ഥിതിചെയ്ത ഭൂമിശാസ്ത്രപരവും രാഷ്ട്രീയവുമായ കാരണങ്ങളാൽ കർണ്ണാടകത്തിന്റെ ബാക്കി ഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും ഒറ്റപ്പെട്ടുപോയ ഒരു ജില്ലയിലായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിറവി. പണ്ടത്തെ മൈസൂർ പ്രവിശ്യയിൽ, അതിനാൽ, അദ്ദേഹം മിക്കവാറും അജ്ഞാതനുമായിരുന്നു. വടക്കൻ കാനറാ ജില്ലയും തുംഗഭദ്രയ്ക്കപ്പുറമുള്ള ഇടങ്ങളും മറ്റൊരു സംസ്ഥാനരേണത്തിനുകീഴെ ഇന്നത്തെ മഹാരാഷ്ട്ര സംസ്ഥാനത്താൽ സ്വാധീനിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടുകിടന്നു. പൂന കേന്ദ്രമായുള്ള സംസ്ഥാനത്തിന്റെ സ്വാധീനം ഒന്നു പ്രത്യേകമായിരുന്നു; ബോബേയുടെ ലൗകികസംസ്കാരത്തിന്റേതും. അന്നത്തെ ബോമ്പേ സിന്ധും ഗുജറാത്തുകൂടിയും ഉൾക്കൊണ്ടു; മദിരാശി, ഇന്നത്തെ കേരളം ആന്ധ്ര, ഒറീസ്സ എന്നീ സംസ്ഥാനങ്ങളെ ഉൾക്കൊണ്ടിരുന്നതുപോലെ. കർണ്ണാടകനാടിന്റെ 'തെക്കൻ മറാട്ടാ' ഭാഗങ്ങളും ഉർദു - തെലുങ്കു - തമിഴുജനവർഗ്ഗങ്ങളുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ഇതരഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും വെട്ടിത്തിരിഞ്ഞുകിടന്നു. പ്രായേണ അപരിചിതമായി

തോന്നാവുന്ന വിഭിന്നരീതികളിൽ നാടിന്റെ ഓരോ വ്യത്യസ്തഭാഗവും സംസാരിക്കുകയും എഴുതുകയും ചെയ്തുപോന്ന ഭാഷയുടെ ഒരു വക പ്രാദേശികഭേദമില്ലേ, അതൊഴികെ, അവരെ യോജിപ്പിക്കാൻ മമതയുടേയോ യാത്രയുടേയോ മറേറാ പൊതുബന്ധമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ മാത്രം കാണാവുന്ന കന്നഡയുടെ ഒരു പ്രാചീനരൂപത്തെ വടക്കൻ കാനറയിലേയും തെക്കൻ കാനറയിലേയും ഹവ്യകജനത സ്വന്തം ഭാഷാഭേദത്തിലൂടെ പാലിച്ചുപോന്നു. സ്കൂളിലെ പൊതുഭാഷയായി ജില്ലകളിൽ കന്നഡ നടപ്പിലിരുന്നു; എന്തെന്നാൽ, തുളുവിനും കൊങ്കണിക്കും അക്ഷരമാലയാവട്ടെ ലിഖിതസാഹിത്യമാവട്ടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. സഹ്യാദ്രി - മലനാട് - കുന്നിൻ പ്രദേശം എന്നെല്ലാം അറിയപ്പെട്ടുപോന്ന പശ്ചിമഘട്ടം മൈസൂരിനും കാനറാജില്ലകൾക്കും ഇടയ്ക്കു കിടന്നു. മംഗേശ റാവുവിന്റെ ജൻമസ്ഥലമായ തെക്കൻ കാനറയുണ്ടല്ലോ, അത് അക്കാലത്ത് കേരളവും ഉൾപ്പെട്ട മദിരാശി സംസ്ഥാനത്തിന്റെ ഭാഗമായിരുന്നു. വടക്കൻ കേരളത്തിൽ ബ്രിട്ടീഷ് ഭരണം പുലർന്നു. കൊച്ചി, പുതുക്കോട്ട, തിരുവിതാങ്കൂർ എന്നിവ പ്രത്യേകം ഭരിക്കപ്പെടുന്ന നാട്ടുരാജ്യങ്ങളുമായിരുന്നു. പ്രത്യക്ഷമായും പരോക്ഷമായും മദിരാശിസംസ്ഥാനത്തോടു ബന്ധപ്പെട്ടതായിരുന്നു കുടകും. ഏതായാലും ഈ ഏർപ്പാടിന്റെ മറെറാരു പ്രത്യേകത ഇതായിരുന്നു: മൈസൂരിലെ റസിഡൻറത്രെ കുടകിന്റെ ഭരണമേധാവി; പുറമെ, മദിരാശിയോട് മൊത്തത്തിൽ ഒരു ബാധ്യതയുമുണ്ടായിരുന്നു.

കൊങ്കണി മാതൃഭാഷയായ ഒരു സാരസ്വതബ്രാഹ്മണനായിരുന്നു പഞ്ജേ. മംഗലാപുരത്തിന് സംസാരഭാഷയായി തുളുവുണ്ടായിരുന്നു. കന്നഡത്തിന്റെ അംഗീകരിക്കപ്പെടാത്ത ഒരനുബന്ധദേശ്യഭേദമത്രെ ഇത്. കൊങ്കണിക്കുതന്നെയുണ്ടായിരുന്നു ഒരു ക്രിസ്ത്യൻ ശാഖയും (റോമൻ കത്തോലിക്കനും പ്രൊട്ടസ്റ്റൻറുമായി ഇരുവകയിൽ), പിന്നെ ഉച്ചാരണത്തിലും തനതായ ചില സമ്പ്രദായങ്ങളിലും വ്യത്യാസം വെച്ചുപുലർത്തുന്ന വേറൊരു ഗൗഡസാരസ്വതസഹോദരിയും. തെക്കൻ കാനറയിൽ

ഉഡുപ്പിവരേയ്ക്കും ബ്രാഹ്മണരും—ശൈവം വൈഷ്ണവം എന്നീ രണ്ടു വിഭാഗത്തിലും പെട്ടവർ—സംസാരിച്ചുപോന്ന ഭാഷയായിരുന്നു തുളു. വ്യാപാരം, ബാങ്കിങ്ങ്, വ്യവസായം, വാഹനങ്ങൾ—ഇവയിലൊക്കെ ഗൗഡസാരസ്വതർക്ക് താൽപര്യവും അഭിരുചിയുമാണ്. എന്നാൽ ഇതര ബ്രാഹ്മണരുമായി വളരെക്കാലത്തോളം ഇവർ വിവാഹം മുതലായ സാമൂഹികബന്ധങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടിരുന്നതായി തോന്നുന്നില്ല. ഇരുവിഭാഗങ്ങളും ഒരുമിച്ചിരുന്നു ഭക്ഷണം കഴിക്കുക എന്നതും ഇവർക്കു സമ്മതമായിരുന്നില്ല. ജനങ്ങളെ വേർതിരിച്ചുനിർത്തുന്ന വിചിത്രമായ ഒരുകൂട്ടം സാഹചര്യങ്ങൾ! ഇവർ മതപരമായി ഇരുവിഭാഗങ്ങളിൽ ചേർന്നവരായിരുന്നു: ഒന്ന് അദ്വൈതവും മറേതു ദ്വൈതവും.

പറയുന്നതിന്റെ ചുരുക്കം ഇതാണ്: ജനതയിലെ വിവിധവിഭാഗങ്ങളുടെ ലയം അവഗാഢമോ സുനിബദ്ധമോ ആയിരുന്നില്ല. ഹവ്യക ബ്രാഹ്മണരുടെ വിഭാഗമാണ് പ്രാചീന കന്നഡയിലും സംസ്കൃതത്തിലും നിഷ്ണാതരായ അദ്ധ്യാപകരേയും പണ്ഡിതരേയും സമ്മാനിച്ചുപോന്നത്. സഹാനുഭൂതിക്കും വൈകാരികസമന്വയത്തിനും അൽപമെങ്കിലും സംഭാവനയരുളുന്നവയായിരുന്നില്ല സാമൂഹികബന്ധങ്ങൾ. കന്നഡയുടെ കാര്യത്തിലായാലും ശരി, ഉഡുപ്പിക്കു വടക്കായിരുന്നു അതിന്റെ കൂടുതൽ നൈസർഗ്ഗികമായ താവളം. എന്നാലും സൂക്ഷ്മബുദ്ധിയും ജിജ്ഞാസയും ഹവ്യകേതരജനതയുടെ സ്വഭാവമായിരുന്നു. തെക്കുള്ള മലയാളികളോടും മുഖ്യമായും തമിഴരുംപ്പെടുന്ന ഭരണവർഗ്ഗത്തോടും തങ്ങളുടെ താൽപര്യങ്ങൾക്കു മൽസരിക്കേണ്ടിയിരുന്നതിനാൽ, ഇവ ഊട്ടിത്തിളക്കിയെടുക്കാനും ഇടയായി. ഭരണകൂടത്തിന്റെ സിരാകേന്ദ്രവും നീതിവിചാരണയുടെ ആസ്ഥാനവും എക്കാലത്തും മദിരാശിതന്നെ. ഇന്ത്യയുടെ തെക്ക് ഒരറ്റം മുതൽ മറേ അറ്റം വരെ ഈ ഭരണം വ്യാപിച്ചുനിന്നു, ഏതായാലും പൊതുഭാഷ കന്നഡയായിരുന്നു; സ്കൂളുകളിലെ അദ്ധ്യയനമാദ്ധ്യമവും അതുതന്നെ. ആലോചിക്കുമ്പോൾ എത്ര രസാവഹമാണ് നില: ഭക്ഷിണേന്ത്യ

യുടെ ഈ രണ്ടറ്റങ്ങൾക്കിടയ്ക്ക് ശരിക്കും നടുക്കാണ് ബാംഗളൂരിന്റെ സ്ഥാനം—ഏതാണ്ട് തിരുപ്പതിയുടെ അതേ അക്ഷാംശത്തിൽ—സമുദ്രവിതാനത്തിനും 3000-ൽ പരം അടി മേലേ. മംഗലാപുരം പടിഞ്ഞാറേ അറ്റത്ത്, മദിരാശി കിഴക്കേ അറ്റത്തും. ജീവിതത്തിലെ സാമൂഹികവും സാമ്പത്തികവും മറ്റുമായ ദൈനന്ദിനാവശ്യങ്ങൾക്കു പര്യാപ്തമായി തുളുവും കൊങ്കണിയും തഴച്ചുനിന്നിരുന്നെങ്കിലും, കൊങ്കണിക്ക് കന്നഡത്തെ, ആ ജില്ലയിൽ പരക്കെ മനസ്സിലാവുന്ന മാധ്യമം എന്ന നിലയിൽ, അന്നു വരിക്കേണ്ടിവന്നത് ഭാഗ്യമെന്നേ പറയാവൂ.[1]

സുഭഗവും കുശലവുമായ ഒരു ലഘുസമുദായമത്രെ സാരസ്വതർ—ധിഷണാപരമായ സ്വപ്നങ്ങൾ താലോലിക്കുന്നവർ; ശാന്തവും മാനുഷികവുമായ കഥകൾക്കും തൊഴിലുകൾക്കും പറ്റിയ അഭിരുചിയാർന്നവർ; സാഹിത്യം, കല, രാഷ്ട്രീയം, ഭരണം, നിയമം, വൈദ്യം എന്നീ ജീവിതത്തുറകളിൽ വ്യക്തിമുദ്ര പതിച്ചവർ. ആന്തരമായി അവ ഗാഢമായ ഒരു വൈകാരികബന്ധമുണ്ടായിരുന്നു ആ സമുദായത്തിന്ന്. തെക്കൻ കാനറയ്ക്കു പുറത്ത് അവർ മുഖ്യമായും വ്യാപിച്ചത് ബോമ്പേ, ധാർവാർ, ബാംഗളൂർ, മദിരാശി എന്നിവിടങ്ങളിലേയ്ക്കാണ്. എല്ലാം സംസ്കാരത്തിന്റേയും ഉന്നതവിദ്യാഭ്യാസത്തിന്റേയും കേന്ദ്രങ്ങൾ. സാരസ്വതർ എവിടേയും സ്വന്തം സാന്നിദ്ധ്യം അനുഭവപ്പെടുത്തുന്നു; അനുഗൃഹീതമായ, മിക്കവാറും അഭിജാതമായ ഒരുതരം സിദ്ധിയോടെ പ്രവർത്തിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഭാഷാപരവും സാംസ്കാരികവുമായ താൽപര്യങ്ങളുള്ളവർക്ക് ഒന്നത്രെ മെച്ചം: ഇവർക്ക് തമിഴ്, മലയാളം, കൊങ്കണി, മറാത്തി ഒക്കെ പരിചിതമായിരുന്നു. സാഹിത്യീയമായ സംവേദനത്തിന്നും ഉപലബ്ധികൾക്കും, നിശ്ചയമായും, ഇതൊരു വലിയ മെച്ചംതന്നെ. ആ സമുദായത്തി

1. അടുത്ത കാലോ അരയോ നൂറ്റാണ്ടിന്നുള്ളിൽ എന്താവും ഈ ഭാഗ്യത്തിന്റെ ഗതി എന്നൂഹിക്കാൻ രസമുണ്ട്. എന്തെന്നാൽ, കൊങ്കണി തനതായ ഒരു സാഹിത്യം വികസിപ്പിക്കയാണ്; സാഹിത്യഅക്കാദമിയുടെ അംഗീകാരവും ആർജിച്ചിരിക്കുന്നു. നാളെ തുളുവോ?

ലെ പലർക്കും ഒരുവേള കൂടുതൽ പക്ഷപാതം മറാത്തി യോടായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ ധാർവാർ, പൂന, ബോമ്പേ എന്നിവിടങ്ങളിൽ അവർ എളുപ്പം ചെന്നുപാർത്തുപോന്നു; അങ്ങനെ മറാത്തി പരക്കെ മനസ്സിലാവുമായിരുന്നു. ഇപ്രകാരം തെക്കൻ കാനറയിൽ സുരക്ഷിതമായ വേരുക ളോടെ, അവർ ഈ പ്രദേശങ്ങളിലെല്ലാം—ഗോവയാവാം കൂ ട്ടത്തിൽ ഒന്നാമത്തേത്—ഭാഷയിലും ആചാരങ്ങളിലും ഇവ യെ സ്വന്തമാക്കിക്കൊണ്ട്, വ്യാപരിച്ചുവന്നു.

തുംഗഭദ്രയുടെ ഈ വശത്തോ ആ വശത്തോ ഉള്ള കന്ന ഡമേഖലകളിൽപ്പോലും ദൈനന്ദിനജീവിതവ്യാപാരങ്ങ ളിൽ കന്നഡ അന്നു വേണ്ടത്ര പ്രാധാന്യം നേടിക്കഴിഞ്ഞി രുന്നില്ല. ഒരു ശുദ്ധകന്നഡമേഖലയായാവേണ്ട പഴയ മൈ സൂർ സംസ്ഥാനമുണ്ടല്ലോ, അതുപോലും ഈ സംഗതി യിൽ ഉദ്ബുദ്ധമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. കഴിഞ്ഞ ശതക ത്തിന്റെ എഴുപതുകളം മുതൽ, മദിരാശിസംസ്ഥാനത്തു നിന്നു വരുന്ന ദിവാൻമാരാണ് അവിടം ഭരിച്ചുപോന്നത്. ഇംഗ്ലീഷിനോടു ചായ്വ്; ഒപ്പം കന്നഡയേയും ഉയർപ്പെടു ത്താം, എന്നുവെച്ചാൽ അനുവദിക്കാം—ഈയൊരു മനോഭാവ മാണ് മൈസൂർ പ്രകടമാക്കിയിരുന്നത്. 1798–99 വരെ രണ്ടു തലമുറക്കാലം മുസ്ലീംഭരണത്തിന്നു വിധേയമായ ഈ പ്രദേശത്ത് ഇസ്ലാമിന്റേയും ഗണ്യമായ ഒരംശം ഉണ്ടായിരു ന്നു. കന്നഡ അത്രയ്ക്കൊന്നും ഒരു ശക്തിയോ ഘടകമോ ആയിരുന്നില്ല—മിക്കവാറും ഈ നൂറ്റാണ്ടിന്റെ ഇരുപതുക ളോളമോ അഥവാ കൃത്യമായും മുപ്പതുകംവരെയ്ക്കോ. അസ്പഷ്ടമായ ഒരു പ്രീതിയുണ്ടായിരുന്നു അതിനോട്; ആ പ്രീതി കൂടുതൽ യഥാർത്ഥവുമായിരുന്നു. ബംഗാളി യിലേയും മറാത്തിയിലേയും നവോത്ഥാനപ്രവണതകം ഉയിർക്കൊള്ളാൻ പണ്ഡിതൻമാരും സാഹിത്യകാരൻമാരും പരിശ്രമിച്ചുപോന്നു. തങ്ങയ്ക്ക് ഇംഗ്ലീഷിലുള്ള ഉപ സ്ഥിതി വെച്ചുകൊണ്ട് സർഗ്ഗാത്മകസിദ്ധി വികസി പ്പിക്കാനും യത്നം തുടർന്നു—ഈ പ്രാദേശികഭാഷയെ ആ ധുനികവിജ്ഞാനത്തിന്റെ ഒരു വാഹകമാക്കാൻ പാക ത്തിൽ. കന്നഡയെ വളർത്തെടുക്കുന്നതിന്നു സ്വയം സമർ പ്പിക്കുവാൻ ഒട്ടേറെ ഉൽസാഹികളെ തനിക്കു ചുറ്റും ഒരു

ക്കൂട്ടിയ പഞ്ജേയെപ്പോലുള്ള വ്യക്തികളെ തെക്കൻകാനറയിൽ നമുക്കു ലഭിച്ചു എന്നതു സുകൃതംതന്നെ—സർവ്വാശ്ലേഷകമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംവേദനം; അഭിവീക്ഷണമാവട്ടെ, വിദ്യാഭ്യാസത്തിനും സർഗ്ഗാത്മകസംഭാവനകൾക്കും വേണ്ടി അക്ഷമവും. സത്വരവും ആത്മാർത്ഥവും അക്ഷീണവും, പ്രോൽസാഹനത്തിനും വികസനത്തിനും സ്വയംസമർപ്പിതമായ ഓജസ്സുകൊണ്ടു സ്പന്ദമാനവുമായിരുന്നു അത്.

പഞ്ജേയെപ്പോലെയും അൽപംകൂടിക്കഴിഞ്ഞ് എം. എൻ. കാമത്തിനെപ്പോലെയും ഉള്ള എഴുത്തുകാരെക്കുറിച്ച്; 'സ്വദേശാഭിമാനി'യും 'കണ്ഠീരവ'യുംപോലുള്ള പത്രങ്ങളെക്കുറിച്ച്; ധർമ്മപ്രകാശ പ്രസ്സ്, മംഗലാപുരത്തെ കോഡിയൽ ബെയ്ൽ ആൻഡ് ബാസൽ മിഷൻ പ്രസ്സ് മുതലായ പ്രസ്സുകളേയും പ്രസാധകസ്ഥാപനങ്ങളേയും കുറിച്ച്—ഒക്കെ ഈ നൂറാണ്ടിന്റെ ആദ്യപാദത്തിൽ സ്കൂൾവിദ്യാർത്ഥികളായിരിക്കേ ഞങ്ങൾ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. പ്രൊട്ടസ്റ്റൻറ് ക്രിസ്ത്യാനികളുടെ നേതൃത്വത്തിലുള്ള ബാസൽ മിഷൻ പ്രസ്സാണ് ആധുനികരീതിയിലുള്ള വിദ്യാഭ്യാസത്തിനും, ഇന്നും അസദൃശമായി തുടരുന്ന വ്യാകരണം, നിഘണ്ടു മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ പ്രസാധനത്തിനും മിക്കവാറും അടിക്കല്ലിട്ടത് എന്നതു തീർച്ചതന്നെ. അവർ കന്നഡലിപികൾക്ക് ഒരന്തിമരൂപം നൽകി; മദിരാശിസംസ്ഥാനത്തിലേയും മൈസൂരിലേയും സ്കൂളുകളിലേയ്ക്കുള്ള പാഠപുസ്തകങ്ങൾ സജ്ജമാക്കുകയും ചെയ്തു. എന്തോ ഭാഗ്യത്തിന്, പഞ്ജേയും ബാസൽ മിഷൻ പ്രസ്സും അടുത്തു. ഇരുവർക്കുമുണ്ടായിരുന്നു ഇതിന്റെ നേട്ടം; ഇരുവരും ഒരുമിച്ചാവട്ടെ, ഒന്നിലധികം അർത്ഥങ്ങളിൽ മൗലികമായ കന്നഡപ്രവർത്തനത്തിന്റേയും സ്വാധീനത്തിന്റേയും — വിദ്യാഭ്യാസപരം, സാഹിത്യപരം, സാങ്കേതികം — പ്രാകാരങ്ങളുമായിരുന്നു. പാണ്ഡിത്യത്തിലും മറ്റുവിധത്തിലുള്ള സാഹിത്യസംഭാവനകളിലും മഞ്ചേശ്വരത്തെ എം. ഗോവിന്ദപൈയും, ഡോക്ടർ ടി. എം. എ. പൈയുടെ നേതൃത്വത്തിൽ ഉഡുപ്പിയിലും മണിപ്പാലിലുമുള്ള സാംസ്കാരികസ്ഥാപനങ്ങളും വെളിച്ചം വിത

യ്ക്കാനും നയിക്കാനും വളരെയെറെക്കെ പ്രവർത്തിച്ചു; സാംസ്കാരികവും പാണ്ഡിത്യപരവുമായി സ്വാധീനം ചെലുത്തുന്ന കേന്ദ്രങ്ങളും അടുത്തകാലത്തു സ്ഥാപിക്കയും ചെയ്തു, ശരിതന്നെ. എങ്കിലും, തികച്ചും അഭ്യസ്തവിദ്യവും ബുദ്ധിപൂർണ്ണവുമായ ഈ ജില്ലയുടെ ആ പ്രദേശത്തുപോലും പഞ്ജേയെപ്പോലെ അത്രയും മാനുഷികനൻമയും പ്രകാശവും പ്രസാദവും ഒത്തുചേർന്ന മറെറാരു വ്യക്തി ഇന്നും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഒരു ജനതയുടെ സംസ്കാരത്തിനെറ വ്യക്തിമുദ്രയാകേണ്ടതും, അനന്വയം എന്നു വിശേഷിപ്പിക്കേണ്ടതുമായ അതിസമ്പന്നമായ മാനുഷികഗുണങ്ങളില്ലേ, പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു അദ്ദേഹത്തെ അറിയുന്നവർക്കെല്ലാം, അവയുടെ ആകാരമായിരുന്നു.

സാമ്പത്തികമായി ഞെരുങ്ങുന്ന സാഹചര്യത്തിലായിരുന്നെങ്കിലും, സാംസ്കാരികവും മതപരവുമായി ഉൽകൃഷ്ടപാരമ്പര്യങ്ങളുള്ള ഒരു മദ്ധ്യവർഗ്ഗകുടുംബത്തിൽ 22-2-1874-ന്നാണ് പഞ്ജേ ജനിച്ചത്. തെക്കൻകാനറയ്ക്കും മൈസൂരിന്നും ഇടയ്ക്ക് ഒരു തീർത്ഥാടനകേന്ദ്രമുണ്ടല്ലോ, സുബ്രഹ്മണ്യ, അതിന്നടുത്ത ഒരു ഗ്രാമമാണെന്നു തോന്നുന്നു പഞ്ജേ. അവിടന്നു പോന്ന് ഈ കുടുംബം, മംഗലാപുരത്തിന് ഏതാണ്ട് 30 നാഴിക തെക്ക്, തെക്കൻകാനറയിലെ ഏറവും വലിയ നദിയായ നേത്രാവതിയുടെ മറുകരെ ബണ്ട്വാളിൽ പാർപ്പുറപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനെറ അച്ഛൻ രാമപ്പയ്യ ഒരു ഭക്തനായിരുന്നു. കുടുംബത്തിൽ പ്രത്യേകം താൽപര്യം പുലർത്തുന്ന ധർമ്മനിഷ്ഠയുള്ള ഒരു ഹിന്ദുപത്നിയായ ശാന്താ—ദുർഗ്ഗ അഥവാ സീതമ്മയായിരുന്നു അമ്മ. ഭർത്താവിൻെറ ചരമത്തിനുശേഷം കുട്ടികളെ—നാലു പുത്രൻമാരും ഒന്നോ രണ്ടോ പുത്രിമാരും—വളർത്തിക്കൊണ്ടുവരിക എന്നത് അവരുടെ ബാദ്ധ്യതയായി. രാമപ്പയ്യയുടെ ജീവിതകാലത്ത് ഏതോ വ്യവഹാരത്തിൽപെട്ട് ആ കുടുംബത്തിന് അതിൻെറ പൂർവ്വസ്വത്തു നഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നു. പിന്നെ ഒമ്പലത്തിലെ ശാന്തിക്കാരൻ എന്ന നിലയിൽ അച്ഛന് എന്തു നേടാനൊത്തുവോ, അതുകൊണ്ടുവേണ്ടിയിരുന്നു കഴിഞ്ഞുകൂടാൻ. തൻെറ ചില ആഭരണങ്ങളും വിറ്റും താൻ

സ്വയം ശേഖരിച്ചുവെച്ചിരുന്ന സമ്പാദ്യം പെലവഴിച്ചും അമ്മ സ്വന്തം നിലയിൽ ഒരു വീടുണ്ടാക്കിയെടുത്തു. ഒരു പാർപ്പിടവും പുറമെ ഒന്നോ രണ്ടോ കൊച്ചുപുരകളും. ആ പുരകളുടെ വാടകയിൽനിന്നാണ് അവർ കുട്ടികളെ വളർത്തിയത്. ദുർഘടം പിടിച്ച ചുറ്റുപാടുതന്നെ ഇത്. എന്നാലും നാലുപാടുമുള്ള കുടുംബങ്ങൾക്കൊക്കെ അവരെ ബഹുമാനമായിരുന്നു. പലർക്കും കൂടിയാലോചനയ്ക്കും മാർഗ്ഗദർശനത്തിനുമുള്ള ഒരു കേന്ദ്രവുമായിരുന്നു അവിടം. പുരാണകഥകളുടെ ഒരു നിധിനികുഷേപംതന്നെയായിരുന്നു ഈ അമ്മ; ഭക്തയും പരോപകാരപ്രവണയും ഭർത്താവിനോളംതന്നെ ശുചിവ്രതയും ധർമ്മനിഷ്ഠയും. അച്ഛനെക്കുറിച്ചു മധുരസ്മരണകളോടെ, അമ്മയുടെ നേരെ ശാശ്വതമായ ആദരവോടെ, മക്കൾ വളർന്നുപോന്നു.

[പഞ്ജേയുടെ കുടുംബത്തിന്റെ ഒരു രൂപരേഖയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തെ സംബന്ധിക്കുന്ന ഏതാനും വിശദാംശങ്ങളും അനുബന്ധം I ലും II ലുമായി കൊടുത്തിരിക്കുന്നു.]

I. കുട്ടിക്കാലവും വിദ്യാഭ്യാസവും

ബണ്ട്വാം ഒരു കൊച്ചുപട്ടണം മാത്രം. എന്നാലും സുന്ദരമായിരുന്നു. അപ്പുറത്ത് മൈസൂർ സംസ്ഥാനവും അന്ന് വടക്കൻ കാനറ എന്നു വിളിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ഭാഗവും ചേർന്ന സമതലത്തിലേയ്ക്ക് പശ്ചിമഘട്ടത്തിലൂടെ നീങ്ങുന്ന മുഖ്യ പാതയിൽ കിടന്ന അത് നാഗരികവും ഗ്രാമീണവുമായ ഇരുപ്രവണതകളും വികസിപ്പിച്ചു. ചുറ്റുവട്ടത്തുള്ള 30-40 സാരസ്വത കുടുംബങ്ങളിൽ പ്രമാണപ്പെട്ട ഒന്നായിരുന്നു പഞ്ജേ കുടുംബം. മാത്രമല്ല, രാമപ്പയ്യന്റെ കുട്ടികാലം മുതിർന്നവരുടെ ഭക്തിജ്ഞാനങ്ങളുടെ പേരിലും, ബുദ്ധിയുടേയും പട്ടണത്തിലെ സാമൂഹികവും സാംസ്കാരികവുമായ സകല പരിപാടികളിലും ആ കുട്ടികാലം വഹിച്ച പ്രസന്നവും പ്രയോജനപ്രദവുമായ പങ്കാളിത്തത്തിന്റേയും പേരിലും പരക്കെ അറിയപ്പെട്ടുപോന്നു. വീക്ഷണത്തിലായാലും പെരുമാറ്റത്തിലായാലും ഗൗരവക്കാരനായിരുന്നു മൂത്ത സഹോദരൻ കൃഷ്ണറാവു. മംഗേശറാവു രണ്ടാമത്തെ ആളും; അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുജൻമാരായ ശിവറാവുവും ശ്രീനിവാസറാവുവും രാഘവേന്ദ്രയും നന്നെ കുട്ടികളായിരുന്നു — രാമപ്പയ്യ മരിക്കുമ്പോഴും വെറും പത്തു മാസം മാത്രം പ്രായമായിരുന്ന അതിലും താഴെയുള്ള അനുജന്റെ കാര്യം പറയാനുമില്ല. ഇവരെല്ലാം ആ പ്രദേശത്തെങ്ങും അഭിമതരും പരിചിതരുമായിരുന്നു. തെങ്ങ്, മാവ്, പ്ലാവ്, പറങ്കിമാവ്, പുളി മുതലായ ഫലവൃക്ഷങ്ങളും പ്രകൃതിയുടെ ഹരിതൗദാര്യത്തെ സമ്പന്നമാക്കിയെങ്കിൽ, അപ്പുറത്ത് നേത്രവതീനദി അവർക്ക് ആഹ്ലാദത്തിന്റെ വറ്റാത്ത ഒരുറവയൊരുക്കി. കുട്ടികളുടെ പ്രാദേശികമായ കളികളിൽ പഞ്ജേ നല്ലൊരു പങ്കാളിയായിരുന്നു; പക്ഷേ കായികവിനോദങ്ങളിൽ വലിയ താൽപര്യം കാണിച്ചില്ല. ചതുരംഗവും നീന്തലും തനിക്കു പ്രിയമായിരുന്നു. നല്ലൊരു നീന്തൽക്കാരനായിരുന്നിട്ടും, തളർന്നു

കുഴഞ്ഞു മുങ്ങിത്താഴാൻ പോകയായിരുന്ന ഒരനുജനെ രക്ഷിക്കാനുള്ള ശ്രമത്തിൽ ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആയുസ്സൊടുങ്ങേണ്ടതായിരുന്നു എന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ശങ്കരനെ രക്ഷിക്കാൻ ശ്രമിക്കവേ തനിക്കു നില തെറ്റിയിരിക്കും; എന്നിട്ടു ശിവനും വെള്ളത്തിൽ ചാടിയത്രെ; മൂന്നു പേരും മുങ്ങി മരിക്കാറായതാണ്. യഥാവിൽ കണ്ടു നിന്ന ഒരാൾ നദിയിൽ ചാടി അവരെ കരയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു — അബോധാവസ്ഥയിൽ; ആ അസുഖം ഏതാനും നാൾ തുടരുകയും ചെയ്തു. അച്ഛനെപ്പോലെ മംഗേശറാവുവും കുട്ടിക്കാലത്ത് ഭക്തനായിരുന്നു; വീട്ടിലും അമ്പലത്തിലും ജപിച്ചുപോന്ന മന്ത്രങ്ങളും, അമ്മയിൽനിന്ന് താനധീനമാക്കിയ സമ്പത്തുണ്ടല്ലോ, മറാത്തിയിലേയും കന്നഡയിലേയും ഭിക്ഷുഗീതങ്ങൾ, അവയും മനഃപാഠമാക്കിവെച്ചു. മധുരവും മൃദുലവും അനർഗ്ഗളവുമായ ശബ്ദത്തിൽ തനിക്ക് പാട്ടുപാടാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. ചിലത് സ്വയം രചിക്കുകയും ചെയ്തു. വാക്കുകളുടെ നാദം, പ്രാസത്തിന്റെ വിലാസം, താളഘടനകളുടെ ആകർഷണം, മറ്റു ഇളംപ്രായക്കാർ അനുധാവനം ചെയ്യാൻ പ്രാപിക്കാവുന്ന സ്ഥിതിവിശേഷങ്ങളിൽപ്പോലും ഫലിതവും ചടുലമായ പ്രതികരണവും — ഇവയെല്ലാമായിരുന്നു തുടക്കംതൊട്ടേ അദ്ദേഹത്തെ ഏറ്റവും ഉൽസുകനാക്കിയിരുന്നത്. കുട്ടിയായ പഞ്ജേയുടെ കൊച്ചുതമാശകളും, ലഘുവും രസകരങ്ങളും ഇമ്പം കലർന്നവയുമായ നർമ്മവ്യാപാരങ്ങളും അമ്മയേയും മുത്തശ്ശിയേയും തികച്ചും ആഹ്ലാദിപ്പിച്ചുപോന്നു; കുട്ടിയിൽ ഈ സിദ്ധി വികസിക്കുംതോറും അവർ അതാസ്വദിക്കുകയും ചെയ്തു. ഒരു വാക്കുകൊണ്ടോ പാദംകൊണ്ടോ ആരംഭിച്ചിട്ട്, അതിനെ മറ്റൊന്നിനോടിണക്കി, പിന്നെ രണ്ടു പാദംകൂടി ചേർക്കുക; അങ്ങനെ ഒടുക്കം മുഴുക്കെ അർത്ഥപൂർണ്ണമല്ലെങ്കിൽപ്പോലും കിലുക്കമുള്ള ഒരു ശ്ലോകമാക്കി ചുറ്റെത്തിക്കുക—ഇത് അന്നു കന്നഡനാട്ടിന്റെ ചില ഭാഗങ്ങളിൽ—തെലുങ്കു നാട്ടിലാവട്ടെ കുറെക്കൂടി സമൃദ്ധമായും—നടപ്പുണ്ടായിരുന്ന ഒരു സമ്പ്രദായമത്രെ. ഇതൊരു കോലാഹലംതന്നെ. പഞ്ജേയും സഹോദരൻമാരും ഇത്തരം പരീക്ഷണങ്ങളിൽ മുഴു

കിയതിന്റെ പല കഥകളും പറഞ്ഞുകേൾക്കുന്നു. അമ്മയെ ഇത് കണക്കിലേറെ സന്തുഷ്ടയാക്കി. മറ്റുള്ളവരെയാട്ടെ, ഇത്തരം പ്രകടനത്തിന്റെ ശക്തിയും സൗന്ദര്യവും സ്പർശിക്കയും ചെയ്തു. സമൂഹത്തിലെ ഏതാനും മുതിർന്നവർ സദൃശമായ പദബന്ധങ്ങളും വരികളും ശ്ലോകങ്ങളും സ്വന്തമായി രചിച്ചിരുന്നതായിപ്പോലും തോന്നുന്നു.

വിജ്ഞാനത്തിനു ദാഹിക്കുന്ന വിചാരശീലനും ജിജ്ഞാസുവുമായ ഒരു ബാലനായിരുന്നു പഞ്ജെ; വായിക്കാനോ ആകർഷ്ണഗ്രന്ഥങ്ങൾ തേടാനോ ആ എളിയ പ്രദേശത്ത് സൗകര്യങ്ങളില്ലായിരുന്നു എന്നു മാത്രം. എന്നാലും താൻ അറിഞ്ഞതും പഠിച്ചതുമെല്ലാം തന്നോട് ഇടപഴകുന്ന കൊച്ചുകൂട്ടുകാർക്ക് പകർന്നുകൊടുക്കാൻ ആ ചടുലഹൃദയം ത്വരിച്ചു. ഏറെപ്പേർ ഇടപഴകിയിരുന്നുതാനും. അവർ കണ്ടെത്തിയ കളികളിൽ സ്കൂളായി കളിക്കലും ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. പഞ്ജേയാവും പ്രധാനാദ്ധ്യാപകൻ. അങ്ങനെ താളാത്മകമായ പദരചന എന്നതിനോട് സമാന്തരമായി ഈയൊരു പ്രവണതയും അദ്ദേഹത്തിൽ വികസിച്ചുവന്നു: തനിക്കു രസകരമായി തോന്നിയ എന്തിനേറെയും അറിവ് തന്റെ കൊച്ചുസുഹൃത്തുക്കൾക്കിടയ്ക്ക് പ്രചരിപ്പിക്കൽ. ഈ ഏർപ്പാടിന്റെ പൊതുജനസമ്മതി ബണ്ട്വാളിൽ ചിരകാലം സ്മരിക്കപ്പെട്ടുപോന്നു. വീട്ടുജോലികളിൽ അമ്മയെ സഹായിക്കയും വേണ്ടിയിരുന്നു തനിക്ക്; അതിൽനിന്ന് ഒഴിഞ്ഞുമാറില്ല താൻ; അമ്മയുടെ ആവശ്യത്തിന് കിണറ്റിൽനിന്ന് വെള്ളം കോരിക്കൊടുക്കും. ആഘോഷങ്ങൾക്കും എഴുന്നള്ളിപ്പുകൾക്കും രഥോൽസവം മുതലായ ക്ഷേത്രപരിപാടികൾക്കും പൊതുസദ്യകൾക്കും അദ്ദേഹം സുഹൃത്തുക്കളെ ഒരുക്കൂട്ടും. ഇവയിലൊക്കെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹായസഹകരണങ്ങൾ സവിശേഷമായിരുന്നുതാനും. അച്ഛന്റെ വരുമാനം തുച്ഛം; കുടുംബസംബന്ധമായ ഒരു ദ്രുണബാദ്ധ്യതയാണെങ്കിൽ കനത്തതും; ഈ ചുറ്റുപാടിൽ, പറ്റുന്നത്ര നന്നായി കഴിയുക — അത്രയേ ആ കുടുംബത്തിന് ആവതുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ.

ഹൈസ്കൂൾ വിദ്യാഭ്യാസം

ഉപരിപഠനത്തിനായി സ്ഥലം വിട്ടുപോകാൻ ഇപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിനു സമയമായി. ഒരു പ്രാഥമികവിദ്യാലയം മാത്രമുള്ള ബണ്ട്വാളിൽ അദ്ദേഹത്തിനതു ലഭിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലായിരുന്നു. കുടുംബത്തിനാവട്ടെ, ഉപരിവിദ്യാഭ്യാസം കൊടുക്കാനുള്ള ഉപസ്ഥിതിയും ഇല്ല. താൻ ആദ്യം മംഗലാപുരത്ത് അമ്മയുടെ ഒരു ബന്ധുവിന്റെ വീട്ടിൽ പാർത്തുവന്നതും, മംഗലാപുരംപോലെ വലിയൊരു നഗരത്തിലെ സ്കൂൾ വിദ്യാർത്ഥി എന്ന നിലയിൽ ധരിക്കാനുള്ള ഏതാനും വസ്ത്രങ്ങൾ ഞെരുങ്ങി സമ്പാദിച്ചെടുത്തതും എല്ലാം പഞ്ജെ അനുസ്മരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നതായി തോന്നുന്നു. ബുദ്ധിശക്തിയും അദ്ധ്വാനശീലവും സൗജന്യവിദ്യാഭ്യാസത്തിനുള്ള അനുവാദം അദ്ദേഹത്തിനു നേടിക്കൊടുത്തു. ട്യൂഷനുകളിൽക്കൂടിയും മറ്റും വേണം ഇതരാവശ്യങ്ങൾ നിവർത്തിക്കാൻ. രാവിലെയും ഉച്ചതിരിഞ്ഞും ലഘുഭക്ഷണത്തിന് അദ്ദേഹം എന്തു ചെയ്തുപോന്നു എന്ന് മഞ്ചേശ്വരത്തെ ഗോവിന്ദ പൈ വിവരിച്ചിട്ടുണ്ട്; രാത്രി അദ്ദേഹം എവിടെയാണ് ഉറങ്ങിയിരുന്നതെ് എന്നും വിവരിക്കുന്നു:

''അന്നദ്ദേഹം കുടുംബത്തെ മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നിരുന്നില്ല. ഗണപതിയമ്പലത്തിലേയ്ക്കുള്ള റോട്ടിൽ, വേണുഗോപാലക്ഷേത്രത്തിലെ മഠത്തിനു സമീപം, തന്റെ സഹോദരിയുടെ വീട്ടിൽനിന്ന് രാത്രിയും പകലും രണ്ടു തവണ അദ്ദേഹം ഉണ്ടുപോന്നു. പാനേമംഗളൂരിലെ വിഠൽറാവുവിന്റെ റസ്റ്റാറണ്ടിൽനിന്ന് ദിവസേന രണ്ടു തവണ ലഘുപലഹാരങ്ങളും കഴിച്ചുപോന്നു. ഗൗരീമഠത്തിലേയ്ക്കുള്ള റോട്ടിൽ നായംപള്ളി ശങ്കരനാരായണറാവുവിന്റെ വീട്ടിലായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ താവളം... ഇതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദിവസക്രമം. അദ്ദേഹത്തെ സന്ധിക്കണമെന്നും ചരട്ടെ, ശങ്കരനാരായണറാവുവിന്റെ വീട്ടുമുറ്റത്തിനുമേലേ ഒരു മുകൾമുറിയിൽ ചെല്ലേണ്ടിയിരുന്നു...'' എഴുതാനും നോട്ടുകളെടുക്കാനുമുള്ള കടലാസിനും ക്ഷാമംതന്നെ. അദ്ദേഹം ഒരേ പേജിൽ രണ്ടു തവണ എഴുതിയിരുന്നതായി തോന്നുന്നു. :പിന്നെ മറുവശ

ത്തുനിന്ന് വരികയും കിടയിലൂടെ വീണ്ടും താഴോട്ടും: ആദ്യം ഒരു തരം മഷിയിൽ; അടുത്ത തവണ മറ്റൊന്നിലും. ഒഴിവുനേരങ്ങളിൽ മറ്റുകുട്ടികളിൽനിന്ന് അദ്ദേഹം പുസ്തകങ്ങളും കടം വാങ്ങി; അങ്ങനെ തനിക്കവയില്ലാത്ത കോട്ടം നികത്തി. സ്വന്തം സിദ്ധികളായ ഓർമ്മ, ധാരണാശേഷി, ചടുലഗ്രഹണപടുത എന്നിവകൊണ്ട് പഞ്ജേ സ്ഥിതി ഭദ്രമാക്കി.

ബണ്ട്വാളിലെ കുടുംബത്തിനും തന്റെ സഹോദരൻമാർക്കും വല്ല സഹായവും നൽകേണ്ടതുണ്ട് എന്ന് തോന്നിയതോടെ, അദ്ദേഹം സ്വകാര്യട്യൂഷനുകളും എടുത്തുതുടങ്ങി; അത് എളിയ സമ്പാദ്യവും ഉണ്ടാക്കി. തനിക്കും തന്റെ വീട്ടുകാർക്കും ഇത് ഒട്ടൊരു തുണയരുളി. തന്റെ തന്നെ ഒരമ്മാവനിൽനിന്നുള്ള ദ്രോണഭാരവും ഹൈക്കോടതിയിൽനിന്ന് തനിക്കെതിരായി ഉണ്ടായ ഒരു കോടതിവിധിയും കൊണ്ട് ഹൃദയം തകർന്ന്, ഏതാണ്ട് 1892-ൽ രാമപ്പയ്യ മരണമടയുക—അതാണുണ്ടായത്. കുടുംബം പ്രകടമായും വിഷമത്തിലായി. അച്ഛന്റെ അന്തിമനിമിഷങ്ങളും അടുക്കുന്നതായി വാർത്ത കേൾക്കായി; അവസാനത്തെ യാത്രാബോട്ടും അക്കരെയ്ക്ക് നേരത്തേ വിട്ടത് കാണാറുമായി; അതോടെ പഞ്ജേ രാവുമുഴുവനും നടന്നിട്ടാണ് അച്ഛന്റെ അനുഗ്രഹം വരിക്കാൻ പാകത്തിൽ കൃത്യസമയത്ത് എത്തിച്ചേർന്നത്. കുട്ടികളെല്ലാമുണ്ടായിരുന്നു പിതാവിനു ചുറ്റും. പഞ്ജേയ്ക്കു നൽകിയ ഒരു നിർദ്ദേശം ഇതായിരുന്നു: "മദ്യം തൊടരുത്. സ്വച്ഛനും ശുദ്ധനുമായിരിക്കുക; ദുർഘടം എന്തുതന്നെയാവട്ടെ, സ്വന്തം അനുജൻമാരേയും അനുജത്തിമാരേയും പോറ്റുക". മകൻ ഇതവസാനംവരെ മതനിഷ്ഠയോടെത്തന്നെ അനുസരിച്ചു.

സഹോദരൻമാരിൽ മൂത്ത ആൾ ഉപരിപഠനത്തിനായി അതിനകം മദിരാശിക്കു തിരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ബിരുദം നേടിയശേഷം വിവാഹിതനായി ബോംബേ സംസ്ഥാനത്തിൽ ഒരു ജോലിയിൽ പ്രവേശിക്കുകയും ചെയ്തു. അതിൽപ്പിന്നെ അയാൾ കുടുംബത്തിൽവരിക എന്നത് അപൂർവ്വമായി. സഹോദരൻമാർക്കിടയ്ക്കുള്ള സ്നേഹം ഒടുക്കംവരെയ്ക്കും പൂർണ്ണവും ഭദ്രവുമായിത്തന്നെ കാത്തുപോന്നു.

എങ്കിലും, മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു നീങ്ങുകയല്ലാതെ നിവൃത്തിയില്ലാതെവന്ന കുടുംബത്തിനുവേണ്ടി കൃഷ്ണറാവുവിന് ഏറെയൊന്നും ചെയ്യാനില്ലായിരുന്നു. യാത്ര അക്കാലത്ത് ദുഷ്ക്കരമായിരുന്നു; തപാൽസൌകര്യങ്ങളും തുച്ഛം; ഉള്ളതിനുതന്നെ തകരാറുകളും; സർക്കാർ സർവ്വീസിന്റെ ചുമതലകളിൽ ആ മനുഷ്യൻ നിശ്ശേഷം മുഴുകിപ്പോയിട്ടും ഉണ്ടാവാം. 1894-നോടടുത്ത് പഞ്ജേയും വിവാഹം കഴിച്ചു—പിൽക്കാലത്ത് മദിരാശി സർക്കാറിൽ മുഖ്യ പരിഭാഷകന്റെ സ്ഥാനം വഹിച്ച പ്രശസ്തനായ ഒരു കന്നഡ വിദ്യാർത്ഥിയുടെ സഹോദരിയെ. മംഗലാപുരത്തുനിന്ന് ഏതാണ്ട് 35 നാഴിക തെക്ക് പുത്തൂരിലായിരുന്നു ആ കുടുംബം. എഫ്. എ. ജയിച്ച ഉടനെ കുടുംബത്തിന്റെ വിദ്യാഭ്യാസത്തിനും ഉപജീവനത്തിനും വഴി കണ്ടെത്താനുള്ള ഉദ്യമങ്ങൾക്ക് പഞ്ജേ ആക്കം കൂട്ടി. തനിക്കേറെവും പ്രിയപ്പെട്ട ഗണിതശാസ്ത്രത്തിൽ ഒരു ബിരുദമെടുക്കുക എന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ മോഹം. പക്ഷേ മംഗലാപുരത്ത് അന്നുണ്ടായിരുന്ന ഒരേയൊരു ഡിഗ്രികോളേജായ സെൻറ് അലോഷ്യസ് കോളേജിൽ ആ വിഷയം പഠിക്കാനുള്ള സന്നാഹമില്ലാതിരിക്കേ, കന്നഡ, ചരിത്രം, സാമ്പത്തികശാസ്ത്രം എന്നിവകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന് തൃപ്തിപ്പെടേണ്ടിവന്നു. രണ്ടു പാർട്ടുകളിൽ അദ്ദേഹം വേഗം പാസ്സായി. പെട്ടെന്നുതന്നെ—അപ്പോഴും ഒരു പൂർണ്ണബിരുദധാരിയായിരുന്നില്ലെങ്കിൽപ്പോലും—മംഗലാപുരം ഗവർമ്മേണ്ട് കോളേജിൽ ഒരു ഉപാധ്യാപകനായി നിയമനവും നേടി. അദ്ദേഹത്തെ ഒരു വിദ്യാർത്ഥിയെന്ന നിലയിൽ എഴുതിത്തള്ളിയിരുന്ന ഒരു കന്നഡ അദ്ധ്യാപകനെ ഇതു തികച്ചും വിസ്മിതനാക്കി.

II. തൊഴിൽ ജീവിതം

ഇതിനോട് ബന്ധപ്പെടുത്തി പറയാറുള്ള ഒരു സംഗതി രസകരമാണ്. കന്നഡയിലേയ്ക്ക് പിന്നീട് ഒന്നാംകിട സാഹിത്യം സംഭാവന ചെയ്ത വളരെ മുന്തിയ ഒരു കവിയും കന്നഡപണ്ഡിതനുമായ നാന്ദളികേ ലക്ഷ്മീനാരായണപ്പയും ഈ ഉദ്യോഗത്തിനുവേണ്ടി അപേക്ഷിച്ചിരുന്നു എന്നു കാണുന്നു. എങ്കിലും ഗവർമ്മേണ്ട് കോളേജിലെ പ്രിൻസിപ്പാൾ, മിസ്റ്റർ ഹെൻസ്മാൻ എന്നുപേരായ ഒരു സിംഹളമാന്യൻ, പഞ്ജെയെ ഈ സ്ഥാനത്തേയ്ക്കു തിരഞ്ഞെടുത്തു—ഇംഗ്ലീഷിൽ യാതൊരു യോഗ്യതയുമില്ലാത്ത ഒരാളേക്കാൾ അതറിയുന്ന ഒരാൾക്ക് മുൻഗണന എന്നതായിരുന്നു മാനദണ്ഡം. ഇപ്രകാരമൊരു വശമുണ്ടിതിന് എന്ന് സംഭവത്തിനു മുമ്പ് പഞ്ജെ ഒട്ടറിഞ്ഞതുമില്ല. രണ്ടു ജീവനങ്ങൾ അങ്ങനെ ഈ തിരഞ്ഞെടുപ്പിന്റെ ഫലമായി വ്യത്യസ്തരീതിയിൽ ഉരുത്തിരിഞ്ഞു. തന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്തതു വഴി നന്ദളികയ്ക്കു നഷ്ടം വന്നു എന്നു മനസ്സിലായപ്പോൾ പഞ്ജെ അദ്ദേഹത്തിന് ഹൃദ്യമായ ഒരു കത്തെഴുതിയതായി അറിയുന്നു. അതിൽ പറഞ്ഞു:

"നെല്ലിന്റെ ഉമി നീക്കുക മാത്രം ചെയ്യാറുള്ള ഉലയ്ക്ക കന്നഡ സാഹിത്യവും രചനയും പഠിപ്പിക്കാനായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു; മയിൽപ്പീലികൊണ്ട് ചമച്ച കലാകാരന്റെ തൂലികയാവട്ടെ, ചെപ്പിത്തോണ്ടിയായി മാത്രം ഉപയോഗിക്കാൻ നിയുക്തമാകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു."

ഉഡുപ്പിയിലെ ഒരു കായികാഭ്യാസക്കളരിയിൽ പരിശീലകനായി സേവനം അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടിവന്ന നന്ദളികേയുടെ സർഗ്ഗസിദ്ധിയെ അതിന്റെ പൂർണ്ണവ്യാപ്തി

യിൽ പഞ്ജെ ഗ്രഹിച്ചിരുന്നതുമില്ല. ഈ ഉദ്യോഗത്തിനു് തന്നോടൊത്തു് നനു്ദളികേയും മൽസരിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അദു്ദേഹം ധരിച്ചിരുന്നേ ഇല്ലതാനും. കുമാരവിജയം എന്ന പേരിൽ നനു്ദളികെ എഴുതിയ ഒരു യകു്ഷഗാനം വായിച്ചതോടെ അദു്ദേഹത്തോടുള്ള ആരാധനകൊണ്ടു് പഞ്ജെയു്ക്കു് നില തെറ്റിപ്പോയി. ഒടുക്കം ഇതാ തെക്കൻ കാനറയിൽ ഒരു യഥാർത്ഥകവി—അദു്ദേഹം പല വേദികളിൽ നിന്നും ഉദു്ഘോഷിച്ചു. തന്റെ ജോലിക്കു് പ്രഗദ്ഭനോ വണമല്ലോ—അതിനായി പഞ്ജേയു്ക്കു് ഇപ്പോഴും കന്നഡ പഠനത്തിൽ സവിശേഷം ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടിയിരുന്നു. നനു്ദളികെയു്ക്കു് ഹിതകരമായില്ലായിരിക്കാം; എങ്കിലും തന്റെ നിയമനം പഞ്ജെയെ സംബനു്ധിച്ചിടത്തോളം കാറ്റത്തു വീണുകിട്ടിയ കനിതന്നെയായിരുന്നു. നിസു്സാരമാണു് ശമ്പളം—ഇരുപതുറുപ്പിക മാത്രം; വിദ്യാഭ്യാസത്തിനായി അനുജൻമാരെല്ലാവരും മംഗലാപുരത്തുതന്നെ ഉണ്ടു്. ബണ്ടു് വാളിലുണ്ടായിരുന്നതെല്ലാം വിറ്റൊഴിച്ചു് കുടുംബം അതിനകം മംഗലാപുരത്തെയു്ക്കു് മാറിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അൽപംകൂടി ചെന്നപ്പോഴും അമ്മ മൂത്തമകന്റെ കൂടെ പാർക്കാനായി സ്ഥലംവിട്ടു എന്നാണു് തോന്നുന്നതു്. മറ്റൊരനുജൻ പഠനത്തിനുവേണ്ടി മദിരാശിക്കും തിരിച്ചിരുന്നു. മംഗലാപുരത്തുതന്നെ പിന്നേയും ശേഷിച്ചതു് പഞ്ജെയും ഭാര്യയും കുട്ടികളും; തനിക്കു കിട്ടാവുന്ന മറ്റു വരുമാനങ്ങളും ചേർത്തു് എങ്ങനെയെങ്കിലും ജീവിക്കുകതന്നെ.

രണ്ടനുജൻമാർ നേരത്തേ നിര്യാതരായിരുന്നു. മൂന്നാമത്തെ ആളുണ്ടല്ലോ, രാഘവേനു്ദ്ര, ഒരു ബഹിശ്ചരപ്രാണനെപ്പോലെ പഞ്ജേയോടു് പ്രത്യേകം ഒട്ടിനിന്ന, പഞ്ജേയു്ക്കു പ്രിയപ്പെട്ടതും താൽപര്യമുള്ളതും എല്ലാം ശരിക്കു മനസിലാക്കിയിരുന്ന, പഞ്ജേ ഒന്നിച്ചു് ചതുരംഗം കളിച്ചിരുന്ന, ആ അനുജനും ഇപ്പോഴും മരണമടഞ്ഞു. അമ്മ വീടുവിട്ടുപോവുന്നതിനു മുമ്പായിരുന്നു അതു്. ഈ അനുജന്റെ—ആഗനു്ദ എന്നാണു് അയാളെ വിളിച്ചിരുന്നതു്—മരണം പഞ്ജേയു്ക്കു് ഒരു വലിയ ആഘാതമായിരുന്നു.

വ്യകു്തിപരമായ ഈ ദുഃഖം ഒരു വശത്തു്; എന്തുവന്നാലും പരാശ്രയം കൂടാതെ മംഗലാപുരത്തു് ഒരുവിധം നിന്നു

പൊറുക്കാനുള്ള ദുർഘടം മറുവശത്തും—ഇത് പഞ്ജേയോളം സഹനശേഷിയോ നാഡീബലമോ ഇല്ലാത്ത ആരുടേയും ഊർജ്ജം ചോർത്തിയെടുത്തേനേ. എന്നാൽ കഷ്ടമാശീലം, ആത്മസംയമനം, തന്നെ സ്വയം വളർത്തിക്കൊണ്ടുവരാനും തന്റെ വരുതിയിലുള്ളവർക്ക് വേണ്ടതൊക്കെ കൊടുക്കാനും ഉള്ള ഒരിച്ചാശക്തിയും—അതായിരുന്നു പഞ്ജെ. ഒക്കെയായിട്ടും, ഈ ആഘാതം ഏറെക്കാലത്തോളം കടുത്ത തോതിൽ പഞ്ജെ അനുഭവിക്കതന്നെ ചെയ്തു. അദ്ദേഹം ഇക്കാലത്തെഴുതിയ ഗാനങ്ങളിലൊന്ന്, മിസ്സിസ് ഹേമൻസിന്റെ കവിതയുടെ പരിഭാഷയോ അനുവർത്തനമോ ആയാണ് ചിലർ ഗണിക്കുന്നത്. പിൽക്കാലത്ത് ഇളയപുത്രനും മറ്റുള്ളവരും ഇതിനെപ്പറ്റി അച്ഛനോട് ചോദിച്ചപ്പോഴും അദ്ദേഹം വെറുതെ പുഞ്ചിരിക്കുകയേ ചെയ്തുള്ളുപോലും. ഒരു വേള, ഇത്തരം സംഗതികളിൽ സ്വാഭാവികമാംവിധം, ഏതോ മൂലകൃതിയിൽനിന്ന് ഉത്തേജനം നേടിയതോ ഉറന്നുവന്നതോ ആവാം ഇത്. അതെന്തായാലും ക്രമത്തിൽ വികസിതമാവുന്ന ഇതിലെ ഭാവവും സമാപനപാദങ്ങളും ശരിക്കും ഒരിന്ത്യൻ കുടുംബജീവിതത്തിന്റെ മുദ്ര വഹിക്കുന്നു; കുടുംബത്തിലെ അമ്മയുടെ സംസ്കാരവും സ്വപ്നങ്ങളും ഇതിൽ പ്രതിഫലിക്കയും ചെയ്യുന്നു:

''ചന്തു കേറം! ദാരിയല്ലി നാ പോപേ മുന്ദേ
ബന്ദപനു ബളികേ നിന്നയ മുദുതന്തേ
മന്ദിമക്കളു പഡെദു ബാ നീനു ഹിന്ദേ''
എന്ദവന ബായ ബിഗിദളു മുദ്ദിനിനിന്ദേ

''ചന്തു, കേറം. പാതയിലൂടെ ആദ്യം ഞാൻ യാത്രയാവാം; എനിക്കു വഴിയേ നിന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അച്ഛൻ. മക്കളുമായി നീ പിറകേ വരിക'' എന്നുപൊല്ലി അവൾ ഒരുമ്മകൊണ്ട് അവന്റെ വായ മൂടി—ഹിന്ദുഗൃഹത്തിന്റെ യുഗദീർഘമായ സംസ്കാരവും പാരമ്പര്യവും ഇതിൽ നിഴലിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

ഏതാനും നാൾക്കുശേഷം കൃഷ്ണയ്യമാസ്റ്റർ സർവ്വീസിൽനിന്നും പിരിഞ്ഞതോടെ സീനിയർസ്ഥാനം പഞ്ജേ

യ്ക്കു ലഭിച്ചു, മാസവരുമാനം പത്തുറുപ്പികകൂടി വർദ്ധിക്കയും ചെയ്തു. ഇവിടം തൊട്ട് പഞ്ജേയുടെ ജീവിതം സാമ്പത്തികമായി കുറേക്കൂടി മൃദുലവും ഭാസുരവുമായ ഒരു പാതയിലേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞതായി തോന്നുന്നു.

അദ്ധ്യാപകജീവിതം എന്നത് ഇപ്പോഴും മിക്കവാറും തനിക്ക് ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞുവല്ലോ. ആ നിലയ്ക്ക് ഒരു ട്രെയിനിങ്ങ്ബിരുദംകൂടി നേടി അതിനു യോഗ്യനാവേണ്ടിയിരുന്നു. അതിനർത്ഥമോ, മദിരാശിക്ക് ഒരു യാത്ര എന്നത്രെ. ഭാര്യയും കുട്ടികളും മദിരാശി ഒരു ബന്ധുവിന്റെ കൂടെ പാർത്തു. പഞ്ജേയാവട്ടെ, ഭക്ഷണത്തിനും പാർപ്പിടത്തിനും പഠനത്തിനുമായി തെക്കൻ കാനറാ വിദ്യാർത്ഥികളുടെ ഒരെളിയ അനൗപചാരിക മെസ്സ്സംഘത്തിൽ ചേർന്നു. ഇത് ഏത്രമാത്രം ക്ലിഷ്ടമായിരുന്നാലും ശരി, പത്തുമാസം പാർത്ത് അദ്ദേഹം കോഴ്സ് പൊടുന്നനെ പൂർത്തിയാക്കി. അങ്ങനെ എൽ. ടി. ഡിഗ്രിയുമെടുത്ത് മംഗലാപുരത്ത് മടങ്ങിയെത്തുകയും തന്റെ സർക്കാർ ജോലിയിൽ സ്ഥിരീകരണം നേടുകയും ചെയ്തു.

സ്കൂളിൻസ്പെക്ടർ

ഒരു സബ് അസിസ്റ്റന്റ് സ്കൂൾ ഇൻസ്പെക്ടർ എന്ന നിലയ്ക്കാണ് അടുത്ത ഘട്ടം. അദ്ദേഹത്തിന് ആ നിയമനം കിട്ടി—കാസർക്കോട്ടേയ്ക്ക്. ആ പ്രദേശമൊട്ടാകെ അന്നു തെക്കൻ കാനറയിലായിരുന്നു.[1] ഇൻസ്പെക്ടറെന്ന നിലയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവർത്തനങ്ങളിൽ പെടുന്ന ഒരു സംഭവത്തെക്കുറിച്ച് പറയാറുള്ളത്, കൊച്ചുകുട്ടികളെ പഠിപ്പിക്കുമ്പോഴും ശിക്ഷണരീതി സരളമാക്കാനുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ബാസൽ മിഷൻ പ്രസ്സും മിഷണറി പ്രവർത്തകരുമായുള്ള സമ്പർക്കത്തിലൂടെ, എഴുത്ത് വായന കണക്കുകൂട്ടൽ എന്നിവ പഠിപ്പിക്കലിൽ അദ്ദേഹം പ്രാവീണ്യം നേടിയിരുന്നു. ഇത് കിൻഡർഗാർട്ടൺ പദ്ധതി അദ്ദേഹത്തിനു സുപരിചിതമാക്കുകയും ചെയ്തു. ആ പദ്ധതിയനുസ

---

1. ഇപ്പോഴും ഇത് ഉത്തരകേരളത്തിലത്രെ. അന്ന് കാസർകോഡും മദിരാശി സംസ്ഥാനത്തിന്റെ ഭാഗമായിരുന്നു.

രിച്ച് പാട്ടും കളിയും വഴിയുള്ള പരിശീലനം കൊച്ചു കുട്ടികൾക്ക് ആഹ്ലാദവും അറിവും ഒന്നിച്ച് പകർന്നുകൊടുക്കുമല്ലൊ. വീട്ടിൽനിന്ന് സ്കൂളിലേക്ക് പോവുക എന്നത് പണ്ട് കുട്ടികൾക്ക് വേദനാകരമായിരുന്നു. അത് വിസമ്മതവുമായിരുന്നു; ഇപ്പോഴോ, ആഹ്ലാദകരമായ ഒരനുഭവമായി. ഓരോ പ്രഭാതത്തിലും കുട്ടികൾ പ്രത്യാശയോടെ അത് കാത്തിരുന്നു. കളിയും പാഠപ്പും ഒന്നിച്ചു കൊണ്ടുപോവാനായി, ഗാനരചന എന്ന ജർമ്മൻ-പാശ്ചാത്യ പദ്ധതികൾ അവതരിപ്പിക്കയും ആ മട്ടിൽ പാഠപുസ്തകങ്ങൾ അച്ചടിക്കയും ചെയ്തുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. പടിഞ്ഞാറൻ തോതുകൾക്കൊത്താണ് ഈണങ്ങൾ ചിട്ടപ്പെടുത്തിയത്; എന്നിട്ട് അവിടത്തെ ഗാനങ്ങളുടെ 'സാഹിത്യം' അങ്ങനെത്തന്നെ കന്നഡയിലേയ്ക്കു പകരുകയോ അഥവാ കന്നഡവിദ്യാലയങ്ങളുടെ ആവശ്യാനുസാരം പാകപ്പെടുത്തിയെടുക്കുകയോ ചെയ്തു. ഇത് തികച്ചും തൃപ്തികരമായിരുന്നു എന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ; മിഷണറിമാരുടെ ഉദ്ദേശ്യത്തിന് ഇങ്ങനെ വലിയ മുന്നേറ്റം കൈവരുന്നതുമില്ല. എന്നാലും ഈ പുതിയ കാഴ്ചപ്പാടും സങ്കേതങ്ങളും സമ്പ്രദായവുമുണ്ടല്ലോ, ഇവയോടു പഞ്ജേയുടെ പ്രതികരണം എത്രമേൽ പൂർണ്ണമനസ്സോടെയുള്ളതും ഹൃദ്യവും ആയിരുന്നു എന്ന് അവർ മനസ്സിലാക്കി. ഒരു സ്കൂളിൻസ്പെക്ടറെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഇത് അസാധുരണമായ ഒരുപകരണമായിരുന്നു. ഭാര്യയും കുട്ടികളും ഇപ്പോൾ കാസർകോട്ട് നല്ലൊരു സ്ഥലത്ത് പാർപ്പുറപ്പിച്ചു. 'ഇൻസ്പെക്ടറച്ഛൻ' തങ്ങളോടൊപ്പം ചെലവഴിച്ച നിമിഷങ്ങൾ എത്ര ലാഘവവും ആഹ്ലാദവും കലർന്നവയായിരുന്നു എന്നും, ഇത് പഠനം എന്നത് തങ്ങൾക്ക് എത്ര സരളമാക്കി എന്നും മക്കൾ പറയാറുണ്ട്. മൂത്ത പുത്രൻമാർ ഇതിനിടെ വിദ്യാഭ്യാസം പൂർത്തിയാക്കിയിരുന്നു. എല്ലാവരും താമസിയാതെ കൊള്ളാവുന്ന ഉദ്യോഗത്തിൽ നിയമിതരാകയും ചെയ്തു. ഒന്നാമത്തെയാളായ മുകുന്ദറാവു ജാംഷെഡ്പൂരിലും പിന്നെ ഭിലായി

യിലും.[1] രണ്ടാമത്തെയാൾ, പഞ്ജെ ഗോപാൽറാവു, ഹൈദരാബാദിൽ ഒരു അഡ്വക്കേറ്റായിക്കൂടി; അവിടെ ഉത്തരോത്തരം പ്രാമാണ്യവും പദവിയും നേടുകയും ചെയ്തു. മൂന്നാമത്തെ മകൻ പഞ്ജെ രാമറാവു നാലു കൊല്ലം മുമ്പ് (1973) ഒരു ബസ്സപകടത്തിൽപ്പെട്ട് ദാരുണമായ നിലയിൽ മൃതിയടഞ്ഞു. ഇനി ഒരു മകൾ—അനസൂയ എന്നു പേരായ അവരെ പരിണയിച്ച യുവാവ് ലണ്ടനിൽനിന്ന് സാഹിത്യത്തിൽ ഒരു ബിരുദവും നേടി തിരിച്ചെത്തി ബോംബേയിൽ താമസമാക്കിയിരിക്കയാണ്.[2] ഇളയ മകൾ—ഇപ്പോൾ ശ്രീമതി ശാന്താ രാമേശ്വർറാവു—ഹൈദരാബാദിൽ വാഴുന്നു. അല്പലില്ലാത്ത, പ്രസന്നവും ഊർജ്ജസ്വലവുമായ ഒരു സംഘമായിരുന്നു ഇവരുടേത്; ഇൻസ്പെക്ടറുടെ കുടുംബജീവിതം അങ്ങനെ സന്തുഷ്ടമായിരുന്നു.

ഇൻസ്പെക്ടർ എന്ന നിലയിൽ ഗ്രാമംതോറുമുള്ള യാത്ര കാൽനടയായോ കാളവണ്ടിയിലോ വേണ്ടിയിരുന്നു. ബബ്ബുപൈ എന്നു പേരായ ഒരു വെപ്പുകാരനും രാമനായക് എന്നു പേരായ ഒരു വേലക്കാരനും—ഇവരിരുവരും ഉടനീളം അദ്ദേഹത്തോടൊന്നിച്ചുണ്ടാവും. വെപ്പുകാരൻ വേലക്കാരൻ എന്നീ സേവനങ്ങൾ ഇരിക്കട്ടെ; പുറമേ ഇവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിനിണങ്ങിയ കൂട്ടുകാരുമായിരുന്നു—അന്നത്തെ സംഭവങ്ങളുടെയൊക്കെ സ്മരണ താലോലിക്കുന്ന, അക്കാലത്തു പഞ്ജെ രചിച്ച അനേകം ഗാനങ്ങൾ ഓർമ്മിച്ചു വെയ്ക്കുന്ന, കൂട്ടുകാർ. നാടൻപാട്ടുകളും കഥകളും പഴഞ്ചൊല്ലുകളും സമാഹരിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തെ സഹായിച്ചതും ഇവർതന്നെ.

മദിരാശി വിദ്യാഭ്യാസ സർവ്വീസിൽ ഏതാനും കാലം മുമ്പെത്തിച്ചേർന്നിരുന്ന മിസ്റ്റർ എ. ജി. ബേൺ എന്നൊരു

---

1. അവിടെനിന്നാണ് ഏതാനും വർഷം മുമ്പ് അദ്ദേഹം പിരിഞ്ഞത്. ഇപ്പോൾ പൂനയിൽ താമസിക്കുന്നു. രണ്ടാമത്തെ പുത്രൻ ഇയ്യിടെ മരിച്ചുപോയി.

2. തന്റെ അച്ഛനെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ രീതികളെയും പറ്റി രാമറാവു ഇംഗ്ലീഷിലും കന്നഡയിലും ഉജ്ജ്വലവും രസകരവുമായി രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. അവരുടെ ജീവിതത്തിന്റെ മിക്ക വശങ്ങളും എനിക്കറിയാറായത് ആ കൃതിയിൽനിന്നത്രെ.

വിദ്യാഭ്യാസ പരിഷ്ക്കർത്താവ് ഭാഷാദ്ധ്യാപനത്തിലെ പ്രത്യക്ഷരീതിയിലേ, വളരെ ബുദ്ധിപൂർവ്വകമാവും അതിന്റെ അനുവർത്തനം എന്നു കരുതി അതിവിടെ അവതരിപ്പിച്ചിരുന്നു. അതാവട്ടെ, വിദ്യാഭ്യാസസ്ഥാപനങ്ങളിലെ ശിക്ഷണ സമ്പ്രദായത്തെ ഒട്ടാകെ ഇളക്കിമറിക്കാനും ഇടയായി. ആ പദ്ധതി നമ്മുടെ സാഹചര്യങ്ങൾക്കൊത്ത വണ്ണം പാകപ്പെടുത്തിയെടുത്താൽ വിദ്യാഭ്യാസത്തിന് ലാഘവം കൈവരും, കുട്ടികളുടെ ക്ലേശം കുറയുകയും ചെയ്യും എന്ന തോന്നലിലാണ് പഞ്ജേ ചെന്നു വീണത്. അദ്ധ്യാപകനും വിദ്യാർത്ഥിക്കും ഇത് ഏറെ എളുതാവും എന്നു മാത്രമല്ല, പഠനത്തിനാവശ്യമായ സമയവും ചുരുങ്ങിക്കോളും.

ഒരു താലൂക്ക് മുഴുവൻ പെടുന്ന കാസർകോട്ടു മേഖലയിൽ സബ്-അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടറായിരുന്നു അദ്ദേഹം. മലമ്പനി പടർന്ന ഉൾപ്രദേശങ്ങളിൽ അവിടവിടെയായി ചിതറിക്കിടക്കുന്ന വിദ്യാലയങ്ങളിലൊക്കെ ചെല്ലണം. ഇത് ഏതാനും നാളത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തെ അസ്വസ്ഥചിത്തനാക്കിക്കളഞ്ഞു; എങ്കിലും ആയസദൃഢമായ ശരീരഘടനയോടെ, വിദ്യാഭ്യാസച്ചുമതലകളുടെ നേരെ അർപ്പണബുദ്ധിയോടെ, അതിൽനിന്ന് മോചനവും നേടി. എന്നിട്ട്, ഇക്കാലത്ത് പ്രാഥമികവിദ്യാഭ്യാസത്തെക്കുറിച്ചുള്ള കാഴ്ചപ്പാടുതന്നെ തീർത്തും മാറിയെടുക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിന്നു സാധിച്ചു. ആ പ്രായത്തിൽ കുട്ടികളെ പഠിപ്പിക്കുക, അവരുടെ സ്നേഹശീലത്തിനും സ്വഭാവത്തിനും അടിത്തറയിടുക—ഒക്കെ ഈ കൗ കാഴ്ചപ്പാടിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു. അന്തരീക്ഷത്തിലേയും പ്രാഥമിക വിദ്യാഭ്യാസ നവീകരണ പരിപാടികളിലേയും ഈ പരിവർത്തനം സ്കൂളദ്ധ്യാപകർക്ക് പെട്ടെന്നറിയാറായി; അവർക്ക് ആസ്വാദ്യവുമായിരുന്നു അത്. അദ്ധ്യാപകരുടെ മേൽ കൽപനകളും അടിച്ചേൽപിക്കൽ, ശിക്ഷണനടപടികളും ആലോചിച്ചെടുക്കലും ഉത്തരവാടലും—അതിൽ മുഴുകുക മാത്രമല്ല ഇപ്പോൾ ഭരണത്തിന്റെ ബാധ്യത. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പരിശോധനയ്ക്കായി ഓരോ സ്കൂളും ഉറ്റു കാത്തിരിപ്പായിരുന്നു. പാട്ട്, നൃത്തം, കളി, കഥ പറച്ചിൽ—എല്ലാം ഉപ

യോഗിച്ച് അദ്ദേഹം അദ്ധ്യാപനംതന്നെ നടത്തും. ചുരുക്കത്തിൽ സ്കൂൾ ജീവിതമെന്നത് ഒരു സാക്ഷാൽ ആഹ്ലാദവും വീടിനേറെയും ആ ചുറ്റുവട്ടത്തിനേറെയും തടവറയിൽനിന്നുള്ള സ്വാഗതാർഹമായ മോചനവുമാക്കി മാറ്റും. അദ്ധ്യാപകർക്കുമതെ, ഇതൊരു ശിക്ഷണമായിരുന്നു. മിസ്റ്റർ ബേണിന്റെ പ്രത്യക്ഷപദ്ധതി ഇപ്പോഴും പൂർണ്ണമായും നടപ്പാവുകയായിരുന്നു.

പുതിയൊരു ശിക്ഷണ രീതി

ഗ്രാമപ്രദേശങ്ങളിൽ പ്രാഥമിക വിദ്യാലയങ്ങളുടെ തലത്തിലുള്ള—പൊതുവേ എല്ലാ പ്രാഥമിക വിദ്യാലയങ്ങളിലേയും—വിദ്യാഭ്യാസത്തെ താൻ എത്രമാത്രമാണ് വിലവെച്ചത് എന്നതിന്ന് നല്ല സൂചകമാണ് അദ്ദേഹം അദ്ധ്യാപകരിൽനിന്നു നേടിയ സ്നേഹാദരങ്ങൾ എന്നപോലെ അവരോടദ്ദേഹം പെരുമാറിപ്പോന്ന രീതിയും. ദയനീയമായ ഒരവസ്ഥയായിരുന്നു അവരുടേത്. 'ഒരു സ്കൂൾ സബ്-അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടറുടെ വ്യാജ ഡയറി' എന്ന പേരിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ലഘു കൃതിയുണ്ട്, അതിൽ അവരുടെ ജീവിതത്തിന്റെ ഒരു ചിത്രം സ്നേഹപൂർവ്വം ആവിഷ്കരിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ കൃതിയെക്കുറിച്ച് അൽപം കഴിഞ്ഞ് പറയാം. റെയ്ച്ചൂർ സമ്മേളനത്തിലെ (1934) അദ്ധ്യക്ഷപ്രസംഗം നിർവ്വഹിച്ചുകൊണ്ട്, സമാപനത്തിനു തൊട്ടുമുമ്പുള്ള ഖണ്ഡികയിൽ അദ്ദേഹം ചൂണ്ടിക്കാട്ടി: പരിഷത്തിന്റെ ലക്ഷ്യങ്ങൾ നിറവേറാനായി ഗ്രാമവിദ്യാലയങ്ങളുടേയും അദ്ധ്യാപകരുടേയും ശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കാനും നിലനിർത്താനും താനെത്രമാത്രം ആശിക്കുന്നുവെന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:

''സാഹിത്യരചന, ഭാഷയുടെ പുരോഗതി, ഗ്രാമീണമായ ആരോഗ്യത്തിന്റേയും ദേശീയമായ യോഗക്ഷേമത്തിന്റേയും പ്രോൽസാഹനം—ഇവയെല്ലാം ഈ അദ്ധ്യാപകരുടെ കൈയിലാകുന്നു. സമ്മേളനത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളേയും ലക്ഷ്യങ്ങളേയും കുറിച്ച് ആദ്യമായി ഇവരെ ഉദ്ബുദ്ധരാക്കണം—വേണ്ടിവന്നാൽ അംഗത്വത്തിനുള്ള സംഖ്യയിൽ ഇളവനുദിച്ച്, ഇവർക്ക് പരിഷത്തിൽ അംഗത്വം നൽ

കിക്കൊണ്ട്. ഇത്തരമൊരു യത്നത്തിൽ ഇവരുടെ അഭിനിവേശവും ആത്മാർത്ഥതയും നാം ആകർഷിച്ചേ തീരൂ. സാഹിത്യം എന്ന ദീപയഷ്ടിയുടെ അഗ്നിയും ജ്വാലയും ഈ അദ്ധ്യാപകർ സ്വന്തം കൈകളിൽ വഹിക്കുന്നു എന്നും വരട്ടെ, ഓരോ ഗ്രാമീണ വിദ്യാലയവും ഓരോ പരിഷത് കേന്ദ്രമായി മാറും; അവിടത്തെ ഓരോ ബാലസമാജവും ഓരോ ലഘുസാഹിത്യ സമ്മേളനമായും തീരും. സ്കൂളിലെ കൈയെഴുത്തുമാസികയോ, എളിയ ഒരു പരിഷത് പ്രസിദ്ധീകരണവുമാവും. അങ്ങനെയേ, പൊതുജീവിതത്തിന്റെ നവീകരണത്തിനും മൗലികവും ശാശ്വതവും യഥാർത്ഥവുമായ സാഹിത്യസൃഷ്ടിക്കും ഉള്ള അടിത്തറയൊരുക്കാൻ ഈ പരിഷത്തും പരിഷത്തെന്ന ആശയവും പ്രാപ്തമാവൂ. അത്തരമൊരു അടിത്തറ പണിയുന്ന ശിൽപികളം ആരെന്നോ: ഗ്രാമീണ വിദ്യാലയങ്ങളിലെ പെരുപ്പക്കാരായ എന്റെ അദ്ധ്യാപകസുഹൃത്തുക്കളം.''

സ്വകാര്യമാനേജ്മെൻറുകളുടെ പ്രാദേശിക ബോർഡുകളം ഇത്തരം വിദ്യാലയങ്ങളിലെ കുട്ടികളുടെ വിദ്യാഭ്യാസം കൊണ്ടുനടത്തുന്ന കാലമായിരുന്നു അത്. അവയിൽ പലതും കൊള്ളരുതായ്മകളുടേയും അതാതിടത്തെ രാഷ്ട്രീയവും സാമുദായികവുമായ താൽപര്യങ്ങളുടേയും വിളനിലങ്ങളുമായിരുന്നു. സ്ഥാപനത്തിനു കിട്ടുന്ന സഹായധനവും അദ്ധ്യാപകരുടെ ശമ്പളത്തിൽനിന്നുള്ള പങ്കും വഴി ചെയർമാനും മാനേജ്മെൻറിലെ അംഗങ്ങളും ആദായമുണ്ടാക്കും. പ്രാഥമികം എന്ന ഈ ഘട്ടത്തിലെ വിദ്യാഭ്യാസത്തെ അതിന്റെ ശരിയായ അർത്ഥത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കയാണെങ്കിൽ, നാം വാർത്തെടുക്കാനാശിക്കുന്ന ദേശീയജീവിതവും പൊതുജീവിതത്തിന്റെ സർവ്വതോമുഖമായ പുരോഗതിയുമുണ്ടല്ലോ, അവ പടുത്തുയർത്താൻ കുറേക്കൂടി സർഗ്ഗാത്മകമായി പ്രാപ്തിതികഞ്ഞ ആരോഗ്യകരമായ ഒരു തലമുറ ക്രമത്തിൽ ഇവിടെ വളർന്നോളും എന്നായിരുന്നു പഞ്ജേയുടെ എപ്പോഴുമുള്ള അഭിപ്രായം. തങ്ങളുടെ കർത്തവ്യത്തിലേയ്ക്ക് ഉൻമുഖമായ ഒരുത്തരവാദിത്വബോധംകൊണ്ട് ഊർജ്ജസ്വലരായ മനുഷ്യജീവികം എന്ന നിലയിൽ തങ്ങം പരിഗണിക്കപ്പെടുന്നതായിത്തോന്നാൻ

അദ്ധ്യാപകരെ പരിശീലിപ്പിക്കണം. ഇതാണ് അവർ ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതും യത്നിക്കേണ്ടതും ആയ ഒന്നാമത്തെ ഉത്തരവാദിത്വം—ഈ ബോധം അവരുടെ ശമ്പളം, ജീവിത സാഹചര്യങ്ങൾ, ഇത്തരമൊരു സംരഭത്തിൽ അവർക്കു കൈവരുന്ന സഹകരണം, പ്രവർത്തനത്തിന് ഭരണസ്ഥാപനങ്ങളിൽനിന്നും അന്തിമമായി വിദ്യാഭ്യാസവകുപ്പിൽനിന്നു തന്നെയും ഉള്ള പ്രതിഫലം, എല്ലാറ്റിലും വേണം പ്രതിഫലിക്കുക.

മറ്റു മേഖലകളിലെ ഇൻസ്പെക്ടർമാരും, വിദ്യാഭ്യാസവ്യവസ്ഥിതി എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്ന ഒന്നുണ്ടല്ലോ, അതും ഇഷ്ടപ്പെട്ടാലും ശരി ഇല്ലെങ്കിലും ശരി, ഇതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാഴ്ചപ്പാടും യത്നത്തിന്റെ കാമ്പും. ഇതേ പദവിയിലുള്ള ഇൻസ്പെക്ടറായി അദ്ദേഹത്തിനു മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു മാറ്റം കിട്ടിയപ്പോഴും പഴയ കാഴ്ചപ്പാടും ഉദ്യോഗസ്ഥൻമാരും അദ്ദേഹത്തെ എതിർത്തു. ഈ പുതിയ പദ്ധതി നടപ്പാക്കുന്നതിനെ തകർക്കാൻ യത്നിക്കയും ചെയ്തു. സ്കൂൾ നടത്തിയ മുനിസിപ്പൽ–താലൂക്കു സമിതികളും, അവയുടെ ചെയർമാൻമാരും സ്വാധീനമുള്ളള മറ്റംഗങ്ങളും—അവരിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വന്തം സമുദായത്തിൽ പെട്ടവരായിരുന്നു—അദ്ദേഹത്തിന് എതിരായിത്തിരിഞ്ഞു. എന്നാലും, അബദ്ധവും അവ്യവസ്ഥിതവും പലപ്പോഴും തത്പദീക്ഷയില്ലാത്തതുമായ രീതികളും അടിച്ചേൽപിക്കാനുദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടുള്ള അവരുടെ ആജ്ഞകൾക്കൊന്നും, സ്വന്തം രീതികളും മാറ്റാനോ അനീതിയുടെ ഒരു കരുവായിത്തീരാനോ അദ്ദേഹത്തെ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നതിനു കഴിഞ്ഞില്ല. അവരുടെ ദുഷ്പ്രേരണ നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനെതിരെ ആരോപണങ്ങളും അന്വേഷണങ്ങളും ഒക്കെയുണ്ടായി. പക്ഷേ പഞ്ജെയുടെ നിലപാടു ശരിയായിരുന്നു, തെറ്റല്ലതന്നെ എന്ന് മേധാവികൾ മനസ്സിലാക്കി. ശക്തിമത്തായ സ്ഥാപിതതാൽപര്യങ്ങളുടെ എതിർപ്പ് എന്തായാലും നേരിടുകതന്നെ വേണ്ടിവന്നു—അദ്ദേഹത്തെ ഹയർ എലിമെൻറി വിദ്യാഭ്യാസത്തിനായുള്ള ട്രെയിനിങ്ങ് സ്കൂളിലേയ്ക്ക് ഹെഡ്മാസ്റ്ററായി മാറ്റി. ഇതാവട്ടെ,

പരോക്ഷമായി പഞ്ജേയ്ക്ക് മികച്ച ഒരവസരമാവുകയും ചെയ്തു. ജില്ലയിലെ എല്ലാ എലിമെൻററി സ്കൂൾ അദ്ധ്യാപകരും വിദ്യാർത്ഥികളായി ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുത്താണല്ലോ ചെല്ലുക. കുട്ടികളെ പഠിപ്പിക്കുന്ന ഒട്ടേറെ വ്യക്തികളുടെ വീക്ഷണം വിശാലമാക്കുവാൻ ഇത് സഹായകമായി. പരീക്ഷണത്തിനും നവീകരണത്തിനുമുള്ള ഒന്നാന്തരം സന്ദർഭമായിരുന്നു ഇത്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉപാദ്ധ്യാപകർ, സ്നേഹശീലരും സഹായസന്നദ്ധരുമായിരുന്നു. ഉള്ളാൾ മംഗേശറാവുവായിരുന്നു അവരിൽ മുഖ്യൻ; മറ്റുള്ളവർക്കാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തോടു വലിയ ബഹുമാനമായിരുന്നു. കർത്തവ്യോൻമുഖമായ അവരുടെ അർപ്പണബോധം നിമിത്തം അവരോടൊപ്പം ക്രമത്തിൽ ആ ട്രെയിനിങ്ങ് സ്കൂളിലെ ശിക്ഷണരീതിയപ്പാടെ പരിവർത്തനവിധേയമായി. ക്ലാസുമുറികൾ, ചുറ്റുമുള്ള സമൂഹങ്ങൾ എന്ന വകഭേദം കാണിച്ചില്ല എന്നതാണ് ഈസ്ഥാപനത്തെ സ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം വിശേഷപ്പെട്ട ഒരു വശം.

ഏറ്റവും പാവപ്പെട്ട എലിമെൻററി സ്കൂളദ്ധ്യാപകനെപ്പോലും ഒരു കീഴാളൻ എന്ന നിലയ്ക്കല്ല കണക്കിലെടുക്കുക—ഇതായിരുന്നു തുടക്കം തൊട്ടേ പഞ്ജേയ്ക്കു പരിചയം. അവരെ ഏകവചനത്തിൽ സംബോധന ചെയ്യുകയോ, ഒരു മേലാളൻ കീഴാളനോട് എന്നതുപോലെ അവരോടു പെരുമാറുകയോ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. വീട്ടിൽ തൻെറ കുട്ടികൾക്ക് അദ്ദേഹം ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തതും ഈ രീതിതന്നെ. വേലക്കാരെ എങ്ങനെ വിളിക്കണം, അവരുടെ ചുമതലകളേയും ജോലികളേയും കുറിച്ച് അവരോട് എങ്ങനെ സംസാരിക്കണം—എല്ലാം അദ്ദേഹം കുട്ടികളെ ശരിക്കും പഠിപ്പിച്ചു. മറേറ സ്കൂളുകളിൽ താനുപയോഗിച്ച ഗാന-നൃത്ത-കഥാപദ്ധതിയുണ്ടല്ലോ, അതുതന്നെയാണ് ജില്ലാ വിദ്യാഭ്യാസതലത്തിലും സാർവ്വത്രികമാക്കാൻ അദ്ദേഹം ആശിച്ചത്. കാസർകോട്ടു കഴിഞ്ഞകാലത്തും പിന്നെ മംഗലാപുരത്തും അദ്ദേഹം ഇതെങ്ങനെ അനുഷ്ഠിച്ചു എന്നതിന് അദ്ദേഹത്തിൻെറതന്നെ കുട്ടികൾ സാക്ഷ്യം വഹിക്കുന്നു. തൻെറ കുട്ടി

കയ്ക്കുവേണ്ടി നീക്കിവെക്കാൻ പഞ്ജേയ്ക്ക് ഏറെയൊന്നും നേരമുണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നാണ് പറയപ്പെടുന്നത്. എന്നാലും ജോലി കഴിഞ്ഞ് അദ്ദേഹം വീട്ടിലെത്തുന്നതും കാത്ത് ഇവർ പ്രതീക്ഷയോടെ, ആഹ്ലാദത്തോടെ, ഇരിപ്പാവും. കായികമേളകളിൽ വിജയം വരിക്കാനോ പൂർവ്വവിദ്യാർത്ഥികയ്ക്കു സമ്മാനം ലഭിക്കാനോ ഉന്നംവെച്ചുകൊണ്ടായിരുന്നില്ല ട്രെയ്നിങ്ങ് സ്കൂൾ പരിപാടികളുടെ സംവിധാനം; സമൂഹത്തിന്റെ സംഘടിതമായ ഓരോ മേളയും ആഹ്ലാദിക്കാനും ആഘോഷിക്കാനുമുള്ള സന്ദർഭമായിരുന്നു. അവഗണിക്കപ്പെട്ട, അടിച്ചമർത്തപ്പെട്ട കുട്ടികയ്ക്ക്—ഇന്നു ഹരിജനങ്ങൾ എന്നറിയപ്പെടുന്ന ആ വർഗ്ഗത്തിന്—പ്രവേശനം നൽകി; ഉന്നതകുലജാതർക്ക് തുല്യരാണ് തങ്ങളും എന്ന് അവർക്ക് ബോധ്യമാക്കിക്കൊടുക്കയും ചെയ്തു. ഇത്തരമൊരാഘോഷത്തിന്നിടെ, അദ്ദേഹം ക്ലാസ്സിൽ പരിശീലനം നേടുന്ന ഒരാളെക്കൊണ്ട് പ്രസിദ്ധമായ 'പുലയപ്പാട്ട്' പാടിച്ചു. ഇതിലെ 'ഉള്ളയ്യ' (യജമാനൻ അഥവാ ഉടമ) എന്ന വാക്കിന് 'ഉള്ളവൻ'—'ഇല്ലാത്തവൻ' എന്നതിനു വിപരീതം—എന്നാവാം അർത്ഥം; എങ്കിലും അഭിജാതമായ അധീശവർഗ്ഗത്തിന് ഉള്ളിൽത്തട്ടുന്ന ഒരു വിലാപമായിരുന്നു ഇത്; അടിച്ചമർത്തുന്നതിനേറെയും ന്യായമായ അവകാശങ്ങൾ നിഷേധിക്കുന്നതിനേറെയും പ്രത്യാഘാതങ്ങൾക്കെതിരെ ഒരു താക്കീതും. വർഗ്ഗരഹിതമായ ഒരു ജീവിതവ്യവസ്ഥിതിയിൽ ഇവർ തുല്യപങ്കാളികളാകയാണ് എന്നും വരട്ടെ, രാഷ്ട്രഭാഗധേയം കൂടുതൽ സുഗമമായി നേടാം; നാടിന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യം കൂടുതൽ നിശ്ചിതവും സുസ്ഥിരവുമാക്കുകയും ചെയ്യാം.

എതിർപ്പ്:

അദ്ദേഹത്തിന്റെ എതിരാളികൾ സുശക്തരും സുപ്രതിഷ്ഠിതരും ക്ഷമിക്കാൻ കൂട്ടാക്കാത്തവരുമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ ജില്ലയിൽനിന്നും ഓടിച്ചിട്ടേ അവർക്കു തൃപ്തിയായുള്ളൂ. പക്ഷേ പഞ്ജേയുടെ പദ്ധതികൾ എത്ര നവീനവും സജീവവുമാണ്, എത്ര ബുദ്ധിപൂർവ്വകവും വിശാലവീക്ഷണത്തിൽ അധിഷ്ഠിതവുമാണ്

എന്ന് മദിരാശിയിലെ വിദ്യാഭ്യാസവകുപ്പധികൃതർക്ക് അറിയാമല്ലോ. മുമ്പൊരന്വേഷണത്തിൽ പരിശോധനോദ്യോഗസ്ഥനായി ഒരു ലിറ്ററിൽ ഹെയിൽസ് വരികയുണ്ടായെങ്കിൽ, മൈസൂർ-കുടക്-മംഗലാപുരം ജില്ലകളിൽ വിദ്യാഭ്യാസമേധാവിയായ ഒരുദ്യോഗസ്ഥൻ പഞ്ജേയുടെ സുഹൃത്തായിമാറുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അവരുടെ സൌഹൃദം ഗാഢമായി വളർന്നു. തെക്കൻ കാനറാജില്ലയിൽ ആർക്കായാലും ശരി, പഞ്ജേയെപ്പോലെ ധീരനും ദഢമനസ്കനുമായ ഒരാളെ അസ്വസ്ഥനാക്കാനോ അവമാനിക്കാനോ പ്രയാസമായിരുന്നു. ഐ. എ. യേറ്റ്സ് അദ്ദേഹത്തെ കുടകിലേയ്ക്കു മാറ്റി. അവിടെ, പല ദുർഘടങ്ങൾക്കിടയ്ക്ക്, അൽപം ചെന്നതോടുകൂടി, സ്കൂളിൻസ്പെക്ടർ എന്ന നിലയിൽ കാളവണ്ടിയും മറ്റു കഷ്ടപ്പാടുകളുമായി ചുറ്റിത്തിരിഞ്ഞ് അദ്ദേഹം സ്ഥലപരിചയം നേടിയെടുത്തു. ഏറെത്താമസിയാതെ മെർക്കാറയിലെ സെൻട്രൽ ഹൈസ്കൂളിന്റെ മേധാവിയായി അദ്ദേഹം വീണ്ടും മാറ്റപ്പെട്ടു.

അവിടെ അദ്ദേഹത്തെ നേരിട്ട എതിർപ്പും പക്ഷപാതവും മറ്റൊരുവിധത്തിൽ പെട്ടതത്രേ. വിദ്യാഭ്യാസവകുപ്പിലെ ഒഴിവുകളിൽ കുടകിലെ അപേക്ഷകരെ ഏറെയൊന്നും ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നില്ല എന്നു കുടകുജനത—അവരിൽ ഒച്ചപ്പാടുണ്ടാക്കുന്ന ഏതാനും സ്ഥാപിതതാൽപര്യക്കാർ — അദ്ദേഹത്തിനെതിരെ ആക്ഷേപമുന്നയിച്ചു. പക്ഷേ ഇതിനാധാരമായി ഗണ്യമായ തെളിവൊന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. പഞ്ജേ നിയമിക്കപ്പെടുന്നതുവരേയും, സെൻട്രൽ ഇംഗ്ലീഷ് ഹൈസ്കൂളിന്റെ മേധാവികളും ബ്രിട്ടീഷുകാർ മാത്രം എന്നായിരുന്നു പതിവ്. ഇപ്പോഴും മുണ്ടും നീളൻ കോട്ടുമായി, തലപ്പാവും ചൂടി, ഇതാ തൊട്ട ജില്ലയിൽനിന്ന് ഒരാൾ കേറിയെത്തിയിരിക്കുന്നു. ഇത് കുടകിലെ സ്വാധീനശക്തിയുള്ള മേലാളർക്ക് അന്തസ്സുകേടായിത്തോന്നി. അങ്ങനെ കുറച്ചുകാലത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന് പ്രവർത്തനം സുകരമായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ പതുക്കെ അദ്ദേഹം സുഹൃത്തുക്കളെ നേടി; ക്ലബ്ബുകളിലും അത്തരം സംഘടനകളിലും അംഗമായി; അറിയപ്പെ

ടുന്നിടത്തൊക്കെ സ്നേഹാദരങ്ങളും ആർജ്ജിക്കുകയും ചെയ്തു. എങ്കിലും തന്റെ ആത്മാർത്ഥസുഹൃത്തുക്കളുടെ വലയം പരിമിതമായിരുന്നു.

കുടകിലെ മെർക്കാറയിൽ:

പഞ്ജേ ഭാര്യയേയും കുട്ടികളേയും തലസ്ഥാനനഗരമായ മെർക്കാറയിലേയ്ക്ക് കൊണ്ടുവന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് ഇപ്പോഴും ഊരുചുറ്റേണ്ട ആവശ്യമില്ല. മംഗലാപുരത്തെ ഹൈസ്കൂളിൽ ഹെഡ്മാസ്റ്ററെന്നനിലയ്ക്കും മെർക്കാറയിലെ സെൻട്രൽ സ്കൂളിൽ ഹെഡ്മാസ്റ്ററെന്ന നിലയ്ക്കും ധനസംബന്ധിയും മറ്റുമായ ക്ലേശങ്ങളെ അതിജീവിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചിരുന്നു. സാമ്പത്തിക ജീവിതം ഇപ്പോഴും വളരെ എളുപ്പവുമായി. എന്നാലും തെക്കൻ കാനറയിൽ തന്റെ ഇടമായ മംഗലാപുരത്തിനുവേണ്ടി ഹൃദയം കേണുകൊണ്ടിരുന്നു. കാസർകോട്ടുവെച്ച് തന്റെ കൊച്ചുകുട്ടികളെ രസിപ്പിക്കാൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം രചിച്ചതാണ് 'നാഗരഹാവേ' എന്ന (മൂർഖൻ പാമ്പിനെ സംബോധനചെയ്തുകൊണ്ടുള്ള) അതിമാത്രം ആകർഷകമായ പാട്ട്. ഇന്ത്യൻ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള ഉണർത്തെഴുന്നേറ്റാൽപര്യമാവിഷ്കരിച്ചു മംഗലാപുരത്തുവെച്ച് എഴുതിയ ഏതാനും കവിതകളും. രാഷ്ട്രത്തിന്റെ ഒട്ടാകെയുള്ള സേവനത്തിന് ജനതയെ ആഹ്വാനം ചെയ്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഗാഥകളെഴുതി; (ഉദാ: 'തുകഡികയന്നു കളെദു'—ഉറക്കംതൂങ്ങൽ ഉപേക്ഷിച്ചുകൊണ്ട്) ഗോഖലേയുടേയും തിലകന്റേയും ചരമം വിഷയമാക്കിക്കൊണ്ട് ചില ഗാനങ്ങളും. (ഇവ ഇപ്പോഴും കിട്ടാനില്ല.) പല ഒളിപ്പേരുകളിലും അദ്ദേഹം ലേഖനങ്ങളും കവിതകളും ഗാനങ്ങളും സംഭാവന ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. ആദ്യം തന്റെ പേരു തിരിച്ചിട്ട് 'റാ. മ. പം' എന്നോ 'ഹരട്ടെ മല്ല'—വായാടി—എന്നോ; പിന്നീട് 'കവിശിഷ്യ' എന്നും. ആധുനിക കന്നഡത്തോടു പൂർണ്ണമായ പക്ഷപാതത്തോടെയാണ് അദ്ദേഹം പ്രഥമകവിതാ പുസ്തകങ്ങളും മൂന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയത്. കുടകിലെ ജീവിതത്തിന്റേയും ജനതയുടേയും സൗന്ദര്യവും ഔജ്ജ്വല്യവുമത്രെ, അവിടത്തെ ഒരു ദേശീയോൽസവത്തെ പ്രകീർത്തിച്ചുകൊണ്ടുള്ള 'ഹുത്തരി

ഹാഡു' (പുത്തരിപ്പാട്ട്) എന്ന ഒരുൽക്കൃഷ്ടഗാനത്തിന്റെ രചനയെ പ്രചോദിപ്പിച്ചത്. എവിടെ എന്തു നിലയിലിരിക്കുമ്പോഴും ശരി, നാടൻപാട്ടുകളും കഥകളും ഭാഷാപരവും സാംസ്കാരികവുമായ ഇതരവിഭവങ്ങളും സമാഹരിക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം ഉൽസുകനായിരുന്നു. വിദ്യാഭ്യാസത്തിന്റെ പരിപോഷണത്തിനും കന്നഡഭാഷയുടേയും സാഹിത്യത്തിന്റേയും പുനരുജ്ജീവനത്തിനും, അതുകൊണ്ടുതന്നെ കന്നഡജനതയുടെ ജീവിതത്തെ സമ്പന്നമാക്കുന്നതിനും ഇവ ഉതകുമല്ലോ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഊർജ്ജസ്വലവും ഉർവ്വരവുമായ ഹൃദയം സാമാന്യജനതയുടെ അധികൃതമായ ചിത്രങ്ങളും സദാ ശേഖരിച്ചുകൊണ്ടേ ഇരുന്നു. വെപ്പുകാരൻ ബബ്ബുപൈ, വേലക്കാരൻ രാമനായക്—സ്ഥിരം ചങ്ങാതിമാരായ ഇവർ ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ അദ്ദേഹത്തെ സഹായിച്ചുപോന്നു. അവരെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണയും അവരോടുള്ള നന്ദിയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തിൽ അവസാനനാളുകളോളം നിലനിന്നു.

* * *

പത്രപ്രവർത്തനത്തിലും പ്രസാധനാലയത്തിലും :

ഹൈസ്ക്കൂൾ ഹെഡ്മാസ്റ്റർ എന്ന നിലയ്ക്കുള്ള കാലാവധി അവസാനിക്കുന്നതിന് എത്രയോ മുമ്പുതന്നെ—കമ്മീഷണറുടെ അവിഹിതം എന്നു തനിക്കു തോന്നിയ നടപടിയിൽ പ്രതിഷേധിച്ചുകൊണ്ട്—അദ്ദേഹം പിരിഞ്ഞുപോരാനുള്ള അനുവാദം തേടി. എന്നിട്ട് മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങി, നഗരത്തിന്റെ കദ്രി എന്നു പറയുന്ന ഭാഗത്ത് പാർപ്പുറപ്പിച്ചു. ഇതു സാഹിത്യപ്രണയികൾക്കു മിക്കവാറും ഒരു തീർത്ഥാടനകേന്ദ്രമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. 1927-ൽ കന്നഡ സാഹിത്യപരിഷത്ത് മംഗലാപുരത്തു നടന്നപ്പോൾ, അദ്ദേഹവും ഉള്ളാൾ മംഗേശറാവുവും ആയിരുന്നു സംഘടാനത്തിനു പിന്നിൽ. ഇക്കാലമായപ്പോഴേയ്ക്കും ബാസൽമിഷൻകാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹായത്തിനെത്തി; ആ സേവനം പ്രയോജനപ്പെടുത്തുക എന്നത് അവരുടെ സ്വന്തം വിദ്യാഭ്യാസ-പ്രസാധന പ്രവർത്തനങ്ങൾക്കും ഒരു സഹായമായിരുന്നു. കന്നഡയിലെ പ്രാ

ചീനഗ്രന്ഥങ്ങളും, സൂത്രങ്ങൾക്ക് ഇംഗ്ലീഷിൽ സംഗ്രഹം ഉൾക്കൊള്ളിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഒരു വ്യാകരണവും (അന്നോളം ഉണ്ടായിട്ടില്ലാത്തത്, അതിൽപ്പിന്നെ ആവർത്തിക്കപ്പെടാത്തതും.) പരിശോധിച്ചു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താൻ അദ്ദേഹത്തെ ലഭിച്ചുവല്ലോ. അവരുമായുള്ള പരിചയം ഇരിക്കട്ടെ; യൂറോപ്യൻ സംസ്കാരം, ജർമ്മനിയിലേയും പടിഞ്ഞാറൻ നാടുകളിലേയും സംഗീതികകളിലെ രീതികൾ, അതുപോലെ പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിലെ ഏറ്റവും മികച്ച സ്ഥാപനങ്ങളിൽ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിവന്ന ബാലസാഹിത്യം ഇവയോടെല്ലാമുള്ള സമ്പർക്കങ്ങൾ, പുതിയ പല അറിവുകളും പകർന്നരുളി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സ് വിശാലമാക്കി. 1902-നടുത്താണ്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്യാലൻ ബെനെഗൽ രാമറാവു സുവാസിനി എന്നു പേരായ ഒരു പത്രം പ്രസിദ്ധീകരിച്ചു; പഞ്ജെയായിരുന്നു പ്രായേണ ഇതിലെ മുഖ്യ ലേഖകൻ. ഒരു നെല്ലിക്കൈ കുടുംബവും വെങ്കടറാവുവുമാണ് ഇതിനു പണമിറക്കിയത് എന്നു പറയുന്നു. കാര്യമായും കുട്ടികൾക്കുവേണ്ടിയുള്ള പുസ്തകങ്ങളും മുത്തശ്ശിക്കഥകളും അച്ചടിക്കാനും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താനുമായി ഒരു ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലി ആരംഭിച്ചു. ഇത് ആനുഷംഗികമായി തെക്കൻ കാനറയിലെ ചെറുപ്പക്കാരായ പുതിയ എഴുത്തുകാരുടെ സാഹിത്യപരവും സർഗ്ഗാത്മകവുമായ സംരംഭങ്ങൾക്ക് ആക്കം കൂട്ടി. ബാലസാഹിത്യം പ്രചരിപ്പിക്കാൻ ഈ മണ്ഡലി വ്യാപകമായി പ്രവർത്തിച്ചു. സമ്മേളനവാല്യമായ 'പഞ്ചകജജായ'യിലേയ്ക്ക് പഞ്ജേ സംഭാവന ചെയ്തത് ശാസനങ്ങളിൽ ഊന്നിക്കൊണ്ടുള്ള അമൂല്യമായ ഒരു ചരിത്രലേഖനമത്രെ—ഈ മേഖല അദ്ദേഹത്തിന് പരിചിതമാണെന്ന് അതുവരേയും നമുക്കറിയില്ലായിരുന്നു. 'ഹരട്ടെ മല്ല' എന്ന പേരിൽ ലഘുമുക്തകങ്ങളും ഹാസ്യാനുകരണങ്ങളും ഉപഹാസകങ്ങളും, സമകാലികജീവിതത്തിന്റെ സാമൂഹികവും സാംസ്കാരികവും മറ്റുമായ എല്ലാ തലങ്ങളുടേയും വിമർശങ്ങളും (ഇതു മിക്കവാറും നവീനമായ ഒരു രീതിതന്നെ) ആയിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭാവനകൾ. കൂടാതെ, അനേകം ചെറുകഥകളും. ഈ നൂറ്റാണ്ടിന്റെ ഏറെക്കുറെ തുടക്കം

തൊട്ടേ ഇവ വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അങ്ങനെ, ചെറുകഥകളുടേയും സാധാരണ ജീവിതത്തിന്റെ ഭാഷാപരവും മറ്റുമായ വശങ്ങളും ഉൾപ്പെടുന്ന ജനപദസാഹിത്യത്തിന്റേയും രചയിതാവായും, ബാലസാഹിത്യത്തിന്റേയും മുത്തശ്ശിക്കഥകളുടേയും മുഖ്യ ഉപജ്ഞാതാവും ഉദ്ധാരകനും ആയും അദ്ദേഹം പ്രതിഷ്ഠ നേടി. ചില കഥകളും ഇംഗ്ലീഷിലുമായിരുന്നു. ആരു പറയും, ഇത് സർഗ്ഗാത്മക ചിന്തയുടേയും രചനയുടേയും ഒരു കനത്ത വിളയല്ലെന്ന്? ഇത് തികച്ചും ഒരു സംഭാവനതന്നെയായിരുന്നു.

ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലിയുമായുള്ള തന്റെ സമ്പർക്കം ഒരു വശത്ത്; സംക്കൂം കുട്ടികളുടെ ആവശ്യങ്ങളും ശിക്ഷണസമ്പ്രദായത്തിലെ പരിഷ്ക്കരണങ്ങളും ഭാവനാശാലികളായ പുതിയ എഴുത്തുകാരുമായുള്ള പരിചയവും മറുവശത്തും; ഇവയ്ക്കു രണ്ടിനും വളരെ സഹായകമായിരുന്നു, പാശ്ചാത്യസംസ്ക്കാരത്തിൽനിന്നും സർഗ്ഗാത്മകരചനകളിൽനിന്നും അദ്ദേഹം ഉൾക്കൊണ്ട വീക്ഷണത്തിന്റെ വൈപുല്യവും വ്യാപ്തിയും. ജർമ്മൻ മിഷണറിമാരുമായുള്ള സഹവാസമാവട്ടെ, സാമൂഹികവും മതപരവുമായ മൂല്യങ്ങളെ വിശാലതരമാക്കാനുള്ള സന്ദർഭങ്ങളും ഒരുക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതേ സമയത്തുതന്നെയാണ് ബംഗാളിലേയും ഇതരപ്രദേശങ്ങളിലേയും ദേശീയ പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ ചലനങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ രാഷ്ട്രപ്രേമത്തിനു മൂർച്ചയേറിയത്. ഇത് തന്റെ പ്രവർത്തനങ്ങൾക്കൊക്കെ ഊക്കും ഉൽസാഹവും കൂട്ടി. ഇന്നും കൊതിക്കേണ്ട പല ആശയങ്ങളും പരിഷ്ക്കാരരീതികളും അദ്ദേഹത്തിനു ബോധ്യപ്പെടുകയുണ്ടായി. വിവാഹവും ഉപനയനവും[1], പ്രാത്ഥനയും ആരാധനയും—ഇവയോടെല്ലാം ബന്ധപ്പെട്ട ആചാരങ്ങളും അനുഷ്ഠാനങ്ങളും സരളമാക്കാൻ അദ്ദേഹം യത്നിച്ചു. സാരള്യവും ഉന്നതചിന്തയും സമന്വയിക്കുക; വ്യക്തിജീവിതത്തിലും സാമൂഹികവ്യാപാരങ്ങളിലും കാലഹരണപ്പെട്ട ചടങ്ങുകളും ചട്ടങ്ങളും തുടർന്നു പൊയ്ക്കോ

1. ഇതു സംബന്ധിച്ചുള്ള വിവരങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ മുകുന്ദറാവു നൽകുന്നുണ്ട്.

ട്ടെ എന്നു വെയ്ക്കുന്നതിനുപകരം മനുഷ്യവ്യവഹാരങ്ങൾക്കു വെടിപ്പുവരുത്തുക—ഇതായിരുന്നു ലക്ഷ്യം. പടിഞ്ഞാറൻ സംഗീതമാതൃകകളും ക്ലാസിക്കുകളും അദ്ദേഹം പരിചയിക്കാനിടയായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെതന്നെ ചില ഗാനങ്ങളുടെ അവിസ്മരണീയങ്ങളായ ഈണങ്ങളും, നാദതാളങ്ങളെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹത്തിനുള്ള ബോധവും താൻ ചെയ്തതും പറഞ്ഞതും എഴുതിയതുമെല്ലാം ലയാത്മകമാക്കി. സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിലെ അദ്ധ്യക്ഷപദത്തിനുശേഷം, കന്നഡനാടിന്റെ ബാക്കിഭാഗങ്ങളുമായുള്ള സമ്പർക്കങ്ങളിൽനിന്നു രൂക്ഷപ്പെടുക എന്നത് സാധ്യമല്ലായിരുന്നു. മദിരാശി–മൈസൂർ സർവ്വകലാശാലകളിലെ അക്കാദമികസമിതികളിൽ അംഗമായിരുന്നു അദ്ദേഹം. തന്റെതന്നെ പ്രദേശത്താവട്ടെ, എം. എൻ. കാമത്ത്, ഗോവിന്ദപൈ, ഹട്ടിയങ്ങാടി നാരായണറാവു, ഒരു അമ്മേംബള മുതലായവരുടെ സംരംഭങ്ങളും നവീനകന്നഡത്തിലും നവീകരിക്കപ്പെട്ട ഒരു 'ദേശി'യിലും പുതിയ ആവിഷ്ക്കാരസമ്പ്രദായങ്ങളും അനാവരണം ചെയ്തു. ബി. എം. ശ്രീകണ്ഠയ്യ—ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ പഞ്ജേ വെറും സൌഹൃദമല്ല, ആരാധനാപൂർവ്വമായ ആദരംതന്നെ പുലർത്തിപ്പോന്നു—, ശ്രീ മാസ്തി വെങ്കടേശ അയ്യങ്കാർ, ഡി. വി. ഗുണ്ടപ്പ തുടങ്ങിയ സുഹൃത്തുക്കളും ഇവരെ ആകർഷിച്ചു. സെൻട്രൽ കോളേജ് കർണ്ണാടകസംഘത്തിന്റെ വാർഷികത്തിന് (1928), ആ സ്ഥാപനം മുദ്ദണയുടെ പേരിൽ ഒരു സ്മരണിക പ്രസിദ്ധീകരിക്കവേ, പഞ്ജേയാണ് അദ്ധ്യക്ഷത വഹിച്ചത്. കന്നഡയെച്ചൊല്ലിയുള്ള പുതിയ പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ ഈ എല്ലാ മുന്നണിപ്പോരാളികളും അങ്ങനെ ഒത്തുചേരാനിടയായി.

കന്നഡ സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷൻ:

അതുവരെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേര് കേൾക്കുകയോ ഊഹിച്ചെടുക്കുകയോ ഒക്കെ മാത്രമേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളൂ. ഇപ്പോഴിതാ, പൂർണ്ണമായ ഒരു വെളിപാടുപോലെ, സജീവമായ ആ വ്യക്തിത്വം! ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ പ്രഭാവമാവട്ടെ, നാടിന്റെ ഏതുഭാഗത്തുനിന്നും റെയ്ച്ചൂരിൽ (1934) സമ്മേളിച്ച കന്നഡജനതയ്ക്കു മുഴുവൻ അനുഭവപ്പെട്ടു.

കൊല്ലങ്ങളായി—1929 തൊട്ടേ എന്നാണ് പറയുന്നത്—ഈ സ്ഥാനം അദ്ദേഹത്തിനു വാഗ്ദാനം ചെയ്തതായിരുന്നു: കന്നഡ സാഹിത്യപരിഷത്തിന്റെ വാർഷികത്തിൽ അദ്ധ്യക്ഷനാവാൻ അഭ്യർത്ഥനകൾ നടത്തിയതായിരുന്നു. മംഗലാപുരത്തുനിന്ന് പുറത്തുപോവാൻ അദ്ദേഹം ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. ഇത്തരമൊരു ബഹുമതി ഏറ്റെടുക്കാൻ താനിഷ്ടപ്പെട്ടില്ല എന്നതാണ് ഒന്നാമത്തെ കാര്യം. തന്റെ രോഗബാധിതയായ പത്നിയുടെ സമീപത്ത് താനെപ്പോഴും ഉണ്ടാവണം എന്നതായിരുന്ന അദ്ദേഹം എപ്പോഴും ഉന്നയിക്കാറുണ്ടായിരുന്ന മറ്റൊരു കാര്യം. ഈ ഒഴികഴിവിനെതിരെ ഒരാൾക്കും ഒന്നും വാദിക്കാനും വയ്യല്ലോ. അവസാനം ഒരു സംഘം സുഹൃത്തുക്കൾ മംഗലാപുരത്തു ചെന്നു; കന്നഡനാട് അത്രമേൽ അഭിലാഷപൂർവ്വം അർപ്പിക്കുന്ന ഈ പദവി സ്വീകരിക്കാൻ അവർ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിക്കതന്നെ ചെയ്തു. മഞ്ചേശ്വരത്ത് ഗോവിന്ദപൈയുടെ വീട്ടിൽ ഒരു വിവരമറിയിച്ചു. പൈയും പരിഷൽസുഹൃത്തുക്കളും സന്തുഷ്ടരായി. പഴയ ഹൈദരാബാദ് സംസ്ഥാനത്തിൽപെട്ട ഒരു ജില്ലാ തലസ്ഥാനമായിരുന്നു റെയ്ച്ചൂർ. കന്നഡകവികളുടെ പ്രാചീനവും മദ്ധ്യകാലികവും നവീനവുമായ പ്രവണതകളേയും നേട്ടങ്ങളേയും സമന്വയിച്ചുകൊണ്ടുള്ള പഞ്ജേയുടെ അദ്ധ്യക്ഷപ്രസംഗം ഒരാറ്റാദമായിരുന്നു; അതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതബോധത്തിനും സാഹിത്യബോധത്തിനും ഒരു സ്മാരകവും. ഭാവിയെപ്പറ്റിയുള്ള സ്വപ്നങ്ങൾ സുന്ദരമായും സുശക്തമായും അവതരിക്കപ്പെട്ടു. അനുപ്രാസം, കവിതയുടെ ഏതു രൂപത്തിലും സ്വരങ്ങളുടെ നാദം മുതലായ ശബ്ദഭംഗികൾ അദ്ദേഹത്തെ എത്രത്തോളം അഭിഭൂതനല്ലെങ്കിൽ ആവിഷ്ടനെങ്കിലും ആക്കിയിരുന്നു എന്ന് ആർക്കും മനസ്സിലാക്കാവുന്നതത്രെ. ശബ്ദത്തിന്റെ അർത്ഥസ്ഫുരണശക്തി, സമതുലിതത്വവും സല്ലയവും, ഈണത്തിന്റെ ആരോഹാവരോഹവിഹാരങ്ങൾ—ഈ വക അംശങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ എപ്പോഴും വേട്ടയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ലക്ഷ്മീശന്റെ സമുദ്രവർണ്ണന—കവിത എന്ന നിലയിൽ ഇതത്ര ഗംഭീരമൊന്നുമല്ലായിരിക്കാം—അഥവാ

നാരണപ്പയുടേത്, അഥവാ രത്നാകരവർണ്ണിയുടേത്— ഇതിൽനിന്ന് രണ്ടുമൂന്നു വരി അദ്ദേഹം ഉച്ചരിച്ചാൽ അർത്ഥം, ശബ്ദവും പ്രയോഗവും, നാദവും നാദത്തിലൂടെയുള്ള അർത്ഥവിധാനങ്ങളും—എല്ലാറ്റിനേറെയും വിളയാട്ടം പ്രകടമാവുകയായി. മാറിവന്ന നവോത്ഥാനത്തിനേറെതായ മനോഭാവത്തിൽ പുതിയ ആളുകയ്ക്കു നേടിയെടുക്കേണ്ട നമ്മുടെ പാരമ്പര്യ[1]മുണ്ടല്ലോ, അതിനെയാണ് അദ്ദേഹം പരാമർശിച്ചിരുന്നത്. ധാർവാഡിലും ഹൈദരാബാദിലും മറ്റിടങ്ങളിലും ഒക്കെ ഓരോരോ എഴുത്തുകാരേയും വിഷയങ്ങളേയും സന്ദർഭങ്ങളേയും ഊന്നി സംസാരിക്കാൻ അദ്ദേഹം നിർബ്ബന്ധിതനായി. അവിടെയെല്ലാം സജീവമായ പ്രതികരണത്തിനു പ്രേരണ ചെലുത്തുന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചൈതന്യം.[2] ഇംഗ്ലീഷുപോലുള്ള ഒരു വിദേശഭാഷ കവിതയിലൂടെയും നാടകത്തിലൂടെയും സ്വന്തം മക്കയ്ക്കും മറ്റുള്ളവർക്കും അദ്ദേഹം പഠിപ്പിച്ചുകൊടുത്തപ്പോഴും, അതും രാമറാവുവും ശ്രീമതി ശാന്താരാമേശ്വരറാവുവും വിവരിക്കുന്നതനുസരിച്ച് ഹൃദ്യ

---

1. നവീനരീതിയിൽ ദ്വിതീയാകർഷരപ്രാസം ഉപേകർഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു; മാത്രകളുടെ കണക്ക് എന്നാലും നിലനിൽക്കുന്നു— എന്തെന്നാൽ, അതില്ലാതെ വൃത്തനിബദ്ധമായ രചനയ്ക്ക് അസംഗതിതപം തന്നെയില്ലല്ലോ. പദങ്ങളം വ്യഞ്ജനത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുക എന്നത് അപ്രത്യകർഷമായി; ഇതിലെ മൃദുക്കളെ സംപർശിക്കുന്ന ഒരംശം എന്തായാലും ഒരു നഷ്ടം തന്നെ. കാവ്യരചനയിലെ സങ്കേതങ്ങളം അതോടെ ഉപേകർഷിക്കപ്പെട്ടു; ശബ്ദാഡംബരങ്ങളിൽ ഏറിയകൂറും കർഷയിക്കയും ചെയ്തു. പഴയൊരുഘട്ടത്തിൽ താലോലിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന സങ്കേതനിഷ്ഠങ്ങളായ അലങ്കാരങ്ങളും സംസ്കൃതത്തിലെ ശ്ലേഷംപോലുള്ള ദ്വയാർത്ഥഘടനകളും പരിത്യജിക്കപ്പെട്ടു. അതു നന്നായി താനും.

2. ഞാൻ നേരിട്ടോർക്കുന്നു: അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു സാരസ്വതബന്ധുവായ ധാർവാറിലെ ശ്രീമതി കൃഷ്ണാബായ് പതജിക്കർ ധാർവാറിൽ വെച്ച് 1931-ൽ, അത്ര കാലേതന്നെ, അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്—ഒറ്റ മാസത്തിനുള്ളിൽ കന്നഡയെക്കുറിച്ച് തന്നെ ഉൽമത്തയാക്കിയിരുന്നു പഞ്ജേ എന്ന്. അവരുടെ മാതൃഭാഷ കൊങ്കണിയായിരുന്നു; അവർ ബന്ധപ്പെട്ടതാവട്ടെ, മറാത്തിയുമായിട്ടും.

മായ ഒരനുഭവമായിരുന്നു. ഇത് തന്റെ സ്വന്തം ഏർപ്പാടായിരുന്നില്ല. ഓരോ വരിയും അർഹിക്കുന്നതുപോലെ ഉച്ചരിക്കാനും ഉരുവിടാനും അദ്ദേഹം മറ്റുള്ളവരേയും പ്രേരിപ്പിച്ചു.

അവസാനനാളുകൾ:

ഇതിനകം തന്റെ മൂന്നു പുത്രന്മാരും നല്ല നിലയിലെത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു; മൂത്ത പുത്രി വിവാഹിതയുമായി. താൻ നേടുന്ന പെൻഷനും, സ്വരൂപിച്ച ലഘുസമ്പാദ്യവുംകൊണ്ട് സ്വതന്ത്രമായി, പരാശ്രയംകൂടാതെ കഴിയാനായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്നിഷ്ടം. മക്കളോടുപോലും സാമ്പത്തികമായി കടപ്പെടാതെ ജീവിക്കാമല്ലൊ എന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു മേനിതന്നെ തോന്നി. തന്റെ പാപങ്ങളുടെ ഭാരം തനിക്കു മാത്രം; മക്കൾ തന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കിങ്ങോട്ടുവരട്ടെ, മറിച്ചല്ല താൻ ആശിക്കുന്നത് — എന്നെല്ലാം ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം എന്നോടു പറഞ്ഞു. മൂത്ത മകൻ പാർക്കുന്ന ജാംഷെഡ്പൂരിലെ വ്യാവസായികാന്തരീക്ഷവും യന്ത്രകോലാഹലവും അദ്ദേഹത്തിന് അസഹ്യമായിരുന്നു. പഞ്ചസാരമില്ലിൽ സാങ്കേതികവിദഗ്ധനായ ഇളയ മകനോടൊത്ത് പാറ്റ്നയിൽ പാർക്കാനും അദ്ദേഹത്തിനു മടുപ്പുതന്നെ. സ്വന്തം ജനതയിൽനിന്ന് എത്ര അകലെയാണത്; അവിടെ സംസാരിക്കുന്നതോ, തനിക്ക് അന്യവും നിരർത്ഥകവും പരുഷവുമായ ഒരു ഭാഷയും. വിവർണ്ണവും വിരസവുമായിരുന്നു അവിടത്തെ ജീവിതം. മംഗലാപുരത്തിനു പുറത്തു ജീവിക്കാൻ സ്വതേ സന്നദ്ധനായിരുന്നില്ലെങ്കിലും ശരി, രണ്ടാമത്തെ മകനൊന്നിച്ച് ഹൈദരാബാദിൽ താമസിക്കാമെന്ന് ഒടുക്കം അദ്ദേഹം സമ്മതിച്ചു. കർണ്ണാടകജില്ലകൾക്കും തന്റെ മക്കളുടെ താവളങ്ങൾക്കും നടുക്കാണല്ലൊ അതിന്റെ കിടപ്പ്. അവിടെ തനിക്കു ചുറ്റുമുള്ള ജീവിതത്തെ അദ്ദേഹം സമ്പന്നവും സജീവവുമാക്കിപ്പോന്നു. മരണസമയത്ത് — അയ്യോ, അതെത്ര നേരത്തേയായിപ്പോയി! 25—10—1937-ന് — മക്കളെല്ലാവരും അടുത്ത ബന്ധുക്കളും ഭാഗ്യവശാൽ അദ്ദേഹമൊന്നിച്ചുണ്ടായിരുന്നു. ആളുകളെക്കുറിച്ചും കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചും അദ്ദേഹം തികഞ്ഞ തൃപ്തി പ്രകടിപ്പിച്ചു. രണ്ടാമത്തെ

മകൻ ഗോപാലറാവു ചോദിച്ചുവത്രെ, ഒടുക്കത്തെ മകളായ ശാന്തയുണ്ടല്ലോ, ആ കുട്ടിയുടെ ഭാവിയെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹം ഉൽക്കണ്ഠാകുലനാണോ എന്ന്. മനസ്സിലാക്കൊണ്ട് പഞ്ജേ മറുപടി പറഞ്ഞു, തനിക്കൊരു വേവലാതിയുമില്ലെന്ന്. ''എന്നെക്കണ്ടാൽ ആധിയോ അലട്ടോ ഉള്ളവനായി തോന്നുന്നുണ്ടോ?''—അദ്ദേഹം ചോദിച്ചുവത്രെ. താൻ ഇടപഴകിയ എല്ലാ സുഹൃത്തുക്കളേയും സഹപ്രവർത്തകരേയും അദ്ദേഹം അനുസ്മരിച്ചു. പ്രത്യേകിച്ചും ബബ്ബുപൈ, രാമനായക് എന്നിവരെ. ശ്രീ മാസ്തി വെങ്കടേശയ്യങ്കാരുടെ 'ഹാളൂ'രിലെ (പാഴൂർ) പദ്യങ്ങളിലൊന്ന് അന്ത്യദിനങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം തുടരെത്തുടരെ ആവർത്തിച്ചിരുന്നതായി തോന്നുന്നു:

ഇന്നുയീ ഊരിഗെ ഹഗെഗളില്ല
തന്നദിന ബന്നെന്നു
കണ്ണു ഗള മുച്ചി
ഇന്നെനഗേ സാക്കെന്നു തണ്ണഗായ്ത്തു.

(ഇന്ന് ഈ ഊരിന് ശത്രുക്കളില്ല. എന്റെ ദിവസം വന്നിരിക്കുന്നു എന്ന് കണ്ണുകളടച്ച്, എനിക്കു മതിയായിരിക്കുന്നു എന്ന് തണുക്കെ കിടപ്പായി).

മോഹിച്ചതുപോലെത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസാനവാക്കുകൾ കൃഷ്ണ-കന്നഡ നാമങ്ങളായിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിര്യാണത്തോടെ, സാരസ്വതരുടേയും കൊങ്കണി സംസാരിക്കുന്ന ജനതയുടേയും കൂട്ടത്തിൽ നിന്നുള്ള വലിയൊരു കന്നഡപ്രേമിയെ കർണ്ണാടകനാടിന് നഷ്ടപ്പെട്ടു. കന്നഡ സാഹിത്യത്തിലേയ്ക്ക് തുളു കൊങ്കണി പുരാവൃത്തങ്ങൾ സംഭാവന ചെയ്യുവാൻ ഈ ജനതയ്ക്കു സാധിച്ചു; ഏവരേയും സുഹൃത്തുക്കളായി മാത്രം കരുതുന്ന, ആരിലും ശത്രുത്വം കാണാത്ത, വിശാലമായ ഒരു ലോകവീക്ഷണവും. തന്റെ ജീവിതത്തിന്റെ കപ്പൽ എങ്ങോട്ടാണോ അദ്ദേഹം ഇറക്കിയിരുന്നിത്, ആ സ്വർഗ്ഗത്തിൽ, ''അങ്ങനെ ശാന്തമനസ്കനായി, വികാരങ്ങളെല്ലാം ശമിച്ച്'' അദ്ദേഹം പെന്നണഞ്ഞു. 1937-ലായിരുന്നു ഇത്. കൃതജ്ഞതാനിർഭരമായ ഒരു തലമുറ, 37 വർഷ

ത്തിനുശേഷം 1974 ഫെബ്രുവരി എട്ടിനും പത്തിനും ഇടയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജൻമശതാബ്ദി കൊണ്ടാടി. ബണ്ട്വാളിൽ അദ്ദേഹം ജനിക്കയോ ജീവിക്കയോ ചെയ്ത വീടിന്റെ വളപ്പിൽ ഒരു സ്മാരകഫലകം സ്ഥാപിതമായി; മംഗലാപുരത്ത് മഹത്തായ ആഘോഷങ്ങളും സംഘടിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തേയും സേവനത്തേയുംകുറിച്ച് സംസാരിക്കാൻ ഇളയവരും മുതിർന്നവരുമായ എഴുത്തുകാരെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി. പഞ്ജേയുടെ രണ്ടു പുത്രൻമാർ മൂത്ത ആളുടെ പുത്രിയുമൊന്നിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏതാനും പാട്ടുകൾ അദ്ദേഹം പതിവുണ്ടായിരുന്നതുപോലെ പാടി. മനം മയക്കുന്ന ഇനങ്ങളാണവ. നാലു വാല്യങ്ങളിലായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളുടെ ഒരു സമാഹാരം ഈ സന്ദർഭത്തിൽ പുറത്തിറക്കി. 'തെങ്കണഗാളി' (തെക്കൻകാറ്റ്) എന്ന പേരിൽ ബണ്ട്വാളിൽ ഒരു സ്മരണികയും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. കർണ്ണാടകത്തിന്റെ ഇതരഭാഗങ്ങളിലും നടന്നു പരിപാടികൾ; അതുപോലെ അദ്ദേഹം ജീവിതത്തിലെ അന്ത്യനാളുകൾ ചെലവഴിച്ച ഹൈദരാബാദിലും.

III. സാഹിത്യകൃതികൾ

നമുക്കിനി പഞ്ജേയുടെ ലിഖിതകൃതികളുടെ ലഘു പരിശോധന നടത്താം.

ആദ്യനാളുകളിൽ, ഞാൻ പറഞ്ഞുവല്ലോ, അദ്ദേഹം പല പേരുകളിലും വ്യത്യസ്തപത്രങ്ങളിലും എഴുതി. 'ഹരട്ടെമല്ല'—വായാടി—എന്ന പേരിൽ വിമർശനപരമായി, ഉപഹാസമയമായി, പ്രചോദകമായി, അഥവാ ആസ്വാദനോൻമുഖമായി യഥാവിലെഴുതിയ കുറിപ്പുകളും നിരീക്ഷണങ്ങളും, ഇന്നത്തേതുപോലെ ഒരു പിൽക്കാലത്തിന് അൽപം ശബ്ദായമാനമത്രെ. എന്നാൽ രാഷ്ട്രീയവും സാമൂഹികവും പ്രാദേശികവുമായ സമകാലികസംഭവങ്ങളെ പരാമർശിക്കാനുള്ള ഒരു ശൈലി അവയിൽ ചിലത് ആവിഷ്കരിച്ചു, ഒരു സർക്കാർ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ എന്ന നിലയിൽ കൂടുതൽ തുറന്നുപറയാൻ അദ്ദേഹത്തിനു നിവൃത്തിയുമില്ലല്ലോ. ഇത്തരം രചന ഒരു സംഭവമായിരുന്നു, ഒരു വ്യതിയാനവും. ഏതായാലും ഇതു വായിച്ചവർ തികഞ്ഞ രുചിയോടെയാണ് വായിച്ചത്. എഴുത്തുകാരനെറ സ്വരം തിരിച്ചറിയുകയും ചെയ്തു. 'സുവാസിനി'യിലെ പത്രാധിപലേഖനങ്ങളിലും പംക്തികളിലും ഏറിയപങ്കും — മദിരാശിയിൽനിന്നു ബെനെഗൽ രാമറാവുവാണ് പത്രാധിപത്യം വഹിച്ചിരുന്നതെങ്കിലും — പ്രായേണ പഞ്ജേയുടെ വകയായിരുന്നു. എന്നാൽ ഒരു കവിയെന്ന നിലയിൽ അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ച 'കവിശിഷ്യ' എന്ന പേരാണ് കന്നഡനാട്ടിലുടനീളം സുവിദിതമായത്. ബാസൽ മിഷന്റെ മിഷനറി പ്രചരണങ്ങളിൽ പഞ്ജേ വളരെയൊന്നും സഹായിച്ചില്ലെങ്കിലും, കന്നഡഭാഷയിലൂടെയുള്ള പ്രവർത്തനത്തോടു ബന്ധപ്പെട്ട പല സംഗതികളിലും അവർക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശം കൈവന്നു. മാർസ്ഡെൻ എന്ന പേരിലുള്ള പല പരമ്പരയും അദ്ദേഹത്തി

ന്റെ തൂലികയിൽനിന്നായിരുന്നു. കവിതയെക്കുറിച്ച് 'കവിശിഷ്യ'നാമത്തിൽ ഒരു പരമ്പരയായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ മൂന്നു ഗ്രന്ഥങ്ങം അവരുടെ പുരസ്കർത്തൃത്വത്തിലാണ് ഒരുക്കിയത്.

പണ്ഡിതോചിതമായ കൃതി:

നർമ്മം, ഉപഹാസം, ലൗകികവിമർശം — ഇങ്ങനെയുള്ള 'ഹരട്ടെമല്ല' വിലാസങ്ങം വിടുക; ശതാബ്ദിയാഘോഷത്തിൽ നാലാമത്തേതായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ വാല്യം അപൂർവ്വമായ ഒരു ജനുസ്സിൽപ്പെട്ട സാഹിത്യവിമർശനവും ആസ്വാദനവും ഉൾക്കൊള്ളുന്നു; അതുപോലെത്തന്നെ, ശാസനാധിഷ്ഠിതമായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചരിത്രപഠനത്തിന്റെ രണ്ടു ശകലങ്ങളും. (1) മൂഡബിദരയിലെ നവബസദിശാസനങ്ങം, (2) ബിളിഗിയിലേവ — ഇവയാണ് ആ രണ്ടെണ്ണം. പതിനഞ്ചും പതിനാറും ശകലങ്ങളിലുള്ളവ എന്ന് ഇവയെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം പരാമർശിക്കുന്നു. നാലു ശാസനങ്ങളുള്ള ആദ്യത്തേതിൽ 85 പദ്യങ്ങളാണ്. കവികളെക്കുറിച്ചോ ശിൽപികളെക്കുറിച്ചോ പ്രസ്താവമൊന്നും ഇല്ലതാനും. ഇവയിൽ തുളുനാടിനോടു ബന്ധപ്പെട്ടവയെ അദ്ദേഹം വേർതിരിക്കുന്നു. മൂഡബിദരയ്ക്ക് പണ്ടു വേണുപുരം എന്നും സുരപുരം എന്നും പേരുണ്ടായിരുന്നുവത്രെ. പണ്ടു നഗറിന്റെ തലസ്ഥാനമായിരുന്ന ഗെരെസൊപ്പെ സംഗീതപുരമെന്നും ഭല്ലാടികാപുരമെന്നും ആണത്രെ അറിയപ്പെട്ടിരുന്നത്. തുടക്കത്തിൽ വിജയനഗരത്തിന്റെ ഗവർണ്ണർമാരായ ജൈവനായകരുണ്ടായിരുന്നു ഇവിടെ. വഴിയേ അവർ സ്വതന്ത്രരാകയും, പിന്നീട് കെളദി കരുത്തു നേടിയതോടെ അവരുടെ ശക്തിയും സ്വാധീനവും നഷ്ടപ്പെടുകയും ചെയ്തു. വിവാഹത്തിലൂടെ പരസ്പരം ബന്ധപ്പെട്ട ഈ ഇരുശാഖകളുടെവരെ ചരിത്രത്തിന്റെ ചിത്രം നൽകിയിട്ടുണ്ട്.

പിൽക്കാലത്തേയ്ക്കു ചേരുന്നതായി വിചാരിക്കപ്പെട്ടുപോന്ന ഒരു കാലപരാമർശം പതിനഞ്ചാശതകത്തിലേയ്ക്കുള്ളതാണെന്ന് പഞ്ജെ കരുതുന്നു; ഒരു നായകന്റെ പേരായ 'ഭൈര'ശബ്ദത്തിനു 'ഭൈയ'യുടെ അതിസം

സംകൃതീകൃതരൂപം എന്ന നിലയ്ക്ക് നിരുക്തിയും കൽപിക്കുന്നു. തുളുനായകൻമാർക്കിടയിൽ ശക്തിക്കു സംഭവിച്ച അപചയമാണ് അവസാനഭാഗത്തു പരാമൃഷ്ടമാവുന്നത്. പൈത്യാലയങ്ങളുടെ നിർമ്മാണം, ക്ഷേത്രപ്രതിഷ്ഠാപനം, ഗോമടേശ്വരന്റെ ഏകശിലാനിർമ്മിതങ്ങളായ വിഗ്രഹങ്ങളുടെ സ്ഥാപനവും—ഇതിലൊക്കെയല്ലാതെ, തങ്ങളുടെ നാടുകൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യവും സ്വാശ്രയശീലവും സമ്പാദിക്കാനോ, പ്രജകൾക്കു ഹിതകരവും ക്ഷേമപൂർണ്ണവുമായ ഒരു ഭരണം ഉറപ്പുവരുത്താനോ, അതാതു പ്രദേശങ്ങളിൽ മുഴുവൻ യുക്തവും സമർത്ഥവുമായി കാര്യങ്ങൾ നീങ്ങുന്നതിനുള്ള നിയമനിർമ്മാണം ഏർപ്പെടുത്താനോ ഒന്നും ഈ നായകൻമാർ ശ്രദ്ധിച്ചില്ല. നായകൻമാർക്കിടയ്ക്ക്, പ്രജകൾക്കിടയ്ക്കും—ഇരുവശത്തുമുണ്ടായിരുന്നു മദമത്തമായ ജീവിതത്തിൽ മുഴുകാനുള്ള പക്ഷപാതം. ഒരുദ്ധരണത്തിൽ പറയുംപോലെ, ''ഭോഗിക്കുന്ന രാജ്ഞിമാരായി അംഗീകരിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീകളുടേയും അവരെച്ചൂഴുന്ന മറനേകം സ്ത്രീകളുടേയും സഹവാസത്തിൽ ജീവിതകാലം മദിച്ചും തകർത്തും കഴിച്ചുകൂട്ടുക എന്നതാണ് രാജപദവി അഥവാ ഭരണാധികാരം എന്നതിന്നർത്ഥം. ഇത്തരം രാജാക്കൻമാരെ സ്തുതിച്ചുപാടുന്നതിൽ അന്നത്തെ കവികൾ സ്വയം മതിമറന്നിരുന്നതായി തോന്നുന്നു. അവരിൽ ചിലർതന്നെയാവണം മുകളിൽ പറഞ്ഞ ശാസനങ്ങളിലെ പദ്യങ്ങൾ രചിച്ചത്. ഒരു സാംഗത്യ[1] ക്ലാസിക്കായ രത്നാകരവർണ്ണിയുടെ ''ഭരതേശവൈഭവം''പോലുള്ള കൃതികൾ പുതിയ ഒരുതരം ശൈലിയുടെ പൊള്ളത്തത്തേയും, ആർഭാടത്തോടും ഇന്ദ്രിയപരതയോടും ഉള്ള കമ്പത്തേയും ഉദാഹരിക്കുന്നു. സാംവന്റെ അലങ്കാരഗ്രന്ഥമായ ''രസരത്നാകര''ത്തിലും കോടേശ്വരന്റെ ''ജീവന്ധരാശതപദി''യിലുമൊന്നും സ്ഥിതി വ്യത്യസ്തമല്ല. പഞ്ജെ, ''ധന്യകുമാരചരിത''ത്തിന്റെ കർത്താവായ ഒരു ആദിയപ്പയെ ഉദാഹരിക്കുന്നു: 1650-ലല്ല, പിന്നെയോ 200 കൊല്ലം മുമ്പ് 1450-ലാവണം ഈ കവി ജീവിച്ചിരിക്കുക. ഈ ക

1. ഒരു ഈരടിയിൽ 4ഉം 3ഉം വീതം ആകെ ഏഴടി വീതം വരുന്ന ഒരുവക ഗാനരീതി.

വിയാവാം, ഒരു പക്ഷെ, രണ്ടാം ശാസനത്തിന്റെ കവി എന്ന് പഞ്ജെ അനുമാനിക്കുന്നു. ഒരു ഭാരതമെഴുതിയ സാംബവനാവണം അഞ്ചാമത്തേതിന്റെ കവി എന്നും ഊഹിക്കപ്പെടുന്നു. അലസമായ ജീവിതം, ഇന്ദ്രിയപരതയുടേയും ബാഹ്യാഡംബരത്തിന്റേയും പ്രകടനപരതയുടേയുമായ ജീവിതം, ആ കാലഘട്ടത്തെ മിക്കവാറും കരിപിടിപ്പിച്ചു—ഇതാണ് എല്ലാംകൂടി പഞ്ജെ നിർദ്ധാരണം ചെയ്തെടുക്കുന്ന നിഗമനം. ''ഈ കാലഘട്ടത്തിലെഴുതപ്പെട്ട പല കൃതികളിലേയും ശൃംഗാരത്തിന്റെ വിസ്താരം സമകാലികജീവിതത്തിലെ അശ്ലീലത പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നു. സാഹിത്യത്തെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം, ഇതിനുമുണ്ടായിരുന്നു ഹിതകരമായ ഫലം. എന്തെന്നാൽ, ചമ്പൂഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ അയവില്ലാത്ത ഉരുക്കുമുശ ഇവിടെവെച്ചു വലിച്ചെറിയപ്പെട്ടതായി തോന്നുന്നു. കവിതയെ ജനങ്ങൾക്ക് അഭിഗമ്യവും പരക്കെ ആസ്വാദകരവും ആക്കിമാറ്റിയ ഒരു ശൈലി ആനയിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അക്കാലത്തെ ദാസഗാഥകളിലേയും 'സാംഗത്യ'പോലെ ജനപ്രിയം നേടിയ രൂപങ്ങളിലേയും ഘടനയോടു കൂടുതൽ അടുത്തുനിന്നു ഇതിലെ വൃത്തബന്ധം; ഒരുപക്ഷേ, രാമായണഭാരതഭാഗവതകഥകളെ ചിത്രീകരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള യക്ഷഗാനരചനകളോടും. എന്നാൽ ഈ കാലഘട്ടത്തിന്റെ അസ്തമയകാന്തി, ഗംഗാവലിപയസ്വിനീനദികൾക്കിടയ്ക്കു കിടക്കുന്ന തുളുപ്രദേശത്തു മുഴുവനും പതിയുന്നു. എന്നിട്ട്, ഇതായിരിക്കണം ഭട്ട്കല്ലിലെ അപ്പയ്യ, ഗെരെസൊപ്പയിലെ ശാന്തയ്യ, മുലികയിലെ (ഒരുവേള ഇന്നത്തെ മുലുക്കി) വെങ്കണ്ണകവി, ജൈനനേമനും പിൽക്കാലത്തെ പാർത്തിസുബ്ബനും, വീണ്ടും പിറകേ നന്ദളികേ ലക്ഷ്മീനാരായണപ്പ—ഇവരൊക്കെ മനോഹരമായ യക്ഷഗാനങ്ങൾ രചിച്ചു—എന്നിവരെയെല്ലാം ഉത്തേജിപ്പിച്ചത്''.

ഒരു പണ്ഡിതനും കവിയും—രണ്ടുമായിരുന്നു പഞ്ജെ എന്നതിനു ദൃഷ്ടാന്തമാകുന്നു ഈ പ്രബന്ധം. ചരിത്രരേഖകളേയും തെളിവുകളേയും വ്യാഖ്യാനിക്കാനും, ശാസനസംബന്ധികളായ വസ്തുതകളെ കാവ്യചമൽക്കാരവുമായി ബന്ധപ്പെടുത്താനും അദ്ദേഹത്തിന്നിവിടെ

കഴിയുന്നു. ഈ പ്രബന്ധത്തിന്റെ സമാപനത്തിൽ അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുക്കുന്ന സാംഗത്യപദ്യത്തിന്റെ ഇരുഖണ്ഡങ്ങൾ, ''ഭരതേശവൈഭവ''ത്തിലെ പദ്യങ്ങൾ എത്രമേൽ ലയമധുരമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. പഞ്ജേയുടെ കാവ്യപരമായ സംവേദനശീലവും അത്രതന്നെ സ്പഷ്ടമാണിവിടെ. ഭരതേശന്റെ അരമനയിലെ സംഗീതത്തിന്റെ നിലവാരത്തെക്കുറിച്ച് സംസാരിക്കവേ, മധുരഗാനങ്ങളിൽ ധാരാവാഹിയായ താളവിധാനത്തിന്റേയും നാദമൂല്യത്തിന്റേയും സ്വഭാവമെന്തെന്ന് അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കിത്തരുന്നു.

ഇന്നു വടക്കൻകാനറജില്ലയിലുള്ള പുതിയ സിദ്ദാപ്പൂരിന് ഏതാണ്ടടുത്തായിരുന്നു ശാസനങ്ങളിലെ ബിളിഗി. അത്യന്തം സുന്ദരമായ ഒരു ഖണ്ഡികയിലൂടെയാണ് ഇത് അവതരിപ്പിക്കപ്പെടുന്നത്: ''വിജയനഗരത്തിന്റെ കർണ്ണാടകസാമ്രാജ്യം, 'രക്കസ-തംഗഡി' എന്നപേരിൽ ഇന്നു കൂടുതൽ പ്രസിദ്ധമായ തളിക്കോട്ടയിലെ യുദ്ധത്തിൽ (1568) വെച്ച് തകർക്കപ്പെട്ട കാര്യം സുവിദിതമാണല്ലോ''—അദ്ദേഹം അവതരിപ്പിക്കുന്നു: ''കർണ്ണാടകത്തിന്റെ തീരദേശജില്ലകളിൽ പെറുതും വലുതുമായ അനേകം രാജാക്കൻമാർ എന്നവകാശപ്പെടുന്നവർ തലയുയർത്തി; കുറച്ചുകാലത്തേയ്ക്കു ശക്തി പാലിച്ചു; പിന്നെ പരസ്പരം പടവെട്ടാൻ തുടങ്ങി. എന്നിട്ട് കേളടിയിലെ നായകൻമാർക്ക് കീഴ്വഴങ്ങിക്കൊടുത്തു. അവസാനമോ: മൈസൂരിലെ ഹൈദരാലി വിഴുങ്ങിയതോടെ എല്ലാവരും അപ്രത്യക്ഷരായി. ബരകൂർ, ബസ്രൂർ, കേതാവസെ, നന്ദാവർ, പുത്തിഗേ എന്നിവയായിരുന്നു ഈ നാട്ടുരാജ്യങ്ങളുടെ തലസ്ഥാനങ്ങൾ. ഇവയെല്ലാം തെക്കൻ കാനറ

---

1. എളെവന്തെ രാഗവ, തുളിവന്തെ ജാഡ്യവ/ഹിളിവന്തേ മോഹന രസവ
തൊളെവന്തെ മാനവസഞ്ജീവനദമൃതവനു/തളിവന്തെ രാഗദൊരിദരു
ഹബ്ബിസുവന്തെരാഗവ സ്വർഗ്ഗലോകകെ/എബ്ബി സുവന്തെ രോമഗള
കബ്ബിനബില്ലു ജേവൊഡദന്തേ പാഡിദ/രൊബ്ബൊബ്ബരിം പിനിംപിനൊളു.

ജില്ലയിലായിരുന്നു. ബനവാസെ, സ്വാദെ, ഗെരുസൊപ്പെ, ഹദവള്ളി, ബിലിഗി ഇവയെല്ലാം വടക്കൻ ജില്ലയിലും. പ്രാചീനനഗരങ്ങളുടെ പല മുദ്രകളും അവയുടെ ഭൂതകാലത്തിന്റെ അവശിഷ്ടങ്ങളും ഇവ ഇന്നും ആവഹിക്കുന്നു. കന്നഡസാഹിത്യത്തിന്റെ പുരസ്കർത്താക്കളായ രാജാക്കൻമാരുടെ ഒരുകാലത്തെ ഈ തലസ്ഥാനനഗരികളെ, ചരിത്രവീക്ഷണപ്രകാരം, ഭാഷയുടേയും സംസ്കാരത്തിന്റേയും നിധിഗേഹങ്ങളായിവേണം ഗണിക്കാൻ''.

ബിലിഗി ശാസനത്തിലും, ഹനുമാൻക്ഷേത്രത്തിലെ നാലു ശാസനങ്ങളിലെ വിഷയങ്ങൾക്കു പുറമേ, വിശദാംശങ്ങൾ പേർത്തെടുക്കുന്നത്, ഏ.ഡി. 1463-നെ സ്പർശിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥാലയത്തിലെ ഒരു പുസ്തകത്തിൽ നിന്നാണ്. ഒരു തിപ്പരസയ്യ ഇവിടെ പരാമൃഷ്ടനാവുന്നു. ബിലിഗിയിൽ ബസ്തിക്കു തെക്കു കല്ലിൽ കൊത്തിയവയാണ് രണ്ടാമത്തേയും മൂന്നാമത്തേയും ശാസനങ്ങൾ. ഉദ്ധരിക്കപ്പെട്ട ചില പദ്യങ്ങൾ തുലോം മനോഹരമത്രെ. ബിലിഗി രാജാക്കൻമാരുടെ വംശചരിത്രത്തിന്റെ ചിത്രം ഇവിടെ ലഭിക്കുന്നു. ഭട്ടകളങ്കന്റെ 'ശബ്ദാനുശാസനം' എന്നു വിഖ്യാതമായ ഒരു വ്യാകരണകൃതിക്കുള്ള അവതാരികയെപ്പറ്റി ഈ ശാസനങ്ങളിലൊന്നിൽ പരാമർശം കാണുന്നു. ഇതിന്റെ കർത്താവിന്റെ രക്ഷാധികാരിയെപ്പറ്റിയുമുണ്ട് പരാമർശം. ബിലിഗിയിലെ ഒരു രംഗപ്പയൊഡയാരാണിത്. അല്ലാതെ, മറ്റു പണ്ഡിതൻമാർ അവകാശപ്പെട്ടതുപോലെ, വിജയനഗരത്തിലെ ശ്രീരംഗനല്ല. ഭട്ടകളങ്കന്റെ കാലത്ത് ബ്രാഹ്മണരെ ജൈനമതത്തിലേക്ക് പരിവർത്തനം ചെയ്തെടുത്തിരുന്നതായും പറയുന്നു.

* * *

മൂന്നുപേരുള്ള ഒരു സംഘം; ഇതിൽ ലേഖകനായ താൻ ആഖ്യാതാവും ഇടക്കണ്ണിയുമായിരിക്കേ, രണ്ടു സുഹൃത്തുക്കൾ തമ്മിൽ ഒരു സംഭാഷണം നടക്കുന്നതായി സങ്കൽപിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെയൊന്നിൽ, കന്നഡയ്ക്ക് സൗകര്യപ്രദമായ ഒരു നിഘണ്ടു ഉണ്ടാവേണ്ടതിന്റെ ആവശ്യം (ഈ നൂറ്റാണ്ടിന്റെ ആദ്യവർഷങ്ങളിൽ, അതെ, അത്രയും നേരത്തേ

ത്തന്നെ) അദ്ദേഹം ഊന്നിപ്പറയുന്നു. 'കൈപ്പിടി' എന്നു പയോഗിച്ചതിന് ചെറുപുസ്തകം (ഹാൻഡ് ബുക്ക്) എന്നത്രെ ഇന്നർത്ഥം. ബാലസാഹിത്യത്തിന്റെ ഉള്ളടക്കം, ശൈലി, ഉദ്ദേശ്യം, നവീകരണം—ഇവയെ അധികരിച്ചാണ് ഇനിയൊന്ന്. പുതിയ കന്നഡ സാഹിത്യത്തിൽ ഉണ്ടാവേണ്ടതായി താനഭിലഷിക്കുന്നതെന്തെല്ലാമോ, അവയാണ് 'പുതിയ പാത' ('ഹൊസ ദാരി') എന്ന ഒരു ലഘുനിബന്ധത്തിനു വിഷയം. റെയ്ച്ചൂരിൽ അദ്ദേഹം ചെയ്ത അദ്ധ്യക്ഷപ്രസംഗത്തിൽ, ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റേയും ഭാവനാവൈഭവത്തിന്റേയും ശ്രദ്ധ പിടിച്ചെടുക്കാനുള്ള സിദ്ധിയുടേയും പൂർണ്ണപ്രവാഹം പ്രകടമാണ്. ഇങ്ങനെ ശ്രദ്ധ പിടിച്ചെടുത്തത് അവിടെ സന്നിഹിതരായ മുഴുസ്സാഹിത്യകാരൻമാരുടെ മാത്രമായിരുന്നില്ല; പിന്നെയോ, അന്നോളം കൂടുതലും തെലുങ്കിന്റെ സ്വാധീനത്തിനും ഉറുദുവിന്റെ മേൽക്കോയ്മയ്ക്കും വിധേയരായ സാധാരണക്കാരുടെ കൂടിയായിരുന്നു. റെയ്ച്ചൂർ അന്നൈസാമിന്റെ നാട്ടിലൊരു ഭാഗമായിരുന്നുവല്ലോ.

* * *

സ്വതന്ത്രവും വികസ്വരവുമായ ഒരന്തരീക്ഷത്തിൽ നടത്തുന്ന നർമ്മവും ഭർത്സനവും കലർന്ന നിരീക്ഷണങ്ങളായിരുന്നു തുടക്കത്തിലെ പ്രബന്ധങ്ങളും. ഭദ്രമായ ജീവിതം, ചിന്ത, സ്ഥാപനങ്ങളുടെ ഭദ്രമായ ഘടന ഇവയ്ക്കെല്ലാം വേണ്ടി, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായമനുസരിച്ച് നമുക്ക് നികത്തിയെടുക്കാവുന്ന, നാം നികത്തിയെടുക്കേണ്ടതുള്ള, ചില പോരായ്മകളും ഈ പ്രബന്ധങ്ങളിൽ എടുത്തു കാട്ടുന്നു. വാചികവും നൃത്തരൂപവുമായ യക്ഷഗാനശൈലികളെക്കുറിച്ചദ്ദേഹം എഴുതിയ ഉപന്യാസങ്ങളും തികച്ചും ഉദ്ബോധകങ്ങളാണ്. നാരണപ്പയുടെ കന്നഡഭാരതം, ലക്ഷ്മീശന്റെ ജൈമിനിഭാരതം, സർവ്വജ്ഞന്റെ 'ഒനമ പദ്ധതി' എന്നു പേരായ—പ്രായേണ വയോജനവിദ്യാഭ്യാസത്തെപ്പറ്റി ലഘുവായ, എങ്കിലും ഉദാരമായ ഒരു ഖണ്ഡം—കൃതികളും, രത്നാകരവർണ്ണിയുടെ കൃതികളും ഇവയുടെ എല്ലാം ആസ്വാദനമാവട്ടെ, വചോവിലാസപൂർണ്ണവും. ജൈമിനിഭാരതം ബി. എം. ശ്രീക

ണ്ഠയ്യയൊന്നിച്ചും നാരണപ്പയുടെ ഭാരതം ഡി. എൽ. നര സിംഹാചാര്യൊന്നിച്ചും അദ്ദേഹം പരിശോധിച്ചു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. അവ മുഴുമിക്കും മുമ്പേ അദ്ദേഹം നിര്യാതനായി. ഈ ജോലിക്കുവേണ്ടി ഇടയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന് മൈസൂർ ചെന്നു താമസിക്കേണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു.

ഇവിടെ മുന്നു കാര്യങ്ങളം പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധേയമാണ്. കാവ്യഭാവനയ്ക്കും കൃഷ്ണഭക്തിക്കും കേളികേട്ട—തന്റെ ഭാരതത്തെ കവി വിളിക്കുന്നതുതന്നെ 'കൃഷ്ണരാജചരിതം' എന്നാകുന്നു—മനുഷ്യരുടെ മുഴുവൻ രാജാവായ കൃഷ്ണന്റെ കഥയത്രെ ഇത്—'ഭാമനി' എന്നറിയപ്പെടുന്ന കാവ്യശൈലിയിൽ മിക്കവാറും ഉച്ചകോടിയായ ശതപദി ഭാരതമുണ്ടല്ലോ, അതിന്റെ കർത്താവാരോ ആ കവിയുടെ പേരാകുന്നു കുമാരവ്യാസ എന്നത്. നമ്മുടെ മദ്ധ്യയുഗങ്ങളിലെ സാഹിത്യത്തിൽ ഇത് അസദൃശമത്രെ. നന്ദളികെ ലക്ഷ്മീനാരാണപ്പയെപ്പറ്റിയുള്ള ഒരു ലേഖനമാണ് ഇനിയൊന്ന്, പല പേരുകളിൽ—പിൽക്കാലത്ത് തന്റെ രാമാശ്വമേധത്തിൽ മുദ്ദണ എന്ന നിലയ്ക്കും—ഗദ്യപദ്യസാഹിത്യത്തിലേയ്ക്കു സംഭാവനയരുളിയ സവിശേഷ രീതിയിലുള്ള ഒരെഴുത്തുകാരന്റെ ജീവിതവും വ്യക്തിത്വവും നേട്ടങ്ങളും ഇതിൽ അവതരിപ്പിക്കുന്നു. കുമാരവിജയം എന്ന യക്ഷഗാനം കന്നഡ ചക്രവാളത്തിൽ ഒരു പുതിയ നക്ഷത്രത്തിന്റെ ഉദയത്തെ തനിക്കെങ്ങനെ വെളിപ്പെടുത്തിത്തന്നു എന്നു വ്യക്തമാക്കിയ ശേഷം പഞ്ജേ ഈ കവിയുടെ യക്ഷഗാനത്തിലും ശപതപദിയിലും ഗദ്യത്തിലും പെട്ട ഇതര രചനകളെ—എല്ലാം ഒളിപ്പേരുകളിലുള്ളവയാണ്—പരാമർശിക്കുന്നു. രാമാശ്വമേധം തികച്ചും ആധികാരികമായിത്തന്നെ നന്ദളികെയുടെ കൃതിയാവുന്നതെങ്ങനെ എന്നും ആനുഷംഗികമായി അദ്ദേഹം വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. സവിശേഷമായ സൗഹൃദത്തിന്റേയും ആദരത്തിന്റേയും ഒരുപഹാരം മാത്രമല്ല, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ ഉപന്യാസം. പിന്നെയോ, സാഹിത്യമായ ഗദ്യരചനയെ അവതരിപ്പിക്കുന്നതിന്റേയും ഭാഗികമായി ജീവചരിത്രപരവും ഭാഗികമായി സാഹിത്യപരവുമായി വിലയിരുത്തുന്നതിന്റേയും ഒന്നാന്തരമൊരു മാതൃകയുമത്രെ. സർവ്വ

ജ്ഞന്റെ 'ഒനാമപദ്ധതി'യെക്കുറിച്ചുള്ള പ്രബന്ധം കന്നഡ കനകം തന്നെയാകുന്നു. ഇളയവർക്കും മുതിർന്നവർക്കും ഒരുപോലെ സമ്പൂർണ്ണമായ വിദ്യാഭ്യാസത്തിന് സർവ്വജ്ഞന്റെ ത്രിപദികയും അഥവാ വചനങ്ങളും എങ്ങനെ സഹായകമാവുമെന്ന് ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ഒരു പ്രാചീനകൃതിയേയും പ്രാചീനപദ്ധതിയേയും പുതിയൊരു രീതിയിൽ വീക്ഷിക്കലത്രെ ഇത്. അവയെ വീക്ഷിക്കുന്നതാവട്ടെ, ഒരദ്ധ്യാപകനും കവിയുമാണ്.

* * *

5 ശകലങ്ങളിൽ 2 എണ്ണം ഉൾപ്പെടുന്നതാണ് അടുത്ത ഗണം. 'പദാർത്ഥവേനു?' എന്നാണ് ആദ്യത്തേതിനു പേര്.

സാദ്ധ്യതയുള്ള ഒരു വിഷയം. 'പദാർത്ഥ' (ഒരാഹാരവിഭവം, ഒരു വസ്തു, ഒരർത്ഥം, ഒരു പേരും) എന്നത്, തെക്കൻ കാനറാ ജില്ലയുടെ പല ഭാഗങ്ങളിലും വിദഗ്ദ്ധരായ പാചകർ വ്യത്യസ്ത രീതികളിൽ തയ്യാറാക്കുന്ന, വിവിധ നാമങ്ങളിൽ അറിയപ്പെട്ടുപോരുന്ന, പേരെന്തായാലും അത്യന്തം രുചികരമായ, ഒരു വിശിഷ്ടവിഭവത്തിനു നൽകുന്ന പേരാണ്. ഇതിന്റെ മറെറാരു പേരായ 'മെലോഗര' എന്നത് പാചകകലയുടെ അടിസ്ഥാനത്തിലും, അത്രതന്നെ 'ഒഗര' ശബ്ദത്തിന്റെ അർത്ഥവിശകലനം ഉദ്ദേശിച്ചും ആദ്യമേ അപഗ്രഥിക്കപ്പെടുന്നു. മറെറ ശബ്ദം 'മെലോഗര'യ്ക്കു യുക്തമല്ല. എന്തെന്നാൽ 'ഒഗര' എന്നു വെച്ചാൽ വെന്ത അരിയാണ്; 'പദാർത്ഥം' ആ ചോറിന് രുചിയും മണവും പകരുന്ന കറിയോ മറെറാ മാത്രമേ ആവൂ. 'വരട്ടെ' (ഗുഡ്ബൈ) എന്നർത്ഥത്തിലുള്ള 'ബീംക്കൊഡുവു'വിന്റെ സാദ്ധ്യമായ ഒരു നിർവചനമാണ് ഇനിയൊരിനം. കോമാളിയായ ഒരാൾ ഒരു വക സാദൃശ്യകൌതുകത്തിന്റെ ഫലമായി 'ഒക്ടോബറി'ൽ ഒരനുനാസികം ചേർത്ത് 'ഒക്ററംബർ' എന്നാക്കുന്നതെങ്ങനെ എന്നോർക്കുക. അപ്പോൾ സപ്തെമ്പർ, നവംബർ ഡിസംബർ എന്നിവയുമായി അതു കൂടുതൽ പൊരുത്തപ്പെടുകയും ചെയ്യുമല്ലോ; 'എംബാർ' തന്നെയാണ് 'അംബാറാ'യി

ത്തീരുന്നത്. തുളുവിലും കൊങ്കണിയിലും അനുനാസികം ചേർന്ന ഇത്തരം ജീവത്തായ രൂപങ്ങളുളളവയിലേയ്ക്ക് പഞ്ജെ ശ്രദ്ധ കൂഷണിക്കുന്നു. ഒരു യൂറോപ്യൻ ആഫീസർ തന്റെ ഒരു കീഴാളനുമായി കളിച്ച് അറിയാതെ തന്നേയും ആ കീഴാളനേയും വിഡ്ഢിത്തത്തിന് പാത്രമാക്കുന്നതെങ്ങനെ എന്നതിനെ വിഷയമാക്കി ഒരു ലഘുപ്രഹസനമുണ്ട്. അഞ്ചാമതൊന്നുളളത് കൂടുതൽ സുവിസ്തൃതമാണ്. വാഗ്രൂപങ്ങളുടേയും പ്രയോഗങ്ങളുടേയും പേരിലാണ് മറ്റുളളവ പരിഗണിക്കപ്പെടുന്നത്, കൃത്തിൽ പുകയിലയെപ്പറ്റിയുളള ഒന്ന് കേമമായിരിക്കുന്നു. ഒരു ഘട്ടത്തിൽ വെച്ച് ഇത് ഒരു കളിമ്പമായിത്തീരുന്നു. എന്തെന്നാൽ, കുമാരവ്യാസന്റെ ഭാരതത്തിലെ ഒരു പദ്യം (സ്വയംവരസന്ദർഭത്തിൽ ദ്രൌപദി അണിയിക്കയും അലങ്കരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്ന ഒന്ന്) ഇവിടെ മിക്കവാറും അവിനീതമായി അനുവർത്തിക്കപ്പെടുന്നു. അസ്സലിലെ പദങ്ങളം മുന്നെണ്ണം വെച്ചുകൊണ്ട്, അക്ബറുടെ അരമനയിൽ സന്നിഹിതരായ സ്ത്രീകളുടേയും പുരുഷൻമാരുടേയും മേൽ പുകയിലയുടെ ആവിയും പുകയും ഉളവാക്കിയ ഫലം ആവിഷ്കരിക്കുകയാണ് ഉദ്ദേശ്യം. രസിക്കാൻ മാത്രമായി വേണം ഇത് വായിച്ചു നോക്കുക. അക്ബറുടെ കൊട്ടാരത്തിൽ പുകയിലയുടെ ഉപയോഗം അടിച്ചമർത്താനുളള ഒരാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നതായി പറയപ്പെടുന്നു. എന്നിട്ട് വിദൂഷകനായ ബീർബൽ നിരീക്ഷിച്ചുവത്രേ: "തീരുമേനീ, പുകയില കാണേണ്ട താമസം, ശിക്ഷയെന്ന നിലയിൽ, അതിന്റെ ശിരസ്സിനു തീ കൊടുക്കണം; അങ്ങനെ അത് പുകയുന്നതും എരിയുന്നതും കാണുമാറാകണം." ബീർബലിന്റെ ഈ തീരുമാനം അക്ബറെ പ്രീതനാക്കി. പഞ്ജേ 'ധൂമപത്രത്തിന്റെ—പുകയുന്ന ഇല—തത്ത്വമസി' എന്നു വിളിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ, അതിങ്ങനെ വന്നതാണ്.

പഴയ കന്നഡയ്ക്കും പുതിയതിനുമിടയ്ക്ക്, തുളുവിനും കൊങ്കണിക്കുമിടയ്ക്ക്, ആനുഷംഗികമായി മറാത്തിയിലും, അനുനാസികം വരുന്നതിന് മറ്റു ദൃഷ്ടാന്തങ്ങളം പ്രസ്താവിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. കന്നഡയിലെ ലി

പിസമ്പ്രദായമാണ് അഞ്ചാം വിഭാഗത്തിലെ വിഷയം. പാരമ്പര്യമട്ടിലുള്ള പഴയ ഗ്രാമീണാചാര്യൻമാരാണ് (''ഐഗളു''[1]) കന്നഡ അക്ഷരമാല പഠിപ്പിച്ചിരുന്നത്. സംസ്കൃതാക്ഷരങ്ങളുടെ ഒപ്പം ഹ്രസ്വമായ 'എ'യും 'ഒ'യും അടക്കം ആകെ 52 എന്നു പറയപ്പെട്ടിരുന്ന അക്ഷരങ്ങളും എല്ലാം പഠിപ്പിച്ചു കഴിയുമ്പോഴും, പാണിനി എന്തു വിലക്കിയാലും ശരി, 'ള' കൂടി ഉൾപ്പെടുത്തുന്നു. 'ക്ഷ'യ്ക്കുശേഷം 'റ' എന്നും 'ഇതി' എന്നുമായി പിരിയുന്ന 'രൈതി' എന്നും കുട്ടികളെ ഉരുവിടീക്കയും ചെയ്യുന്നു എന്നാണ് പഞ്ജേ പറയുന്നത്. പഴയ അദ്ധ്യാപകർക്ക് സംസ്കൃതം അറിയാമായിരുന്നു. എന്നാൽ അവരുടെ സ്വാധീനം മാഞ്ഞതോടെ 'അക്ഷര+ഇതി' എന്നതിനു പകരം നിൽക്കുന്ന ഘടകമാണ് 'രൈതി' എന്ന സംഗതി കുട്ടികൾക്ക് പ്രായേണ പഠിപ്പിച്ചു കൊടുക്കുകയുണ്ടായില്ല. പഞ്ജേ ഇതു സംബന്ധിച്ച് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു—രസകരമായ ഒരഭിപ്രായം: ''അക്ഷരമാലയുടെ അദ്ധ്യാപനത്തിൽ 'രൈതി' ഇപ്പോഴും തുടരുന്നു—കല്യാണം നടന്നതിനു ശേഷവും വരന്റെ ചങ്ങാതി, വകവെയ്ക്കാനാളില്ലാതെ, ശ്വശുരഗൃഹത്തിൽ തങ്ങിനിൽക്കുന്നതുപോലെ; അഥവാ പാലുനിറഞ്ഞു കനത്ത അകിടുമായി കിടാങ്ങൾക്കു സമ്പർക്കം നഷ്ടപ്പെടവേ, തളളയാടിന്റെ താടിക്കു കീഴെ തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന മുലകളെപ്പോലെ.''[2]

വാസ്തവത്തിൽ 'നശിപ്പിക്കാൻ വയ്യാത്തത്' എന്നർത്ഥമായ അക്ഷരം എന്ന വാക്കിന്റെ അർത്ഥത്തിലേയ്ക്ക് ഒരു തീർത്ഥയാത്ര നടത്താൻ ഇതദ്ദേഹത്തെ നയിക്കുന്നു. സംസ്കൃതഭാഷ പ്രാഥമികമായും സുമേരുവിനോട് കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായും, ഫിനീഷ്യൻമാരാൽ പ്രചരിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായും പറയപ്പെടുന്നതെങ്ങനെ എന്നും

---

1. അയ്യ < ഞജ്ജ < ആര്യ

2. ഒരുപക്ഷേ അക്ഷര+ഇതി എന്നതാവില്ല യഥാർത്ഥ വിശകലനം. കന്നഡത്തിൽ, തമിഴിലെന്നപോലെ, ഈരണ്ടക്ഷരങ്ങൾ കൂടിയുണ്ട്: 'റ'യും 'ള'യും—'ര'യുടേയും 'ഡ'യുടേയും ഇരട്ടിപ്പുപോലെ, സംയുക്താക്ഷരങ്ങൾപോലെ. അവ ശബ്ദിക്കപ്പെടുന്നു.

മറ്റുമായി. ഉദാഹരണമായി ഒടുക്കം കൊടുക്കുന്ന കഥ മിക്കവാറും ഒരു നീതികഥയത്രെ, ഒരു സാമോപദേശ കഥ. വേദങ്ങളിൽനിന്നു പ്രകൃതവും സംസ്കൃതവും ജനിച്ചതായി ആ സംഭവം ഉദാഹരിക്കുന്നതെങ്ങനെ എന്ന് ആ ഉപന്യാസത്തിലെ അവസാനവാക്യം പ്രഖ്യാപിക്കുന്നു.

* * *

സ്ഥലനാമങ്ങളുടെ നിരുക്തിയിലേയ്ക്കുള്ള ഒരന്വേഷണമത്രെ അടുത്തത്. തുളുവിൽനിന്ന് ശേഖരിച്ച എമ്പാടും രേഖകളുടെ സജ്ജീകരണം ഇവിടെ നമ്മുടെ മുമ്പിലുണ്ട്. പദങ്ങളുടെ നിഷ്പത്തിയും പ്രയോഗങ്ങളുടെ പിറവിയും അപഗ്രഥിക്കുകയും, സംഗതമായ വിശകലനങ്ങളെക്കുറിച്ച് ഹൃദ്യമാംവിധം അനുമാനങ്ങളും ആവിഷ്കരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പണ്ജേയ്ക്കു തുളു പരിജ്ഞാനമില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഇത് എത്രമാത്രം നീരസവും നിഷ്ഫലവുമാവാമോ, ഇപ്പോഴം അതിന്റെ പാതിപേലും അങ്ങനെയല്ല ഇതിന്റെ നില. പക്ഷേ അർത്ഥം ഉരുത്തിരിച്ചെടുക്കാനുള്ള ഏകമോ നിർണ്ണായകമോ ആയ ഘടകമായിരുന്നു നിരുക്തിയിലൂടെയുള്ള നിഷ്പാദനം എന്നും വരട്ടെ, സംസ്കൃതനാടകത്തിൽ ഭാസന്റെ കർത്തൃത്വത്തെസ്സംബന്ധിച്ച് ഒരു വിമർശകക്കുറിപ്പെന്നനിലയിൽ ഡോക്ടർ എൽ. ഡി. ബാർനെറ്റ് ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞു, ടിബറ്റ് 'ടോപ്പ്ഹാറ്റി'ൽനിന്നു നിഷ്പാദിപ്പിക്കാമായിരുന്നു തനിക്ക്; എവറസ്റ്റ് 'എവറി'(ever)ന്റെ അതിശായനരൂപം എന്ന നിലയ്ക്കും! വസ്തുക്കം, പേരുകം, സ്ഥലങ്കം, പ്രാദേശിക ചരിത്രം, നാട്ടുകഥകം, ആരാധനാരീതി—ഇവയുടെയെല്ലാം വിശദാംശങ്ങളിൽ നല്ലൊരു പങ്ക് ഈ പ്രയത്നത്തിൽ ഉൾച്ചേരേണ്ടതുണ്ട്. കന്നഡയ്ക്ക് അന്ന് അജ്ഞാതമായ അന്വേഷണത്തിന്റേയും അപഗ്രഥനത്തിന്റേയും നവീനമായ ഒരു മാർഗ്ഗമായിരുന്നു ഇത്. സാദൃശ്യങ്ങളും സാദ്ധ്യതകളും സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, ഈ അന്വേഷണം എത്തിക്കുന്നത് എവിടെയ്ക്കായാലും ശരി, എത്രത്തോളമായാലും ശരി, ഇവിടെ പ്രകടമാവുന്നത് മനസ്സിന്റെ ഏകാഗ്രതയും സജീവതയുമാണ്; സാധ്യതകളെ ബുദ്ധിപൂർവ്വകമായി അനുമാ

നിച്ചെടുക്കാനുള്ള കഴിവും. സജാതീയപദങ്ങളും, തുളുവിലും കൊങ്കണിയിലുമുള്ള സമാന്തരങ്ങളും, സമസ്തപദങ്ങളുടെ അംശങ്ങളും—എല്ലാം, നിഗമനം ഉരുത്തിരിക്കാനുള്ള തെളിവുകളായി ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. വഴിയേ ഒരു ലേഖനത്തിലും സ്ഥിതി ഇതു തന്നെ. അവിടെ 'സളുവ'യ്ക്ക് മഹാഭാരതത്തിലെ 'സൽവ'നിലും 'അനുസൽവ'നിലും നിന്ന് നിഷ്പാദനം കൽപിക്കുന്നതിനെതിരെ അദ്ദേഹം അഭിപ്രായം രേഖപ്പെടുത്തുന്നു. 'സ', 'ത'യായോ അഥവാ 'സ', 'ച'യായോ മാറുന്ന ദ്രാവിഡരീതിയോടാണ് അദ്ദേഹത്തിന് യോജിപ്പ്. ഇപ്പോഴും അവയിൽ കേവലം അയഥാർത്ഥമായി തോന്നാവുന്ന അംശങ്ങളും സ്ഥലനാമങ്ങളിൽ അവശേഷിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹം കാണിക്കുന്നു. തുളുനാട്ടിലെ ബ്രാഹ്മണരും കുടകരും ഇതരസമുദായങ്ങളും എല്ലാം ഇവിടെ പരിഗണിക്കപ്പെടുന്നു. നിഗമനങ്ങളും മുഴുവൻ നമുക്ക് സ്വീകാര്യമാണോ അല്ലയോ എന്നതിരിക്കട്ടെ; പ്രശ്നങ്ങളിൽ ഏറെ പ്രകാശം ചൊരിയുന്നുണ്ട് അദ്ദേഹം.

* * *

ജന്തുജീവിതം വന്യജീവികളം, ഭൂമിശാസ്ത്രം മുതലായവയെ പുരസ്കരിച്ചുള്ളവയാണ് ഇനിയുള്ള ഇനങ്ങളും. തന്റെ ജീവശാസ്ത്രപരവും നരവംശശാസ്ത്രപരവുമായ വ്യാഖ്യാനങ്ങളുടെ ഭാഗങ്ങളും ഇവിടേയും കാണാം. എന്നാൽ ഈ കൃതിയിലുടനീളമുണ്ട് നർമ്മബോധത്തിന്റേയും, അനന്വയവും സജീവവുമായ ഒരു സംവേദനശീലത്തിന്റേയും വിഹാരം. ഈ സംവേദനശീലം പഞ്ജേയുടെ വ്യക്തിത്വത്തിന്റേയും സജ്ജീകരണത്തിന്റേയും വിവേചകമുദ്രതന്നെയാണുതാനും. അതിന് എപ്പോഴുമുണ്ടായിരുന്നു ഒരു വിനോദസ്വഭാവം; എന്നാൽ ഒപ്പംതന്നെ സർഗ്ഗാത്മകമായ ജിജ്ഞാസയും അഗാധമായ ഗൗരവം കലർന്ന ഒരന്വേഷണശീലവും അതു വെച്ചുപുലർത്തി.

മൈസൂരിലെ പൗരസ്ത്യഗ്രന്ഥാലയം പ്രകാശനം ചെയ്ത 'കേളഡിനൃപവിജയം' അദ്ദേഹം തികഞ്ഞ വൈശദ്യത്തോടെ വിമർശനം നടത്തിയിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹ

ത്തിന്റെ സഹജമായ ഉൻമേഷം ഈ ലേഖനത്തിന്റേയും മുഖച്ഛായയത്രെ. ഇതു കാവ്യമെന്നതിനേക്കാൾ ചരിത്രമാണെന്ന് അദ്ദേഹം പറയുന്നു; എന്നാലും കാവ്യാത്മകതയുടെ ഘടകങ്ങളും നിശ്ചയമായും പ്രകടമാവാതിരിക്കുന്നില്ല. ബിദാരെയിലെ വെങ്കടപ്പനായിക്കിന്റെ സമരങ്ങളും വിജയങ്ങളും ഈ കൃതിയിൽ പ്രഘോഷിക്കപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹവും ബി. എം. ശ്രീകണ്ഠയ്യയും മൈസൂരിലും മദിരാശിയിലുമുള്ള അപ്രകാശിത ഹസ്തലിഖിത ഗ്രന്ഥങ്ങളും പരിശോധിച്ചതായി പറയപ്പെടുന്നു. അവയുടെ സാഹിത്യമൂല്യവും പ്രാധാന്യവും നിർണ്ണയിക്കുകയായിരുന്നു ഉദ്ദേശ്യം. എന്നിട്ടു വേണമല്ലോ അവയിൽ ഏതിനാണ് പ്രസിദ്ധീകരണ വിഷയത്തിൽ മുൻഗണനയരുളേണ്ടത് എന്ന് ശിപാർശ ചെയ്യാൻ. ഇത് അനധികൃതമായ ഒരു പ്രസ്താവമാവാം. ഏതായാലും, ഇവരുടെ വിലയിരുത്തലുകളും, വിവരണാത്മകവും വിമർശനപരവുമായവ, സമാഹരിച്ചു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താൻ സാധിച്ചാൽ നന്നായിരിക്കും. കേളഡിയിലെ രാജപരമ്പരയെക്കുറിച്ച് ലിംഗണ്ണമന്ത്രി രചിച്ച ചരിത്രത്തിന്റെ ഒരു പഠനമാകുന്നു ഈ സവിശേഷമായ വിമർശനം. ഈ പരമ്പര ആവിർഭവിച്ചതും, മൈസൂരിലെ ഹൈദരാലിയുടെ കാലത്ത് നിപതിക്കുംവരെ നിലനിന്നതും എങ്ങനെ—ഇതാണ് വിമർശനവിധേയമായ കാവ്യത്തിലെ വിഷയം. കന്നഡയിലെ ഒരു തരം ദീർഘകാവ്യം വിമർശനാത്മകമായി അവതരിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള പഞ്ജെയുടെ പദ്ധതിക്ക് ഒരുത്തമദൃഷ്ടാന്തമാകുന്നു ഈ വിമർശനം.

2

ഗദ്യത്തിലും കഥയിലുമായി 14 ഇനങ്ങൾ ഉൾപ്പെടുന്നതാണ് പഞ്ജെയുടെ രചനകളിൽ അടുത്ത ഗണം. ഇവയുടെ പ്രകൃതം കൂടുതൽ സാഹിത്യീയമത്രെ. ഒന്നാമത്തേതും പതിനാലാമത്തേതുമാണ് ഒരു പക്ഷേ ഏറ്റവും പ്രാമാണികവും ശാശ്വതവുമായ സംഭാവന. ഒരു ഭാരതപാരായണത്തോടുള്ള മൂഢവും സ്വയംപ്രധാനവുമായ പ്രതികരണങ്ങളുടെ രൂപരേഖകൾ ഇവിടെയുണ്ട്; അത്തരം പാരായ

ണങ്ങളുടെ ഒരു പരമ്പരയ്ക്കു സംഭാവന നൽകാറുണ്ടായി രുന്നവർക്ക് തോന്നുന്നു: ഭാരതപാഠത്തിൽ ഹരിയുടെ നാമങ്ങളായിവരുന്ന ഏതാനും വാക്കുകളും, കുറഞ്ഞ സംഭാവനകളും നൽകിയവരെ മാത്രമാണല്ലോ പരാമർശിക്കുന്നത് എന്ന്. തങ്ങൾക്കിടയിലെ വമ്പൻമാരേക്കാളേറെ അവർ പ്രശംസിക്കപ്പെടുന്നല്ലോ എന്നും.....കമലാപുരത്തെ ഒരു വെറിയ ഹോട്ടലിൽ, ഉടമയായ പൂർണ്ണസ്വാമി അയ്യങ്കാർക്ക്, കാശു കൊടുക്കയേ ചെയ്യാത്ത ശല്യക്കാരായ പതിവുകാരെ നേരിടേണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു; ഇവരിൽനിന്ന് മോചനം നേടാനായി ഇയാൾ പ്രയോഗിക്കുന്ന ഒരു സൂത്രം വിധിവശാൽ ഇയാൾക്ക് നേരെത്തന്നെ തിരിച്ചടിക്കുന്നു. 'വൈദ്യന്റെ കറി'യെയാണ് അടുത്തതു പരാമർശിക്കുന്നത്. സ്ഥലത്തെ ഒരമൽദാർ — ഒരു താലൂക്കിന്റെ ചുമതല വഹിക്കുന്ന റെവന്യു ഓഫീസർ—(വല്ലഭാചാര്യൻ) താൻ സന്ദർശിക്കുന്ന ഏതു ഗ്രാമത്തിലും സുന്ദരിയായ ഒരു തരുണിയെ തനിക്കു വെപ്പുകാരിയായി ഏർപ്പെടുത്തിക്കിട്ടണമെന്നു മോഹിച്ചു. ഒരു ഗ്രാമത്തിൽ അങ്ങനെയൊരു തരുണിയേയും കിട്ടാനില്ലെന്നു കാണായി. അംശം ഉദ്യോഗസ്ഥൻ അമൽദാർക്കുള്ള ഭക്ഷണം പാകംചെയ്യാനായി ഒരു വൈദ്യനെ നിർബന്ധിക്കുന്നു. ഏതോ മരുന്നു കഴിക്കാൻ കൊടുത്ത് വൈദ്യൻ പകരം വീട്ടുന്നു; ഈ മരുന്നിന്റെ പ്രത്യാഘാതമായ രോഗത്തിൽനിന്ന് പിന്നെ വൈദ്യൻ അമൽദാരെ രക്ഷിക്കേണ്ടിയും വരുന്നു. 'ഹം നഹിം ഗദ്ദേ' (നാം കഴുതയല്ല) തികഞ്ഞ ഒരു കോലാഹലംതന്നെ. ഉയരെ കുന്നിനു മേളിൽ താമസിക്കുന്ന വൻകിട ആപ്പീസർമാർക്കെന്നപോലെ തനിക്കും വേണം അലക്കിയ തുണികളും കഴുതപ്പുറത്തുതന്നെ കൊണ്ടുവന്നു തരിക എന്ന് ഇംഗ്ലീഷുകാരനായ ഒരാപ്പീസർക്ക് മോഹം. വെളുത്തേടനോട് ഹിന്ദിയിൽ സംസാരിക്കാൻ ഇയാൾ നിശ്ചയിക്കുന്നു; എന്നാൽ താൻ തന്നെത്തന്നെ കഴുതയാക്കുകയായിരുന്നു എന്ന കാര്യം പാവത്താൻ മനസ്സിലാക്കുന്നില്ല.

ആറു മുതൽ ഒമ്പതുവരെയുള്ള ഇനങ്ങളും വ്യക്തിബന്ധങ്ങളെ സ്പർശിക്കുന്നവയാണ്. രണ്ടോ മൂന്നോ എണ്ണം ആഖ്യാതാവിന്റെ അമ്മാമനേയും അമ്മായിയേയും പരാ

മർശിക്കുന്നു; അമ്മാമന്റെ ഒരു മരണപത്രത്തിന്റെ അവ സ്ഥാന്തരങ്ങളേയും.....ഒമ്പതാമത്തേത് ഭാര്യയെക്കുറിച്ചു ള്ളതാവണം. അവളുടെ അവകാശവാദം തെറ്റെന്നു വരുത്താ നും, താനെപ്പോഴും ജാഗ്രതയായിരിക്കും എന്ന് അവം അഹന്ത പറയാറുണ്ടായിരുന്നത് പരീക്ഷിക്കാനുമായി ഭർത്താവ് ഒരു വലിയ സൂത്രം കാട്ടാൻ നിശ്ചയിക്കുന്നു. അയാം സ്വയം കള്ളനായി നടിച്ചു. എന്നിട്ടോ പോലീ സ്സിന്റെ ബന്ധനത്തിലായി. ഒടുക്കം പിറേറന്നു പു ലർച്ചെ ലോക്കപ്പിൽനിന്ന് ഭാര്യതന്നെ വേണ്ടിവന്നു അയാ ളെ രക്ഷിക്കാൻ.

* * *

ദൃഢചിത്തകളായ നാലു ധീരവനിതകളെ ആസ്പദീ ച്ചുള്ളവയാണ് പത്തു മുതൽ പതിമൂന്നുവരെയുള്ള ഇന ങ്ങളം. കന്നഡയിലെ ''ആര്യകൃതി''യിലെ നായികമാരു ടെ മാതൃകയിൽ അവതരിക്കപ്പെട്ടവരത്രെ ഈ വനിതകം. കേണൽ ടോഡിന്റെ രാജസ്ഥാൻ കഥകളിൽനിന്ന് നീ ഷ്പന്നമായ ഒരു ബംഗാളികൃതിയുണ്ട്; രജനീകാന്ത് ഗു പ്ത എഴുതിയ ആ കൃതിയാണ് ''ആര്യകൃതി''ക്കുതന്നെ യും ആധാരം.

പ്രഥുലയുടേതും (സംസ്കൃതം: പൃഥുല) ഒരു വനിത യുടെ കഥതന്നെ — വിജയനഗരരാജ്യത്തിലെ ഒരു കഥ. യോദ്ധാവായ തന്റെ കാമുകനെ നീചനായ ഒരു രാജസദ സ്യൻ വഞ്ചിച്ചതും വധിച്ചതും കാണാനിടയായ അവം ആ നീചനെ കൊല്ലുന്നു, സ്വയം മരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അന്ത്യ നിമിഷത്തിൽ രാജാവ് അവളുടെ അടുത്തു ചെന്നിരിക്കാ നാശിക്കുമ്പോം, വേദനയിലും വിങ്ങലിലും ഉഴംവലിഞ്ഞു കൊണ്ട് അവം വിലക്കുന്നു; എന്നിട്ട് ശപിക്കുന്നു: ഏറെ ത്താമസിയാതെ രാജാവിന്റെ മകംതന്നെ മുസ്ലിംരാജാക്കൻ മാരുടെ കൈയിൽ പതിക്കാതിരിക്കയില്ല; അദ്ദേഹത്തി ന്റെ രാജ്യവും അദ്ദേഹവും, തനി കൃമിയായിരുന്നല്ലോ അദ്ദേഹം, വിസ്മൃതിയ്ക്കടിപ്പെടും — ഭർത്താക്കൻമാരെ നശിപ്പിച്ച്, സുചരിതകളായ സ്ത്രീകളെ കൊതിച്ചുപോ ന്നതിന്നുള്ള ശിക്ഷയായി.

അറംഗസീബിന്റെ കാലത്തുള്ളവളാണ് ശാലിനി. രാജസിംഹന്റെ മകൾ. അപ്ഛൻ അവളെ ചക്രവർത്തിയുടെ മകനായി വാഗ്ദാനം നടത്തിയിരുന്നു. എന്നാൽ അവൾ ആ മകനെ നരകത്തെപ്പോലെ വെറുത്തു. അവൾക്കു ശിവാജിയോടായിരുന്നു യഥാർത്ഥത്തിൽ പ്രേമം. തടവുകാരനായി പിടിക്കപ്പെടേണ്ടതായിരുന്നു അദ്ദേഹം; പക്ഷേ അതിൽനിന്നു പ്രമാദമാംവിധം രക്ഷപ്പെടുന്നു. പാവം പെൺകിടാവ്; സംഭവത്തിൽ യഥാർത്ഥ ശിവാജി രക്ഷപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞിരുന്നു; ശിവാജിയുടെ പ്രതിച്ഛായയെ അദ്ദേഹമായി അവൾ തെറ്റിദ്ധരിച്ചുപോയി. പിറേന്നു പ്രഭാതത്തിൽത്തന്നെ ഒരു കിണറ്റിൽ വീണ് രാജസിംഹനും മകൾക്കും ജീവിതം നഷ്ടപ്പെടുന്നു. ഇതു കേട്ടതോടെ അറംഗസീബിനു ഗ്ലാനതയും മനഃക്ലേശവുമായി.

ദുർഗ്ഗാവതിയുടേതുമതെ, ഒരു രാജകുമാരിയുടെ കഥതന്നെ. മൊഹബ്ബയിലെ (പുതിയ മദ്ധ്യപ്രദേശിൽപ്പെടുന്ന ഒരു നാട്ടുരാജ്യം) രാജാവായ ചന്ദേലിന്റെ മകളായിരുന്നു അവൾ. ജനങ്ങൾക്കു നേതൃത്വമരുളി സ്വന്തം രാജ്യത്തിന്റെ പ്രതിരോധത്തിന്നിടെ മൃതിയടയുന്ന ഒരു രാജ്ഞിയുടെ അമരമായ വിശ്വാസത്തെയും ധീരതയെയും ഈ കഥ ഉദ്ഘോഷിക്കുന്നു.

ദേവഗിരിയുമായി ബന്ധപ്പെട്ട കഥയാണ് വീരമതിയുടേത്. ഒരു രാജകുമാരിയും അവരുടെ കാമുകനും ഇതിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നു. തന്റെ കാമുകൻ മേലാളനെ ചതിക്കയും കോട്ട ശത്രുവിന് ഒറ്റിക്കൊടുക്കുകയും ചെയ്തതായി മനസ്സിലായപ്പോൾ അവൾ അയാളെ കൊല്ലുന്നു. ആത്മഹത്യയും നടത്തുന്നു. കൃഷ്ണൻ എന്നാണ് ഈ യുവകാമുകന്റെ പേര്. അവളോടുള്ള സ്നേഹത്തിന്റെ പേരിലാണ് താനതു ചെയ്തത് എന്നയാൾ പറയുന്നു. അലാവുദ്ദീൻ ഖിൽജിയുടെ കാലത്ത് കോട്ട തകർക്കാൻ ഒരേജൻറായി അയയ്ക്കപ്പെട്ടിരുന്ന മാലിക് കാഫറുണ്ടല്ലോ, അയാളെ പരാമർശിക്കുന്നു ഈ സംഭവം.

ധീരതയുടേയും പ്രണയത്തിന്റേയും വിട്ടുവീഴ്ചയില്ലാത്ത ആത്മത്യാഗത്തിന്റേയുമായ ഈ കഥകൾ രാഷ്ട്ര

ത്തിന്റേയും അഭിമാനത്തിന്റേയും സേവനത്തിനുവേണ്ടി വരിക്കുന്ന മൃത്യുവെ ഒരു വിധത്തിലല്ലെങ്കിൽ മറ്റൊരു വിധത്തിൽ പ്രകീർത്തിക്കുന്നു. രണ്ടു നിലയ്ക്കായാലും ശരി, അർപ്പിക്കപ്പെടുന്ന സേവനം സ്മരണീയമായ ഒന്നുതന്നെ. ഏതായാലും നാടിന്റെ സേവനത്തിലും സേവനത്തിനുവേണ്ടിയും അഭംഗുരമായ കടപ്പാടോടും ഭക്തിയോടും കൂടി, അവസാനംവരെ അതിന്റെ യോഗക്ഷേമത്തിൽ അർപ്പിതചേതസ്സായി, ജീവിക്കാൻ കഴിയുമാറാവുക എന്നത് മഹത്തായ ഒരു ദേശസ്നേഹി[1]തന്നെ.

ഇവയൊക്കെ വീരോജ്ജ്വലങ്ങളായ പ്രമേയങ്ങളാകുന്നു: വർണ്ണശബളതയും വാഗാടോപവും നിറഞ്ഞുവഴിയുന്നവയും. കഴിഞ്ഞ നൂറ്റാണ്ടിലെ അന്തിമദശകളിലേയും ഈ നൂറ്റാണ്ടിലെ ആദ്യത്തെ രണ്ടു ദശകങ്ങളിലേയും അനുവാചകരുടെ ഹൃദയങ്ങൾക്ക് വളരെ പ്രിയപ്പെട്ടവയായിരുന്നുവല്ലോ ഈ പ്രവണതകൾ. രാഷ്ട്രീയവും ധാർമ്മികവുമായ അഭിമാനം ഇവയിൽ പ്രകടമാണ്. പഞ്ജെയുടെ സവിശേഷമായ വർണ്ണഭംഗിയും ഭാവനാവൈഭവവുംകൊണ്ട് വ്യതിരിക്തങ്ങളത്രെ ഇവ. രീതിയിലും ശൈലിയിലും ഇവ സമാന്തരങ്ങൾതന്നെ; നമ്മുടെ ഗ്രന്ഥകാരന്റെ ആത്മനിഷ്ഠമായ ശൈലിയിലും സജ്ജീകരണത്തിലും ഉണ്ടായ പുരോഗതിയെ പ്രഖ്യാപിക്കുന്നു ഇവയുടെ രചന. വിവരണങ്ങൾക്കൊക്കെയുണ്ട് തനതായ ഒരു സ്വാഭാവികതയും സമ്പന്നതയും; അവ വലിയൊരളവോളം മൂർത്തവും യഥാർത്ഥവുമാകുന്നു.

പ്രാസംഗികമായി പറയട്ടെ: ഒരു നോവലാവുമായിരുന്നു എന്നു പ്രതീക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ട ഒരു കൃതിയുടെ പ്രഥമാദ്ധ്യായം 1901-ൽ പഞ്ജെ ആരംഭിക്കുകയുണ്ടായി. ദേവി ചൗധുറാണിയായിരുന്നു ഒരു പക്ഷേ ഇതിലെ വിഷയം. 'ചണ്ഡികാരഹസ്യ സമാജം' എന്നു പേരായ ഈ കൃതിയിൽ നിഗൂഢതകളും കവർച്ചകളും അക്രമങ്ങളും നിറഞ്ഞുനിന്നു. ഇതു സുവാസിനിയിൽ പ്രകാശിതമായി.

---

1. ഹരിവംശത്തിലെ വികദ്രു ഉപാഖ്യാനവുമായി കൃഷ്ണന്റെ കഥ താരതമ്യപ്പെടുത്തുക.

രാത്രി കാഴ്ചയ്ക്കു നേരിടുന്ന അസ്പഷ്ടതയെക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു നിരീക്ഷണം, വസ്തുക്കളെ വിശദമായി കണ്ടറിഞ്ഞ ഒരു വ്യക്തിയിൽനിന്നുമാത്രം സിദ്ധിക്കുന്ന വിശദാംശങ്ങളാൽ യഥാതഥമായി ഉയിർക്കൊളളുന്നു; ഇന്നോളം ഉയിർക്കൊളളാത്തവിധത്തിൽ. വഞ്ചികളേയും വഞ്ചിക്കാർ മൽസ്യത്തിനായി വല വിരിക്കുന്നതിനേറയും ചിത്രം: ''നക്ഷത്രപ്രകാശത്തിൽ വഞ്ചിക്കാരെ ദൂരെനിന്നേ കാണാം. ആ നക്ഷത്രപ്രകാശം ഇടയ്ക്ക് അവരെ ഇത്തിരിയൊന്ന് കാണുമാറാക്കുന്നു; ഉടനെ അവരുടെ രൂപങ്ങളെ തുടർന്നുവരുന്ന ഇരുട്ടിൽ മറച്ചുകളയുകയും ചെയ്യുന്നു. അതുതന്നെ എന്തുകൊണ്ടാണെന്നോ: മീൻ പിടിക്കുന്ന ആ വഞ്ചികയ്ക്കു പുര കെട്ടിയ തെങ്ങിൻപട്ടകൊണ്ടുളള തടുക്കുകളുടെ പഴുതിലൂടെ വഞ്ചിക്കുമേൽ പതിക്കുന്ന പ്രകാശം കാണാവുന്നതുകൊണ്ട്. ആ പ്രകാശത്തിന്റെ സഹായത്തോടെയാണ് നനുത്ത കാഴ്ച കൈവന്നത്. ഉയർന്ന കാറാടിമരങ്ങളും ലയാത്മകമായി പതുക്കെ ചാഞ്ചാടി; ഒരു കൊടുങ്കാറ്റിന്റെ പ്രത്യാഗമനം സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, അവ ഒരു നനുത്ത ശബ്ദം സർവ്വദിശകളിലും പരത്തി.''

* * *

ഈ വാല്യത്തിലെ ഏറ്റവും എണ്ണപ്പെട്ട രണ്ടിനങ്ങളിലേയ്ക്കാണ് ഇനി ഞാൻ കടക്കുന്നത്.

വ്യാജഡയറി:

''ഒരു പഴയ സ്കൂൾ സബ് അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടറുടെ വ്യാജഡയറി'' എന്നാകുന്നു ആദ്യത്തേതിന്റെ തലക്കെട്ട്.

മംഗലാപുരം ഗവൺമെൻറ് കോളേജിലെ കന്നഡ ലക്ചറർ എന്ന നിലയ്ക്ക് പഞ്ജേയുടെ സർവീസ്ജീവിതം തുടങ്ങുന്നു. ഇത് പതിനൊന്നു കൊല്ലം തുടർന്നു— 1906-ൽ. പിന്നെയങ്ങോട്ട് അദ്ദേഹം പ്രാഥമിക വിദ്യാലയങ്ങളുടെ ഒരിൻസ്പെക്ടറായി മാറി. അങ്ങനെ, പഴയ ഒരു ഭരണവ്യവസ്ഥയിൽനിന്ന് പുതിയ ഒന്നിലേയ്ക്ക് പരിവർത്തനം ചെയ്ത പ്രാഥമികാദ്ധ്യാപകരുടെ ഇടയ്ക്കു പെരുമാറാൻ അദ്ദേഹം നിർബന്ധിതനായി.

ഡെപ്യൂട്ടി ഇൻസ്പെക്ടർ ഇപ്പോഴും ഒരു സബ് അസി സ്റ്റന്റ് ഇൻസ്പെക്ടറായിത്തീർന്നിരിക്കയാണ്. പൂമാലകളുമായി, കൊമ്പോ ശംഖോ ഊതിക്കൊണ്ട്, പെണ്ടകൊട്ടോടെ ഒരിൻസ്പെക്ടറെ വരവേൽക്കുക, സ്വാഗതമെന്ന നിലയിൽ സമ്മാനങ്ങളും സമർപ്പിക്കുക—ഇത്തരം പഴയ ബഹുമതികളൊക്കെ മാറ്റം വന്നിരുന്നു. 'സ്വാമി' (പ്രഭുവും യജമാനനും) 'ദേവരു' (ഈശ്വരൻ) എന്നെല്ലാം സംബോധന ചെയ്യപ്പെടുന്ന രീതിയും അപ്രത്യക്ഷമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. 'ഉവ്വ്' അഥവാ 'ഇല്ല സാർ' എന്ന് അദ്ധ്യാപകർ ഉത്തരം കൊടുക്കാൻ ആരംഭിച്ചിരുന്നു. പോലീസ് ഇൻസ്പെക്ടർ, റെവന്യൂമേധാവി മുതലായ ദൃഷ്ടാന്തങ്ങൾക്കു വിപരീതമായി, നാട്ടിൻപുറത്തുകാർ സ്കൂളിൻസ്പെക്ടറെ എങ്ങനെയാണ് അംഗീകരിക്കാതായത് എന്നു പഞ്ജേ വിവരിക്കുന്നു. സ്കൂളുകളുടെ തന്നെ സ്ഥിതിയാണെങ്കിലോ: രക്തപ്രസാദമില്ലാത്ത, അത്രയേറെ ആദരവൊന്നും നേടാനാവാത്ത നിലയിൽ എത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു അവ. അദ്ധ്യാപകരുടേയും വിദ്യാർത്ഥികളുടേയും ഹാജർ അലസമായിരുന്നു; പ്രവർത്തനം ഔപചാരികവും. ഇൻസ്പെക്ടറും ഒരദ്ധ്യാപകനും തമ്മിൽ സരസമായ ഒരു സംഭാഷണം നടക്കുന്നു: തങ്ങളുടെ വയറത്ത് ഇഴഞ്ഞുകേറുന്ന പലതരം പാമ്പുകളോട് വിവിധയിനം ഇൻസ്പെക്ടർമാരെ ഈ അദ്ധ്യാപകൻ താരതമ്യപ്പെടുത്തുന്നു. സിവിൽ ആപ്പീർസർമാർ പെരുമ്പാമ്പുകളെന്നെ; പോലീസുകാർ മൂർഖൻമാർ; എക്സൈസുകാർ 'മണ്ഡലികം'; പോസ്റ്റൽ ആപ്പീസർമാർ പച്ചളിപ്പാമ്പുകളും. 'ആരാവും കടൽപ്പാമ്പുകൾ?' എന്ന ചോദ്യത്തിന് അദ്ധ്യാപകന്റെ ഉത്തരം: 'റെവന്യൂ ഇൻസ്പെക്ടർ!' ''ഞങ്ങൾ (അതായത് സ്കൂൾ ഇൻസ്പെക്ടർമാർ) എന്തു ജാതി ഇഴജീവികളാണ്?'' എന്ന ചോദ്യത്തിന്നോ: ''—നിങ്ങളോ സ്വാർ, നിങ്ങളുടെ വർഗ്ഗം നിരുപദ്രവമാണല്ലോ.'' 'ഒളേള'—അതു വിഷമമില്ലാത്ത ഒരു നേർത്ത പാമ്പാകുന്നു. ഈ പദത്തിനു 'നല്ലത്' എന്നും അർത്ഥമുണ്ടല്ലോ. അതായതു ദ്യോഗസ്ഥരുടെ അധികാരത്തിന് ഏറക്കുറെ അനുരൂപമായി നാട്ടിൻപുറത്തുകാരുടെ പ്രതിക

രണം എങ്ങനെ നാനാവിധത്തിൽ നിലവാരപ്പെടുന്നു എന്നും പഞ്ജേ തമാശയായി പ്രസ്താവിക്കുന്നുണ്ട്. നമസ്കരിയ്ക്കോ മുട്ടുകുത്തിയോ ഉള്ള അഭിവാദനം, ഹസ്തചലനങ്ങളം—ഒക്കെ, ധരിച്ച വേഷം, അതാതുദ്യോഗസ്ഥരുടെ പദവിയും ശമ്പളവും, വകുപ്പിന്റെ പ്രാധാന്യം, ഏതു സാമൂഹ്യശ്രേണിയിലാണ് ഉദ്യോഗസ്ഥൻ ഉൾപ്പെടുന്നത് എന്ന വസ്തുത, സർവ്വോപരി ശല്യം ചെയ്യാൻ അയാൾക്കുള്ള ശക്തി എന്നിവയെ ആസ്പദിച്ച് രൂപം മാറിക്കൊണ്ടിരിക്കും. അങ്ങനെ സങ്കോചവും ഭയവും വിപദ്ബോധവും പ്രതികരണങ്ങളെ നിർണ്ണയിച്ചുകൊണ്ടും ഇരിക്കും. അടിസ്ഥാനപരമായ സ്നേഹം എന്നത് എന്തായാലും സോപാധികം മാത്രം; സാഹചര്യങ്ങളെ ആസ്പദിച്ചിരിക്കും ഇത്. ദരിദ്രവും ദയനീയവുമാണ് ഗ്രാമീണവിദ്യാലയങ്ങളിലെ സ്ഥിതിവിശേഷം എന്നു വിവരിക്കപ്പെടുന്നു. എന്നിട്ട്, വിദ്യാലയത്തിൽ അവരുടെ പ്രവർത്തനത്തെ പലപ്പോഴും ബാധിക്കുമാറ് അദ്ധ്യാപകർ അടിപ്പെടേണ്ടിവരുന്ന നിസ്സഹായതയിലേയ്ക്കും നിരാശതയിലേയ്ക്കും ശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കപ്പെടുന്നു. പ്രത്യേകതരത്തിൽപ്പെട്ട ചില ദൃഷ്ടാന്തങ്ങം ഉദ്ധരിക്കുന്നു. പരാജയങ്ങൾക്കോ ചുമതലകളിൽ പറ്റുന്ന പാളിച്ചകൾക്കോ അദ്ധ്യാപകനെ ശിക്ഷിക്കാനുള്ള വാസനയോളംതന്നെ, അഥവാ പലപ്പോഴും അതിലേറെ, അയാളോടു സഹതപിക്കാനാണ് ഇത്തരം പോരായ്മകളം പ്രേരിപ്പിക്കുക.

തിമ്മപ്പമാസ്റ്റർ എന്നു പേരായ ഒരദ്ധ്യാപകനോടു ബന്ധപ്പെട്ടതാണ് ഏറ്റവും ഹൃദ്യമായ ഒരു സംഭവം. ആ ജീവസ്പന്ദമനുഭവിക്കാനും ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെയും സാഹചര്യത്തിന്റെയും നിറഭേദമറിയാനും അതു വായിക്കുകതന്നെ വേണം. ബ്ലാക്ബോർഡിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം, ചോക്കിന്റെ ഉപയോഗം—ഒക്കെ ഒരു വൻതമാശയായിരുന്നു. അദ്ധ്യാപകന്റെ പേരുപോലും ശരിക്ക് ഉച്ചരിക്കാൻ വയ്യാഞ്ഞാലത്തെ സ്ഥിതിയോ: 'ദി(തി)മഫ്ഫ' എന്നാണ് ഇഗ്ലീഷുകാരനായ ഒരിൻസ്പെക്ടർ അയാളെ വിളിച്ചത്! സ്കൂളിലെ വേറെ മൂന്നദ്ധ്യാപകരെ ഇൻസ്പെക്ടർ കളിയായി വിളിച്ചിരുന്നത് എങ്ങനെയെ

ന്നോ: ''രണ്ടു കറുപ്പൻമാർ ('കപ്പു); ഒന്നു 'കുക്കപ്പ'നും മറേതു 'ചിക്കപ്പ'നും.'' കുട്ടികളേയുമതെ, സ്ഥാനം നിർണ്ണയിച്ചിരുന്നതും തരം തിരിച്ചിരുന്നതും വർണ്ണവും വർഗ്ഗവും നോക്കിയിട്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ തിമ്മപ്പമാസ്റ്റ രെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എണ്ണപ്പെട്ട വസ്തുത ഇനി യൊന്നത്രെ.

സ്കൂളിന് ഉയർന്ന സാമ്പത്തികസഹായം അരുളുന്ന ഒരു പദ്ധതി ആപ്പീസർ എങ്ങനെയാന്ന് അനുവദിച്ചു കൊടുത്തത് എന്നതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഒരു സംഭവം വിവരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. അദ്ധ്യാപകനെ അനുമോദിച്ചുകൊണ്ട് ഇൻസ്പെക്ടർ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരുന്നുപോലും: ''കന്നഡജില്ലയിലെ ഒരു ഗ്രാമീണ വിദ്യാലയത്തിലെ അദ്ധ്യാപകനാണ് 'തിമഫ്ഫ്.' വിശാലഹൃദയനായ ഒരു വ്യക്തിയാകുന്നു ഇയാൾ. ബ്രാഹ്മണനാണെങ്കിലും, താൻ ജാതികൊണ്ടു മേലെയാണെന്ന് ഇയാൾ ഭാവിക്കാറില്ല. വിദ്യാഭ്യാസത്തിൽ ഇന്നോളം പിൻനിലക്കാരായിരുന്ന ഗ്രാമത്തിലെ കറുത്ത വർഗ്ഗക്കാരുടെ (അന്ന് ഹരിജനങ്ങൾ അങ്ങനെയാണ് അറിയപ്പെട്ടിരുന്നത്) മുന്നേറ്റത്തിന് ഇയാൾ എപ്പോഴും യത്നിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇയാളുടെ ഉപാദ്ധ്യാപകരും കറുത്തിട്ടാണ്. സ്കൂളിലെ പല കുട്ടികളും അങ്ങനെത്തന്നെ. ഇതു ഞാൻ എന്റെ കണ്ണുകൊണ്ടു കണ്ടതാണ്; അങ്ങനെ ഈ സ്കൂളിനു നൽകുന്ന സഹായധനം വർദ്ധിപ്പിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു.''

തന്റെ ശ്രദ്ധ മുഴുവനും സ്കൂളിലെ അദ്ധ്യാപനത്തിലേയ്ക്ക് അർപ്പിച്ചുവോ ഇല്ലയോ എന്നത് ഇയാളുടെ കാര്യത്തിൽ മുഖ്യമല്ല. വർദ്ധിപ്പിച്ചുകിട്ടിയ തുകകൊണ്ട് തിമ്മപ്പ, തകർച്ച പറ്റിയ സ്കൂൾകെട്ടിടം കേടുപാടു തീർക്കുകയോ അദ്ധ്യാപനത്തിനുള്ള സാമഗ്രികളോ സഹായികളോ വാങ്ങുകയോ ചെയ്തില്ല ആ തുക തന്റെ ഉപാദ്ധ്യാപകർക്കു വിതരണം ചെയ്കയും ഉണ്ടായില്ല. അദ്ധ്യാപകരിലൊരാൾ അയാളോടാരാഞ്ഞുവത്രെ: ''ഗ്രാമത്തിലെ കുളം പുതുക്കിപ്പണിയാനാണല്ലോ നിങ്ങളാ പണം കൊടുത്തത്; വേതനമായി കിട്ടിയ സംഖ്യ എന്തേ അങ്ങനെ

ചെലവഴിച്ചത്?'' പുരന്ദരദാസന്റെ ഒരു ഗാനത്തിലെ പല്ലവിയാണ് തിമ്മപ്പമാസ്റ്റർ മറുപടിയായി പറഞ്ഞത്:

കുളത്തിൽനിന്നെടുക്കുന്ന വെള്ളം
കുളത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ ഒഴിക്കുക.

(''കെരെയെ നീരനു കെരെഗെ സെല്ലിരോ.'')

ഈയൊരു ലഘുകൃതിയിലൂടെ, ഗ്രാമീണവിദ്യാലയങ്ങളിലെ ജീവിതം, അദ്ധ്യാപകർ, ഗ്രാമീണവിദ്യാഭ്യാസത്തിന്റെ ഭരണവ്യവസ്ഥ—എല്ലാറ്റിനും മേലേ പഞ്ജേ പൊഴിയുന്ന കൗതുകകരങ്ങളായ പ്രകാശവീചികയും നിരവധിയാണ്.[1]

* * *

കോതി—ചെന്നയ്യ

പുസ്തകത്തിലെ ഒടുക്കത്തെ ഉള്ളടക്കത്തിന്നു പേര് ''കോതി—ചെന്നയ്യ'' എന്നാകുന്നു. ഇരട്ട പിറന്ന മക്കളാണിവർ. അച്ഛനമ്മമാർ മിക്കവാറും തുടക്കത്തിലേ മൃതരായിക്കഴിഞ്ഞു. തുളുനാട്ടിൽ ഒട്ടേറെ ജനകീയോപാഖ്യാനങ്ങൾക്കു വിഷയമത്രെ ഈ കഥ. ഡോക്ടർ മോഗ്ഗ്ലിങ്ങിന്റെ ''പാഡ്-ദൊനെഗളു'' (ജനപ്രീതി നേടിയ നാടൻ പാട്ടുകൾ) വിൽനിന്നുപോലും നിഷ്പാദിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് പല ഉപാധികളിൽനിന്നായി താൻ ഈ കഥ ശേഖരിച്ചതെങ്ങനെ എന്ന് അവതാരികയിൽ പഞ്ജേ നമ്മോടു പറയുന്നു. മൂന്നു ഖണ്ഡങ്ങളിലായി—തെക്കൻ കാനറയുടെ മൂന്നു ഭാഗങ്ങളിൽ—തുളുമേധാവികളായ ബല്ലാളൻമാർ വാണുപോന്നു. വിജയനഗര സാമ്രാജ്യത്തോടു പരോക്ഷമായി കൂറുപുലർത്തിപ്പോന്ന—ഇടയ്ക്കിത് മദ്ധ്യവർത്തിയായ ഒരു പ്രഭു വഴിക്കാവാം—ഫ്യൂഡൽ സാമന്തരായിരുന്നു ഇവർ. ഇരട്ട പിറന്ന സഹോദരരായ കോതിയും ചെന്നയ്യയും വിലപ്പെട്ടവരായി അപ്രതിരോദ്ധ്യമായ ശ

---

1. സ്കൂളിൻസ്പെകറർ എന്ന നിലയിൽ ഇത്തരം അനുഭവങ്ങൾ മറ്റൊരാൾക്കും കൂടിയ കന്നഡയിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ളൂ: എം. ആർ. ശ്രീനിവാസമൂർത്തി തന്റെ ''രംഗണ്ണന കനസിന ദിനഗളു'' വിൽ (രംഗണ്ണന്റെ കിനാവിന്റെ ദിനങ്ങൾ).

ക്തിയിലേയ്ക്കും നിർഭീകതയിലേയ്ക്കും വളർന്നതെങ്ങനെ, അവരുടെ രീതികം എത്രമാത്രം സുശക്തമായിരുന്നു, അവരെക്കുറിച്ചുള്ള ഭീതി അസൂയയുളവാക്കിയതെങ്ങനെ, അവരുടെ സൗന്ദര്യത്തിലും ശക്തിയിലും അസൂയാലുക്കളായവർ അവരെ ഉടനീളം വഞ്ചിക്കുന്നതെങ്ങനെ, കുൽസിതരായ ഒറ്റുകാർ തടവറയിൽ കുടുക്കിയിടുമ്പോം അവരവിടെനിന്നു രക്ഷപ്പെടുന്നതെങ്ങനെ, അവസാനദിവസങ്ങംവരെ ഇങ്ങനെ പൊരുതിപ്പൊരുതി ഒടുക്കം ആ പൊരുതലിൽത്തന്നെ അവർ മരണമടയുന്നതെങ്ങനെ—എല്ലാമുംപ്പെടെ, ഇത് അത്യുജ്ജ്വലമായ രശ്മികം ചിതറുന്ന ഒരു വജ്രംതന്നെ.

നവീന കന്നഡത്തിലാവട്ടെ പ്രാചീന കന്നഡത്തിലാവട്ടെ, ഇത്തരത്തിൽപ്പെട്ട മറെറാരു കഥ ഇല്ലേയില്ല. സംക്ഷിപ്തത, അർത്ഥഗർഭത, ആഖ്യാനചടുലത, ആവിഷ്കാരത്തിലെ ഉപഹാസപ്രഹായ എന്നിങ്ങനെ ഏതംശം എടുത്തുനോക്കുമ്പോഴും ഇല്ല, ഇതിനോടു താരതമ്യപ്പെടുത്താവുന്നതായി മറെറാന്ന്. ഒറ്റവാക്കുപോലും വ്യർത്ഥമായിട്ടില്ല ഇവിടെ; ഒരു വിശേഷണമില്ല അനാവശ്യമായിട്ട്. ശ്വാസമടക്കിപ്പിടിക്കേണ്ട തരത്തിലുള്ള ആഖ്യാനം സജീവവും മൂർത്തവുമായി സ്പന്ദിക്കുന്നു. ഇത്രയും അനുഗൃഹീതനല്ലാത്ത ഒരെഴുത്തുകാരൻ മോഹിച്ചിട്ടേ ഫലമില്ലാത്തവയത്രെ ഈ മെച്ചങ്ങം. പഡുമലെ, പഞ്ജ, എൻമൂർ—സ്ഥലനാമങ്ങം—എന്നിവിടങ്ങളിലാണ് യഥാക്രമം പുസ്തകത്തിലെ മൂന്നദ്ധ്യായങ്ങം. ഉദാഹരണമായി ഇവിടെ നേരിട്ടുദ്ധരിക്കുന്ന ശകലങ്ങം സ്പന്ദമാനമായ സംഭാഷണരീതിയെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു.

(a) കോതിയും ചെന്നയ്യയും പഡുമലെ ബല്ലാളന്റെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ച് സ്വയം നമസ്കരിച്ചു. മനുഷ്യക്കുരുതിയുടെ പേരിൽ അവരോട് അപ്രീതനായിരുന്നു ബല്ലാളൻ. എലികളെപ്പോലെ ഒരു പൊത്തിൽ പിറന്ന ഇവർ സിംഹങ്ങളായി വളർന്നുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്ന്, ഏതോ ഭൂരുപദേശക്കാരൻ നടത്തിയ നിരീക്ഷണം നിമിത്തം അദ്ദേഹം ആദ്യമേ ധരിച്ചുവശായിരുന്നു.

ബല്ലാളൻ: നിങ്ങളം ചെയ്യരുതാത്തതു ചെയ്തിരിക്കുന്നു; ഒരിക്കലും സംഭവിക്കരുതാത്തത്, സംഭവിക്കാൻ പാടില്ലാത്തത്.

ബല്ലാളന്റെ ജീവൻ രക്ഷിച്ച തന്റെ ഭിഷഗ്വരയായ അമ്മ പണ്ടു കാതിൽ മന്ത്രിച്ചിരുന്നത് കോതി ഓർമ്മിച്ചു.

''പ്രഭോ, ഞങ്ങളുടെ അമ്മയ്ക്ക് അങ്ങരുളിയ വാഗ്ദാനം ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?''

ബല്ലാളൻ: എന്തു വാഗ്ദാനം.

കോതി: ഞാനിപ്പോളം തരുന്ന ഈ ആഭരണങ്ങളത്രയും നിന്റേതാണ്—അങ്ങു പറഞ്ഞുപോലും. ഇനിയെന്തു ശേഷിക്കുന്നുവോ, അതു നിന്റെ കുട്ടികൾക്കും കൊടുക്കും. അങ്ങ് ഞങ്ങളുടെ അമ്മയ്ക്ക് ഈ വാഗ്ദാനം നൽകിയില്ലേ?

ബല്ലാളൻ: കോതീ, ഞാൻ നിന്റെ അമ്മയ്ക്കു നൽകിയ വാഗ്ദാനവും നീ ഇപ്പോളം ചെയ്ത ഈ തെറ്റും തമ്മിൽ ബന്ധമൊന്നും ഇല്ല.

കോതി: ഒരാളെ കൊന്നതിന്നുള്ള പ്രത്യാഘാതങ്ങളം ഞങ്ങളം സഹിച്ചോളാം. അങ്ങ് യഥാവിധി അങ്ങയുടെ പ്രതിജ്ഞ നിറവേറ്റിയാലും.

ചെന്നയ്യ: ഞങ്ങളം മരിച്ചതിന്നുശേഷം അതു നിറവേറ്റാൻ ആരു പറയും അങ്ങയോട്?

ബല്ലാളൻ: എന്താണ് നിങ്ങളുടെ മോഹം? ചോദിക്കുക, അനുവദിക്കുന്നതാണ്.

കോതി: പാളയത്തിനു മുന്നിലെ നനവുള്ള വയൽ.

ബല്ലാളൻ: അതു പറ്റില്ല.

കോതി: തുടർച്ചയായി പാലു ചുരത്തുന്ന ഏരുമ.

ബല്ലാളൻ: അതിവിടെ വേണം.

കോതി: ആണ്ടു മുഴുവനും കായ്ക്കുന്ന പ്ലാവ്.

ബല്ലാളൻ: മറ്റു വല്ലതും ചോദിക്കുക.

ചെന്നയ്യ: അങ്ങയുടെ രണ്ടു മഹാറാണിമാർക്കും ചേർന്നു പൂവാടി.

ബല്ലാളൻ: എന്തു പറഞ്ഞു?

ചെന്നയ്യ: പളളിവാളം.

ബല്ലാളനു് കോപംകൊണ്ടു മുഖം തുടുത്തു. ''ഇവിടെ കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു കൊടുത്തയച്ച പാലു കുടിച്ചു വളർന്നുവന്ന നിങ്ങളം ഇപ്പോളം എന്റെ മഹാറാണിമാരുടെ പൂന്തോട്ടവും ഞങ്ങളം വഹിക്കുന്ന പളളിവാളും ചോദിക്കയോ! ഇക്കണക്കിനു് അടുത്തതായി നിങ്ങളം എന്തു ചോദിക്കും, എന്തു ചെയ്യും എന്നറിഞ്ഞുകൂടല്ലോ. ഇങ്ങനെ ഒരോ ആവശ്യക്കാർ എന്ന നിലയിൽ നിങ്ങളെ സ്വതന്ത്രരാക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല.''

കുട്ടികളം പറഞ്ഞു: ''അങ്ങയ്ക്കു വാക്കു പാലിക്കാൻ ഞങ്ങളം ആറു വർഷത്തെ അവധി തരുന്നു''—എന്നിട്ടു പുറത്തുപോന്നു.

* * *

(b) പഡുമലെയിൽനിന്നും മടങ്ങും വഴി ഈ സഹോദരൻമാർ പഞ്ജെപ്രദേശത്തു് ആളുകളം പാർക്കുന്ന ഒരിടത്തു് എത്തിച്ചേരാനിടയായി. അവിടെ വെച്ചു് ഇവർ കുടിക്കാൻ വെളളം ചോദിച്ചു. വീട്ടുകാരി വിചാരിച്ചു, ശരിയായ വേഷത്തിലല്ലാതെ ഒരു സ്ത്രീ വാതിലിന്നു വെളിയിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതു ഉചിതമാവില്ല. അവളം അകത്തു പോയി ഒരു പാത്രം വെളളം കൊണ്ടുവന്നു് ഉമ്മറപ്പടിക്കൽ വെച്ചു് ഇവരോടു പറഞ്ഞു: വെളളം ഇതാ വെച്ചിട്ടുണ്ടു്.

കോതി: ഞങ്ങളം നിന്റെ കൈയിൽനിന്നും വെളളം കുടിക്കണമെന്നും വരട്ട, നീ നിന്റെ പിറവിയെക്കുറിച്ചു പറയണം. ഞങ്ങൾക്കു നിന്റെ ജാതി അറിയണം.

അവളം: അതിനു വിരോധമൊന്നുമില്ല നിങ്ങൾക്കു കേൾക്കാമോ—വലിയ കഥയാണു്. എന്റെ ഭർത്താവു തിരിച്ചെത്താൻ കുറച്ചുനേരംകൂടി പിടിക്കയും ചെയ്യും.

ഭർത്താവു് അതിനിടയ്ക്കുതന്നെ ഒരു കളളിൻകുടവുമായി പിൻവാതിലിലൂടെ തിരിച്ചെത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. സ്ത്രീ ഇതറിഞ്ഞില്ല. തന്റെ ഭാര്യ സംസാരിച്ചുനിൽക്കുന്ന അപരിചിതരെപ്പററി അയാൾക്കു സംശയമായിരുന്നു.

അതിനാൽ അയാൾ ഒളിഞ്ഞുനിന്നു സംഭാഷണം ശ്രദ്ധിച്ചു.

ചെന്നയ്യ: കഥ കേൾക്കട്ടെ.

അവൾ: എന്റെ മുത്തശ്ശി, അതായത് അമ്മയുടെ അമ്മ, ഒരു ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീയായിരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു. വിവാഹത്തിനുമുമ്പുതന്നെ അവർ ഗർഭമതിയായി. അവരുടെ മാതാപിതാക്കൾക്ക് സമുദായനിയമങ്ങൾ അതിലംഘിക്കാൻ ആവതില്ലായിരുന്നു. അവർ കണ്ണടച്ചുകെട്ടി മകളെ കാട്ടിൽ ഉപേക്ഷിച്ചു.

കോതി: എന്നിട്ട്?

അവൾ: പന പെത്താനായി കേറിയ ഒരാൾ അവരെ കണ്ടുപോലും. അയാൾ തന്റെ തലവന്റെ താവളത്തിൽ ചെന്നു വിവരമറിയിച്ചു; എന്നിട്ട് അവളെ വീട്ടിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. വളർത്തിക്കൊണ്ടുവന്ന് വഴിയേ ബീർമണവൈദ്യന് കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

കോതി; കുർഗോംതോട്ടത്തിലെ ബീർമണവൈദ്യനോ?

അവൾ: അതെ, കുർഗോംതന്നെ. ഈശ്വരാ, ഞാനാ പേരു മറന്നുപോയിരുന്നു. അമ്മ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞതാണ് ഈ പേര്. ഇപ്പോൾ എനിക്ക് ഓർമ്മ വരുന്നു.

കോതി: ആയിരുന്നു അമ്മ?

അവൾ: ബീർമണവൈദ്യന്റെ മകൾ.

കോതി: അമ്മയുടെ പേര്?

അവൾ: ദേയി.

കോതി: അപ്ഫന്റെ പേര്?

അവൾ: കാന്തണ്ണ.

കോതി: ജനിച്ച സ്ഥലം?

അവൾ: കെമ്മലജെയിലെ ബ്രഹ്മാരയാണ് അത് എന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. കണ്ടിട്ടില്ല ഞാനാസ്ഥലം.

കോതി: നിങ്ങൾ എത്ര കുട്ടികളായിരുന്നു അമ്മയ്ക്ക്?

അവം: ഞാനായിരുന്നു മൂത്തത്. എന്റെ പിറകേ അമ്മയ്ക്ക് മേലാളന്റെ താവളത്തിന്നടുത്തുള്ള വയലിൽ വെച്ച് ഇരട്ടപെറ്റ രണ്ടാൺമക്കളെകൂടി ജനിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട് എന്നു തോന്നുന്നു.

കോതി: കുർഗോളിലെ ആയം താവളത്തിന്നടുത്തുള്ള വയലിൽവെച്ച് കുട്ടികളെ പ്രസവിക്കാനിടയായതെങ്ങനെ?

അവം: അതു പറയാം. പഡുമലെയിലെ ഒരു പെരുമാൾ ബല്ലാളനെക്കുറിച്ച് നിങ്ങളം കേട്ടുകാണും. ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം നായാട്ടിനു പോയിരുന്നത്രെ. കാലിൽ ഒരു മുള്ളു തറച്ചു. ജീവൻമരണസമരത്തിൽ പെട്ടപോലെയായീ അദ്ദേഹം. എന്റെ അമ്മ അപ്പോഴം ഗർഭം തികഞ്ഞിരിപ്പായിരുന്നു. മരുന്നുകൊണ്ടു പെരുമാൾക്കു സുഖം വരുത്താൻ കഴിയുന്ന ഒരേയൊരു വ്യക്തി എന്ന നിലയിൽ അവർ അമ്മയെ മേലാളന്റെ താവളത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നുപോലും. തന്റെ പ്രസവസമയം സമീപിച്ചിരുന്നു; എന്നാലും അമ്മ സാരമാക്കിയില്ല. അവർ ഏതോ പച്ചില സ്വയം കൈയിലിട്ടരച്ച് അതു മേലാളന്റെ ഉടലിൽ പുരട്ടി മുറിയുണക്കുകയും മാറാസുഖങ്ങളം ശമിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. അതു കഴിഞ്ഞ് അൽപം ചെന്നതോടെ, ആ താവളത്തിനു സമീപം വെച്ചുതന്നെ അവരുടെ പ്രസവവും നടന്നു. അവർ അപ്പോഴം ഇരട്ട പ്രസവിച്ചു എന്നാണ് തോന്നുന്നത്.

കോതി: പിന്നെ എന്തുണ്ടായി?

അവം: ഈ കുട്ടികളം പിറന്ന് മൂന്നു മാസത്തിന്നുള്ളിൽ അമ്മ മരിച്ചുവത്രെ.

കോതി: അവസാന നിമിഷത്തിൽ ആരും അവരുടെ അടുത്തുണ്ടായിരുന്നില്ലേ?

അവം: എനിക്ക് 7 വയസ്സായപ്പോഴേയ്ക്കും അവർ ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്ന് എന്നെ കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുത്തു. അതിൽപ്പിന്നെ ഞാൻ പുറത്തു കാലു കുത്തിയിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടാണ് അമ്മയുടെ പ്രസവം എന്ന

സന്തോഷവാർത്ത ഞാൻ കേൾക്കാഞ്ഞത്; അവരുടെ മരണത്തിന്റെ സങ്കടം അനുഭവിക്കാഞ്ഞതും. എന്റെ കാത് ഇവയൊക്കെ കേട്ടു; എന്നാൽ കണ്ണ് കാണുകയുണ്ടായില്ല.

കോതിക്കും ചെന്നയ്യയ്ക്കും ഉള്ളിൽ വലിയ ആഹ്ലാദമായി. ആവേഗം ഒന്നു കുറഞ്ഞപ്പോഴേ അന്യോന്യം നോക്കിക്കൊണ്ട് ഒരു നിമിഷത്തേയ്ക്ക് അവർ നിശ്ശബ്ദരായിരുന്നു. അൽപനേരത്തിനുശേഷം കോതി ചോദിച്ചു: ആരാണ് ആ കുട്ടികളെ വളർത്തിയത്?

അവളം: തുടർന്ന് എന്തുണ്ടായി എന്നറിയാൻ ഞാനുൽസാഹിച്ചില്ല. വിളയിട്ട വയലിനു ചുറ്റും ഉറപ്പുള്ള ഒരു വേലിയുണ്ടായിരിക്കണം. പെൺകിടാവിന് പിറന്ന വീട്ടിലേയ്ക്കു പോവണമെങ്കിൽ അവിടെ അമ്മയും ഉണ്ടായിരിക്കണം. അമ്മ മരിച്ചതിൽപ്പിന്നെ ഞാൻ പിറന്ന വീട്ടിലേയ്ക്കു പോവുകയോ അനിയൻമാരെ കാണുകയോ ഉണ്ടായില്ല: ഏതായാലും നഗരത്തിലെ ആളുകളം അവരുടെ ശക്തിയെക്കുറിച്ചു പറയാറുണ്ടായിരുന്നു. വെള്ളത്തിൽനിന്നു തീ ഉയരുന്നതുപോലെ, ഭൂമിയിൽനിന്ന് ഇടിമിന്നൽ തെറിച്ചെത്തുന്നതുപോലെ, ആയിരുന്നു അത്.

ചെന്നയ്യ: ഏട്ടത്തീ, ഏട്ടത്തിയുടെ പേര്?

അവളം: കിന്നിടാരു.

സഹോദരൻമാർ എഴുന്നേറ്റു: "നിങ്ങളം ഞങ്ങളുടെ ഏട്ടത്തിയാകുന്നു. ഞങ്ങളം ശരിക്കും നിങ്ങളുടെ അനിയൻമാരും. അവർ കാൽക്കൽ വീണ് ഏട്ടത്തിയെ വന്ദിച്ചു. അതുവരെയും ചൂമരിനു പിന്നിൽ മറഞ്ഞു നിൽപ്പായിരുന്ന ഭർത്താവ് പുറത്തു വന്ന് അവരെ അകത്തേയ്ക്ക് ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ട് സന്തോഷപൂർവ്വം പറഞ്ഞു: "എഴുനേൽപ്പിൻ എഴുനേൽപ്പിൻ." എന്നിട്ട് സ്വന്തം വലംകൈകൊണ്ട് അവരെ എഴുനേൽപ്പിച്ച്, വീടിന്റെ മുൻവരാന്തയിലുള്ള ഊഞ്ഞാലിൽ ഇരുത്തി.

കിന്നിടാരുവിന്റെ ആഹ്ലാദത്തിന് അതിരില്ലായിരുന്നു. അവർ ചൂടോടെ പശുവിനെ കറന്ന് പാലു തിളപ്പി

ച്ച് അവർക്ക് കുടിക്കാൻ കൊടുത്തു. ഏട്ടത്തി അവർക്കു വേണ്ടി വെച്ച വെൺചോറ്, ശർക്കരകൊണ്ടു മധുരം ചേർത്ത കഞ്ഞി, ചക്കപ്പഴംകൊണ്ടു ചമച്ച പലഹാരം, നെയ്യൊഴിച്ച കറി, വെണ്ണ പാറിക്കിടക്കുന്ന തൈര്, മണമുള്ള ഉപ്പിലിട്ടത്—ഒക്കെ വിവരിക്കാൻ ആരെക്കൊണ്ടാവും! ചുരുക്കിപ്പറയാമല്ലോ, ഭക്ഷണത്തിന്റെ വെപ്പും വിളമ്പലും, നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന വയറിനുപോലും വിശപ്പുണ്ടാക്കാൻമാത്രം മികച്ചതായിരുന്നു.

* * *

കഥയുടെ ചൊടിയേറിയ അന്ത്യവാക്യംകൊണ്ട് ഞാനീ സന്ദർഭം അവസാനിപ്പിക്കട്ടെ. അതിന്റെ വികാസക്രമം ഇതാണ്.

പ്രകോപിതരാക്കപ്പെട്ടപ്പോഴും ഈ കൊച്ചുൻമാർ തന്റെ അനുയായികളിൽ ഒരാളെ വധിച്ചതായി വിവരം ലഭിച്ചതോടെ, പഡുമലെയിലെ ബല്ലാളൻ ഇവരെ പിടിക്കുന്നവർക്കു സമ്മാനം വിളംബരം ചെയ്തിരുന്നു. കൊന്നിട്ടോ ജീവനോടെയോ ഇവരെ പിടിക്കുക എന്ന സന്ദേശം പജ്ഞയിലേയ്ക്കും അയച്ചു. പഞ്ജയിലേയ്ക്കാണ് ഇപ്പാവം കൊച്ചുൻമാർ പോയത്. അവിടെ വെച്ചാവട്ടെ, അസൂയാലുവും വഞ്ചകനുമായ ഒരാളം—ചെന്ദുഗിഡി എന്നു പേര്—ഇവരെ മേലാളന്റെ മുന്നിലെത്തിച്ച് തടവറയിലാക്കി സൂത്രത്തിൽ തെന്നിമാറി. പിന്നെ കുട്ടികളം രക്ഷപ്പെട്ടതെങ്ങനെ എന്ന വർണ്ണന സുന്ദരമാകുന്നു. ഇളയവൻ മൂത്തവന്റെ തോളിൽ കേറിനിന്ന് മേൽപ്പുരയ്ക്കു തൊട്ടുള്ള ഒറ്റ ജനാലയ്ക്കലോളം എത്തി. എന്നിട്ട് അഴി ബലമായി വലിച്ചു തകർത്ത്, അരയിൽ ചുറ്റിയ തുണിയുടെ സഹായത്തോടെ പുറത്തു ചാടി. തുടർന്ന് അവർ എൻമൂറിൽ ചെന്നു. അവിടത്തെ മേധാവിക്ക് പഡുമലെ മേലാളനോട് വെറുപ്പുതന്നെ; പക്ഷേ അയാളം നിസ്സഹായനായിരുന്നു. അവിടെ എത്തിച്ചേർന്ന കോതിയും ചെന്നയ്യയും അയാളെ തുണച്ചു; തുടർന്ന്, ഇരു കക്ഷികളും തമ്മിൽ കനത്ത യുദ്ധമായി: പഡുമലയിൽനിന്നും പജ്ഞയിൽനിന്നും വന്ന ഭടൻമാരും എൻമൂറിലെ പ്രതിരോധനിരയും

തമ്മിൽ. വിജയത്തിന്റെ തൊട്ടടുത്തുവെച്ച് കോതിയുടെ ഉടലിൽ അസ്ത്രം തുളഞ്ഞുകേറി. ദുഷ്ടബുദ്ധിയായ ചെന്ദുഗിഡിയും, ആ ക്രൂരൻ ചെന്നയ്യയെ പിന്നിൽനിന്ന് ആക്രമിച്ചുവെങ്കിലും, ചെന്നയ്യയുടെ ചവിട്ടുകൊണ്ട് വധിക്കപ്പെട്ടു. പഡുമല ബല്ലാളനു വല്ലാത്ത വിഷാദമായി. എൻമൂർ മേധാവി ദേവബല്ലാളൻ സഹോദരൻമാരുടെ സമീപമണഞ്ഞ് അവരെ നമിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: ''നിങ്ങളാണ് എന്റെ താവളത്തിൽ പെരുത്തുനിന്ന് എനിക്കു വിജയം നേടിത്തന്ന യോദ്ധാക്കൾ. നിങ്ങളുടെ രക്ഷ നിരന്തരമായും എനിക്കാവശ്യമുണ്ട്. എനിക്കു വീട്ടാവുന്ന ഒന്നല്ല ഈ കടപ്പാട്. ഞാൻ എന്റെ ശിരസ്സറുത്ത് ഒരു രത്നംപോലെ നിങ്ങൾക്കു ധരിക്കാൻ തന്നാൽപ്പോലും മതിയാവുകയില്ല. അതിനാൽ യുദ്ധക്കളത്തിൽനിന്നു പുറത്തു വരണേ എന്നാണപേക്ഷ. പല്ലക്കുകളിലേറി ഘോഷയാത്രയായി നഗരത്തിലേയ്ക്കെഴുന്നള്ളുക. എന്റെ ഈ നാടു മുഴുവനും നിങ്ങളുടെ സ്വന്തമെന്നോണം പോറ്റിപ്പുലർത്തുക.''

അപ്പോഴേയ്ക്കും പെരുമാൾബല്ലാളൻ മുന്നോട്ടെത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. കൈകൾ നെറ്റിയിലമർത്തി അസഹ്യമായ വേദനകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഒറ്റ നിലവിളി. എന്തെന്നാൽ, മാരകമായ മുറിവേറ്റ കോതി മരണമടയുകയായിരുന്നു. ''ഓ, ഞാനൊരു പാപി''—പെരുമാൾ വിലപിച്ചു. ''താലോലിക്കേണ്ട കുരുന്നുകളെ കൊലയ്ക്കു കൊടുത്തവൻ. ഇത്തരം പാപകർമ്മത്തിന് ശിക്ഷയും പ്രതിക്രിയയും ഏൽക്കാതിരിക്കയില്ല.'' ഇങ്ങനെ വിലപിച്ചുകൊണ്ട് സ്വന്തം വാളു വലിച്ചെടുത്ത് അദ്ദേഹം വയററുത്തു കുത്തിയിറക്കാൻ തുനിഞ്ഞതാണ്. അപ്പോഴേയ്ക്കും കോതി ആംഗ്യം കാട്ടി: ''അരുതേ പ്രഭോ, അരുത്. കൈ പിൻവലിക്കണേ.''

ചെന്നയ്യ എണീറ്റു ചെന്ന് പെരുമാൾ ബല്ലാളന്റെ കൈയിൽനിന്നു വാൾ പിടിച്ചുവാങ്ങി. തന്റെ സമയം ഒടുങ്ങുകയായി എന്നു മനസ്സിലാക്കിയ കോതി സഹോദരനോട് നിർദ്ദേശിച്ചു, തന്നെ ശിവക്ഷേത്രത്തിന്റെ ഗോപുരത്തിനു സമീപത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോവാൻ. അവിടെ ആകാശം നോക്കിക്കൊണ്ട് ഉരുവിട്ടു: ''സുബ്രഹ്മ

ണ്യയിലെ തീർത്ഥാടനദിവസമാണ് ഇന്ന്. ശിവന്റെ രഥയാത്രയുടെ ദിവസം. കൈലാസത്തിലേയ്ക്കെത്താൻ എനിക്കു മോഹം—ക്ഷേത്രരഥത്തിനു മേലെ, ഉയരെ ചിറകു വിരിച്ച് വട്ടം ചുറ്റുന്ന പരുന്തിനെപ്പോലെ. എന്റെ ഹൃദയം അതിനുവേണ്ടി ത്രസിക്കുകയാണ്. ക്ഷേത്രത്തിലെ ആരാധന തുടരട്ടെ.''

സൂര്യൻ താണുകഴിഞ്ഞു. ക്ഷേത്രമണികളുടെ നാദം കേൾക്കായി. അകത്ത് ആരാധന തുടങ്ങിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അതു തീർന്ന ശേഷം പൂജാരി കർപ്പൂരദീപം കൊണ്ടുവന്നു. അതു കോതിക്കു നേരെ നീട്ടിപ്പിടിക്കുകയും അയാൾക്കു തീർത്ഥം കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. കോതി എല്ലാം ഭക്തിപൂർവ്വം സ്വീകരിച്ചു. അയാൾ ദേവബല്ലാളനോടു വിളിച്ചു പറഞ്ഞു: ''മഹാപ്രഭോ, ഇന്നു മുതൽക്ക് ആയിരം കൊല്ലത്തേക്ക് മഹാലിംഗേശ്വരന്റെ പൂജ നടത്തുന്നത്, പഡുമലെയിൽ ഇപ്പോൾ വഴിയാത്രക്കാർക്കു കുടിനീരു കൊടുക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണനുണ്ടല്ലോ, അദ്ദേഹമായിരിക്കണം. അതിന് ഏർപ്പാടു ചെയ്താലും. എന്റെ വായിൽ കുറെ തീർത്ഥം ഒഴിച്ചുതരൂ.'' ദേവബല്ലാളനും പെരുമാൾ ബല്ലാളനും ഇരുവശത്തുമായി ഇരുന്നുകൊണ്ട് കോതിയുടെ വായിൽ ഇളനീർവെള്ളം ഒഴിച്ചുകൊടുത്തു. കോതി ഇരുബല്ലാളൻമാരുടേയും കരം ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: ''സുഹൃത്തുക്കളെന്ന നിലയ്ക്ക് പരസ്പരം കരം ഗ്രഹിക്കുന്നതാവും നിങ്ങൾക്കിരുവർക്കും മേലാക്കം ശുഭം.'' അയാളുടെ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞു. അവ വീണ്ടും തുറന്നതുമില്ല.

ചെന്നയ്യ ഇതു കണ്ടു. ''സഹോദരാ,'' അയാൾ വിലപിച്ചു: ''നിന്നെക്കൂടാതെ ഞാൻ ജീവിക്കയില്ല. നാം ഒരുമിച്ചാണല്ലോ ജനിച്ചത്. ഒരുമിച്ചുതന്നെ മരിക്കുക. ഞാനിതാ ഉടനെ നിന്നെ പിൻതുടരുന്നു.'' അയാൾ നേരേ അമ്പലക്കിണറിനു മുമ്പിലുള്ള കൂറ്റൻ കല്പിന്നടുത്തേക്ക് ഓടി. അതിനെതിരേ തലയിട്ടടിച്ചു. പിന്നിൽനിന്നു കുത്തിയ ചെന്ദുഗീഡിയുടെ ചതിയൻവാളു തട്ടി അയാളുടെ ഉടലിൽനിന്ന് ചോരയൊലിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോഴാവട്ടെ, തലയോടു പിളർന്ന് തലച്ചോറിന്റെ വെളുത്ത സത്ത വടിവാർന്നു പുറത്തുവന്നു. അമ്പലനടയ്ക്കൽ അ

തൊരു മുല്ലമാലപോലെ കാണപ്പെട്ടു. പൊടുന്നനെ ശിവ
ക്ഷേത്രത്തിന്നകത്തെ വിളക്കുകളൊക്കെ താനേ അണഞ്ഞു
പോയി. ഇടിയൊന്നു മുഴങ്ങി. മിന്നൽ അടർന്നുവീഴുക
യും അൽപനേരത്തേക്ക് കനത്ത മഴ പൊഴിയുകയും ചെ
യ്തു. എല്ലാം ഉടനെ ശമിച്ചു. ഈ സഹോദരൻമാരുടെ
ശരീരങ്ങൾ പല്ലക്കിൽ ഘോഷയാത്രയായി വഹിച്ചുകൊണ്ടു
പോയി. നഗരത്തിലെ 18 ഘടകങ്ങളിൽനിന്നാകെ ഒറ
ക്കെട്ടായി എത്തിച്ചേർന്ന നേതാക്കൻമാരുടെ സാന്നിദ്ധ്യ
ത്തിൽ ശേഷക്രിയകൾ ആചരിക്കപ്പെട്ടുകയും ചെയ്തു.

* * *

പഡുമലയോടും എൻമൂറിനോടും ചേർന്ന വിശദാംശ
ങ്ങൾ വേറെയുമുണ്ട്. അത്തരം ലഘുവായ ഒന്ന് ഇപ്പോൾ
എടുത്തുകാട്ടാം—ഈ സങ്കടങ്ങളെല്ലാം എങ്ങനെ സംഭവിച്ചു
എന്നതുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ഒന്ന്. പഞ്ജേയിലെ ദുഷ്ട
സദസ്യനായ ചെന്ദുഗിഡിയും അവിടത്തെ കെമരബല്ലാ
ളനുംകൂടി കോതിചെന്നയ്യമാരെ സൂത്രത്തിൽ ജയിലിൽ
കുടുക്കിയിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ സഹോദരൻമാർ ബുദ്ധി
ശാലികളത്രെ; രക്ഷപ്പെടാനുള്ള മാർഗ്ഗം അവർ നിപു
ണമായി ആസൂത്രണം ചെയ്തു. എൻമൂറിലെ ജനങ്ങൾ
അവർക്കു സ്നേഹാദരങ്ങൾ പകർന്നരുളി എന്നായിരുന്നു
വാർത്ത; എൻമൂരിലെ മേധാവി പഡുമലെയിൽനിന്നും
പഞ്ജേയിൽനിന്നും തന്റെ നാടു വീണ്ടെടുക്കാൻ ഉദ്യമി
ക്കയായിരുന്നു എന്നും. കിന്നിദാരുവിനേയും അവളുടെ
ഭർത്താവിനേയും ഒരു ബല്ലാളൻ വധിച്ചുകളഞ്ഞിരുന്നല്ലോ.
മറെറാരാൾ വൃദ്ധനായ സായണവൈദ്യനെ മർദ്ദിക്കുക
യും ചെയ്തിരുന്നു. അവരുടെ രോഷം എന്നിട്ടും ശമിച്ചി
രുന്നില്ല. കോതിയേയും ചെന്നയ്യയേയും കണ്ടപാടേ പിടി
ച്ചുകൊന്നുകളയണം എന്ന് ആജ്ഞ പുറപ്പെടുവിച്ചിരുന്നു.
ചാരൻമാരെ എൻമൂറിലേയ്ക്ക് അയയ്ക്കയും ചെയ്തി
രുന്നു. വിഷം കലക്കിയ പാലു കുടിപ്പിച്ച് സഹോദരൻ
മാരെ വകവരുത്തുക, അവരുടെ ഒരു സൂചനയും ശേഷിക്കു
ന്നില്ല എന്ന് ഉറപ്പും വരുത്തുക—അങ്ങനെയൊരു പരിപാ
ടിക്കു ശ്രമിച്ചതാണ്, പക്ഷേ അതു വിജയിച്ചില്ല. കെമര

യിലെ സദസ്യന്റെ അസൂയയും സഹോദരൻമാർ അദ്ദേഹത്തിന്നെതിരെ ഉന്നയിച്ച അപവാദവും വെളിപ്പെടുത്തുന്നതാണ് ഒരു സംഭവം. ''അവർ പറയുന്നു, ഇതൊരു പാവപ്പെട്ട നാടാണത്രെ; അങ്ങ് പാവമായ ഒരു ബല്ലാളനും. പുതിയ പടയാളികം അങ്ങയുടെ പിറവിയെപ്പറ്റിത്തന്നെ അപഖ്യാതി പരത്തുകയാണ്''. ബല്ലാളൻ ബുദ്ധിമാനായിരുന്നു. അതിനാൽ ആരോപണങ്ങളുടെ സത്യാവസ്ഥ അറിയാനായി സഹോദരൻമാരെത്തന്നെ വരുത്തി. രണ്ടു കകഷികളും അങ്ങനെ അന്യോന്യം നേരിടട്ടെ. പെന്നയ്യ പറഞ്ഞു: ''തമ്പുരാനേ, യജമാനനേ, എന്റെ സഹോദരന് ഇക്കാര്യം അറിഞ്ഞേകൂടാ. ഞാനാണ് പറഞ്ഞ ആയം. ഞാൻ അങ്ങയുടെ പിറവിയേയോ വംശത്തേയോ അപലപിച്ചിട്ടില്ല. സംഗതിയുടെ തനിസ്സത്യം ഞാൻ വെളിപ്പെടുത്താം. അങ്ങു ശ്രദ്ധിക്കുമെന്നും വരട്ടെ, ഞാൻ ആ വാക്കുകം നേരിട്ടുതന്നെ ആവർത്തിക്കാം. അന്നൊരു ദിവസം കൊട്ടാരത്തിലെ ആന മദംപൊട്ടി ഓടുമ്പോം ഞങ്ങം രണ്ടുപേരും കൂടി തടുത്ത് പന്തിയിൽ തളച്ചു. അന്നുണ്ടല്ലോ, അവിശ്വാസ്യമാംവിധം ആറ്റാദം തോന്നി ഞങ്ങംക്ക്. ഇത്തരം സാഹസങ്ങം കാട്ടാൻ സാധിക്കയാണെങ്കിൽ, ഇവിടെ ഞങ്ങം കഴിക്കുന്ന ആഹാരം ദഹിച്ചുവെന്നും ലയിച്ചുവെന്നും കരുതാവുന്നതത്രെ. ഇപ്പോം രണ്ടും മൂന്നു വർഷമായീ ഞങ്ങളീ നാട്ടിൽ വന്നിട്ട്; എങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ ധീരതയുടേയോ സാഹസത്തിന്റേയോ ഒരു പ്രകടനവും കൊട്ടാരം കാണുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. പന്നിരോമം, പുലിനഖം, ആനക്കൊമ്പ്— ഒന്നും ഞങ്ങം ഇതുവരെ അങ്ങയ്ക്ക് ഉപഹാരമായി കൊണ്ടുവന്നിട്ടില്ല. തുപ്പേക്കൽക്കാട്ടിൽ കടക്കാൻ ഞങ്ങംക്ക് അനുവാദമേ ഇല്ല. യുദ്ധം ചെയ്യാനോ, പടക്കളത്തിൽ ചെല്ലാനോ ശത്രുക്കളെ കൊന്ന് അവരുടെ ശിരസ്സ് അങ്ങയുടെ തൃക്കാൽക്കൽ അർപ്പിക്കാനോ ഞങ്ങംക്ക് അനുമതി അരുളിയിട്ടില്ല. അങ്ങനെ ഞങ്ങം കഴിച്ച ആഹാരം ഹിതകരമാവുന്നില്ല എന്നു തോന്നിപ്പോവുന്നു; കുടിച്ച വെള്ളം പിത്തനീരുയർത്താൻ മാത്രമേ പ്രയോജനപ്പെട്ടിട്ടുള്ളു. ഉടുത്ത വസ്ത്രങ്ങളിൽ നോക്കൂ, ഇനിയും ചളി പുരണ്ടിട്ടില്ല; കൈയിലെ വാളുകംക്കാവട്ടെ തിളക്കം നഷ്ടപ്പെട്ടിരിക്കു

ന്നു. ഈ വാക്കുകൾ ആരോപണവും അപഖ്യാതിയുമാണെങ്കിൽ, ഇതാ വാള്; എന്റെ കഴുത്തും''—എന്നും പറഞ്ഞ് അയാൾ വാളു ബല്ലാളന്റെ മുന്നിൽ വെച്ച് കഴുത്തു കുനിച്ചു. ദേവബല്ലാളൻ ചെന്നയ്യയുടെ വാക്കുകൾ കേട്ടു. ''ശരിയാണ് വിലപ്പെട്ടവരേ, ഉൽസവങ്ങളോ തീർത്ഥയാത്രകളോ യാഗാനന്തരമുള്ള അവഭൃതസ്നാനങ്ങളോ ഒന്നും ഇവിടെ ഉണ്ടാവാറില്ല. അവയൊക്കെ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും വരട്ടെ, നമ്മുടെ ജനങ്ങൾ നല്ല കായബലം നേടിയേനേ. സംഘശക്തി വികസിച്ചേനേ. പക്ഷേ ഒന്നുണ്ട്: തുപ്പേക്കൽക്കാട്ടിൽ നാം നായാട്ടിനുപോയാൽ, പഞ്ജേയിലെ ജനങ്ങളെ യുദ്ധം ചെയ്യാൻ പ്രകോപിപ്പിക്കയാവും ഫലം. അതിനാലത്രെ, വീരൻമാരേ, അത്തരമൊരു സാഹസത്തെക്കുറിച്ച് എനിക്കു വികൽപം.''

ചെന്നയ്യ പറഞ്ഞു: ''യജമാനനേ, കാട്ടുമൃഗങ്ങളുടെ ശല്യത്തിൽനിന്നു ജനങ്ങളെ രക്ഷിക്കുക എന്നത് നമ്മുടെ കർത്തവ്യമായിരിക്കേണ്ടേ? ആ കർത്തവ്യം നിറവേറ്റുന്നതിന്നിടെ പിണഞ്ഞേയ്ക്കാവുന്ന ആപത്തോ ചിച്ച് അതിൽ നിന്നു പിന്തിരിഞ്ഞേയ്ക്കരുതേ എന്നാണ് അടിയന്റെ പ്രാർത്ഥന.''

''അങ്ങനെയെങ്കിൽ, തുപ്പേക്കൽക്കാട്ടിൽ നായാട്ടുനടത്തുക'' എന്നതായിരുന്നു ബല്ലാളൻ നൽകിയ കൽപന. അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു: ''ചെന്നയ്യ, ഈ അപവാദക്കാരനെ ഞാൻ എന്തു ചെയ്യണം? എന്തായിരിക്കും അവനു യുക്തമായ ശിക്ഷ?''

''യജമാനനേ, എന്റെ വാളു നനയ്ക്കാൻമാത്രം ചോരയില്ല അവന്റെ ഉടലിൽ; ആർക്കും തിന്നാൻമാത്രം ഇറച്ചിയുമില്ല. അവൻ സ്വതന്ത്രനായി പൊയ്ക്കോട്ടെ.''

ഈ അനുമതിയുടെ ഫലമായിട്ടാണ് സഹോദരൻമാർ കാട്ടിൽ ഒരു പന്നിയെ ഇളക്കിയോടിച്ചു കൊന്നതും എൻമൂർ അതിർത്തിയോളം വലിച്ചുകൊണ്ടുവന്നതും. പഞ്ജേ ജനത ഒരു വശത്തും എൻമൂർ ജനത മറുവശത്തുമായി വഴക്കു നടക്കാനുള്ള ഇപ്പോഴത്തെ പ്രകോപനത്തിന്റെ പ്രധാന ഹേതുവും ഇതായിരുന്നു. പഡുമലെ ടെൻമാർകൂടി

പഞ്ജേയുടെ പങ്കിൽ ചേർന്നു; തുടർന്നുണ്ടായ യുദ്ധത്തിൽ ഇരുകൂട്ടരും തുരത്തപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അതിന്റെ പ്രത്യാഘാതങ്ങം നേരത്തേ വിവരിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

പലവക:

അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളിലെ മറ്റുചില 'പലവക' കം ഇനി സൂചിപ്പിക്കാം. പാശ്ചാത്യബാലസാഹിത്യത്തെ മാതൃകയാക്കിക്കൊണ്ട് പഞ്ജേ ഇംഗ്ലീഷിൽ ഏതാനും പ്രാഥമികപാഠാവലികം, കഥകം, രേഖാചിത്രങ്ങം മുതലായവ എഴുതി[1]. അവയിൽ ചിലതിനു സമാന്തരങ്ങം കുട്ടികംക്കുള്ള കന്നഡ പദ്യങ്ങളിലും കഥകളിലും കാണാം. ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലം ചിലതൊക്കെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു; മാക്മില്ലനും ബാസൽമിഷനും മറ്റു ചിലതുകൂടിയും.

മംഗലാപുരത്തെ ബാസൽമിഷൻ തിയോളജിക്കൽ സെമിനാരിയിലെ ക്രിസ്തോനുജവൽസൻ ആദ്യമായി ക്രോഡീകരിച്ച ഒരാംഗലകന്നഡപോക്കറ്റ്നിഘണ്ടു പഞ്ജേ പുതുക്കുകയും വിപുലമാക്കുകയും ചെയ്തു. മൂന്നു സുഹൃത്തുക്കം ഒരു ദിവസം നടക്കാനിറങ്ങിയപ്പോം ഉണ്ടായ ഒരു സംഭാഷണം പഴയ ഒരു ഗദ്യരചനയിൽ കൊടുത്തിട്ടുള്ളതിന്റെ സാക്ഷാൽക്കാരമായി ആവിർഭവിച്ച ഈ സംരംഭം, ഇത്തരത്തിൽപ്പെട്ട ഏറ്റവും അനർഘമായ ഒന്നാകുന്നു. ഇതിൽനിന്നുണ്ടായ വരുമാനം പഞ്ജേ ഉപയോഗിച്ചത്, മംഗലാപുരത്തെ ഗണപതിഹൈസ്കൂളിൽ ജില്ലാനിലവാരത്തിൽ ഒരു ബാലമേള സംഘടിപ്പിക്കാനായിരുന്നുവത്രെ. ഇതാവട്ടെ, ഈ പ്രദേശത്തു നടാടെ ഉണ്ടായ ഒന്നായിരുന്നുതാനും. ഇതിന്നും പുറമെ, ''കിറ്റലിന്റെ പ്രശസ്തമായ കന്നഡ-ഇംഗ്ലീഷ് നിഘണ്ടു പുനഃപരിശോധനയ്ക്കും വിപുലനത്തിനുമായി അദ്ദേഹത്തെ ഏൽപിച്ചതാണ്. തന്റെ ജീവിതത്തിലുടനീളം പല വർഷങ്ങളിൽ അപ്പപ്പോഴായി അദ്ദേഹം ഈ പണിയിൽ ഏർപ്പെടുകയും ചെയ്തു. നിർഭാഗ്യവശാൽ, ഏതാണ്ട് ഒരായിരം ഇനങ്ങ

1. അവയിലൊന്നായിരുന്നു 'ഫോക്സ്റെറയിൽസ് ഫോർ ലിറ്റിൽ ഫോക്സ്.'

ളിലേറെ കൂട്ടിച്ചേർക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സമയമുണ്ടായിരുന്നില്ല.'' നമുക്കു കൈവന്ന ഒരു പക്ഷേ ഏറ്റവും മികച്ച പ്രാചീനകന്നഡ വ്യാകരണമായ (13-ാം നൂറ്റാണ്ട്) 'ശബ്ദമണിദർപ്പണ'ത്തിന് അദ്ദേഹം തയ്യാറാക്കിയ പതിപ്പിനെക്കുറിച്ച് ഒരു വാക്ക്: മുഖ്യ സൂത്രങ്ങൾക്ക് ഇംഗ്ലീഷിൽ കൊടുത്ത സത്താരൂപത്തിലുള്ള സംഗ്രഹം, കന്നഡ മാതൃഭാഷയല്ലാത്തവർ നമ്മുടെ വ്യാകരണം പഠിക്കുമ്പോൾ വളരെ സഹായകമാവും. താരതമ്യാത്മകവ്യാകരണവും ഭാഷാശാസ്ത്രവും പഠിക്കുന്നവർക്കും ഇതു പ്രയോജനപ്പെടാതിരിക്കയില്ല. ഈ ഭാഷയെപ്പറ്റി ഇംഗ്ലീഷിൽ പണ്ടും ഇപ്പോഴും ആയി എഴുതപ്പെട്ട മുഴുവൻ കൃതികൾക്കും നടുക്ക് ഇതു നല്ല ഒരിടക്കണ്ണിയായിരിക്കും. ഉദാഹരണത്തിന് കിറ്റലിന്റെ വ്യാകരണം മുതലായി അതാതു വകുപ്പിൽ ക്ലാസിക്കുകളായ കൃതികൾ പഠിക്കുന്നവർക്ക് ഇത് ഒന്നാന്തരം ഒരുപകരണംതന്നെ. കാൾഡ്വെലിന്റെ ''ദ്രാവിഡഭാഷകളുടെ താരതമ്യാത്മകവ്യാകരണ''ത്തിലെ ചില വസ്തുതകൾ പരിശോധിക്കാനും സൂക്ഷ്മം വരുത്താനും ഇതു സഹായിക്കും. ഈ വ്യാകരണകാരൻ ഒരു മുന്നോടി എന്ന നിലയിൽ ചെയ്തിരിക്കുന്ന പ്രവർത്തനം മികച്ചതുതന്നെ; എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കന്നഡ പരിജ്ഞാനം തമിഴ്പരിജ്ഞാനത്തിന്നു തുല്യമായിരുന്നില്ല എന്നു മാത്രം.

ഒരദ്ധ്യാപകനും സ്ക്കൂളിൻസ്പെക്ടറുമായിരുന്ന കാലത്ത്, പഞ്ജേ ഒരു വിദ്യാഭ്യാസലഘുപത്രികയുടെ പ്രസിദ്ധീകരണം ഏറ്റെടുത്തു. അദ്ധ്യാപകരുടെ ആവശ്യവും, വിദ്യാലയങ്ങളിലെ ശിക്ഷണത്തിന്റെ സ്വഭാവനിലവാരങ്ങൾ സംബന്ധിച്ച് പൊതുജനങ്ങളുടെ ബോധനവും ഉദ്ദേശിച്ചുള്ള ഒന്നായിരുന്നു ഇത്. ''ബോധനേ എന്തരേനു?'' (ബോധനം എന്നുവെച്ചാൽ എന്ത്?) അദ്ധ്യാപനംകൊണ്ട് അർത്ഥമാക്കുന്നതെന്ത് എന്നതിനെപ്പറ്റിയുള്ള മിക്കവാറും ആദ്യത്തെ ലഘുപത്രികയത്രെ ഇത്. തെക്കൻ കാനറ ജില്ലയിലെ പ്രാഥമികവിദ്യാലയങ്ങളുടെ പേരിലാണ് ഇതു പ്രകാശനം ചെയ്തത്. 'ശിക്ഷണ'ത്തേക്കാൾ 'ബോധന'മാണ് പഞ്ജേയ്ക്കിഷ്ടം; ആ പദത്തി

ലെ 'ബോധം' വ്യാപകമായ അർത്ഥം സൂചിപ്പിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ; 'ശിക്ഷ' എന്നതാവട്ടെ, ശിക്ഷിക്കൽകൂടി ഉൾക്കൊള്ളുന്നുതാനും. കുട്ടികളെ ശിക്ഷിക്കുക എന്ന ഏർപ്പാടിന് അദ്ദേഹം തുടക്കംതൊട്ടേ എതിരായിരുന്നു. കുട്ടികളുടെ തെറ്റുകൾ തിരുത്താനും പഠനശേഷി മെച്ചപ്പെടുത്താനുമായി ചൂരലും മറ്റായുധങ്ങളും ഉപയോഗിക്കുന്നതിന്നും ശിക്ഷിക്കുക എന്ന സമ്പ്രദായത്തിന്നും എതിരായി അദ്ദേഹം ഒരു കുരിശുയുദ്ധംതന്നെ നയിച്ചു. കളികളിലൂടെ, കഥപറച്ചിലിലൂടെ, ഗാനനൃത്തങ്ങളിലൂടെ—ഒക്കെ കുട്ടികളുടെ കൗതുകം ഉണർത്തിയിട്ടും ബുദ്ധി ഉത്തേജിപ്പിച്ചിട്ടും വേണം അദ്ധ്യാപനം നടത്താൻ. മർക്കടമുഷ്ടികളായ കുട്ടികൾക്കെതിരെപ്പോലും, അവരെ തിരുത്താനോ മാനംകെടുത്താനോ ആയി, ചൂരലോ സ്ലേറ്റോ റൂംവടിയോ ഒക്കെ ഉപയോഗിക്കുന്നതോ അത്തരം ദ്രോഹരീതികളോ അദ്ദേഹം ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. ''വടി ഒഴിവാക്കുക, കുട്ടിയെ വഷളുമാക്കുക'' എന്ന മട്ടിലൊരു വചനവുമായി വിദ്യാർത്ഥികളെ ശിക്ഷിക്കാൻ അദ്ധ്യാപകർക്കുണ്ടായിരുന്ന വാസന അദ്ദേഹത്തെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം നിഷിദ്ധമായ ഒന്നായിരുന്നു. കടുത്ത അമർഷവും അതൃപ്തിയും നേരിടുമ്പോഴും, വീട്ടിൽപ്പോലും ചൂരലുപയോഗിച്ചില്ലത്രെ അദ്ദേഹം കുട്ടികളെ പേടിപ്പിക്കുക; പിന്നെയോ, തെങ്ങിന്റെ ഈർക്കിലുപോലെ വല്ലതും ഉപയോഗിച്ചു മാത്രം. അവയിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ ഉയർത്തിപ്പിടിക്കും; എന്നാൽ വളരെ ദുർല്ലഭമായേ കുട്ടിയിലേയ്ക്ക് അതു താഴുക പതിവുള്ളൂ.

4

കവിത

പഞ്ജേയുടെ കൃതികളെക്കുറിച്ചുള്ള അടുത്ത ഖണ്ഡം ആ കാവ്യരചനകളെ പരാമർശിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. രചനകളിലായാലും ജീവിതത്തിലായാലും, അദ്ദേഹം ആദ്യവും അവസാനവും ഒരു കവിയായിരുന്നു. കുട്ടിക്കവിതകളത്രെ ഏറ്റവും ആകർഷകം; ആ താരാട്ടുകൾ സ്വന്തം മക്കൾക്കു വേണ്ടി എഴുതിയവയാണ്; അത്രത്തോളം

തന്നെ, തുളുനാട്ടിലേയും മറാത്തിയിലേയും മററും നാടൻ വൃത്തങ്ങളിൽനിന്ന് എടുത്തവയും. 'സഞ്ജെയ ഹാഡു' (സന്ധ്യാഗീതം) എന്നു പേരായ ഒന്നിലെ നാലു പദ്യങ്ങളിൽ അവസാനത്തെ രണ്ടിലും ഏതാനും വരികളുടെ തുടക്കത്തിൽ പദങ്ങൾക്ക്, 'ഇരബേക്കൈ' (ഇരിക്കണം, ഉണ്ടാവണം), 'ബരബേക്കൈ' (കിട്ടണം), 'ഹൊരബേക്കൈ' (കൊണ്ടുപോണം), 'കൊഡബേക്കൈ' (കൊടുക്കണം), 'ഉഡബേക്കൈ' (ധരിക്കണം), 'ബിഡബേക്കൈ' (വിടണം) എന്ന ക്രമത്തിൽ പ്രാസമുണ്ട്. ഇവ അദ്ദേഹം പാടിയിരുന്ന രീതിക്ക് വിശേഷിച്ചൊരു ചൊടിയും ലയവും വ്യാപ്തിയുമുണ്ടായിരുന്നു. പിന്നീട് എനിക്കു കേൾക്കായ ചില മഹാരാഷ്ട്രഗാനങ്ങളുടെ മാതൃകയിൽനിന്നാണ് ഇവ ക്രമപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളത് എന്നു തോന്നുന്നു. ചെവിക്കൊള്ളാനും ഉരുവിടാനുമുള്ള ശ്ലോഷണങ്ങളെക്കൊണ്ട് ശ്രദ്ധ പിടിച്ചുപററുന്നു ഈ ശിശുഗാനങ്ങൾ; ഓർമ്മയിൽ അടിക്കടി ഉയർന്നുവരുന്നു; പിഞ്ചുജീവിതങ്ങളിൽ സന്തോഷവും സുഖാനുഭൂതിയും നിറയ്ക്കുന്നു. വല്ലപ്പോഴും മാത്രമാണ് ഇവ ഉദ്ബോധകങ്ങളാവുന്നത്. എന്തെന്നാൽ, പ്രകടമായ ഉദ്ബോധനലക്ഷ്യം ശിശുഗാനങ്ങളെ വികലമാക്കുന്നത് പഞ്ജേയ്ക്ക് അഭിമതമല്ലായിരുന്നു. സരളവും ദീപ്തവുമായ വാങ്മയമാണ് അവയുടെ വ്യക്തിമുദ്ര; വരികളുടെ ക്രമം, സംബോധനയുടേയും ഭാഷണത്തിന്റേയും സ്വാഭാവികതയും സാരള്യവും, സാദൃശ്യൈക്യതികം, സമ്പന്നവും വിചിത്രംതന്നെയുമായ ബിംബകൽപനകളും.

''നാഗണ്ണന കണ്ണഡക'' (നാഗണ്ണന്റെ കണ്ണാട) രസകരമായ ഒരു കഥയാണ്: നിരക്ഷരനായ ഒരുത്തൻ, കണ്ണാട വിൽക്കുന്ന പീടികയിൽ കയറിച്ചെല്ലുന്നു. പരസ്യപ്പെടുത്തിയ എല്ലാവിധം കണ്ണാടകളും പരീക്ഷിച്ചുനോക്കിയശേഷം ഒടുക്കം മനസ്സിലാക്കുന്നു, എഴുതാനും വായിക്കാനും പഠിക്കാത്ത ഒരാൾക്ക്, കണ്ണാട ഏതായാലും ശരി, പുസ്തകൊണ്ടു പ്രയോജനമൊന്നുമില്ലെന്ന്!

'ദൊംബാരെ ചെന്നെ' (അഭ്യാസിയുടെ മകൾ) എന്ന കഥ, പിടിച്ചുനിർത്തുമാറ് വലിയ ഒരളവോളം നാടകീയമത്രെ. വിവരണങ്ങളും ചിത്രപ്പകിട്ടും ധാരാളം. പ്രേക്ഷകരി

ലെ പ്രമാണി അഭ്യാസിയുടെ കൊച്ചുമകളുമായി പ്രേമബദ്ധനായതെങ്ങനെ എന്ന് ഇതിൽ വിശദമാവുന്നു. അയാളിൽനിന്നു മോചനം നേടാനായി അച്ഛനും മകളും ഓടുന്നു; അടുത്തുള്ള ഒരു കിണറ്റിൽ ചെന്നു വീഴുന്നു; ഏതായാലും രക്ഷിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. ഒടുക്കം തെളിയുന്നു, ഈ പ്രമാണിയുടെ അമ്മായിയുടെ പുത്രിതന്നെ ആ പെൺകിടാവ്. കുറെക്കാലം മുമ്പ് അഭ്യാസിയുടെ കൂടെ ഓടിപ്പോയതായിരുന്നു ഈ അമ്മായി. ഈ ഭാഗം ആഖ്യാനത്തിന്റേയും വിവരണത്തിന്റേയും ഒരപൂർവ്വ ശകലമത്രെ. ഇവിടെ അഭ്യാസങ്ങളുടെ സംഖ്യ വിസ്മയാവഹം തന്നെ.

അവസാനമായി ഒരു കന്നുകുട്ടി മാത്രം ശേഷിക്കവേ, ജീവിതത്തിൽ അമ്പേ തോറ്റുപോയ ഒരുവന്റെ കഥ കേട്ട് ഒരു പ്രഭുവിനു കരുണ തോന്നുന്നതും അദ്ദേഹം നിലവും ജീവിതമാർഗ്ഗങ്ങളും അയാൾക്കു സമ്മാനിക്കുന്നതുമാണ് 'കഡെകഞ്ജി'യിലെ ഇതിവൃത്തം. എമ്പാടും പശുക്കളുടെ ഉടമയായി സാമാന്യം സമ്പത്തിലും സൗഭാഗ്യത്തിലും കഴിഞ്ഞുപോന്ന അയാൾ കുടി തുടങ്ങി; തനിദാരിദ്ര്യത്തിലേയ്ക്ക് ഊർന്നുവീഴുകയും ചെയ്തു. പക്ഷേ അവസാനത്തെ കന്നുകുട്ടി അയാളെ പശ്ചാത്താപതരളനും വികാരവിവശനുമാക്കി. താൻ സ്വയം വരുത്തിവെച്ച വിനയെപ്പോല്പി അയാൾ ആധിപ്പെടുകയായിരുന്നു. ആ അവസ്ഥയിലാണ് ബല്പാലൻ അയാളെ കണ്ടെത്തിയത്. കാര്യങ്ങളന്വേഷിച്ച് അദ്ദേഹം അയാൾക്ക് ഉദാരമായ സഹായം വാഗ്ദാനം ചെയ്തു. അയാൾ പറഞ്ഞു:

''ബന്ധവനാടരു ബേഡലൊല്ലെനു,
ഹഡെദ മക്കളെ മാരേനു
കഡവ പരരിം, ഒഡവെ ഹെരരിം
പഡെയെ പഡെയെനെൻദിഗു''

(പാവമാണങ്കിലും യാചിക്കാൻ ഞാനിഷ്ടപ്പെടുന്നില്ല; എന്റെ കുട്ടികളെ വിൽക്കാനും; മറ്റുള്ളവരിൽനിന്നു കടമോ സ്വത്തോ ഒന്നും വാങ്ങുകയുമില്ല).

ഇതിനു ബല്ലാലൻ മറുപടി കൊടുത്തു.

''ബിദ്ദു ദില്ലവു ഗദ്ദിഗെയമേലിദ്ദ നമ്മീ
കിവിയലീ
ഗദ്ദെ ഉളുവര ഉദ്ദഗോലിന സദ്ദീ തനകവു''

''ഏതു ശിലാഹൃദയത്തേയും അലിയിക്കാൻ പോന്നതാണ് നിന്റെ കഥ. ഞങ്ങടെ അധികാരത്തിന്റെ സിംഹാസനത്തിൽ വാണരുളി; എന്നിട്ടോ, ഈ വാർത്ത ഇന്നോളം ഞങ്ങളുടെ കാതിലെത്തിയതുമില്ല. നിലമുഴുന്നവരുടെ സങ്കടങ്ങടെ ഞാൻ ഇതുവരെ കേട്ടിട്ടില്ല. എന്തുവേണം നിനക്ക്—എന്നോടു ചോദിച്ചാലും. കിഴക്കുഭാഗത്തെ വയലുകടെ മുഴുക്കെ നിനക്കു ഞാൻ ദാനം ചെയ്യാം. ഞാൻ ഭൂവുടമയായ ചന്ദ്രനാഥ പ്രഭുവാണ്; എനിക്ക് എളുപ്പത്തിൽ ദാനം നടത്താം.''

ആപൽക്കാരിയായ ഒരിഴജീവിയാണല്ലോ മൂർഖൻ പാമ്പ്. പത്തി വിടർത്തുമ്പോടം അതിനു ഭീഷണമായ സൗന്ദര്യമുണ്ട്. പാമ്പാട്ടി തന്റെ ചുരയ്ക്കക്കുഴൽ ഊതുന്നു. പഞ്ജേ കാസർക്കോട്ടായിരുന്നപ്പോടം ഈ കവിത രചിച്ചതെങ്ങനെ എന്ന് കുട്ടികടം വിശദീകരിക്കുന്നുണ്ട്. ദീർഘസ്വരങ്ങളുടെ വൈചിത്ര്യമാണ് ഈ കവിതയിലെ വശ്യമായ ഘടകം. ഓരോ ചതുഷ്പദിയുടേയും ഒടുക്കം ഇവ വ്യത്യസ്തമായി വിന്യസിക്കപ്പെടുന്നു. 'ബാ' എന്നതിന്റെ ആവർത്തനം ഉദാഹരണമാണ്. 2+4+2 എന്ന ക്രമത്തിൽ ദീർഘവർണ്ണങ്ങടം—

''ബാബാ—ബാബാബാബാ—ബാബാ''[1].

അർത്ഥം ''വാ''. അടുത്തതു 'നീ' എന്നാണ്. മുൻക്രമത്തിൽത്തന്നെ അതിന്റേയും വിന്യാസം. 'കൊണ്ടുവരിക' അഥവാ 'തരിക' എന്നർത്ഥമായ 'താ' ആണ് മൂന്നാമത്തേത്. ഒടുക്കത്തേത് 'പോ' എന്നും; അർത്ഥം 'പോവുക'. ആകക്കൂടി മൂർഖൻപാമ്പിനെ വിളിച്ച് പ്രേരിപ്പി

1. കൂട്ടത്തിൽ പറയട്ടെ: എല്ലാ ദീർഘാക്ഷരങ്ങളുടേയും ദൈർഘ്യം ഏതിടത്തും ഒരുപോലെയല്ല എന്നു ആ ദീർഘാക്ഷരങ്ങടം തന്നെ സൂചിപ്പിക്കും. ഉദാ: 'നാരായണ'—ആദ്യത്തെ രണ്ടു ദീർഘങ്ങടം ഒരേപോലെ ദീർഘങ്ങളായല്ല കേടംക്കുക.

ക്കാൻ ശ്രമിക്കയാണ്: ആരേയും ഉപദ്രവിക്കാതെ പോകാൻ.

'തെങ്കനഗാളിയാട്ട' എന്ന പേരിൽ എഴുതിയ കവിതയിലെ തെക്കൻ കാറ്റിന്റെ കേളിയില്ലേ, ഘടനയുടെ മികവിലും ആവിഷ്കാരത്തിന്റെ കേവലപ്രസാദത്തിലും അതിനോടു കിടപിടിക്കാവുന്നതായി വേറെ ഏതെങ്കിലുമുണ്ടോ—എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. ഇതേ തരത്തിൽ പെട്ട മറേറതെങ്കിലും കവിതയോടു കടപ്പെട്ടുകൊണ്ടാണോ ഇതിന്റെ പിറവി എന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. കാറ്റ് എന്താണ് ചെയ്യാത്തത്? ആർക്കാവും അതിനെ ചെറുക്കാൻ? അതിനു നിർദ്ദേശങ്ങളം കൊടുക്കാൻ? അഥവാ അതിനെ പിൻമടക്കാൻ? സാധാരണ ജീവിതത്തിന്റെ ചിത്രങ്ങളം, നിരോധവും പ്രതിബന്ധവും കൂടാതെ അതു വിഹരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കേ, ആഹ്ലാദമയം തന്നെ. മറ്റു വരികളം മാത്രമല്ല, അവസാനത്തേതും ആ പ്രസന്നവിലാസം ഉയക്കൊള്ളുന്നു. അവസാനത്തേതിൽ നൃത്തലോലമായ 'തായ്'നാദത്തോടെ അതു പ്രഖ്യാപിക്കപ്പെടുക തന്നെ ചെയ്യുന്നു:

''തെങ്കന ഗാളിയു കൊങ്കണനാഡിഗെ
ബന്തായ്, ബന്തായ്, ബന്തായ്...''

സ്വച്ഛന്ദതയിലും, താളാത്മകഘടനയുടേയും ബിംബകൽപനയുടേയും ലീലാവിലാസത്തിലും ഇത് അസദൃശമത്രെ. ശബ്ദവും അർത്ഥവും പിരിച്ചുമാറ്റാനാവാത്തവിധം അത്രയും ഇണക്കിനെയ്തെടുത്ത്, അങ്ങനെ ഇതൊരു ഭാവഗീതിയായി പരിണമിക്കുന്നു. ഇത് ഒരു കളിമ്പവും കമനീയതയുമാകുന്നു; മൂർത്തം, സമ്പന്നം. ഇത്തരമൊരു വിഭ്രമം ചമയ്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞവൻ ഒരു ഇന്ദ്രജാലക്കാരൻതന്നെ.

* * *

അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാവ്യരചനകളിൽ ഇംഗ്ലീഷിലേയും ഇതരവൈദേശികഭാഷകളിലേയും കവിതകളുടെ പരിഭാഷകളോ അനുവർത്തനങ്ങളോ ആയി ഏറെയെണ്ണം കാണാം. എന്നാൽ ഒരിടത്തും അവ മൂലകൃതികളുടെ തനി പുനർനിർ

മ്മാണങ്ങളല്ല. 'നദി' എന്ന തലക്കെട്ടിൽ ഒന്നുണ്ട്; സംഭാഷണാത്മകം എന്നതുപോലെ വിവരണാത്മകവുമാണത്. നദിയുടെ പിറവി, പ്രവാഹം, അതിലെ ജലപാതങ്ങൾ, വളച്ചിലും പുളച്ചിലും, അതിന്റെ വ്യാപാരത്തിലെ കാരുണ്യം — ഒക്കെ ഇവിടെ പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു.[1] തൊട്ട ഹോട്ടലിൽനിന്ന് വെള്ളത്തിനായി അവരുടെ കിണറിനടുത്തേയ്ക്കു വന്ന കുട്ടിക്കു പാടിക്കൊടുത്തതായിരുന്നു ഇത് എന്ന് ശ്രീമതി അനസൂയാ റാവു പറയുന്നു. ഇതിന് മറ്റു പാഠങ്ങളും പ്രചാരത്തിലുണ്ട്.

* * *

പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധയർഹിക്കുന്ന രണ്ടോ മൂന്നോ രചനകൾ ഉൾപ്പെടുന്ന ഒന്നാണ് കവിതകളുടെ IV-ാം ഗണം. 'ഹൊലെയരഹാഡു': (പുലയരുടെ പാട്ട്—'പുലയൻ' എന്നായിരുന്നു അന്നത്തെ പേര്; 'ഹരിജൻ' എന്നും മറ്റുമുള്ളത് പിന്നെ വന്നതാണ്.)

''ഉള്ളയ്യ[2], ദയേ ഗൊള്ളയ്യ'' എന്നതാണ് ഇവിടെ പല്ലവി. അർത്ഥം—വാച്യാർത്ഥമാണ് ഞാനിവിടെ സ്പർശിക്കുന്നത്—: ''ഉള്ളവനേ (ഉള്ള അയ്യാ), ദയകൊണ്ടാലും.'' 'ഉള്ളയ്യ'യ്ക്കു തൊട്ടു പിറകേ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന പദങ്ങൾ അപകർഷണത്തിന്റെ, പീഡനത്തിന്റെ, നിരസനത്തിന്റെ, നിന്ദനത്തിന്റെ — എല്ലാമാകുന്നു.

''ദട്ടിദിക്ക! മാരി, മുണ്ഡ, മുണ്ഡാല!

---

1. എ. ഐ. ആർ. ബാംഗളൂരിലെ ശ്രീ. കെ. എസ്. കാറന്ത് ഏതാനും കാലംമുമ്പ് വയലിനിൽ ഇതിന്റെ ഹൃദ്യമായ ഒരീണം രചിച്ചെടുക്കുകയുണ്ടായി. ആ ടേപ്പുകൾ മാച്ചുകളഞ്ഞുവെങ്കിൽ ഖേദനീയംതന്നെ. ഇവയിൽനിന്നെല്ലാമാണ്, പാശ്ചാത്യാചാര്യൻമാർ ചെയ്തപോലെ, ഇന്ത്യൻ രാഗങ്ങളെക്കൊണ്ട് അനുബദ്ധവും അർത്ഥപൂർണ്ണവുമായ 'സൊണ്ണാറാ കൃതി' ചമച്ചെടുക്കാൻ നമുക്കു സാധിക്കുക.

2. ഇത് 'ഉള' 'അയ' എന്നും ആണ്; എന്നാൽ മുഴുവാക്ക് യജമാനനോടുള്ള സംബോധനയാകുന്നു (ഉഡെയ).

ഹുട്ടു ഹൊലെയ! പോല! ചണ്ഡ ചണ്ഡാല!
ബൊട്ടെ! ബൊഗ്ഗുരെ''! എന്നിങ്ങനെ.

അധഃകൃതവർഗ്ഗങ്ങളുടെ അവസ്ഥ, അവർ അനുഭവിച്ചു പോന്ന പെരുമാറ്റം, അവർക്കെതിരെ നിലവിലിരുന്ന നിരോധനങ്ങൾ എന്നിവയൊക്കെയാണ് ഇതു വിശദമാക്കുന്നത്. പാട്ടു തുടരുന്നു:

''അങ്ങ് അടിയങ്ങളെ ഇത്തരം പേരുകൊണ്ടു വിളിക്കുന്നു—

— എന്ദു ഹെസരെട്ടി കൂഗി
മുട്ടലഞ്ജുതെ നിൽവെ ദൂരക്കെ ഹോഗി!

അങ്ങയ്ക്കു സമ്പർക്കത്തിനു ഭയമാണ്, അടിയങ്ങളിൽനിന്നു ബഹുദൂരം അകലുന്നു. അങ്ങയ്ക്കിപ്പോൾ എല്ലാമുണ്ട്: പദവി, പരിഗണന, സ്വാതന്ത്ര്യം. ഇവയിൽ ഒന്നുപോലും അടിയങ്ങൾക്ക് ഇല്ലതാനും. അടിയങ്ങളെ കൂടുതൽ ഔദാര്യത്തോടും ബുദ്ധിപൂർവ്വകമായും കാണുക; മനുഷ്യജീവികളോട് എന്നോണം മനുഷ്യത്വത്തോടെ അടിയങ്ങളോടു പെരുമാറുക. ഇത്രമാത്രം ചെയ്താൽ സ്വാതന്ത്ര്യസമരങ്ങളിലും രാഷ്ട്രസേവനത്തിലും അടിയങ്ങൾ അങ്ങയുടെ ശക്തിയായിരിക്കും. അങ്ങയ്ക്കൊപ്പം തുല്യപങ്കാളിത്തത്തിലേയ്ക്ക് അടിയങ്ങളേയും നയിച്ചാലും.

''നീഡണ്ണ! ദമ്മയ്യ! കൊഡു സരി സാലു!
ബേഡിദാഗലെ ബിട്ടുകൊഡുവുദെ മേലു
ബേഡ നാം സെളെദു കൊബെവു നമ്മ പാലു!

ശരിക്കും അടിയങ്ങൾക്കവകാശപ്പെട്ടത് അടിയങ്ങൾക്കുതന്നാലും. അടിയങ്ങൾ അപേക്ഷിക്കുമ്പോൾ തരികയാവും അങ്ങയ്ക്കു വിവേകം. അല്ലെന്നും വരട്ടെ, അടിയങ്ങൾ

---

1. ഒട്ടിദിക്കെ—കൂടിലിൽ പാർക്കുന്ന ആളോടുള്ള സംബോധന.
മാരി, മൂണ്ഡ, മൂണ്ഡാല—വർഗ്ഗങ്ങൾ.
ഹുട്ടുഹൊലെയ—പിറവിയാലേ പുലയൻ.
പോല (തുളു)—പോക, സ്ഥലം വിടുക.
ചണ്ഡ, ചണ്ഡാല—സംബോധനകൾ.
ബൊട്ടെ, ബൊഗ്ഗുരെ—ആളുകളുടെ പേരുകൾ, ബൊഗ്ഗുരെ എന്നതിന് നായ എന്നുപോലും അർത്ഥമുണ്ട്.

അങ്ങയുടെ കൈയിൽനിന്നു തട്ടിപ്പറിക്കും. അടിയങ്ങളുടെ വർഗ്ഗത്തിലെ വെറുപ്പിന്റെ തീപ്പൊരി അണഞ്ഞുപോട്ടെ. സൗഹൃദത്തോടെ ഗാഢമായി അടിയങ്ങളുടെ കരം ഗ്രഹിക്കുക; അടിയങ്ങളുടെ സ്നേഹം നേടുക; അങ്ങു സ്വയം പാകപ്പെടുക;[1] അടയങ്ങൾക്ക് ഒരു പുഞ്ചിരിയരുളുക; സകല ഹിന്ദുക്കളുടേയും ദേവി അണിഞ്ഞ ചിലങ്ക ആഹ്ലാദപൂർവ്വം നാദമുതിർക്കട്ടെ.''

കഴിഞ്ഞ എത്രയോ നൂറാണ്ടുകളായി അടിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്ന ഒരു വർഗ്ഗത്തിന്റെ പേരിലാണ് ഈ കവിത. ഇനിയൊന്നാവട്ടെ, ഏറെക്കാലത്തോളം അജ്ഞാതകർത്തൃകമായി — എന്തെന്നാൽ പഞ്ജേ ഒരു സർക്കാർ ജീവനക്കാരനായിരുന്നുവല്ലോ—പ്രചരിച്ചുപോന്ന് തന്റെ സഹജീവികളെ നിദ്രയിൽനിന്നും ആലസ്യത്തിൽനിന്നും അകർമ്മണ്യതയിൽനിന്നും വിളിച്ചുണർത്തുന്നു:

കിത്തുബിദു സന്ദേഹ, ഇട്ടുബിഡു ധനദേഹ
മാതൃഭൂമിയ പദാർച്ചനഗെ ബലവന്ദു;

സന്ദേഹങ്ങൾ പറിച്ചെറിയുക; സമ്പത്തും ശരീരവും വലിച്ചെറിയുക. മാതൃഭൂമിയുടെ പാദാർച്ചനത്തിനായി സമർപ്പിക്കുക.

സത്തിനെ സാഹസവു? ബത്തിനെ ധൃതിരസവു?
മത്തെ മഡിദ കർണ്ണന ബെന്ന ഹിന്ദു?
എത്ത പൊദുദു പരശുരാമന തൊംവിരിസു
നെത്തരൊളഗില്ലവേ വിക്രമദ ബിന്ദു?

''നിങ്ങളുടെ സാഹസശീലം ചത്തുപോയോ? ധീരരസം വറ്റിവരണ്ടുപോയോ? കർണ്ണനും പരശുരാമനും വിസ്മൃതരായോ? ധീരതയുടേയും കരുത്തിന്റേയും ഒറ്റത്തുള്ളിയും നിങ്ങളുടെ രക്തത്തിലില്ലേ? നിങ്ങളുടെ തത്ത്വചിന്താവൃത്തങ്ങൾ ഉറക്കംപിടിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ലഹരിപാനീയം മാത്രമാകുന്നു. ഉണരുക, എഴുന്നേൽക്കുക. നിങ്ങൾ ഇന്ത്യയുടെ സന്താനങ്ങളത്രെ. കാഹളംവിളിക്കൊത്ത് അണി

---

1. നേരത്തേതന്നെ അവതരിച്ച ഒരു അംബേദ്ക്കറും ഗാന്ധിയുമത്രെ ഇത്.

യായി നീങ്ങുക; അടർക്കളത്തിലേയ്ക്കു പാഞ്ഞണയുക. നിങ്ങളുടെ രക്തം വർഷിക്കുക; വീരനായകൻമാരുടെ വിളയാവും അപ്പോഴം ലഭിക്കുക. ഇന്ത്യയുടെ സൗഭാഗ്യങ്ങളം സാകൂതമാൽക്കരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യും.''

പ്രചുരപ്രചാരമായ ഒരു ദേശീയഗീതം മാത്രമല്ല ഇത്; പിന്നെയോ, ഒരുത്തേജനംകൂടിയത്രെ.

കുടകുനാടിനേയും ആ നാട്ടിലെ സ്ത്രീപുരുഷൻമാരേയും അവിടത്തെ ജീവിതമേൻമയേയും പ്രകീർത്തിച്ചുകൊണ്ടു രചിക്കപ്പെട്ട ഒരു കവിതയെക്കൂടി പരാമർശിച്ചുകൊണ്ട് ഈ പ്രകരണം നമുക്കു സമാപിക്കാം. മനോഹരവും മഹത്തുമായ എല്ലാ കവിതകളും എന്നതുപോലെ, 'തെക്കൻകാറ്റി'ന്റെ പാട്ട് ഒരു പ്രകാരത്തിലും 'ഹുത്തരിഹാഡു' (പുത്തരിപ്പാട്ട്) മറെറാരു പ്രകാരത്തിലും, ഇനിയൊരു ഭാഷയിലേയ്ക്ക് പകരുക എന്നത് അസാദ്ധ്യമത്രെ. ചതുഷ്പദികളിൽ ഇടയ്ക്കു മൂന്നു ഋജുപാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു മാററം വരുത്തുന്നത് അനനുകരണീയമായിരിക്കുന്നു. ഇതിലെ അപദാനവും അങ്ങനെതന്നെ. ഉദ്ഗാനത്തിന്നുള്ള ഒരു ഖണ്ഡമെന്ന നിലയ്ക്ക് — ഗീതനിർവ്വിശേഷമാണ് ഇത് —, ആരും വായിക്കയോ കേഴ്ക്കയോ ചെയ്തിരിക്കാവുന്ന ഏതു രചനയോടും കിടപിടിക്കും ഇത്. ഇതിലെ ശബ്ദാനുരൂപ്യവും പ്രതികരണക്ഷമമായ സ്വരവിന്യാസവും ഒന്നിലേറെ വിതാങ്ങളിൽ അർത്ഥഗർഭമാവുന്നു. ഈ ഗാഢസ്വരങ്ങളുടെ അഭാവത്തിൽ പാട്ടിന്റെ അർത്ഥം പൂർണ്ണമായി ഉൾക്കൊള്ളുക എന്നതു പ്രയാസവുമായിരിക്കും. കൊയ്ത്തിനോടു ബന്ധപ്പെട്ട ഒരുൽസവവേളയാണ് 'ഹുത്തരി' (പുത്തരി) എന്നു തോന്നുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷൻമാർ സമ്മേളിച്ച് സംഘമായി പാടുകയും ആടുകയും ചെയ്യുന്നു; വർഗ്ഗത്തിന്റെ സവിശേഷവസ്ത്രങ്ങളണിഞ്ഞ്, പ്രത്യേകരീതിയിൽ ബന്ധിച്ച നിറപ്പകിട്ടും കസവുകരയും ചേർന്ന തലപ്പാവോടെ. സുന്ദരിമാരും ധീരപുരുഷൻമാരും വർണ്ണശബളമായ വേഷവിധാനത്തിൽ. വശ്യമായ മിഴികളോടെ സ്ത്രീകളം; പകിട്ടേറിയ പട്ടുകൊണ്ടുള്ള ചുവന്ന അരപ്പട്ടയിൽനിന്ന് ഉറകളിൽ തൂങ്ങുന്ന വാളുകളോടെ പുരുഷൻമാരും. നാടിന്റേയും ജനതയുടേ

യും ലാവണ്യവും അവരുടെ നേട്ടങ്ങളുടെ പൊലിമയുമാണ് പാട്ടിൽ പകർത്തുന്നത്. ഇതു വായിക്കയോ കേൾക്കയോ ചെയ്യുന്ന ആർക്കും വയ്യ, ഇതിന്റെ താളത്തിനൊത്ത് ആഹ്ലാദംകൊണ്ടു തുള്ളാതിരിക്കാൻ. അവസാനത്തെ മൂന്നു വരികളിലെ ആശീർവാദം അവർക്കു പ്രിയംകരവുമാവും:

''അമ്മയുടെ വലംകൈയിൽ,
വിലസുന്ന ശാന്തിയും ക്ഷേമവുമായി
നമ്മുടെ ഈ കുടക് നെടുനാൾ മഹത്തായി വാഴട്ടെ!''

ഇനിയുമുണ്ട് ഇതരരചനകൾ. അവ ഇതിഹാസപുരാണങ്ങളിലെ വ്യക്തിത്വങ്ങളെ സ്പർശിക്കുന്നു; കവികളേയും കാവ്യപ്രഗൽഭങ്ങളേയും കീർത്തിക്കുന്നു; കന്നഡജനതയുടെ സിദ്ധികളായ സമ്പത്തിനേയും സൗഭാഗ്യത്തേയും പരാമർശിക്കുന്നു. (നിയമപരമായി നേടിയ അംഗീകാരത്തിന്റെ സ്ഥിതി എന്തായാലും ശരി, ഇവർ ഇന്ത്യയുടെ ഭൂപടത്തിൽ ഇന്നും ഒരു സത്തയായി ഒറ്റതിരിഞ്ഞുനിൽക്കുന്നില്ല.) ഒരുവേള, ഇവരങ്ങനെ തള്ളിക്കേറാറില്ല; പാഷണ്ഡരോ വിധ്വംസകരോ ആയി, ആപൽക്കാരികളായി പരിഗണിക്കപ്പെടാറില്ല. അതിനാൽത്തന്നെ ഇവർ അവഗണിക്കപ്പെടുന്നു; ഇവരെക്കൊണ്ടു ശല്യമില്ലല്ലോ എന്ന നിലയിൽ ഇവരെ അറിയാതെയും പോവുന്നു. ഇതിനെക്കുറിച്ചു ബോധവാനായിരുന്നു പഞ്ജേ. നൂറ്റാണ്ടുകളായി, നീതിപൂർവ്വകമായ അവകാശങ്ങൾ നേടിയെടുക്കാൻപോലും അന്ധമായ ആവേശത്തിന്റെ പിറകെ പോവാത്ത, പിന്നെയോ, സമാധാനത്തിന്റേയും അനുരഞ്ജനത്തിന്റേയും കലകളോട് കൂടുതൽ പക്ഷപാതം പുലർത്തുന്ന, കന്നഡജനതയുടെ ഈ സ്വഭാവത്തെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുപോന്നു. വല്ലപ്പോഴും വല്ല വൈകല്യവും വന്നിരിക്കാം, ശരിതന്നെ. എത്രയായാലും മനുഷ്യർ മനുഷ്യരാണല്ലോ. സീത പറഞ്ഞില്ലേ, അതുപോലെ: ''ന കശ്ചിത് നാപരാദ്ധ്യതി.''

IV. വ്യക്തി, കുടുംബം

മനുഷ്യനെന്ന നിലയിൽ പഞ്ജെയുടെ വ്യക്തിത്വത്തിന്റേയും സ്വഭാവത്തിന്റേയും ഒരു രൂപരേഖയ്ക്കുവേണ്ടി, വീട്ടിൽ ഭാര്യാമക്കൾക്കിടയിൽ എന്തൊക്കെയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശീലങ്ങളും എന്നതു സംബന്ധിച്ചു് പറഞ്ഞറിഞ്ഞതും എഴുതിവെച്ചതുമായ ഏതാനും സംഗതികളും ഇനി അവതരിപ്പിക്കാം. അതുപോലെ, ആ ശീലങ്ങളേയും വ്യക്തിത്വത്തേയും പററി സുഹൃത്തുക്കളും ആരാധകരും രചിച്ച രേഖാചിത്രങ്ങളിൽനിന്നു് ഒന്നോ രണ്ടോ വാക്കുകളും. ഇടത്തരം ഉയരത്തിൽ വെളുത്തു സുമുഖനായിരുന്നു പഞ്ജെ. സംസാരിക്കുമ്പോഴായാലും സഞ്ചരിക്കുമ്പോഴായാലും ചൈതന്യം ആ അംഗങ്ങളിലുടനീളം കളിയാടി—അവയെ സദാ സ്പന്ദമാനങ്ങളാക്കി എന്നാവാം പറയേണ്ടതു്. വീതിയേറിയ നെററി; വെള്ളിനിറത്തിൽ നരച്ച മീശയും. താൻ വല്ല വസ്തുതയും ഊന്നിപ്പറയാൻ, അഥവാ മുഖ്യമായ ഒരു വസ്തുതയ്ക്കു് ഉത്തരമായി മറെറാന്നു ചേർക്കാൻ, ആഗ്രഹിക്കുമ്പോഴും വല്ല പ്രവർത്തനവും ആസ്വദിക്കുമ്പോഴും ഒക്കെ ആ മീശ തടവിക്കൊണ്ടിരിക്കും അഥവാ ചവച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും — മാഞ്ഞുപോവാത്ത ഒരോർമ്മ! ഒരു സുഹൃത്തിനെ കാണുക, സ്വന്തം പ്രവർത്തനത്തേയും പദ്ധതികളേയും പററി അയാളോടു സംവദിക്കുക — ഇതു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു ലഹരിതന്നെയായിരുന്നു. ആരെയെങ്കിലും ഒരു സദസ്സിനു പരിചയപ്പെടുത്തുക, അതിഥിയായി സമാപനപ്രസംഗം നടത്തുക — എല്ലാം അങ്ങനെത്തന്നെ. ദുർല്ലഭമായേ അദ്ദേഹം കോട്ടു ധരിച്ചിരുന്നുള്ള. പുറത്തുപോവുമ്പോഴും ഒരു നീളൻ വേഷ്ടി എടുത്തണിയും. വീട്ടിലെ വേഷം ബനിയനായിരിക്കും; അല്ലെങ്കിലോ, അരയ്ക്കു മീതേ ഉടൽ അനാവൃതം തന്നെയാവും. തന്റെ വരാന്തയിലാവുമ്പോഴും ഇരിക്കുക എന്നതു് അദ്ദേഹത്തെ

സ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അപൂർവ്വമാണ്: പിന്നെയോ, പുകവലിച്ചുകൊണ്ടോ വെറുതെയോ ഒരുവശത്തുനിന്ന് മറുവശത്തേക്ക് നടക്കും. അടക്കാനാത്തവയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാൽസല്യവും ഔദാര്യവും ഒരിക്കൽ എന്നെ വിരുന്നുകാരനായി കൊണ്ടുപോയപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു മകൻ വീട്ടിലുണ്ടായിരുന്നു. ഭക്ഷണത്തിനുശേഷം അദ്ദേഹം മകനോട് നിർദ്ദേശിച്ചു, ഭാര്യയേയുംകൂട്ടി ശ്വശുരഗൃഹത്തിലേക്ക് പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ. എന്നാൽ ആ മുറി എനിക്കുവേണ്ടി ഒഴിഞ്ഞു കിട്ടുമല്ലോ — എന്തൊരു പോംവഴി! 'ഇവിടെ മംഗലാപുരത്ത് ഞങ്ങൾ ഒന്നാന്തരം രസ്കുണ്ടാക്കുന്നു'—ഒരിക്കൽ ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു; എന്നിട്ട് അത് ഒരു ടിൻ നിറച്ചും കൊണ്ടുപോവണമെന്ന് നിർബന്ധിക്കയും ചെയ്തു. കൂടെ നല്ല തേനും, ഞങ്ങൾക്കുവേണ്ടി പ്രത്യേകം തയ്യാറാക്കിയ അപൂർവ്വമായ പഴസ്സത്തും! തന്റെ കുട്ടികളോട്, പുറമേയുള്ളവരോട് — ആരോടായാലും ശരി, അദ്ദേഹം സ്പഷ്ടമായി, അവക്രമായി, ഫലിതമയമായേ സംസാരിക്കൂ. ഇടയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിനും ചില മൌനങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നല്ല. ആ കവിതകളുടെ ഒരു സമാഹാരത്തെക്കുറിച്ച് സംസാരിക്കാൻ എന്നെ അദ്ദേഹം സമ്മതിക്കാതിരുന്ന കാര്യം മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. തന്നെ കൊണ്ടോടാനുള്ള ഏതു സംരംഭത്തിൽനിന്നും അദ്ദേഹം ഓടിപ്പോയേനേ എന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ പറയുന്നു. എന്നാൽ തീരെ പ്രസിദ്ധനല്ലാത്ത ആരാനും രചിച്ച വല്ല കവിതയും നന്ന് എന്ന് തനിക്കു തോന്നേണ്ട താമസം, അദ്ദേഹം പിന്നെ അതിനുവേണ്ടി നിലകൊള്ളുകയായി; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആസ്വാദനരീതി ചിലപ്പോൾ രചയിതാവിനെപ്പോലും ആദ്യമൊന്നമ്പരപ്പിച്ചേക്കാനും മതി. റെയ്ച്ചൂരിൽ മനവിയുടെ കവിതയുടെ കാര്യത്തിൽ ഇതു സംഭവിച്ചു. ആദ്യവീക്ഷണത്തിൽ തോന്നാം, നിരാസത്തിനാണോ ഈ മുതിരുന്നത് എന്ന്. പക്ഷേ നിരാസം ആ കവിത രസിക്കാൻ വയ്യാത്തവർക്ക് നേരേയുള്ളതായിരുന്നു. ആസ്വാദനത്തിൽ ഇങ്ങനെ അന്യോന്യവിരുദ്ധമോ എന്നു ശങ്കിക്കാവുന്ന ഒരു രീതി അദ്ദേഹം പ്രവർത്തിപ്പിച്ചു. ഒടു

ക്കം പൊടുന്നനെയാണ് സത്യം പ്രകാശിക്കുക; അപ്പോഴാ വട്ടെ ആളുകളൊക്കെ പൊട്ടിച്ചിരിക്കയും ചെയ്യും. കുൽസീതം എന്ന് അദ്ദേഹവുമായി പഴക്കം പോരാത്ത ആളുകളും കരുതിയേക്കാവുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചില ഫലിതങ്ങളും പരമാർത്ഥത്തിൽ വെറും കുസൃതിത്തം കലർന്നവയായിരുന്നു; ആർദ്രതയും ആദരവും തികഞ്ഞവയും. ഏതായാലും അദ്ദേഹത്തെ എതിർക്കുക എന്നത് ഞെരുക്കമായിരിന്നു. ആളുകളുടെക്ക് വല്ല പ്രതികരണശക്തിയുമുണ്ടെന്നും വരട്ടെ, അവരെ അദ്ദേഹം വശത്താക്കിക്കളയും.

വീട്ടിലും പുറത്തും ഉള്ളവർ പറയുന്നത്, എഴുത്തുകുത്തുകളുടെ കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹം മോശക്കാരനായിരുന്നു എന്നത്രെ. അതിനാൽ അദ്ദേഹം എഴുതിയവയോ കൈപ്പറ്റിയവയോ ആയ കത്തുകളും നന്നെ ദുർല്ലഭമാവും. അടിയന്തരമായ വീട്ടുകാര്യത്തിനല്ലെങ്കിൽ, അപൂർവ്വമായേ അദ്ദേഹം എഴുതൂ; അതും ഒരു പോസ്റ്റ്കാർഡിലോ നന്നെ അപൂർവ്വം.* തന്റെ രണ്ടാമത്തെ മകൻ ഗോപാൽറാവു ഹൈദരബാദിൽ ഒരു പ്ലീഡറായി താവളമുറപ്പിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ എഴുതി (1930):

''ആദ്യമായി ആരോഗ്യം ശ്രദ്ധിക്കുക; ആരോഗ്യം അവഗണിച്ചുകൊണ്ട് കാശൊന്നും സമ്പാദിക്കേണ്ട. രണ്ടാമതായി, കേസ്സുകളും നന്നായി പഠിക്കുക; കോടതിയിലല്ലാതെ മറ്റെവിടേയും അവയെപ്പറ്റി വായിട്ടടിക്കരുത്. എപ്പോഴും, ഏതു നേരത്തും, കക്ഷിക്ക് അഭിഗമ്യനായിരിക്കുക; കക്ഷിയെക്കുറിച്ച് ഒരിക്കലും അലസോരപ്പെടാതിരിക്കുക; അയാൾ പറയുന്ന കഥകളൊക്കെ എപ്പോഴും ശ്രദ്ധിക്കുക: അയാളുടെ മതിപ്പും നേടുക. കൈക്കൂലി കൊടുത്തിട്ടോ സാക്ഷികളെ വഴിപിഴപ്പിച്ചിട്ടോ അത്തരം മറ്റ് അവിഹിതമാർഗ്ഗങ്ങളിലൂടെയോ കേസു ജയിക്കാൻ ഒരിക്കലും ശ്രമിക്കരുത്. ആത്മാർത്ഥമായി പ്രവർത്തിച്ച് പേരെടുക്കുക എന്നതാണ് ഒന്നാമത്തെ കാര്യം. പിന്നെ, അത്യാവശ്യമായ നിയമപുസ്തകങ്ങളുടെ ഓർമ്മ പുതുക്കാനായി നിത്യേന ഓരോ മണിക്കൂർ ചെലവഴിക്കും എന്ന ഒരു

---

* മൈസൂരിൽനിന്നദ്ദേഹം എഴുതാറുണ്ടായിരുന്നു.

നിഷ്ഠം വെയ്ക്കുകകൂടി ചെയ്താൽ, എനിക്കുറപ്പുണ്ട്, അടുത്ത മൂന്നു വർഷത്തിനുള്ളിൽ നീ വലിയൊരു വ്യക്തി എന്ന നിലയിൽ പെട്ടിത്തിരിഞ്ഞു വന്നോളും. നിന്റെ ഭാര്യ അടുത്തുണ്ടായിരിക്കേണ്ടതാണ് എന്നു തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അവളെ അയയ്ക്കാൻ ഞാനൊരുക്കമാണ്. വേറൊരുപദേശംകൂടിയുണ്ട്: അമ്മയെക്കൂടി കൊണ്ടുപോയ്ക്കോളൂ. എന്നാൽ ഏതാനും കാലത്തേക്ക് എന്റെ പെൻഷൻ കൊണ്ട് വീട് നടത്തിക്കൊണ്ടുപോവാമല്ലൊ.''

ഇത് അദ്ദേഹം പുത്രപത്നിയായ ശ്രീമതി മീരാ ഗോപാൽ റാവുവിന് എഴുതിയതാണ്:

''...അതിനിടെ സംഗീതത്തിൽ എത്രത്തോളം മുന്നേറാൻ നിങ്ങളിരുപേർക്കും സാധിച്ചു? ഭാഗവതർ തുടർച്ചയായി മുടങ്ങാറുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ പഠനം ക്രമമില്ലാത്ത ഒന്നായിരുന്നു, നിങ്ങളുടെ മുന്നേറ്റം നന്നെ പതുക്കേയും. ചുരുക്കം രണ്ടു താളമെങ്കിലും നിങ്ങൾ ശീലിച്ചുവോ, അതു ശരിയായി കാലം തെറ്റാതെ യോജിച്ചു പാടാറുമായോ— അതറിഞ്ഞാൽത്തന്നെ എനിക്കു സന്തോഷമായി. നിന്റെയും അതുപോലെ ശാന്തയുടേയും പുരോഗതിയിൽ നിന്റെ ഭർത്താവ് തൃപ്തനാണോ? ഡ്രായിങ്ങ് ക്ലാസിനേയും അതിന്നിടാക്കുന്ന ഫീസിനേയും പറ്റി നിനക്ക് ആവശ്യമായ വിവരം കുറിച്ചയയ്ക്കുന്നു. നീ പഠനം തുടർന്നു പോരുന്നുണ്ടെങ്കിൽ വളരെ നല്ലതുതന്നെ. അല്ലെന്നും വരട്ടെ, അടുത്ത ജൂലായ് വരെ അക്കാര്യം നീട്ടിവെയ്ക്കാം. അന്ന് ഇതിലേയ്ക്കായി കൂടുതൽ സമയം വിനിയോഗിക്കാമെന്നും, ആവുന്നത്ര വേഗം പഠനം പൂർത്തിയാക്കാമെന്നും ആണല്ലോ ആശിക്കേണ്ടത്. നിനക്കു പ്രയോജനകരമായ സൂചനകൾ നൽകാവുന്ന ഒരു ചിത്രാദ്ധ്യാപകനെ ഞാൻ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാണ്. എന്നാൽ ഇതുവരേയും ആരേയും കണ്ടുകിട്ടിയില്ല...''

''നീ കാറോടിക്കാൻ പഠിക്കണം, ഭർത്താവ് ഒന്നു വാങ്ങുന്നതിന്നുമുമ്പ്—അക്കാര്യം എനിക്കു നിർബ്ബന്ധം തന്നെ. ഇത് എന്റെ ഒരു സൂത്രമാണ്, മനസ്സിലായോ? എന്തെന്നാൽ നിന്റെ നൂറുകൂട്ടം ജോലികൾക്കിടയിൽ കാറോടിക്കാൻ പഠിക്കുന്നതിന്നാവശ്യമായ സമയം

കണ്ടെത്താൻ നിനക്കു പറ്റുകയുണ്ടായില്ല. നീയതു പഠിക്കുന്നതുവരേയും നിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ കൈകളിലേയ്ക്കു ചെല്ലാതെ എന്റെ പണം എന്റെ കയ്യിൽത്തന്നെ ഇരിക്കുകയും ചെയ്യും. ആഹാരം പാകം ചെയ്യുക, വേലക്കാരെ കൊണ്ടുനടത്തുക, പച്ചക്കറി വാങ്ങിക്കുക, താരയുടേയും ശാന്തയുടേയും സുഖസൌകര്യങ്ങൾ അന്വേഷിക്കുക, ഗോപാലിന്റെ കാര്യങ്ങൾ ഒരുക്കിക്കൊടുക്കുക, കണക്കുകളെഴുതുക, കത്തുകൾക്കു മറുപടി അയയ്ക്കുക, അതിഥികളെ സ്വീകരിക്കുക—അങ്ങനെയങ്ങനെ നിന്റെ ശ്രദ്ധ നിരവധി ദിശകളിലേയ്ക്ക് വീതിക്കപ്പെട്ടിരിക്കയാവുമല്ലോ. ഇതിനിടെ ഇംഗ്ലീഷ് പൊടിതട്ടിയെടുക്കാനും, പാട്ടു പഠിക്കാനും, ടൈപ്പ്റൈറ്റിങ്ങ് പരിശീലിക്കാനും, കന്നഡ തപ്പലില്ലാതെ വായിക്കാറാക്കാനും ചിത്രം വരയ്ക്കൽ ഗ്രഹിച്ചെടുക്കാനും ഒക്കെ നീ എങ്ങനെ സമയം കണ്ടെത്താനാണ്? എത്ര കഥകൾ നീ പുതുക്കിയെടുത്തു? ഷെർലക്ക്ഹോംസിൽ പുതിയ എത്രയെണ്ണം നീ വായിച്ചു?''

1918-ൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂത്ത മകൾ മരണമടയുകയുണ്ടായി. എന്നിട്ട് ഒരനുശോചനക്കത്തിനു മറുപടിയായി, തന്റെ ഒരു സുഹൃത്ത് മംഗലാപുരത്തെ കെ. എൻ. ഉപാദ്ധ്യായയ്ക്ക് അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ എഴുതി: (കത്ത് കന്നഡയിലാണ്. അതിന്റെ ഒരു ഭാഗം ഇവിടെ പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.)

''.....ഞാൻ സഹിക്കേണ്ടിവന്ന ഈ അകാലികമായ നഷ്ടത്തെക്കുറിച്ച് അനേകം സുഹൃത്തുക്കൾ എനിക്കയച്ച കത്തുകൾവഴി എന്റെ ഈ നഷ്ടത്തിന്റെ ദുഃഖം ശമിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ജീവിതവും മരണവും മനുഷ്യനു സഹജമാണല്ലോ. കനികൾ വൃക്ഷങ്ങളിൽനിന്ന് അടർന്ന് വീഴുന്നു; അത് പ്രകൃതിനിയമമത്രെ. വീഴാൻമാത്രം പാകമാവുന്നതിനു മുമ്പ് അവ ആരാനും പറിച്ചെടുക്കുന്നു എന്നും വരട്ടെ, മരത്തിനു മാത്രമറിയാം അപ്പോഴത്തെ വേദന. മറ്റുള്ളവർക്ക് അത് മനസ്സിലാക്കാനാവില്ല.....ജനിച്ചവർക്കൊക്കെ മരണം അനിവാര്യമാണെന്ന് എല്ലാ ശാസ്ത്രങ്ങളും ഉദ്ഘോഷിക്കുന്നു. മരിച്ച ഒരാൾ വീണ്ടും ജനിക്കുമോ എന്നതിനെക്കുറിച്ചാവട്ടെ, അഭിപ്രായവ്യത്യാസങ്ങളുണ്ടുതാനും.

എന്നാൽ മനുഷ്യർ വിഹിതമായ കർമ്മങ്ങളനുഷ്ഠിക്കാതെ മരണത്തെയും കാത്ത് വെറുതെ ഇരിക്കരുത്. മരണത്തിനു കടന്നുപിടിക്കാനായി തങ്ങളുടെ കുടുമ എൽപിച്ചുകൊടുക്കുകയും അരുത്. അതിനു മുമ്പായി സ്വന്തം രാഷ്ട്രത്തോടും സമുദായത്തോടുമുള്ള സേവനം ഓരോരുത്തരും അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അദ്ധ്യാപകർ ഇതു സ്വന്തം ധർമ്മമായി അംഗീകരിക്കയും, ഈ ധർമ്മം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിന്നിടെ തങ്ങളുടെ ജീവിതം തേഞ്ഞുപോകയും ചെയ്താൽ മരണം അത്രമേൽ ഭീഷണമോ അപാരദുഃഖത്തിനു കാരണമോ ആവാൻ ഇടയില്ല.....''

* * *

അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂന്നു മക്കളിൽ രണ്ടു പേരും ഇപ്പോഴം നിര്യാതരാണ്. രണ്ടാമത്തെ മകൻ ഗോപാൽറാവു ഹൈദരാബാദിൽ ഒരു ജില്ലാ ജഡ്ജിയും നിയമപരിശീലകനുമായി തുടങ്ങി, ഹൈദരാബാദ് സർക്കാരിന്റെ നിയമോപദേഷ്ടാവ് എന്ന നിലയിലോ മറ്റോ ബഹുമാന്യമായ ഒരു പദവിയിലേയ്ക്കുയർന്നു. വിരലറ്റത്തോളവും ഒരു കലാകാരന്റെ ചൈതന്യം തികഞ്ഞവനായിരുന്നു അദ്ദേഹം; പഞ്ജെയുടെ എല്ലാ മക്കളേയും പോലെ വളരെ വികാരശീലനും. ഒരിക്കൽ അപ്ഛന്റെ പാട്ടുകളെ അനുസ്മരിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും അദ്ദേഹം ശരിക്കും ആവിഷ്ടനായിത്തീർന്നു. മൂന്നാമത്തെ മകൻ, ശതാബ്ദിയാഘോഷത്തിനു തൊട്ടുമുമ്പ് ദാരുണമായ ഒരു ബസ്സപകടത്തിൽപെട്ട് മരണമടഞ്ഞുപോയി. അപ്ഛന്റെ കീർത്താവുന്ന എല്ലാ കൃതികളും അദ്ദേഹം ശേഖരിച്ചുവെച്ചിരുന്നു. ഓറിയൻറ് ലോങ്മാൻസ് ഇവ നാലു വാല്യങ്ങളിലായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഓരോന്നും അത്ര കനത്തതല്ല; എങ്കിലും നിലവാരവും തരഭേദവും സൂചിപ്പിക്കാൻ നിശ്ശേഷം സമർത്ഥമാണുതാനും. ഈ രാമറാവു പഞ്ജെയാണ്, കെമിക്കൽ ആൻറ് ഷുഗർ ടെക്നോളജിസ്റ്റായി ഇരുന്ന്, ഷുഗർ ടെക്നോളജി ഇൻസ്റ്റിറ്റ്യൂട്ടിന്റെ മേധാവിപദത്തിലേയ്ക്കുയർന്നത്. പാശ്ചാത്യ സംഗീതപദ്ധതിയിൽ വിദഗ്ദ്ധനായിരുന്നു ഇദ്ദേഹം. മൂത്ത മകൻ ശ്രീ. മുകുന്ദറാവുവിനെ ഒന്നോ രണ്ടോ തവണ മാ

ത്രമേ ഞാൻ കണ്ടിട്ടുള്ളു. ശതാബ്ദിദിനത്തിൽ അദ്ദേഹം തന്റെ മകളുമൊന്നിച്ച് അരങ്ങത്തേയ്ക്കു കയറി—ഇളയ സഹോദരൻ ഗോപാൽറാവുവിനെ സഹായിക്കാൻ. എന്നിട്ട്, അപ്രതീക്ഷിതമായി ഒരു പാട്ടു പാടവേ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുപോയി. ഒരു സ്റ്റീൽ ഫാക്ടറിയിൽ എഞ്ചിനീയറായി പ്രവർത്തിക്കുന്ന ഒരു മുതിർന്ന വ്യക്തി; എന്നാലും അങ്ങനെയൊരു വ്യക്തിയും എത്രത്തോളം സ്നേഹവിവശനാവാമെന്ന് അന്ന് പ്രകടമായി. അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും, പിന്നെ രണ്ടു പുത്രിമാരിൽനിന്നുമാണ്—മൂത്ത പുത്രി ശ്രീമതി അനസൂയാ ആർ. റാവു ബോംബേയിൽ താമസിക്കുന്നു; ഇളയ പുത്രി ശ്രീമതി ശാന്താ രാമേശ്വരറാവു സെക്കൻഡറാ ബാദിലും—വ്യക്തിപരമായ ഏതാനും വിവങ്ങൾ എനിക്കു കിട്ടിയത്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിത്യാനുഷ്ഠാനങ്ങളിലേയ്ക്കും വ്യക്തിത്വത്തിലേയ്ക്കും ചില വീക്ഷണങ്ങൾ നേടാനും എനിക്കു സന്ദർഭമുണ്ടായി; ആ പ്രകൃതങ്ങളുടേയും പെരുമാറ്റ രീതികളുടേയും ഒന്നോ രണ്ടോ രൂപരേഖകൾ സമ്പാദിക്കാനും.

സ്വഭാവവും രീതികളും

സദാ വൽസലനും നർമ്മശീലനുമായിരുന്നു പഞ്ജെ; അതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ മുഖംമൊക്കെ അറിയാം, എത്ര മഹത്തായ സമ്പത്താണ് തങ്ങൾക്കു നഷ്ടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതെന്ന്. വസ്തുക്കളുടെ മൂല്യം നാം ഏറെ അറിയുന്നതും ആസ്വദിക്കുന്നതും അവയുടെ അസാന്നിദ്ധ്യത്തിലാണ്; എറ്റവും അറിയുന്നതും ആസ്വദിക്കുന്നതുമോ, അവ അപ്രത്യക്ഷമായതിനു ശേഷവും—എന്നതാണല്ലോ ജീവിതത്തിലെ വിചിത്രമായ വിധി.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അസാധാരണമായ മാനുഷികഭാവം, ഹൃദയവിശാലത, നീതിയുക്തമായ ഏതെങ്കിലും കാരണത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള നിർഭയമായ അർപ്പണം—ഇവയെല്ലാം നമുക്കറിവുള്ളതുതന്നെ. കുട്ടികളുടെ വിദ്യാഭ്യാസം, പ്രൈമറി അദ്ധ്യാപകരുടെ ജീവിതം, നിലവിലുള്ള വിദ്യാഭ്യാസ വ്യവസ്ഥിതി, സർഗ്ഗാത്മകസാഹിത്യം എന്നിവ മെച്ചപ്പെടുത്താൻ അദ്ദേഹം സ്വയം സമർപ്പിച്ചു. പൊതുജന

സേവനത്തിനായി സ്വയം സമർപ്പിക്കുന്നവനു് തന്റെ കുടുംബത്തിനു സമർപ്പിക്കാൻ വിരളമായേ സമയം കിട്ടൂ; ''നഗരത്തിനു വേണ്ടി നന്നെ ശ്രദ്ധിച്ചു ശ്രദ്ധിച്ചു് വീരശൈടി ദരിദ്രനായിപ്പോയി'' എന്നു കന്നഡത്തിൽ ഒരു ചൊല്ലുണ്ടു്. ഇതു് ജീവിതത്തിൽ ഇതിന്റെ മറുവശത്തേക്കാളും മഹത്തരമായ ഒരു ലക്ഷ്യം തന്നെ. അഥവാ, ''ഗൗളിഗര മക്കളിഗെ ഹാലില്ല.'' (കന്നു മേയ്ക്കുന്നവന്റെ മക്കൾക്കു് പാലില്ല.) വിട്ടിലുള്ളപ്പോഴൊക്കെയും അദ്ദേഹം മക്കൾക്കു് വറ്റാത്ത ആനന്ദത്തിന്റെ ഒരുറവയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പത്നി, വീട്ടമ്മ, സൗമ്യയായിരുന്നു—കൂറുംകുടുംബസ്നേഹവും നിറഞ്ഞവൾ; ഒരു പത്നിയും അമ്മയും എന്തെല്ലാം ആവണോ, ആ എല്ലാ അംശങ്ങളും തികഞ്ഞവൾ. അതിഥിയോ അതിഥികളോ ഉണ്ടാവുമ്പോൾ നമ്മുടെ വീടുകളിൽ ഗൃഹനായികയ്ക്കും ഇതരസ്ത്രീകൾക്കുമാണല്ലോ അതിന്റെ ദുർഘടം അനുഭവപ്പെടുക. ഇത്തരം ഘട്ടങ്ങളിൽ എത്ര ഹൃദ്യമായാണു് പഞ്ജെയുടെ പത്നി അതു പൊറുത്തു പോന്നതെന്നു് അദ്ദേഹത്തെ സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ളവർക്കൊക്കെ അറിയാം. അവർ എങ്ങനെയാണു് അതിഥികളുടെ സുഖസൗകര്യങ്ങൾ ആരാഞ്ഞിരുന്നത് എന്നു് ഞാൻ വഴിയേ വിവരിക്കാം. ഒരു പുരോഹിതകുടുംബത്തിലാണു് പഞ്ജെ പിറന്നതെങ്കിലും—പൊറുപ്പം തൊട്ടേ അതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിൽ വിചാരശീലവും പൊറുപൊറുക്കും ഉത്തരവാദിത്ബോധവും വികസിച്ചു—സ്വന്തം സദുദായത്തിലും പുറത്തു് എല്ലാ സമുദായങ്ങളിലെ ജനങ്ങൾക്കിടയ്ക്കും നിലനിന്ന സാമൂഹ്യവും മതപരവുമായ സമ്പ്രദായങ്ങളുടെ ശക്തിയും ദൗർബ്ബല്യവും അദ്ദേഹം അറിയാതിരുന്നില്ല. സാമൂഹ്യപ്രശ്നങ്ങൾ എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്നിൽ ഭൂരിഭാഗവും ബ്രാഹ്മണജാതിയോടു ബന്ധപ്പെട്ടതത്രേ. സദാ സജീവമായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു് ആചാരാനുഷ്ഠാനങ്ങൾക്കു പിറകിലുള്ള കാരണങ്ങൾ ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു; എന്നാലും ശരി, ഇംഗ്ലീഷു് സാഹിത്യത്തിലേയ്ക്കും വിദ്യാഭ്യാസത്തിലേയ്ക്കും ലഭിച്ച അനുപ്രവേശവും അതിനേക്കാളുപരി ബേൺ, യേറ്റ്സ്, ലിറ്ററിൽ ഹെയ്ൽസ് മുതലായ ഇംഗ്ലീഷുദ്യോഗസ്ഥൻമാരും ബാസൽമിഷനി

ലെ ക്രിസ്തീയ പുരോഹിതൻമാരുമായുള്ള സമ്പർക്കവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീക്ഷണത്തെ വികസിപ്പിച്ചു, ആ സംവേദനത്തെ സൂക്ഷ്മമാക്കി; മതപരവും സാമൂഹ്യവും സാംസ്കാരികവുമായ മണ്ഡലങ്ങളിലെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിചാരത്തിനും കർമ്മശൈലിക്കും ഒരു നവചൈതന്യം പകരുകയും ചെയ്തു. അന്തസ്സത്ത, അല്ലാതെ ഒരിക്കലും ബാഹ്യരൂപമല്ല; ചൈതന്യം, അല്ലാതെ വാഗ്വിലാസമല്ല—അദ്ദേഹത്തെ എപ്പോഴും ആകർഷിച്ചുപോന്നു രാവും പകലും താൻ പാടുപെടുകയും ആളുകൾക്കിടയിൽ വ്യാപരിക്കയും ചെയ്തത് ഏതേതു കർമ്മങ്ങൾക്കു വേണ്ടിയാണോ, അവയിൽ അദ്ദേഹത്തെ പിടിച്ചുനിർത്തിയതും ഈ ചൈതന്യംതന്നെ. സ്വന്തം ഉപനയനം ആചരിക്കപ്പെട്ടതെങ്ങനെ എന്ന് ശ്രീ. മുകുന്ദരാവുതന്നെ നമ്മോടു പറയുന്നു.

''കാസർകോട്ടുവെച്ച് ഒരു സായാഹ്നത്തിലാണ് അദ്ദേഹം അമ്മയോടും ഞങ്ങളോടൊക്കെയും പറഞ്ഞത്, പിറേന്ന് രാവിലെ നേരത്തേ കുളിക്കാനും പ്രാതലൊന്നും കഴിക്കാതിരിക്കാനും. എന്തിന്റെ പേരിലാണ് ഈ അജ്ഞാത നിർദ്ദേശങ്ങളെന്ന് ഞങ്ങളെ അനുധാളിക്കുകയായിരുന്നു. എനിക്കന്ന് ഏതാണ്ട് ഒമ്പതു വയസ്സേ ആയിട്ടുള്ളൂ; 1911-ലായിരുന്നു അത് എന്നു തോന്നുന്നു. അമ്മയ്ക്കും കാര്യം മനസ്സിലായില്ല.

പിറേന്ന് നേരം പുലരുന്നതിന്നു മുമ്പായി ക്ഷേത്രത്തിലെ പുരോഹിതൻ എല്ലാ ആലഭാരങ്ങളുമായി എത്തിച്ചേർന്നു. പുരോഹിതനുമൊത്ത് അച്ഛനും അമ്മയും രണ്ടു മരപ്പലകകളിൽ ഇരിപ്പായി. പട്ടുപുടവ ചുറ്റി അങ്ങോട്ടു ചെല്ലാൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു. അവർ വിശുദ്ധ ദണ്ഡും യജ്ഞോപവീതവും എനിക്കു നൽകി. അച്ഛൻ എന്നെ ഗായത്രി പഠിപ്പിച്ചു; ആ വേദമന്ത്രത്തിന്റെ പരിപൂർണ്ണമായ അർത്ഥവും പ്രാധാന്യവും ലളിതപദങ്ങളിൽ വിവരിച്ചു തരികയും ചെയ്തു. ഒട്ടാകെയുള്ള ഈ ലാളിത്യം കണ്ട് അമ്പരന്നുപോയിരുന്നെങ്കിലും, പുരോഹിതൻ ചടങ്ങു പൂർത്തിയാക്കി. ആർഭാടങ്ങളില്ല, പ്രകടനങ്ങളി

ല്ല, ദുർവ്യയവും ഇല്ല. എന്നാലോ, ചൈതന്യം അവികലമായിരുന്നുതാനും.''

—ചടങ്ങ് ലളിതവും സുഗമവുമായിരുന്നു, ആടയാഭരണവും അനായാസവും! ഇത്രതന്നെ ലളിതമായാണ് ഉള്ളാൾ മംഗേശറാവുവിന്റെ വളർത്തുമകളുമായി മുകുന്ദറാവുവിന്റെ വിവാഹം നടത്തിയതും. ഹയർ എലിമെന്ററി സ്കൂളിൽ പഞ്ജെയുടെ ഏറ്റവും അടുത്ത സഹപ്രവർത്തകനായിരുന്നു ഉള്ളാൾ; ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലത്തിന്റെ സ്ഥാപനത്തിലും പ്രവർത്തനത്തിലും സഹകാരിയും.[1]

''ഉള്ളാൾ മംഗേശറാവുവിന്റെ മരുമകനും നിശ്ചയമായും തന്റെ പത്നിതന്നെ. എന്നുവെച്ചാൽ, പറഞ്ഞുവെച്ചു കഴിഞ്ഞ പത്നി—അച്ഛൻ തിരഞ്ഞെടുത്തതാണ്. എന്റെ ഉപനയനം പോലെത്തന്നെ—സ്ത്രീധനമില്ല, കോലാഹലങ്ങളില്ല, പ്രകടനങ്ങളില്ല, ആർഭാടങ്ങളുമില്ല—ലളിതമായ ഒരു വിവാഹം. അമ്പതു വർഷങ്ങൾക്കു ശേഷം ഇന്ന് നിയമനടപടികളിലൂടെ അവതരിപ്പിക്കപ്പെടുന്ന പരിഷ്ക്കാരങ്ങളുണ്ടല്ലോ, അച്ഛൻ ഈ പരിഷ്ക്കാരങ്ങൾ വളരെ മുമ്പ് ആലോചിച്ചിരിക്കുന്നു.....''

വീട്ടിലെ ആരാധനയും അനുഷ്ഠാനങ്ങളും വീട്ടമ്മയായ ശ്രീമതി പഞ്ജെയ്ക്ക് തികച്ചും കീഴ്പെട്ട മേഖലയായിരുന്നു. അവരെ കാണാനേ പറ്റൂ, കേൾക്കാൻ പറ്റില്ല. എന്നാലും ശരി, ശ്രീമതി അനസൂയാ ആർ. റാവുവിന്റെ കത്തിൽനിന്നുള്ള ഈ ഭാഗം സ്പഷ്ടമാക്കും, വിശ്വാസം എന്നത് പഞ്ജയെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എത്ര ലളിതവും, പക്ഷേ മൗലികവും പരിപൂർണ്ണവും ആയിരുന്നു എന്ന്. ''അദ്ദേഹം ദൈവത്തിൽ വിശ്വസിച്ചു; അല്ലാതെ

---

1. ഇബ്സന്റെ 'എനിമി ഓഫ് ദ പീപ്പ്ൾ', 'ഡോൾസ് ഹൗസ്' എന്നിവയുടെയും കൈലാസത്തിന്റെ 'പർപ്പസ്', 'ഫുൾഫിൽമെന്റ്' എന്നിവയുടേയും വിവർത്തകൻ എന്ന നിലയിൽ ഉള്ളാളിനെ ഞാൻ അനുസ്മരിക്കുന്നു. സ്വന്തം നിലയ്ക്ക് അദ്ദേഹം ഒരു സാഹിത്യകാരനാണ് എന്ന് ആർക്കും സംശയിക്കാനേ ആവില്ല. എന്നാൽ, ഇരുവർക്കും ഉണ്ടായിരുന്നത് ഒരിരട്ടജീവിതമത്രെ. ഇക്കാര്യം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോട് നേരിട്ടുതന്നെ ചോദിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്.

ആചാരങ്ങളിലല്ല. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ അന്ധവിശ്വാസങ്ങൾക്കൊന്നും ഇടമില്ലായിരുന്നു. വീട്ടിൽ വിരളമായേ അദ്ദേഹം വല്ല പൂജയും ചെയ്തിരുന്നുള്ളു. അതൊക്കെ എന്റെ അമ്മയുടെ വകപ്പെത്ര. തന്റെ മധുരവും ലയാത്മകവുമായ ശബ്ദത്തിൽ സദാ പാടുക അദ്ദേഹത്തിന്നിഷ്ടമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പുരന്ദരദാസന്റെ ഗാനം (''കൺഗളിവ യാതക്കോ'' — എന്തിനാണീ കണ്ണുകൾ — അദ്ദേഹത്തിന് ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ടത്) ആലപിക്കുന്നതോ, ഗീതയോ ഏതാനും വേദമന്ത്രങ്ങളോ, ഭജഗോവിന്ദമോ ഉച്ചരിക്കുന്നതോ പലപ്പോഴും കേൾക്കാം. ഈശ്വരനേയും ജീവിതാനുഷ്ഠാനത്തേയും കുറിച്ചുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീക്ഷണങ്ങൾ 'സഞ്ജെയ ഹാഡു' (സന്ധ്യാഗീതം) 'എൺടു ബേഡരു' (എട്ടു അരുതുകൾ) എന്നീ കവിതകളിൽ വിശദമായി പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ''അണുരേണു തൃണകാഷ്ഠദലി ചരിസുത്തിഹേനു, കണ്ണുഗളന്നു തെരെദവര ഗെ ഗോചരിസുത്തിഹേനു...'' (അണുവിലും തരിയിലും പുൽക്കൊടിയിലും മരത്തടിയിലും ഞാൻ ചരിക്കുന്നു; കണ്ണുകൾ തുറന്നിരിക്കുന്നവർക്ക് ഞാൻ ഗോചരനാവുന്നു.) എന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനു പ്രിയപ്പെട്ട വേറൊന്ന്.

പത്നിയും കുട്ടികളുമൊത്ത്:

അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം വീട്ടിൽ മാധുര്യവും പ്രകാശവും നിറച്ചു. പ്രകാശവും പ്രവർത്തനവുമായിരുന്നു പിന്നെ അവിടമാകെ. നൃത്തം, ഗാനം, ഭാഷണം, ആഖ്യാനം, ഉൽസാഹത്തിമർപ്പ്—ഇവയെല്ലാം അദ്ദേഹം എവിടെവിടെ ഇരിക്കുന്നുവോ, എവിടെവിടെ ചരിക്കുന്നുവോ, അവിടത്തെ ലക്ഷണങ്ങളായിരുന്നു. ഒരു മതവിശ്വാസി എന്നു തോന്നിക്കുമാറാണ് അദ്ദേഹം എപ്പോഴും സംസാരിച്ചിരുന്നത്. എങ്കിലും പരലോകത്തെപ്പറ്റിയുള്ള സംഗതികളും വിചാരങ്ങളും അദ്ദേഹത്തെ ഒരിക്കലും അലട്ടിയില്ല. സ്വന്തം വിശ്വാസത്തെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം നിശ്ചിതമായ ഒരു പ്രസ്താവവും അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നു പുറത്തു വന്നതുമില്ല. സഹോദരന്റെ നിര്യാണം അദ്ദേഹത്തെ ഞെട്ടിച്ചു. ഏതാനും കാലത്തേയ്ക്ക് നിസ്തേജനാക്കുകയും ചെയ്തു. മൂത്തമകനെ, മറ്റൊരു

മകനും—ഇരുവരും ചരമമടഞ്ഞപ്പോഴും പഞ്ജെയുടെ ഹൃദയത്തെ അത് അഗാധമായി മുറിപ്പെടുത്തി.

താരാട്ടുരൂപത്തിലോ നേരമ്പോക്കുരൂപത്തിലോ ഉള്ള പല പാട്ടുകളും, മക്കളെ പറയുന്നു, മനോരഞ്ജകമാണ്. ആഖ്യാനരൂപത്തിലുള്ളവയാവട്ടെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മക്കളുമായി ബന്ധപ്പെട്ടും ഇരിക്കുന്നു. 'നദി' എന്ന കവിത രചിക്കപ്പെട്ട സാഹചര്യത്തെക്കുറിച്ച് വ്യത്യസ്തങ്ങളായ രണ്ടു വിവരണങ്ങളുണ്ട്. രണ്ടും രസകരങ്ങളുമാണ്. ഉൽപത്തി എങ്ങനെയോ ആവട്ടെ, കവിത സ്വന്തം നിലയ്ക്കേ സ്വാഭാവികമായ ഒന്നാണ്; ഉൽപത്തിയുടെ നിശ്ചിതസന്ദർഭത്തെ സ്പർശിക്കാതെത്തന്നെ ആസ്വദിക്കാവുന്നതുമാണ്. കാസർക്കോട്ടെ വീട്ടിൽവെച്ചാണ് പാമ്പിനെപ്പറ്റിയുള്ള പാട്ടു രചിച്ചത് എന്ന്, രാമറാവു രേഖപ്പെടുത്തിയതിൽനിന്നും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കുന്നു. അഭ്യാസികൾക്ക് അദ്ദേഹം സ്വാഗതമരുളി; അതുപോലെ നാടൻ കഥകളം പറയുന്നവർക്കും പാട്ടുകാർക്കും; എന്തിന്, എല്ലാ വകയിലും വർഗ്ഗത്തിലും പെട്ടവർക്കൊക്കെയും എന്നു പറഞ്ഞാൽ കഴിഞ്ഞല്ലോ! ഇവർക്കെല്ലാം അദ്ദേഹം സ്വാഗതമരുളി—എന്തെന്നാൽ സർഗ്ഗാത്മകത്വത്തിൽ, ഏതുവിധത്തിലുള്ള ആത്മപ്രകാശനത്തിലും, അദ്ദേഹത്തിന് അഭിനിവേശമായിരുന്നു. ഒരിൻസ്പെക്ടർ എന്ന നിലയിൽ അദ്ദേഹം കണിശമായി തന്റെ കർത്തവ്യങ്ങളം നിറവേറ്റി; മെർക്കാറയിലെ സെൻട്രൽ ഹൈസ്കൂളിൽ ഹെഡ്മാസ്റ്റർ എന്ന നിലയിൽ സൻമനോഭാവം വികസിപ്പിക്കയും അന്തസ്സു വിളയിക്കയും ചെയ്തു. വിദ്യാഭ്യാസത്തിലെ പ്രത്യക്ഷരീതിയുടെ പ്രചാരകൻ എന്ന നിലയിലാവട്ടെ, ഡിസ്ട്രിക്റ്റ് ബോർഡ് വിദ്യാഭ്യാസവും അന്തരീക്ഷവും ശുദ്ധീകരിക്കുന്നതിന് അദ്ധ്വാനിച്ചു. ഒരു വ്യക്തി എന്ന നിലയിൽ ആർക്കും അഭിഗമ്യനായിരുന്നു അദ്ദേഹം—ദയാലുവും സഹായിയും. ആർക്കും ഒരു പുഞ്ചിരിയും ആർക്കും ഒരു പ്രത്യാശയും അദ്ദേഹം എപ്പോഴും അരുളിപ്പോന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുട്ടികളുടെ ഓർമ്മയും അങ്ങനെത്തന്നെ; ചെറുപ്പത്തിൽ അവരോടൊന്നിച്ച് അദ്ദേഹം ചെലവഴിച്ച കാലം ലഘു

വായിരുന്നു എന്നുമാത്രം. വീട്ടിൽ തങ്ങളിരുവരുടേയും ദൃഷ്ടിയിൽ അദ്ദേഹം എന്തായിരുന്നു എന്നതു സംബന്ധിച്ച് പുത്രിമാരിരുവരും ഇരു ചിത്രങ്ങളം നൽകുന്നു: ''വിരളമായേ അദ്ദേഹത്തെ വീട്ടിൽ കണ്ടിരുന്നുള്ളു. എന്നാലും, ഉള്ളപ്പോഴൊക്കെ, അദ്ദേഹം സ്വച്ഛന്ദമായി ഞങ്ങളോട് ഇടപഴകി, ഞങ്ങളുടെ തമാശകളിൽ ഹൃദ്യമായി കൂട്ടുചേർന്നു; മൂത്തവരും ഇളയവരും ഒരുപോലെ മുഴുകുന്ന ഞങ്ങളുടെ ഊഹക്കളികളം, കടംകഥകളം, പഴഞ്ചൊല്ലുകളം മുതലായവയിൽ മുഴുവനും പങ്കെടുത്തു. അദ്ദേഹം വീട്ടിലെത്തേണ്ട താമസം, പാട്ടുകളും തമാശയും തുടങ്ങുകയായി. ഇപ്രകാരം ഏതെങ്കിലും സാധാരണ സംഭവത്തിൽ നിന്നായിരുന്നു ഒരു പാടു കവിതകളുടേയും കഥകളുടേയും പിറവി. ഉദാഹരണം: ''എല്ലിനദ്ദ ബരുതിയേ, നീമനു തരുതിയേ'' (എവിടന്നു വരുന്നു? വെളളംകൊണ്ടുവരികയാണോ?) എന്നത് വെളളത്തിനായി അടുത്ത ഹോട്ടലിൽനിന്ന് ഞങ്ങളുടെ കിണറുവക്കത്തേയ്ക്കുവന്ന കുട്ടിയോടാണ് ആദ്യം വിളിച്ചുപറഞ്ഞത്. 'അംഗളദുഗ്ഗു' പാത്രങ്ങളം കഴുകാനായി ഹോട്ടലിൽനിന്നു ഞങ്ങളുടെ കിണറുവക്കത്തെത്തുന്ന കീഴവിയായ വേലക്കാരിയത്രെ (അവളുടെ പേരും ദുഗ്ഗു എന്നു തന്നെ). അവരാണ് 'കോതി—ചെന്നയ്യ'യുടെ ഒരു രൂപം അച്ഛനു പറഞ്ഞുകൊടുത്തത്...''

''അദ്ദേഹത്തോടു സംസാരിക്കുമ്പോഴൊക്കെയും ഞങ്ങൾക്ക് അങ്ങേയറ്റം സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടായിരുന്നു; അദ്ദേഹത്തെ വിമർശിക്കപോലും ആവാമായിരുന്നു. ഞങ്ങളാണ് ശരി എന്നും വരട്ടെ, അദ്ദേഹം സ്വന്തം തെറ്റ് തുറന്നു സമ്മതിക്കും, കൊച്ചുകുഞ്ഞായ ശാന്തയോടുപോലും മാപ്പു ചോദിക്കും. പക്ഷേ അതോടൊപ്പംതന്നെ ഞങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ ആദരിക്കയും പേടിക്കയും ചെയ്തു. നെറികേട്, നുണ, കളളനാട്യം, ആർഭാടം, അന്തസ്സു പ്രകടിപ്പിക്കൽ—ഒന്നും അദ്ദേഹം പൊറുക്കുകയില്ല. പണ്ടങ്ങളും പൊന്നും പട്ടുതുണിയും കൊണ്ട് ഞങ്ങളെ അലങ്കരിക്കാൻ അദ്ദേഹം അമ്മയെ അനുവദിച്ചിരുന്നില്ല. ഇതിലും ഭാഗ്യം കുറഞ്ഞ ഒരു പൈതൽ ജീവിതത്തിലെ ഇത്തരം മികച്ച വസ്തുക്കളുടെ അഭാവത്തിൽ എത്രമേൽ അസന്തുഷ്ടമാ

യിരിക്കും എന്നു നിനക്കറിയാമോ എന്നതായിരുന്നു എപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ന്യായവാദം. അതുപോലെത്തന്നെ വേലക്കാരോടു ഞങ്ങളെ എന്തെങ്കിലും ആജ്ഞാപിക്കുന്നതും അദ്ദേഹത്തിനിഷ്ടമല്ലായിരുന്നു. 'മാഡു' (ചെയ്യൂ) എന്നു വേലക്കാരോട് പറയാൻ ഞങ്ങൾക്കു വയ്യായിരുന്നു. 'മാഡ്തീയാ' (ദയവായി ചെയ്യാമോ) എന്നേ പറയാവൂ എന്നായിരുന്നു നിർദ്ദേശം. ആഹാരത്തെപ്പറ്റി ഞങ്ങൾ പിറുപിറുക്കുകയോ പഴിപറയുകയോ ചെയ്യുക—അതും അദ്ദേഹം ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല...'' (ശ്രീമതി അനസൂയാ ആർ. റാവു.)

''ഗാനവും നൃത്തവും, കഥയും പ്രസന്നതയും—ഇതൊക്കെയാണ് അദ്ദേഹത്തെ (അച്ഛൻ)ക്കുറിച്ചുള്ള എന്റെ പ്രഥമസ്മൃതികളം. എന്തിനെപ്പറ്റിയുമുണ്ടായിരുന്നു ഒരു പാട്ട്—എന്തിലുമുണ്ടായിരുന്നു ആഖ്യാനം. എന്നെ അടിയന്തരമായി ഇപ്രകാരം വിളിച്ചിരുന്നത് ഞാനോർക്കുന്നു: ''മഗു, ഇല്ലി ബാ, ബേഗ ബാ, ബേഗ ബാ'' (മോളേ, ഇങ്ങു വാ, വേഗം വാ, വേഗം വാ). അപ്പോഴേക്കും ഞാൻ ഓടിച്ചെല്ലുകയായി, അദ്ദേഹത്തിന് എന്തു വേണമെന്നു നോക്കാൻ. പൂവിതളിലെ ഒരു മഞ്ഞുതുള്ളി എനിക്കു കാണിച്ചുതരികയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആവശ്യം. പിന്നൊരിക്കൽ ഒരു മേഘത്തിന്റെ വടിവ്; പിന്നെയുമൊരിക്കൽ ഒരു നിഴല് ... ആ സ്വരത്തിലെ ത്വരയും തുളുമ്പുന്ന ആവേശവുമുണ്ടല്ലോ, ഇപ്പോഴും എനിക്കു മനസ്സിലാവുന്നു, അവയാണ് അദ്ദേഹത്തെ മറ്റുള്ളവരിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തനാക്കിയത്. മിക്ക ആളുകളും ഇവയൊന്നും കാണുകയേ ഇല്ല. കണ്ടാലും, ഇവയ്ക്കു വല്ല അടിയന്തരസ്വഭാവമോ പ്രാധാന്യമോ ഉള്ളതായി കരുതുകയില്ല...'' ''അന്യാദൃശമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാഠങ്ങളം. പഠിപ്പിക്കുന്നത് ജ്യോമട്രിയോ, ഇംഗ്ലീഷ് വ്യാകരണനിയമങ്ങളോ ഇനിയെന്തെങ്കിലുമോ ആയിക്കോട്ടെ—സദാ ജീവൻ തുടിക്കുന്ന, ഉൽസാഹം തുളുമ്പുന്ന, സർഗ്ഗാത്മകനായ ഒരദ്ധ്യാപകനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. കണക്കിൽ ഞാൻ തീരെ കൊള്ളില്ല എന്നുള്ള സ്കൂളദ്ധ്യാപകരുടെ വിധി മാനിക്കാൻ കൂട്ടാക്കാതെ, അദ്ദേഹം എന്നെ ആ വിഷയം കുറെ

പഠിപ്പിച്ചു. എവിടെനിന്നാണ് പഠിപ്പിക്കാൻ അദ്ദേഹം പഠിച്ചത്?''

''സൃഷ്ടിപരവും അസാധാരണവുമായ ബുദ്ധിവൈഭവം, വിഷയത്തോടുള്ള അഭിനിവേശം, കുട്ടികളോടുള്ള സ്നേഹം, സർവ്വോപരി മാനുഷികതയും—ഇവയുടെയെല്ലാം സമന്വയമാണ് അദ്ദേഹത്തെ അദ്ധ്യാപകനെന്ന നിലയിൽ അസദൃശനാക്കിയത് എന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. പലതും ഞങ്ങളെ ഒരുമിച്ചു വായിച്ചു—ഞാൻ ഇംഗ്ലീഷിൽ ഉറക്കെ വായിക്കും: അദ്ദേഹമാവട്ടെ, വരാന്തയിൽ ഉലാത്തിക്കൊണ്ട്, ഓരോ വാക്യവും ഉച്ചത്തിൽ ഒഴുക്കുള്ള കന്നഡയിലേയ്ക്ക് പരിഭാഷപ്പെടുത്തും. അമ്മ കേട്ടിരിക്കയും ചെയ്യും. സുന്ദരമായിരുന്നു ആ ദിവസങ്ങളെ. ഞങ്ങളെ ധാരാളം പാടി. എവിടേയോ ദശാവതാരം വയലാട്ടം കാണിക്കാൻ കൊണ്ടുപോവാനായി പാതിരാവിനുശേഷം വിചിത്രമായ ഒരു മണിക്കൂറിൽ വിളിച്ചുണർത്തപ്പെടുക എന്നതത്രേ സ്ഫുടമായി നന്ദിപൂർവ്വം ഞാനോർക്കുന്ന വേറൊരു കാര്യം. നടക്കാൻ വയ്യാത്തവിധം ഞാൻ ഉറക്കം തൂങ്ങിയിരുന്നെങ്കിൽ ചിലപ്പോൾ തോളിൽ വെച്ചുകൊണ്ടാവും അദ്ദേഹം എന്നെ അങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുപോവുക. നാടകത്തേയും നാടകശാസ്ത്രത്തേയും കുറിച്ച് അദ്ഭുതാവഹമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന ബോധം. അങ്ങനെ പിറേന്നു വീട്ടിലെത്തിയാൽ ആവുന്നത്ര നന്നായി, ഞങ്ങളെ ആ നാടകം അഭിനയിക്കുകയായി. ഇന്നോളവും രംഗകലകളോടുള്ള എന്റെ അഭിരുചി ഞാൻ നിലനിർത്തിപ്പോന്നിരിക്കുന്നു; ഇത് സംബന്ധിച്ച് അച്ഛനോടുള്ള നന്ദി എനിക്കു വിസ്മരിക്കാനും വയ്യ. അദ്ദേഹമാണല്ലോ എന്നെ നാടകങ്ങളിക്കും ഹരികഥകളിക്കും വഴിയേ ചിലപ്പോൾ സിനിമകളിക്കുതന്നെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയത്. രസമുള്ള പല വ്യക്തികളും അദ്ദേഹവുമായി സംസാരിക്കാൻ എത്താറുണ്ടായിരുന്നു; അദ്ദേഹത്തിനു നിർബന്ധമാണ്, ഞാനും ചെന്ന് അവരുടെ സംസാരം കേട്ടിരിക്കണമെന്ന്. ആ ഇളംപ്രായത്തിൽ എനിക്ക് തുടക്കത്തിലേ രസം നഷ്ടപ്പെട്ടുപോവും എന്നു മാത്രം. വീട്ടിലെത്തുകയും ഉഷ്മളമായി എതിരേൽക്കപ്പെടുകയും ചെ

യ്യാറുളള വ്യക്തികളുടെ എണ്ണം അസംഖ്യമത്രെ. താങ്കളെപ്പോലെയും, ബി. എം. ശ്രീകണ്ഠയ്യാ, മാസ്തി വെങ്കടേശയ്യങ്കാർ, പിന്നെ രണ്ടു ശങ്കർഭട്ടമാർ എന്നിവരെപ്പോലെയും അനേകം ആളുകളും. വിനീതരും ഏറെ അറിയപ്പെടാത്തവരുമായ അദ്ധ്യാപകരും ഉണ്ടായിരുന്നു; അവരിൽ ചിലർ, ഇന്ന് 'ഹരിജൻ' എന്നറിയപ്പെടുന്നവരുണ്ടല്ലോ, അക്കൂട്ടത്തിൽ പെട്ടവരായിരുന്നു. വേറെചിലർ പ്രൊട്ടസ്റ്റൻറ് ക്രിസ്ത്യാനികളും. എല്ലാവർക്കും ഒരുപോലെയായിരുന്നു സ്വാഗതം; പദവിക്കോ ജാതിക്കോ അനുസരിച്ച് കളളിതിരിക്കുക എന്ന ഏർപ്പാടേ ഇല്ലായിരുന്നു.''...(ശ്രീമതി ശാന്താ രാമേശ്വർ റാവു).

കത്തുകളിൽനിന്ന് താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്ന ഇതരഭാഗങ്ങളും ഈ ക്രമത്തിലാണ്:

1. മുകുന്ദറാവു—അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂത്ത മകൻ.
2. ശ്രീ. രാമറാവു പഞ്ജെ—ഇദ്ദേഹം അച്ഛനെക്കുറിച്ച് ഒരു ജീവചരിത്രലേഖനം രചിച്ചിട്ടുണ്ട്.
3. ശ്രീമതി ശാന്താ രാമേശ്വർ റാവു—ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന പുത്രിമാരിൽ ഒടുക്കത്തേവരും.
4. ശ്രീമതി അനസൂയാ ആർ. റാവു—ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന പുത്രിമാരിൽ മൂത്തവരും.

* * *

''അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറ്റു പ്രവർത്തനങ്ങളെക്കുറിച്ചാണെങ്കിൽ, വിസ്മയം ജനിപ്പിക്കുന്ന ഒരു നീന്തൽക്കാരനും, നടനും പ്രഭാഷകനും ഗായകനുമൊക്കെയായിരുന്നു അദ്ദേഹം. അദ്ദേഹം ഒരു സാമൂഹ്യപരിഷ്കർത്താവും ദേശാഭിമാനിയുമായിരുന്നു. യക്ഷഗാനത്തിലും നാടകങ്ങളിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിനയം പ്രശസ്തമായിരുന്നു. കന്നഡ ഫണ്ഡിറാറായിരുന്നെങ്കിലും, അദ്ദേഹം ഇംഗ്ലീഷ് നാടകങ്ങളിലും കന്നഡ നാടകങ്ങളിലും പരിശീലനം നൽകിപ്പോന്നു. താളമദ്ദളത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം നടത്താറുണ്ടായിരുന്ന തൽസമയപ്രസംഗം (യക്ഷഗാനങ്ങൾ) എത്ര

വഴി നടന്നുചെന്നും കേറിക്കാൻ മാത്രം വിലപ്പെട്ട ഒന്നായിരുന്നു. 'ചന്ദ്രഹാസ'ത്തിലെ ദുഷ്ടബുദ്ധിയായി അദ്ദേഹം അവതരിപ്പിച്ച സ്വഭാവാഭിനയം അതിശയിക്കാനാവാത്ത ഒന്നായിരുന്നു. ശ്രീ. എഫ്. ദേവറാവു മുതലായി മംഗലാപുരത്തെ ഏറ്റവും മികച്ച നടൻമാരെ അദ്ദേഹം പരിശീലിപ്പിച്ചെടുത്തു.''

''അടുത്ത ഒരു സുഹൃത്തായിരുന്നു ശ്രീ. കുദ്മുൽ രംഗറാവു. ഈ സുഹൃത്താണ് അസ്പൃശ്യരുടെ ഉദ്ധരണം ആരംഭിച്ചത്. ജാതിഭ്രഷ്ടൊന്നും സാരമാക്കിയിരുന്നില്ല അപ്പഹൻ. 1918–20 ഈ ആദ്യവർഷങ്ങളിൽത്തന്നെ ആ മനസ്സു ചലിച്ചിരുന്നത് എങ്ങനെയാണ് എന്നു സ്പഷ്ടമായും വെളിപ്പെടുത്തുന്നതത്രെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ 'ഉള്ളയ്യാ ഭയഗൊള്ളയ്യാ' എന്ന കവിത. 'തൂകഡികെയനു കളെയദെ ഏകെ മലഗിഹെ ഗെളെയാ' (ഉറക്കം തൂങ്ങൽ ഉപേക്ഷിക്കാതെ എന്താ കിടക്കുന്നത് തോഴാ) എന്ന കവിതയാവട്ടെ, ആ മനസ്സിന്റെ ദേശസ്നേഹവാസനയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

''1925-ൽ കോസ്മോ പോളിറ്റൻ ക്ലബ്ബിലേയ്ക്കു നടക്കുന്നതിന്നിടയ്ക്കാണ്, പോലീസ് ഒരു കോൺഗ്രസ് ജാഥ പിരിച്ചുവിടുന്നത് അദ്ദേഹത്തിനു കാണായത്. കഷ്ടിച്ച് ഇരുപതു തികഞ്ഞിട്ടുള്ള ഒരു യുവാവിനെ, നിലത്തുരുളുകയും കരയുകയും ചെയ്യവേ, ലാത്തികൊണ്ടടിക്കുന്നു. ഞെട്ടിക്കുന്നതായിരുന്നു ദൃശ്യം. അദ്ദേഹം ഒട്ടും സംശയിക്കാതെ യുവാവിന്റെ അടുത്തേയ്ക്കു ചെന്ന് പോലീസിനോട്, 'നിർത്തുക' എന്ന് ഗർജ്ജിച്ചു. ചടച്ചു ദുർബലനായ ആ മുതിർന്ന മനുഷ്യന്റെ ഗർജ്ജനം ഒരു കൽപന പോലെയായിരുന്നു; പോലീസുകാരൻ അനുസരിക്കയും ചെയ്തു. പിന്നെ അദ്ദേഹം കാലിനു പരുക്കുപാറിപ്പോയിരുന്ന ആ യുവാവിനെ എടുത്ത് ഒരു കുതിരവണ്ടിയിൽ കിടത്തി വീട്ടിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോന്നു; ആൾക്കൂട്ടവും പോലീസും പുറകെ. ആകെ ഒരു ഗാഢമായ നിശ്ശബ്ദത തങ്ങിനിന്നു.

എം. രാമറാവു എന്ന ആ യുവാവിനെ കുളിപ്പിച്ച് കിടക്കയിൽ കിടത്തി ആ പരുക്കുകൾക്കെല്ലാം ശുശ്രൂഷ നൽകി ക്കഴിഞ്ഞശേഷം അച്ഛൻ ചോദിച്ചു: പോലീസിന്റെ നിരോധനാജ്ഞ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും, ജാഥയായി പോകണമെന്ന് നിങ്ങൾക്കെന്താ ഇത്ര നിർബ്ബന്ധം? ''അതു രാഷ്ട്രത്തോടുള്ള എന്റെ കർത്തവ്യമത്രെ''—രാമറാവു പറഞ്ഞു. വഴിയെ തന്റെ ഈ പ്രവൃത്തിയുടെ പേരിൽ അച്ഛൻ ജില്ലാ അധികൃതർക്കു വിശദീകരണം നൽകേണ്ടിവന്നു.''

''ഈ ആദ്യഘട്ടത്തിലാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളിൽ മിക്കതും ആവിർഭവിച്ചത്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏറ്റവും സുന്ദരമായ കവിത, 'മൂഖൻപാമ്പ്', 1910–12-കാലത്ത് കാസർഗോട്ടുവെച്ച് എഴുതപ്പെട്ടു. ഒരു പാമ്പാട്ടിയിൽനിന്നാണ് ആശയം വീണുകിട്ടിയത്. ഭാര്യയും മകനുംകൂടി അവന്റെ പാമ്പുകളെ മുഴുവൻ ഞങ്ങൾക്കു കാണിച്ചുതരികയുണ്ടായി. പിന്നെ പ്രചോദനമോ പ്രയത്നമോ എന്തോ, ഏകാഗ്രമായ അഞ്ചെട്ടു ദിവസമെടുത്തു ഇതിന്റെ നിർമ്മിതി. വരാന്തയിൽ തലങ്ങും വിലങ്ങും നടത്തം; വാക്കുകൾ ആവുന്നത്ര നല്ലതുനോക്കി തിരഞ്ഞെടുത്ത് സ്വയം പാടലും പറയലും; ഒടുക്കം കവിത പൂർത്തിയായിരിക്കുന്നു എന്ന് പിന്നിൽനിന്ന് എത്തിനോക്കിയിരുന്ന ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായി: എന്തെന്നാൽ ആ മുഖത്ത് ആശ്വാസം തെളിയും, പുഞ്ചിരിവിരിയും; അദ്ദേഹം കൈകൊട്ടുന്നുണ്ടാവും. പക്ഷേ സമഞ്ജസമായ പശ്ചാത്തലം ഉരുത്തിരിയുന്നതുവരേയും രചന പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയില്ല.

''അതിനാൽ ഒരു മാസമോ അതിലധികമോ ഞങ്ങൾക്കു കാത്തിരിക്കേണ്ടിവന്നു, ആ രഹസ്യകവിത കേൾക്കാനായി. തന്റെ ഉപകരണങ്ങളും സമാനക്കൊട്ടയുമായി ആ പാമ്പാട്ടി വീണ്ടും വരുവോളം.

''ബരി മയ് തണ്ണഗെ, മതദലി ബിസിഹഗെ,
എരഡെളെ നാലഗെ, ഉദ്ദരു സുമ്മഗെ, എരഗുവേ''.

പാമ്പാട്ടിപോലും വശീകരിക്കപ്പെട്ടു; അയാൾക്കു പിന്നെ പണമോ അരിയോ തുണിയോ ഒന്നും വേണ്ട!

"പലരും അദ്ദേഹത്തോടു വളരെ അടുത്തു പെരുമാറിയിരുന്നു, ശ്രീ. കാരന്തിനെപ്പോലെ. ബുദ്ധിപരമായി തന്റെ അനന്തരാവകാശി എന്നത്രെ കാരന്തിനെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹം സൂചിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നത്. ഇക്കാര്യത്തിൽ, താങ്കൾക്കു ശരിക്കും അറിയാമല്ലോ, അദ്ദേഹത്തിനു ചുറ്റും എപ്പോഴുമുണ്ടാവും സംഘങ്ങൾ; എന്നിട്ടോ, എല്ലാ മഹാൻമാരുടേയും മക്കളെപ്പോലെ, സ്വന്തം കുടുംബാംഗങ്ങൾ മാത്രം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമ്പർക്കത്തിൽനിന്ന് വിട്ടുനിൽക്കേണ്ടിവന്നു. ഉച്ചയൂണിനും അത്താഴത്തിനുമാണ് ഞങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തോടൊന്നിച്ചുണ്ടാവുക. അപ്പോഴേക്കെ ഞങ്ങളെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിൽനിന്ന് പലതും പഠിക്കയും ചെയ്തു. ഇംഗ്ലീഷ്, കന്നഡ, കണക്ക്, ഭൂമിശാസ്ത്രം, ചരിത്രം. അമ്മയടക്കം ഞങ്ങളൊക്കെ ഒറ്റ ക്ലാസ്സിൽ ഉൾപ്പെട്ടവർ എന്ന ഉന്മത്തോടെയായിരുന്നു ഈ പാഠങ്ങൾ; വഴിയേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരുമകൾ—അതായത് എന്റെ പത്നികൂടി ഈ ശിഷ്യഗണത്തിൽ ചേർന്നു. ബാസൽ മിഷൻ പുസ്തകശാലയിൽ പോവുകയേ വേണ്ടൂ, എനിക്കു പിടിച്ച പുസ്തകം നോക്കി തിരഞ്ഞെടുത്തുകൊണ്ടുവരാം. പരേതയായ എന്റെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരി അംബവായിക്കും; അതു കന്നഡയിലേയ്ക്കു പരിഭാഷപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു എന്റെ ജോലി; മറ്റുള്ളവർ ശ്രദ്ധിച്ചുകേൾക്കും. ആവശ്യം വരുന്നിടത്ത് മാത്രം അച്ഛൻ സഹായിക്കും."

2

"കൊച്ചുകുട്ടിയായിരിക്കേ അദ്ദേഹം (അച്ഛൻ) പലപ്പോഴും പ്രാസനിബദ്ധങ്ങളായ പദപംക്തികൾ കൊരുത്തെടുക്കും; ചിലതു കന്നഡയിലും ചിലതു കൊങ്കണിയിലും. എന്നിട്ട് വിജിഗീഷുവിന്റെ ഭാവത്തിൽ അമ്മയുടെ അടുത്തേയ്ക്കോടി തന്റെ നേട്ടം അവർക്കു കാണിക്കും. പകൽ മുഴുവൻ പല വീട്ടുപണിയാണല്ലോ, അതിനിടയ്ക്ക് അവർ പുഞ്ചിരിയോടെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ

റ്റാദം പങ്കിടും; അഥവാ പദപംക്തികളും നർമ്മപൂർണ്ണവും വാക്കുകളും ദ്വയാർത്ഥകവുമാണെന്നും വരട്ടെ, പൊട്ടിച്ചിരിച്ച് ആസ്വദിക്കും. പലപ്പോഴും, പ്രാസത്തെ ബാധിക്കാതെ അർത്ഥം മെച്ചപ്പെടുന്നതിന്നു പറ്റിയ മറ്റു വാക്കുകളും ശൈലികളും അവർ നിർദ്ദേശിക്കയും ചെയ്യും. വാക്കുകൾക്കു വേണ്ടിയുള്ള ഈ അന്വേഷണവും വരികൾ വാർത്തെടുക്കലുമുണ്ടല്ലോ, കഥപറച്ചിലിനേറെയും കന്നഡ കവിതാപാരായണത്തിനേറെയും കൂടെ ഇതും വാസ്തവത്തിൽ ഒരു സ്ഥിരം നേരമ്പോക്കായി മാറി. ശിവൻ, ശങ്കർ എന്നീ ഇരുസഹോദരൻമാരും ഇതിലേയ്ക്ക് അനിവാര്യമായും ആകൃഷ്ടരുമായി. കളികൾക്കൊന്നും തീരെ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത അത്താഴത്തിനേറെയും ഉച്ചകേഷണത്തിനേറെയും നേരത്തൊക്കെ വാങ്മയരചനകളിലും പ്രാസശബ്ദവിലാസങ്ങളിലും ഉരുളയ്ക്കുപ്പേരിപോലെയുള്ള തമാശകളുടെ വിനിമയങ്ങളിലും മുഴുകും. അമ്മയും മുത്തശ്ശിയും അതിൽ ശരിക്കും രസിക്കയും ചിരിക്കയും ചെയ്യും. കൊച്ചുകുട്ടികളുടെ കളിതമാശകളെ എന്ന നിലയ്ക്കു മാത്രമല്ല, അച്ഛന്റെ നിലെ കവിതാബീജത്തിന്റെ ആദ്യാങ്കുരങ്ങളെ എന്ന നിലയ്ക്കും അവ താൽപര്യം ഉണർത്തുന്നവയായിരുന്നു.''

''ഇളം പ്രായത്തിൽ തീർച്ചയായും അദ്ദേഹം ഏറ്റവും ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്ന കളി ചതുരംഗം തന്നെ. താൻ അതു പഠിച്ച ഉടനെത്തന്നെ അദ്ദേഹം സഹോദരനായ രാഘവേന്ദ്രയിലും അതിന്റെ ഉൽസാഹം ഉളവാക്കിയത്രെ; എന്നിട്ട് രണ്ടുപേരും മണിക്കൂറുകളോളം അതും കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അപരന്റെ മനസ്സും ചലനവും എന്താവും എന്നൂഹിക്കുന്നതിലൂടെ അവരിരുവരും സ്വന്തം ബുദ്ധി ഊട്ടിത്തിളക്കിയെടുത്തിരുന്നുവത്രെ. ഞങ്ങളുടെ ഓർമ്മ തെറ്റല്ലെങ്കിൽ, തന്റെ സഹോദരന്റെ ദുരന്തമരണത്തിനുശേഷം അച്ഛൻ ആ കളി വർജ്ജിക്കുകയാണുണ്ടായത്.''

''ആഗനന്ദ് (രാഘവേന്ദ്ര) അച്ഛനു ഒരു സഹോദരനിലും കവിഞ്ഞ് എന്തൊക്കെയോ ആയിരുന്നു. സഹോദരന്നു പുറമെ അങ്ങോർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശ്രിതനായിരുന്നു, വിദ്യാർത്ഥിയായിരുന്നു, സുഹൃത്തായിരുന്നു, ഏ

റവും അടുത്ത ചങ്ങാതിയും. സ്നേഹിക്കാവുന്ന നല്ലൊരു വ്യക്തിയായിരുന്നു അങ്ങേർ. താൻ കണ്ടിട്ടുള്ളതിൽ വെച്ച് അങ്ങേയറ്റം ബുദ്ധിമാൻ, അദ്ധ്വാനശീലൻ, ഔദ്ധത്യമില്ലാത്തവൻ, സ്വതന്ത്രമനസ്കനും—അങ്ങനെ അച്ഛൻ മാനിക്കയും സ്വന്തം ജീവിതത്തിൽ സാകൂതമാക്കരിക്കയും ചെയ്ത എല്ലാ മേൻമകളുടേയും ഉടമയായിരുന്നു അങ്ങേർ. അങ്ങേരുടെ വാൽസല്യം, അറ്റാദങ്ങളും വേദനകളും, പണിയും കളിയും, വികാരങ്ങൾ, പ്രവർത്തനങ്ങളും മനോഭാവങ്ങളും—എല്ലാം അച്ഛനും പങ്കിട്ടു...''

''അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുസ്തകത്തിലെ രണ്ടു താരാട്ടുകളിൽ 'സഞ്ജെയ ഹാഡു' (സന്ധ്യാഗീതം) എന്ന ആദ്യത്തേത് 1902-ഓടുകൂടി മംഗലാപുരത്തുവെച്ച് വിരചിതമായി. മൂത്ത മകന്നു പാടിക്കൊടുത്തതാണ് അത്. 'ജോഗുള' (താരാട്ട്) എന്ന രണ്ടാമത്തേതാവട്ടെ, 1910-ൽ രചിച്ച് ഏറ്റവും ഇളയ മകനും പാടിക്കൊടുത്തു. സുവിദിതമായ 'ഹാവിനഹാഡു' (പാമ്പിൻ പാട്ട്) അടക്കം പിന്നേയും പാട്ടുകൾ പിറന്നുകൊണ്ടിരുന്നു...''

''കോതി ചെന്നയ്യ' എന്ന കൃതിയും അതുപോലെ 'പുത്തരിപ്പാട്ട്' എന്ന കവിതയും മെർക്കാറയിൽവെച്ചാണ് എഴുതിയത്. കുടകിലെ സർവ്വോത്തമമായ എല്ലാറ്റിനേയും, അവിടത്തെ ജനതയേയും പാരമ്പര്യത്തേയും, അദ്ദേഹം സദാ നിരീക്ഷിച്ചുപോന്നു; ആ സ്ഥിതിക്ക്, അദ്ദേഹം ഉടനീളം പുലർത്തിപ്പോന്ന വീക്ഷണം കൂടിയാവുമ്പോൾ, അത്ര സുന്ദരമായ ഒരു കവിത എഴുതാതിരിക്കുക എന്നത് പ്രായേണ അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു.''

''ഒരു സംഗതി ഏറെക്കുറെ നിശ്ചിതമായി എനിക്കറിയാം: തനിക്ക് ശത്രുക്കളാരുമില്ല എന്നും തന്നോടാർക്കും അനിഷ്ടമോ വെറുപ്പോ ഇല്ല എന്നുമുള്ള വിചാരം, വാർദ്ധക്യദശയിൽ, അദ്ദേഹത്തെ വളരെ സന്തോഷിപ്പിച്ചു; ജീവിതം കൊള്ളാവുന്ന ഒന്നാണല്ലൊ എന്ന ധാരണ അദ്ദേഹത്തിൽ വളർത്തുകയും ചെയ്തു. ഇതിനു വല്ല പ്രാധാന്യവുമുണ്ടോ — എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ; ഏതായാലും, മാ

സ്തിയുടെ[1] 'ഹാളൂരു' (പാഴൂർ) എന്ന കവിതയിൽ മൂന്നു വരികളുണ്ട്, അച്ഛൻ മറേതിനേക്കാളും ഏറെ അവ മൂളുകയും തന്നത്താൻ പാടുകയും പതിവായിരുന്നു എന്ന കാര്യം ഇവിടെ പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ; ഇവയാണ് ആ വരികൾ:

ഇന്ദു യീ ഊരിഗെ ഹഗെഗളില്ല
തന്നദിന ബന്ദെന്ദു
കണ്ണുഗള മുച്ചി
ഇന്നു സാകെനഗെന്ദു
തണ്ണഗായ്തു.....
(ഇന്നു ഈ ഊരിന് ശത്രുക്കളില്ല.
എന്റെ ദിവസം വന്നിരിക്കുന്നു എന്ന്
കണ്ണുകളടച്ച്,
എനിക്കു മതിയായിരിക്കുന്നു എന്ന്
തണുക്കെ കിടപ്പായി.)

ഇവ അദ്ദേഹത്തെ അഗാധമായി ആകർഷിച്ചു.

''എന്റെ കാലത്ത് സംഗതിവശാൽ കുട്ടികൾ കന്നഡ ഒരിക്കലും ഗൗരവമായി കണക്കാക്കിയിരുന്നില്ല. പക്ഷേ അച്ഛനൊരു ക്ലാസ്സെടുത്താൽ, അഥവാ സമാജത്തിന്റെ ഒരു യോഗത്തിൽ പ്രസംഗിക്കാൻ ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടാൽ, അപ്പോൾ സ്ഥിതി പാടേ വിഭിന്നമായിരുന്നു. അങ്ങനെ ഔപചാരികമായ അവതാരികയൊന്നുംകൂടാതെ, അച്ഛൻ അവരോട് സംസാരിച്ചുതുടങ്ങും. ഏതെങ്കിലും ഒരു കന്നഡ ക്ലാസിക്കോ മറേറാ ആയിരിക്കും വിഷയം. ഇദ്ദേഹം എന്തു പറയുന്നു എന്നു മൊത്തത്തിൽ ഗ്രഹിക്കാൻ മാത്രമായി തുടക്കത്തിൽ കുറച്ചുനേരം കുട്ടികൾ ഒന്നു ശ്രദ്ധിക്കും. മതി, ആ ലഘുവായ ശ്രദ്ധതന്നെ അവരെ മയക്കിക്കളയും. എന്തെന്നാൽ പിന്നെ അവർക്ക് പുറംലോകത്തിലൊന്നും താൽപര്യമില്ലാതാവുകയായി; ഏതാനും നേരത്തേയ്ക്ക് തുടരെ ഏകാഗ്രശ്രദ്ധതന്നെ. അതിനിടെ പൊടുന്നനെ

---

1. രാമറാവു തന്റെ കത്തിൽ ഈ ഉദ്ധരണി തെറ്റിച്ച് എന്നോട് ബന്ധപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

ഒരു മുന്നറിയിപ്പുമില്ലാതെ നിശ്ശബ്ദമായ സദസ്സ് പൊട്ടിച്ചിരിയിലേയ്ക്ക് തെറിച്ചുവീഴും. എന്നിട്ടോ, ആ ചിരിയുടെ പ്രതിദ്ധ്വനികൾ അപ്പോഴും അനുരണനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കേതന്നെ മറെറാരു ചിരിയുടെ പൊട്ടിത്തെറി—ഇപ്പോൾ കൂടുതൽ ഉച്ചത്തിൽ, കൂടുതൽ നീണ്ടതും. സംഭവത്തിൽനിന്ന് സംഭവത്തിലേയ്ക്ക്, പദ്യത്തിൽനിന്ന് പദ്യത്തിലേയ്ക്ക്, വ്യാഖ്യാനത്തിൽനിന്ന് വ്യാഖ്യാനത്തിലേയ്ക്ക് സദസ്സ് തുടർച്ചയായി നയിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടേയിരിക്കും. അപ്പോൾ അവിടത്തെ എല്ലാ അനക്കങ്ങളും മൗനത്തിലേയ്ക്ക് അടങ്ങും; അച്ഛന്റെ ഗംഭീരവും സജീവവുമായ ശബ്ദം മാത്രം മുഴങ്ങും; കൺപോളകൾ ചലിക്കുന്നുണ്ടാവില്ല; കൈമുട്ടുകൾ പതുക്കെ ഡസ്കിനു മുകളിൽ സ്ഥാനം ഉറപ്പിക്കും, താടി ഉയർത്തിപ്പിടിച്ച കൈത്തലങ്ങളിലും. ഘടികാരത്തിലെ സൂചികൾ നിമിഷങ്ങൾ അപഹരിച്ചെടുത്ത് തഞ്ചത്തിൽ ഓടി മറയുന്നത് അറിയുകയേ ചെയ്യാത്തവിധം അത്രയും ഗാഢമായ ശ്രദ്ധയോടെ സദസ്സു മുഴുവൻ ഏകാഗ്രമായി കേട്ടിരിപ്പാവും. സദസ്സിനെ വെറും പൗരാണികമായ അന്തരീക്ഷത്തിൽ അങ്ങ് വിടുകയുമില്ല. തങ്ങളുടെ പ്രതിദിനവും പ്രതിമാത്രവുമായ അനുഭവങ്ങളിലേയ്ക്കും അവയിൽനിന്ന് തിരിച്ചും അവർ ആന്ദോളനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കും. അവരുടെ വികാരങ്ങൾക്കും ലഭിച്ചോളും വേണ്ടത്ര ആയം. പെട്ടെന്ന് താനെടുത്ത സമയത്തിന്റെ പേരിൽ അച്ഛൻ മാപ്പു ചോദിക്കും; പിന്നെ ഒന്നിച്ചൊരു ബഹളംതന്നെ: നിർത്തരുതേ, അരുതേ എന്ന് സദസ്സ് ഒന്നാകെ അദ്ദേഹത്തോട് അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നതിന്റെ ബഹളം: കാര്യദർശിപോലും കവിഞ്ഞ വൈകാരികാവേഗത്തിനു വിധേയനായി, സദസ്സിന്റെ തീരുമാനം ആംഗ്യഭാഷയിൽ അറിയിക്കും. അപേക്ഷാപൂർവ്വകമായ നോട്ടംവഴി അച്ഛനോട് ദയവായി തുടരാൻ ഉണർത്തിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ധ്യക്ഷൻ തലയാട്ടും. താൻ അവതരിപ്പിക്കുന്ന കൃതിയുടെ മാഹാത്മ്യം ഉദാഹരിക്കാനായി അച്ഛൻ ചില മിനുക്കുപണികൾ കൂടി നടത്തും. ഇതരകാവ്യങ്ങളും ഇംഗ്ലീഷുകവിതയുമായി അദ്ദേഹം താരതമ്യപ്പെടുത്തും. തന്റെ കവിയുടെ വ

രികയം,—വൃത്തവും പദബന്ധവും—കൂടുതൽ സുപരിചിതമായ കൊങ്കണി ശൈലികയംക്കും സജീവമായ തുളുപ്പൊല്ലുകയംക്കും എതിരെ എടുത്തു നിരത്തും. അങ്ങനെ, തങ്ങയം കണ്ടെത്തിയിട്ടില്ലാത്ത ക്ലാസിക്കുകളുടെ ഭംഗക്, തങ്ങയം മനസ്സിരുത്തിയിട്ടില്ലാത്ത ഭാഷയുടെ ഭംഗി, തങ്ങയം അതുവരേയും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത സ്വന്തം നാടിന്റെ സൗന്ദര്യം, തങ്ങളുടെ പാരമ്പര്യത്തിന്റേയും ആചാരക്രമങ്ങളുടേയും സമ്പത്ത്, ഏറ്റവും ലളിതമായ സ്വന്തം ജീവിതങ്ങളിൽ തങ്ങയം ഉയംക്കൊളളുന്ന മഹത്തായ സാംസ്കാരികപൈതൃകം — എല്ലാം ശ്രോതാക്കയംക്ക് വിശദമാക്കിക്കൊടുക്കും. ഇതൊക്കെ സാധിക്കുന്നതോ, മികച്ച ഒരു കൃതിയുടെ മാദ്ധ്യമത്തിലൂടെയും സമ്പർക്കത്തിലൂടെയും, സദസ്സിനു് അവതരിപ്പിക്കുന്നതിൽ അവലംബിക്കുന്ന തനതായ ഒരു മാർഗ്ഗത്തിലൂടെയും മാത്രവും.....പ്രഭാഷണം സമാപനത്തോടടുക്കവേ, സദസ്സിനെ സാവധാനം താഴോട്ടുതന്നെ ആനയിച്ച് തങ്ങളുടെ വിചാരങ്ങളും വികാരങ്ങളുമായി പതുക്കെ പൊരുത്തപ്പെടാൻ അനുവദിക്കും; എന്നിട്ട് ഉപദേശമൊന്നുംകൂടാതെ, സദാചാരപരമായ ഉദ്ബോധനമോ ഉപചാരപരമായ കൃതജ്ഞതയോപോലും ഇല്ലാതെ, അച്ഛൻ പ്രസംഗം ക്രമത്തിൽ കലാശത്തിലേയ്ക്കെത്തിക്കും. അതിനെത്തുടർന്നു പിന്നെ ഒറവരി കന്നഡ വായിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും, അവരാ പ്രഭാഷണം ജീവകാലം മുഴുവൻ ഓർത്തിരിക്കും; കന്നഡ സാഹിത്യകാരൻമാരെക്കുറിച്ചുളള അവരുടെ ധാരണതന്നെ അന്നുതൊട്ട് ആകെ മാറുകയും ചെയ്യും....."

"തന്റെ ഭാഷയെ, മധുരമായ കന്നഡയെ, ജീവിതത്തിൽ മറെറന്തിനേക്കാളുപരി അദ്ദേഹം സ്നേഹിച്ചു. പഠനവും അദ്ദേഹത്തിനു പ്രിയപ്പെട്ടതായിരുന്നു. മനുഷ്യഹൃദയത്തിൽ വികാരങ്ങയം ഉണർത്താൻ പാകത്തിൽ നിയതങ്ങളായ താളങ്ങളുടേയും വൃത്തബദ്ധമായ ഗാനങ്ങളുടേയും സൗന്ദര്യം അദ്ദേഹത്തെ ആകർഷിച്ചു. അദ്ദേഹം അവയെ ആസ്വദിച്ചത് തികച്ചും സത്യസന്ധമായിട്ടുതന്നെ; എന്തെന്നാൽ, അവയുടെ ശ്രാവ്യസൗന്ദര്യം അവർക്ക് കാട്ടിക്കൊടുക്കുമ്പോയം അദ്ദേഹത്തിന്നറിയാറായി, അവ

രും ആഹ്ലാദംകൊണ്ടു ശ്രദ്ധിക്കുന്നുവെന്ന്. അദ്ദേഹത്തിലെ കവി കാണുകയും അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്തു; അദ്ധ്യാപകനാവട്ടെ, ജീവിതത്തിന്റേയും ചിന്തയുടേയും സൗന്ദര്യവും സമുന്നതവികാരങ്ങളും സഹാനുഭൂതികളും പ്രസരിപ്പിച്ചു....."

3

"കുട്ടിക്കാലത്തുതന്നെ ഒരു കവി ഒന്നിച്ചുണ്ടാവുക എന്ന നേട്ടം, ഭാഗ്യം, സുകൃതം, അനുഗ്രഹം അപൂർവ്വംപേർക്കേ കൈവരാറുള്ളു. കവി എന്നു പറയുമ്പോഴും ഞാനുദ്ദേശിക്കുന്നത് വെറുതെ കവിത രചിക്കമാത്രം ചെയ്യുന്ന ഒരു വ്യക്തിയെ അല്ല; പിന്നെയോ ഒരു കവിയുടെ ഹൃദയവും മനസ്സും മിഴികളും ഒത്തിണങ്ങിയ ഒരു വ്യക്തിയെത്തന്നെയത്രെ. അടുത്ത കാലംവരെയും എനിക്കിതു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല."

"അച്ഛൻ എല്ലാം ചെയ്തത് അത്രമേൽ സ്വാഭാവികവും നൈസർഗ്ഗികവുമായിട്ടാണ്; അത്രമേൽ അക്ലിഷ്ടമായിട്ടും: അതിനാൽ അദ്ദേഹം വേറെ ആരിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തനല്ല എന്നു വിചാരിച്ചുപോകത്തക്ക മൗഢ്യം എനിക്കുണ്ടായി. എന്നാൽ ഒന്നു തീർച്ച: മറ്റൊരാരു തരത്തിൽ ചെയ്യുക എന്നത് അദ്ദേഹത്തിന് അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു; ചെയ്യുന്നതെന്തോ ആവട്ടെ, അദ്ദേഹം എപ്പോഴും അദ്ദേഹംതന്നെ — സംയുക്തവും സമ്പൂർണ്ണവുമായ ഒരു വ്യക്തിത്വം."

"പ്രാഥമികമായും അദ്ദേഹം ഒരു കലാകാരൻ, ഒരു കവി, ഒരു സർഗ്ഗപ്രതിഭ ആയിരുന്നു — പോരെങ്കിലോ, മാനുഷികവും ഊഷ്മളവും മനുഷ്യത്വംകൊണ്ട് സമ്പന്നമാനവുമായിരുന്നു ആ വ്യക്തിത്വം.

അഗാധമായ ഈ മനുഷ്യത്വം — സമ്പന്നമായ നർമ്മബോധവും തമാശകളും കുസൃതികളും — എനിക്കു തോന്നുന്നു, ഇതായിരുന്നു അച്ഛനെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം ഏറ്റവും മികച്ച അംശം. ഞാനിപ്പോഴും ഓർക്കുന്നു, എന്റെ ഓരോ അഭിനയക്കളിയിലും അദ്ദേഹം എങ്ങനെ

പങ്കെടുത്തിരുന്നുവെന്ന്. ഞാനെത്രത്തോളം സന്നദ്ധയായിരുന്നോ അതിലേറെ ഇത്തരം കളികളം യഥാർത്ഥമാണെന്നു വരുത്താൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. ഉദാഹരണത്തിന്, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയിൽനിന്ന് പേനെടുക്കുന്നതായി നടിക്കയാണെന്നിരിക്കട്ടെ. താനതു വിശ്വസിക്കതന്നെ ചെയ്യുന്നതായി അദ്ദേഹം എന്നെ ശരിക്കും വിശ്വസിപ്പിച്ചു. അസംഖ്യമായിരുന്നു ഇത്തരം അവസരങ്ങളം. ഒരിക്കൽ തപാൽശിപായി ഒരു പാഴ്സലുമായി തോട്ടത്തിലൂടെ വരുന്നത് അദ്ദേഹം കണ്ടു. ഞാൻ ബീജഗണിതവും കണക്കും പഠിച്ചുകൊണ്ടിരിപ്പായിരുന്നു. ഒരു വിധം തളർന്നിട്ടുമുണ്ട്. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ''ആട്ടെ, ഈ കണക്കു തീരുമ്പോഴം നിനക്ക് ലോകത്തിൽവെച്ച് ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട വസ്തുവിന്റെ പേരു പറഞ്ഞോ, അതു കിട്ടുകയായി: '' ഒരു പാവ'', ഞാൻ ചെടുക്കനെ പറഞ്ഞു, ''നല്ല വലിയ ഒരു പാവ.'' ''ശരി. നിനക്കതു കിട്ടിക്കോളും'' — അദ്ദേഹം ഉറപ്പുതന്നു. തപാൽശിപായി പാഴ്സൽ അദ്ദേഹത്തെ ഏൽപിക്കുമ്പോഴേയ്ക്ക് ഞാൻ കണക്കു പൂർത്തിയാക്കി. ആ പാഴ്സലാവട്ടെ, ഒരു പാവയായിരുന്നു, ശരിക്കും ഞാൻ മോഹിച്ച വലുപ്പത്തിൽ ഒന്ന്. എനിക്കു തീർച്ചയായി, അച്ഛനു എന്തോ മാന്ത്രികശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു. ഇന്നും എന്റെ വിചാരം, അതു വാസ്തവംതന്നെ എന്നാണുതാനും. അദ്ദേഹത്തിന് യഥാർത്ഥമായും മാന്ത്രികശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു.

''പുസ്തകങ്ങളിലൂടെ, പാട്ടിലൂടെ, നാടകത്തിലൂടെ, സംഗീതത്തിലൂടെ, നടത്തങ്ങളിലൂടെയും സംഭാഷണങ്ങളിലൂടെയും, ആളുകളിലൂടെയും ഭക്ഷണത്തിലൂടെപ്പോലും അദ്ദേഹം എതെല്ലാം വാതിലുകളം എനിക്കായി തുറന്നില്ല! ഓരോ വാതിലിനു പിറകിലും എപ്പോഴുമുണ്ടാവും വിചിത്രമായ ഓരോ പ്രപഞ്ചം. എന്റെ കൊച്ചുകൈ സാകൂതം കയിൽ വെപ്പിച്ചുകൊണ്ട് അകത്തുള്ള ആശ്ചര്യങ്ങളം അദ്ദേഹം പൂണ്ടിത്തന്നു.

''തന്റെ വിദ്യാർത്ഥികളെ—ഹരിജനങ്ങളെക്കൂടിയും — അച്ഛൻ എപ്പോഴും 'മാസ്റ്റേറ' എന്നും 'നീവു' (നിങ്ങളം) എന്നുമാണ് സംബോധന ചെയ്തിരുന്നത്.''

പ്രേതബാധയുണ്ടെന്ന് വിശ്വസിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന, നട്ടുച്ചയ്ക്ക് പന്ത്രണ്ടു മണി നേരത്തുപോലും കടന്നുപോരാൻ ആളുകളം വല്ലാതെ ശങ്കിക്കുമായിരുന്ന, ഒരിടവഴിയിൽക്കൂടി പാതിരയ്ക്ക് തനിയേ വീട്ടിലേയ്ക്ക് നടക്കുക അദ്ദേഹത്തിന്റെ പതിവായിരുന്നു. മംഗലാപുരത്ത് ഞങ്ങളുടെ സമുദായത്തിൽ, ശ്മശാനത്തിലേയ്ക്ക് ശവം ചുമക്കാറുണ്ടായിരുന്ന ചുരുക്കം പേരിൽ ഒരാളായിരുന്നു അദ്ദേഹം. 1934-ൽ മംഗലാപുരം വിടുന്നതുവരെയും, പകലോ രാത്രിയോ ഏതു നേരത്തായാലും, മടിയില്ലാത്ത ഒരു നാലാമനായി അദ്ദേഹം തുണയ്ക്കെത്താറുണ്ടായിരുന്നു. താൻ നന്നെ ദരിദ്രനായ കാലം; ഭാര്യയേയും നാലു മക്കളേയും പുലർത്താനുണ്ട്; എന്നാലും, അന്നും സ്വന്തം ജോലി നഷ്ടപ്പെടാനിടയുള്ളതുപോലും വകവെയ്ക്കാതെ അദ്ദേഹം ഏതാനും ഗ്രാമീണാദ്ധ്യാപകരുടെ ആവശ്യങ്ങൾക്ക് നേതൃത്വമരുളി.

''ധീമനും നിർഭയനുമായിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും പരുക്കനായിരുന്നില്ല; ഉടനീളം വിനീതനായിരുന്നുതാനും. മനുഷ്യത്വമെന്നതാണ് തന്റെ കുട്ടികളിൽ അദ്ദേഹം വളർത്തെടുക്കാൻ ശ്രമിച്ച ഗുണങ്ങളിൽ ഒന്ന്.

''അങ്ങേയറ്റം അപ്രായോഗികനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. സ്വന്തം തലപ്പാവു ചുറ്റിക്കെട്ടാൻപോലും തനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ; എന്നിട്ടോ, ഇൻസ്പെക്ടറുടെ സന്ദർശനംപോലുള്ള അവസരങ്ങളിൽ തന്റെ സഹായത്തിനെത്തുന്ന ഉള്ളാളം മംഗേശറാവു, അഥവാ മെർക്കാറയിലെ ഹരി ഷേണായ് എന്നിവരോട് അദ്ദേഹം പ്രകടമായും കൃതജ്ഞനായിരുന്ന. ബാംഗളൂരിലോ മദ്രാസിലോ വല്ല മീറ്റിങ്ങിനും പോണമെന്നിരിക്കട്ടെ, അദ്ദേഹത്തിന് ആകെ അസ്വാസ്ഥ്യമാവും; എന്തെന്നാൽ താൻ കൊണ്ടുപോവുന്ന കുറച്ചു വസ്ത്രങ്ങളം പെട്ടിയിലൊതുക്കാൻപോലും തനിക്കു പറ്റില്ല. എന്റെ അമ്മ, മറ്റെല്ലാ നിലയ്ക്കും മഹാസാധുവും സരളശീലയുമായിരുന്നെങ്കിലും ശരി, പ്രായോഗികകാര്യങ്ങളം വളരെ ഫലപ്രദമായി കൊണ്ടുനടന്നു. താൻ സബ്ബ്-അസിസ്റ്റന്റ് ഇൻസ്പക്ടറായിരുന്ന നാളുകളിൽ അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം ശിപായി രാമയ്യ നാ

യ്ക്കിനേയും വെപ്പുകാരൻ ബബ്ബുവിനേയും പരിപൂർണ്ണമായും ആശ്രയിച്ചുപോന്നിരിക്കണം. തന്റെ വല്ല സാധനവും പൂട്ടിവെച്ചിരുന്നാൽ അദ്ദേഹം വളരെ അസന്തുഷ്ടനാവും, വിഷാദത്തിന്റെ ഒരു ചിത്രം പോലിരിക്കും. എന്തുകൊണ്ടെന്നോ: താക്കോൽ വെച്ചു മറന്നുകളയും; എന്നു മാത്രമല്ല, താനതു നഷ്ടപ്പെടുത്തിയാലോ എന്ന പേടിയുമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്. ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം മദ്രാസിലേയ്ക്ക് ഒരു മീറ്റിങ്ങിനു പോകയായിരുന്നു; പെട്ടി താനേ തുറന്നു സാധനങ്ങൾ തെറിച്ചുവീഴരുതല്ലോ എന്ന് വിചാരിച്ച് അമ്മ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പെട്ടിക്ക് ഒരു കൃത്രിമപ്പൂട്ടിട്ടു. ആ പൂട്ടു കാണേണ്ട താമസം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്ത് വല്ലാത്ത വേവലാതിയും വിഷ്ടവുമായി; ''ടിനി ടിനി ഫൻറാ'' എന്നു മാത്രമാണ് പിന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു പറയാൻ കഴിഞ്ഞത്; അതിനർത്ഥമെന്താണെന്നോ; ''ഞാനിവളോടു പലവട്ടം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവല്ലോ, എന്റെ സാധനങ്ങളൊന്നും പൂട്ടരുതെന്ന്; എന്നിട്ടും അവൻ ചെന്ന് അതുതന്നെ ചെയ്തിരിക്കുന്നു'' എന്ന്: അമ്മ പാവം—അവരുടെ വിശദീകരണം കേൾക്കാൻ പോലും ആവാത്തവിധം അസ്വസ്ഥനായിരുന്നു അദ്ദേഹം; ഒടുക്കം ഞങ്ങളൊക്കെ ഉറക്കെ പൊട്ടിച്ചിരിക്കയായി. ഏട്ടൻ ചെന്നു കാട്ടിക്കൊടുത്തു, ആ പൂട്ടിന് താക്കോലേ വേണ്ടെന്ന്; പൂട്ടിന്റെ ആവശ്യം വെളിപ്പെടുത്തിയും കൊടുത്തു എന്നിട്ടാണ് അദ്ദേഹം സ്വസ്ഥനായത്.

* * *

മാങ്ങയ്ക്കു പുറമേ, നിത്യവും രാവിലെ മേത്തരം രണ്ടു കപ്പു കാപ്പികൂടി അദ്ദേഹത്തിന് തികച്ചും അത്യാവശ്യമായിരുന്നു. അത് ഒത്തുകിട്ടിയില്ലെന്നും വരട്ടെ, അഥവാ അതിന്റെ ഗുണം ഉദ്ദേശിച്ചതുപോലെയായില്ല എന്നും വരട്ടെ, പിന്നെ അന്നത്തെ ദിവസം മുഴുവനും അദ്ദേഹത്തിനു പിരിയിളകിയ മട്ടായിരിക്കും.

ഹൈദരബാദിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അന്ത്യദിനം, സ്മരണീയമായ ഒന്നാണത്. ഏതാണ്ട് ഉച്ചതിരിഞ്ഞതോടെ അദ്ദേഹം നന്നെ അവശനായി. വാർത്ത പര

ന്നു; അവിടത്തെ കന്നഡിഗരും സാരസ്വതരുമൊക്കെ ഏട്ടന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കെത്തുകയായി. അദ്ദേഹം ഓരോരുത്തരോടായി വിടവാങ്ങി. സമയം നീങ്ങുംതോറും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാഡിമിടിപ്പ് തീരെ കിട്ടാതായി; ആ ശരീരം ആകെ തണുത്തു, നീലച്ചു. എന്നാൽ പ്രശസ്തമായ ആ മസ്തിഷ്കം പ്രസന്നമായിത്തന്നെ മിക്കവാറും അവസാന മാത്രവരെ പ്രവർത്തനം തുടർന്നു. തന്റെ സുഹൃത്തുക്കളുടേയും ബന്ധുക്കളുടേയും, സഹപ്രവർത്തകരുടെ, വിദ്യാർത്ഥികളുടെ പഴയ സ്ക്കൂൾ അദ്ധ്യാപകരുടെ, തന്റെ പണ്ടത്തെ ശിപായിയുടേയും വെപ്പുകാരന്റേയും പോലും പേരുകൾ ഓരോന്നോരോന്നായി അദ്ദേഹം ആവർത്തിച്ചു. അവർക്കെല്ലാം തന്നെ ഓർമ്മപ്പെടുത്തിക്കൊടുക്കാൻ മകനോട് ഏൽപിച്ചു. അവരിൽ ഓരോരുത്തരേയും അദ്ദേഹത്തിന് ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞു എന്നത് അദ്ഭുതംതന്നെ. ഏതാണ്ട് ഏഴുമണി നേരത്ത് ഏട്ടൻ, അദ്ദേഹം സ്വന്തം ഭാര്യയേയും ഇളയ മകളേയും പൊല്ലി വേവലാതിപ്പെട്ടേയ്ക്കാം എന്നു വിചാരിച്ച്, ശാന്തയെ മടിയിലിരുത്തിക്കൊണ്ട് അന്വേഷിച്ചു: ''അപ്പാ, അങ്ങ് വല്ലതിനേയും പൊല്ലീ വ്യാകുലനാണോ?'' ഉത്തരം ഇങ്ങിനെയായിരുന്നു: ''ഇല്ല മോനേ. എന്നെക്കണ്ടാൽ വ്യാകുലനായിതോന്നുന്നുണ്ടോ?''

രാത്രി പത്തുമണിയോടുകൂടി അദ്ദേഹം ശാന്തനായി പരലോകം പൂകി—ഒന്നിനെക്കുറിച്ചും പശ്ചാത്തപിക്കാതെയും, 'കൃഷ്ണാ' എന്നും 'കന്നഡ' എന്നുമുള്ള പേരുകളും ഉരുവിട്ടുകൊണ്ടും.

സുഹൃത്തുക്കളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ :

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇതര വ്യാവർത്തക സ്വഭാവങ്ങളെ ശേഖരിക്കുന്നതിനുതകും, സുഹൃത്തുക്കളും ആരാധകരും സഹപ്രവർത്തകരും സമർപ്പിക്കുന്ന ഏതാനും കഥകളും. അദ്ദേഹത്തെ വ്യവച്ഛേദിക്കുന്ന വിശിഷ്ട ധർമ്മം ആനവോന്മേഷവും മാനുഷികതയും നർമ്മബോധവും കൂട്ടുകാരിലേയ്ക്ക് അദ്ദേഹം കൊണ്ടുവരാറുള്ള ആഹ്ലാദവുമത്രെ; അതുപോലെ, സാഹിത്യത്തിനും സംസ്ക്കാരത്തി

നും വിദ്യാഭ്യാസത്തിനുമായി തങ്ങളെ സമഗ്രമായും അർപ്പിച്ച ഇളയവരും മുതിർന്നവരുമായ എഴുത്തുകാർക്ക് അദ്ദേഹം കൊടുത്തുപോന്ന പൂർണ്ണഹൃദയത്തോടെയുള്ള പ്രശംസയും.

ഞങ്ങളുടെ കാരണവരായ ഡി. വി. ഗുണ്ടപ്പ ഒരിക്കൽ റൈറ്റ് ഓണറബ്ൾ ശ്രീനിവാസശാസ്ത്രിയുടെ അനുയായിയായി മംഗലാപുരത്തു പോയിരുന്നുവത്രെ. പഞ്ജെയും അദ്ദേഹവും പണ്ടേ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇരുവരും അദ്ധ്യാപകർ; സാഹിത്യത്തിലും കലയിലും അനുരക്തരും. പല പൊതുസുഹൃത്തുക്കളേയും പഴയ വിദ്യാർത്ഥികളേയും ഇരുവരും അനുസ്മരിച്ചു; പഞ്ജേ പിരിഞ്ഞശേഷം അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി ശാസ്ത്രികൾ തമിഴിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുപോലും : ''ആലോചിച്ചുനോക്കൂ, ഗുണ്ടപ്പാ. സാഹിത്യത്തിന്റെ ഇത്തരം മികച്ച ആരാധകരെ സർക്കാർ എതു പടുപണികൾക്കുമായി എല്ലാ സ്ഥലങ്ങളിലും ഇട്ട് ചുറ്റിക്കുന്നു. പകരം ഇത്തരക്കാരെ ഒരു ട്രെയിനിങ്ങ് കോളേജിൽ സാഹിത്യത്തിന്റെ പ്രൊഫസറായി നിയമിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ, സാഹിത്യാസ്വാദനത്തിന്റെ അത്യുത്തമ പാരമ്പര്യങ്ങളും പദ്ധതികളും ഉൾക്കൊള്ളാനും അതിനോടു സ്നേഹം ഉരുത്തിരിയാനും നൂറുകണക്കിന് അദ്ധ്യാപർക്ക് സഹായമായേനേ. സാഹിത്യം സജീവവും ആഹ്ലാദപ്രദവുമായ ഒരനുഭവമാക്കിമാറ്റാൻ ഇത്തരം അദ്ധ്യാപകർക്കല്ലേ കഴിയുക?''

''റെയ്ച്ചൂരിലെ സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിൽ പഞ്ജേയായിരുന്നു അദ്ധ്യക്ഷൻ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്യാലനായ ബെനഗൽ രാമറാവുവും ഞങ്ങളൊന്നിച്ചുണ്ടായിരുന്നു...ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു : സമയമാകുന്നുവല്ലോ, അങ്ങിനിയും വേഷം പൂർത്തിയാക്കിയിട്ടില്ല. രാമറാവുവിനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു പഞ്ജേ മറുപടി തന്നു: ''അതത്ര വിഷമമുള്ള കാര്യമല്ല. എല്ലാം തയ്യാറാക്കി വെച്ചിരിക്കുന്നു. എന്റെ ഈ ഉടൽ അണിയിച്ചൊരുക്കാൻ ഏറ്റവും പറ്റിയ ആളെ ഞാൻ ഏൽപിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഒറ്റ നിമിഷത്തിനകം എനിക്കു തയ്യാറാകാം.'' ഞാൻ ധരിച്ച അർത്ഥം ശരിയാണോ തെറ്റാണോ എന്നറിഞ്ഞില്ല. ആരാണതു ചെ

ുയുക? എവിടെ വെച്ച്? ''നിങ്ങടം കണ്ടോ അവിടെ ഇരിക്കുന്ന ആ മാന്യനെ: അദ്ദേഹം സ്വന്തം പെങ്ങളെ ഇത്തരം കാര്യങ്ങടം ശ്രദ്ധിക്കാനായി എന്റെ ഒപ്പം നിൽക്കാൻ അനുവദിച്ചിരിക്കുന്നു.'' രാമറാവു കുപിതനും അസ്വസ്ഥനുമായി കാണപ്പെട്ടു—അത്തരം വാക്കുകടം അസഭ്യത്തിനോട് ആപൽക്കരമാംവിധം അടുത്തുവരാമല്ലോ.

മറെറാരവസരം; മൈസൂരിലെ ജില്ലാ ഓഫീസിനു മുന്നിലുള്ള ഉദ്യാനത്തിൽ ഞങ്ങടം ഇരിപ്പാണ്. ഒരു സുഹൃത്ത് കടന്നുവന്ന് ഞങ്ങളുടെ കൂടെ ഇരുന്നു. സാധാരണപോലുള്ള സ്വാഗതങ്ങടംക്കൊക്കെ പിറകെ ആഗതൻ പഞ്ജെയോട് ആരാഞ്ഞു: ''വല്ല യോഗത്തിനോ സമ്മേളനത്തിനോ വേണ്ടിയാണോ അങ്ങ് മൈസൂരിലേക്ക് വന്നത്?''

പഞ്ജേ: ഒരു യോഗവും സമ്മേളനവുമില്ല. ഇത് വെറും വ്യക്തിപരമായ വരവ്.

സുഹൃത്ത്: എന്നുവെച്ചാൽ, അങ്ങ് ഒരു മാററത്തിനുവേണ്ടി വന്നതാണോ?

പഞ്ജേ: അതെ. രണ്ടു ദിവസം സുഹൃത്തുക്കളുമൊത്ത് സന്തുഷ്ടമായി ചെലവഴിക്കണമെന്നു തോന്നി.

സുഹൃത്ത്: കുടുംബവുമായിട്ടാണോ വന്നിരിക്കുന്നത്?

പഞ്ജേ: പറഞ്ഞില്ലേ, ഞാൻ ഒരു 'മാററ'ത്തിനുവേണ്ടിയാണ് വന്നിരിക്കുന്നത്!* — ശരിക്കും പഞ്ജെയുടെ മട്ടിൽത്തന്നെ!

അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് ശ്രീ. മാസ്തി വെങ്കടേശരയ്യങ്കാർക്കും ഉണ്ട് ചില സ്മരണകടം. താൻ പഞ്ജെയെ സന്ദർശിച്ച ഏതാനും അവസരങ്ങളെപ്പററി മാസ്തി പ്രസ്താവിക്കുന്നു. കർണ്ണാടകസംസ്കാരത്തെക്കുറിച്ച് മദിരാശി സർവ്വകലാശാലയിൽ മൂന്നാലു പ്രഭാഷണം ചെയ്യാൻ മാസ്തി സമ്മതിച്ചിരുന്നു. ഒരു വിവാഹം സംബന്ധി

* ''അന്നുതൊട്ട് 'ഒരു മാററത്തിനുവേണ്ടി' വരിക അഥവാ പോവുക എന്നത് മൈസൂരിലെ പല സാരസ്വത ഗൃഹവൃത്തങ്ങളിലും ഒരു ക്ലാസ്സിക് ഫലിതമായി മാറിയിരിക്കുന്നു'', എന്ന് പ്രൊഫസർ പി. രാമാനന്ദ് നിരീക്ഷിക്കുന്നു.

ക്ക് വീട്ടിൽ കുടുങ്ങിപ്പോയതിനാൽ ബെനഗലിന് ആദ്യത്തെ ദിവസം പ്രഭാഷണത്തിന് എത്തിച്ചേരാൻ സാധിച്ചില്ല. പഞ്ജേയാകട്ടെ, അതു സാധ്യമാക്കിതാനും. ''സഭ സ്സ് നന്നെ കൃശവും ദരിദ്രവുമായിരുന്നു. പ്രഭാഷന്നം നിർവ്വഹിക്കണോ വേണ്ടയോ എന്ന് ഏതാനും നിമിഷത്തോളം ഞാൻ ആലോചനയിലാണ്ടു. പ്രശ്നം പഞ്ജേയുടെ മുന്നിൽ ഉന്നയിക്കയും ചെയ്തു. ഇത്തരമൊരു പ്രശ്നം ചെറുപ്പത്തിന്റെ പിടിപ്പുകേട് മാത്രമായിരുന്നു എന്ന് ഇപ്പോഴും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ അന്ന് അഹങ്കാരം നിമിത്തം അതു മനസ്സിലായില്ല. പഞ്ജേപറഞ്ഞു: ഈ പ്രതികരണം യുക്തമല്ല. കന്നഡയോടുള്ള ആദരംകൊണ്ടാണല്ലോ സർവ്വകലാശാല ഈ പ്രഭാഷണപരമ്പര ഏർപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നത്. ഈ ഉപചാരം സ്വീകരിക്കാനായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ട പ്രതിനിധി താങ്കളാണ്. അതിനാൽ സ്വീകരിക്കുക ഈ ആദരം''.

മാസ്തി ചിക്മഗ്ലൂരിൽ ഡെപ്യൂട്ടി കമ്മീഷണറായിരിക്കേ പഞ്ജേ അദ്ദേഹത്തെ ചെന്നു സന്ദർശിച്ചു; അദ്ദേഹവുമൊത്ത് ഏതാനും നാഴം ചെലവഴിക്കയും ചെയ്തു. ''അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോടൊന്നിച്ചുണ്ടായിരുന്ന നാളുകളിൽ'', മാസ്തി പറയുന്നു, ''ഏറെ നേരവും വീട്ടിലെ കുട്ടികളോടൊപ്പമാണ് ചെലവഴിച്ചത്. ഒരു ചെറിയ കുട്ടി സംഗീതത്തിലെ സപ്തസ്വരങ്ങളം പഠിക്കയായിരുന്നു: അൽപം കൂടി മുതിർന്നവർ മാറു ചില ഉപരിപാഠങ്ങളും. പഞ്ജേ താൻ മുത്തച്ഛനാണെന്ന മട്ടിൽ അവരെക്കൊണ്ട് പാഠങ്ങളം വായിപ്പിച്ചു, അവരോട് ചോദ്യങ്ങളം ചോദിച്ചു: അവരിൽനിന്ന് ഉത്തരങ്ങളം പുറത്തു കൊണ്ടുവന്നു. ആകപ്പാടെ പാഠം പഠിക്കുക എന്നത് ഒരുൽസവമാണല്ലൊ എന്നു തോന്നിച്ചുകൊണ്ട് അവരോടൊത്ത് കളിച്ചു. ഞാൻ ആയിടെ തിരുപാണി എന്ന ഒരു നാടകം എഴുതിത്തീർന്നിരുന്നു —ഏതാനും പാട്ടുകളം ഉൾക്കൊള്ളുന്ന ഒന്ന്. നാടകം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന് വായിച്ചുകൊടുത്തു. പാട്ടുകളം ഒരു ഗായകനെപ്പോലെ പാടാൻ എനിക്കു വയ്യ; എന്നാലും ഈണം ഒരുവിധം വരുത്തി. പഞ്ജേയ്ക്കു സംഗീതമറിയാമല്ലോ. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ''അരങ്ങത്ത് ഈ ഭാഗങ്ങളം ശരിക്കു

പാടുകയാണെങ്കിൽ അധികം നന്നായേനേ''. എന്റെ പാട്ടു നന്നായില്ല എന്നു നേരിട്ടു പറയാതെ കഴിഞ്ഞു; അദ്ദേഹം അങ്ങനെ നിർദ്ദയവും പരുഷവുമായി ഒരു പ്രസ്താവവും നടത്തുകയില്ല. നാം സത്യം പറയണം, ശരിതന്നെ; പക്ഷേ അത് പ്രസന്നമായും മധുരമായും വേണം പറയുക.''

''ഞങ്ങൾ ഒരുമിച്ച് ചില ദിവസങ്ങൾ ചെലവഴിച്ച മറ്റൊരു സന്ദർഭം. അദ്ദേഹം എനിക്കേറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട ഒരു സുഹൃത്തായിത്തീർന്നു. കന്നഡയിലെ ആദ്യത്തെ ചെറുകഥാകൃത്ത് ആരാണ് എന്ന പ്രശ്നം ആയിടെ പൊന്തിവന്നിരുന്നു. ഇത് അസാരം കലാപവും അസന്തുഷ്ടമായ വിവാദവും സൃഷ്ടിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. മലയുടെ ഇരുവശത്തുമുള്ള (സഹ്യാദ്രിയുടെ കിഴക്കും പടിഞ്ഞാറും) ഞങ്ങൾ ഇരുവർക്കും ഇതിന്റെ ബഹുമതി കൽപിക്കപ്പെട്ടു. ഈ ബിരുദം അദ്ദേഹത്തിന്നരുളുന്ന ആളുകളോട് ഞാൻ എപ്പോഴും യോജിച്ചിട്ടേയുള്ളൂ; ഇതിനെക്കുറിച്ച് പരസ്യമായും സ്പഷ്ടമായും ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. കന്നഡ ജനതയുടെ ജീവിതത്തെക്കുറിച്ച് ആദ്യമായി കഥയെഴുതിയത് ഞാനാണെന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥകളാണ് ചെറുകഥകൾ എന്ന് ഞാൻ മറുപടി കൊടുത്തു. ഈ വിഷയം സാരമാക്കാനില്ല. ഈ വിഷയത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതികരണത്തിൽ പ്രസക്തമായ അംശം ഇതായിരുന്നു: ഇത്തരം വിവാദങ്ങൾ എഴുത്തുകാർക്കിടയിൽ പാരുഷ്യവും ശത്രുതയും സൃഷ്ടിക്കുന്നു. എല്ലാ എഴുത്തുകാർക്കിടയിലും സൻമനോഭാവവും സഹാനുഭൂതിയുമത്രെ നമുക്കിപ്പോൾ വേണ്ടത്. ഇത്തരം വിഷയങ്ങളിൽ ആരെങ്കിലും വിവാദമോ ചർച്ചയോ ഉന്നയിക്കുന്നത് എനിക്കിഷ്ടമേയല്ല. ഇതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിവീക്ഷണം. ജീവിതത്തോടും സാഹിത്യത്തോടുമുള്ള സമീപനവും. ഇത്തരം വിവാദങ്ങളിൽ വ്യക്തികളുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ഒരു ഘടകമുണ്ട്; ചരിത്രപരമായ മറ്റൊരു ഘടകവും. പരുഷവും നിശിതവുമായ വാക്കുകൾ ഉപയോഗിക്കുകയോ വ്യക്തിപരമായ കാഴ്ചപ്പാടുകളിൽ ഊന്നുകയോ

ചെയ്യാതെ, ചരിത്രപരമായ ഘടകങ്ങളെ നിസ്സംഗമായി നാം പരിഗണിക്കണം. സാഹിത്യമണ്ഡലത്തിലെ സഹപ്രവർത്തകർക്കു നടുക്കും എഴുത്തുകാർക്കിടയ്ക്കുമുള്ള സൗഹൃദത്തിനു പരുക്കേൽക്കുകയാണെന്നും വരട്ടെ, താനാണ് കനഡയിലെ ആദ്യത്തെ ചെറുകഥാകൃത്ത് എന്ന വസ്തുതയിൽനിന്ന് പിൻവാങ്ങാനോ ആ വസ്തുത വിസ്മരിക്കാനോ പഞ്ജേ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. ഏതാദൃശമത്രെ യഥാർത്ഥ സൌഹൃദം. അത് തനിത്തങ്കമാണ്. മനസ്സിനേറെയും അഭിവീക്ഷണത്തിനേറെയും ഈ ശുചിത്വംതന്നെ, ശ്രീ പഞ്ജേജയുടെ മഹത്തായ വ്യാവർത്തകലക്ഷണമെന്ന നിലയിൽ ഓറപ്പെട്ടുനിന്നത്.''

ശ്രീ. ശിവരാമകാരന്ത് ഒരു സംഭവം വിവരിക്കുന്നു: ''1932-ലോ മറേറാ ഞങ്ങൾ മംഗലാപുരത്ത് ഒരു വിദ്യാഭ്യാസവാരം സംഘടിപ്പിച്ചു. പഞ്ജേ ഇത് എൻെറ കർത്തവ്യമായി നിർദ്ദേശിച്ചു. ഞാൻ ചോദിച്ചു, ഇതിന് ഒരു പാടു പണം വേണമല്ലോ, നാം അതെങ്ങനെ നിവർത്തിക്കും? പഞ്ജേ പറഞ്ഞു: ''കാറന്ത്, പരിപാടിയുമായി മുന്നോട്ടു പോവുക''. ഞാൻ അതേറെടുത്തു. ഇക്കാര്യത്തിൽ ഉൽസുകരായ, സമ്പത്തും സ്വാധീനശക്തിയുമുള്ള ആളുകളെ സ്വയം സന്നദ്ധരായി സഹായങ്ങളും സംഭാവനകളും സമർപ്പിച്ചോളും എന്നായിരുന്നു എല്ലാവരുടേയും പ്രതീക്ഷ. അതുണ്ടായില്ല. വാരം കഴിഞ്ഞു. 500 ക. യുടെ പോരായ്മയുള്ളതായി കണക്കുകളെ കാണിച്ചു. പഞ്ജേ കാര്യമറിഞ്ഞപ്പോൾ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു; 'ഇത്ര കുറച്ചോ' എന്നു പറയുന്ന മട്ടിൽ. ഉടനെ അദ്ദേഹം സ്വന്തം ചെക്കു ബുക്കെടുത്ത് 500 ക.യ്ക്ക് ഒരു ചെക്കെഴുതി എനിക്കു തന്നുകൊണ്ട് പറഞ്ഞു: ''കാറന്ത്, ഞാൻ ഡെപ്യൂട്ടി ഇൻസ്പെക്ടറായിരുന്നപ്പോൾ ഈ ഗ്രാമീണാദ്ധ്യാപകർ എനിക്കു നിസ്സീമമായ ആദരവും സേവനവും നൽകിയിട്ടുള്ളതാണ്. ഞാനിപ്പോൾ ഈ പകരം കൊടുക്കുന്നത് എത്രയോ തുച്ഛമായ ഒന്നത്രെ. അവരുടെ സ്നേഹം എന്നെങ്കിലുമുണ്ടോ എനിക്കു പകരം കൊടുക്കാവുന്നു — ഏതെങ്കിലും കാലത്ത്, പര്യാപ്തമാംവിധം?''

മധുരമായിരുന്നു പഞ്ജെയുടെ മനസ്സ്. അഹിതകരമോ അനീതിപരമോ ആയ നിലപാടുകളും മറ്റുള്ളവരിലും അദ്ദേഹത്തിന് കണ്ടുകൂടായിരുന്നു. അവ അദ്ദേഹത്തെ കലശലായി വേദനിപ്പിച്ചു. അത്തരം കാര്യങ്ങളിൽ നിന്ന് അകന്നു നിൽക്കാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു.

* * *

നമ്മുടെ എണ്ണപ്പെട്ട കവിയായ കുവേമ്പു (ശ്രീ. വി. പുട്ടപ്പ) പഞ്ജേയെക്കുറിച്ച് സുന്ദരമായ ഒരു ഗീതകം രചിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിന്റെ സാരം പരുക്കൻഗദ്യത്തിൽ ഏതാണ്ടിങ്ങനെയിരിക്കും:

"അല്ലയോ മനുഷ്യരുടെ ആചാര്യാ, പെരുമാറ്റത്തിന്റെ നൈർമ്മല്യത്തിലും ഭാഷണത്തിന്റെ മാധുര്യത്തിലും അങ്ങ് പഞ്ചസാരചേർത്ത പാലുപോലാകുന്നു. നിഷ്കളങ്കമായ ഒരു പൈതലിന്റെ പൊട്ടിച്ചിരി എന്നോണം അങ്ങയുടെ മനസ്സ് എപ്പോഴും സംസാരിച്ചു. അങ്ങയുടെസൗഹൃദത്തിന്റെ വാൽസല്യം, വൈരിക്ക് ശത്രുവായിരുന്നു—കർപ്പൂരത്തിന് തീപ്പൊരിപോലെ; സൌന്ദര്യവും സത്യവും സമന്വയിച്ചതുപോലെ, അങ്ങയുടെ തേജസ്സിന്റെ സൂര്യപ്രകാശം നാലുപാടും ഒളിവിതറിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങളുടെ ഭാഷയുടെ ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്ക് അത് അനുഗൃഹീതമായ സുരഭിലപ്രകാശം പ്രസരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ ജീവിതത്തിലെ ശാന്തി—സർഗ്ഗാത്മകമായ ആവിഷ്കാരത്തിൽ അങ്ങയുടെ കർമ്മങ്ങളോടുമാത്രമേ അതിനെ താരതമ്യപ്പെടുത്താൻ കഴിയൂ. വീണയുടെ ലയമാണത്; കാഹളത്തിന്റെ നാദവും; കരിമ്പിന്റെ ചർവ്വണ; തേൻകൂടു പിഴിയുമ്പോഴും പൊഴിയുന്ന തേനും. ഉദാത്തത അങ്ങെപ്പോഴും അവതരിപ്പിച്ചു. കൈയടിയാൽ മാത്രം മൂക്കുകയറിട്ടു നയിക്കപ്പെടുക എന്നതാണോ ജീവിതം? കീർത്തിക്കു ശിർസ്സു കുനിച്ചുകൊണ്ട് അങ്ങ് ജീവിതത്തിന്റെ നുകം തോളത്തേന്തുകയില്ല; അഥവാ വലിയൊരാൾ എന്ന അഭിവാദനത്തിന്റെ സമ്പത്തു നേടാൻ വേണ്ടിയും. അമ്പലത്തേരിന്റെ കയറ് അങ്ങ് വലിക്കുകമാത്രം

ചെയ്തു; അല്ലാതെ ഒന്നിന്റെ മുന്നിലും തലതാഴ്ത്തിയില്ല...''

ഉള്ളാൾ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു; ''ആ പെരുമാറ്റത്തിലെ ശുചിത്വം, ആ വിനയം, ജാതീയമായ കെട്ടുപാടുകളിൽനിന്നുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം,—ഇതൊക്കെ അദ്ദേഹവുമായി ഇടപഴകിയിട്ടുള്ളവർക്കെല്ലാം അറിയാവുന്നതത്രെ. 'മറ്റുള്ളവരെ ആശ്രയിക്കാതിരിക്കുക; ആശ്രയിച്ചാൽ, പിന്നെ അവനവന്റെ തലയ്ക്ക് അവനവന്റെ കൈയ്*—അത്രതന്നെ' എന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തിലെ മുഖ്യപ്രമാണം. വ്യക്തിപരമായി എത്ര ദുർഘടം നേരിടട്ടെ, അദ്ദേഹം ഭരിക്കലും കടം വാങ്ങിയില്ല. അങ്ങനെയത്രെ അദ്ദേഹം സ്വന്തം സ്വതന്ത്രത നിലനിർത്തിപ്പോന്നത്. അദ്ധ്യാപകൻ അഥവാ ലക്ചറർ എന്നനിലയിൽ അദ്ദേഹം കസേരയിലിരിക്കയല്ല ചെയ്യുക. സംസാരിക്കയും പഠിപ്പിക്കയും ചേയ്യുമ്പോഴും ക്ലാസിൽ അങ്ങിങ്ങായി നടത്തം തുടരും; ഓരോ പ്രശ്നവും വിവേചനാപൂർവ്വം അപഗ്രഥിച്ച് സ്വന്തം അഭിപ്രായം രേഖപ്പെടുത്തും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധിഷണയെ എല്ലാവർക്കും മതിപ്പായിരുന്നു.''

വംശംകൊണ്ട് കുടകനായ ശ്രീ. ബി. എസ്. കുശാലപ്പ മെർക്കാറ സെൻട്രൽ ഹൈസ്കൂളിൽ കുറച്ചുകാലം പഞ്ജെയുടെ അസിസ്റ്റൻറായിരുന്നു. തുടക്കത്തിൽ നീരസക്കാരിൽ ഒരാളായിരുന്നെങ്കിലും, വഴിയേ കുശാലപ്പയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തോട് വലിയ ആദരവു വളർന്നുവന്നു. പിന്നേയും കുറെച്ചെന്ന് കുശാലപ്പ കൂടകു നിയമസഭയിലെ സ്പീക്കറായി. അദ്ദേഹം പഞ്ജെയെക്കുറിച്ച് ഇങ്ങനെ എഴുതുന്നു: ''പുത്തരിപ്പാട്ടെ''ഴുതിയ കവി വെറും ഒരു സാധാരണ എഴുത്തുകാരനല്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അന്യാദൃശൻതന്നെ. സ്നേഹവും പ്രചോദനവും കലർന്നതാണ് ആ കവിത. ഞാൻ ഈ എഴുതുന്നകാലത്ത് രാഷ്ട്രീയ പരിഗണനകളും ഹേതുവായി ഈ കവിത എല്ലാ കുടകരിൽനിന്നും അർഹിക്കുന്നത്ര സ്നേഹമോ മതിപ്പോ നേടിക്കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. എന്നാൽ ഇനിയൊരു സുപ്രഭാത

* തന്റെ രക്ഷ താൻതന്നെ നോക്കേണ്ടിവരും എന്ന അർത്ഥത്തിലുള്ള കന്നഡ ശൈലി—വിവർത്തകൻ.

ത്തിൽ, പുതിയൊരു ജീവിതവും ചൈതന്യവും കുടകിൽ നിസ്സംശയമായും പ്രകടിതമാവുമ്പോഴും, അന്നു കുടകരെ ഉണർത്തുന്ന ഗാനം ഇതായിരിക്കും. 'മുക്തകണ്ഠമായ നിരായസത'യോടെ ഇതു പാടുകയും വേണം. ഏതു ദേശത്തിനും വേണമല്ലോ ഒരു ദേശീയഗീതം. ഔദാര്യം വീട്ടിൽ നിന്നുറവെടുക്കുന്നു എന്നാണല്ലോ ചൊല്ല്. ദേശസ്നേഹവും അങ്ങനെത്തന്നെ വേണം. കുടകിൽ ദേശസ്നേഹം ഉണർത്താനും ഉത്തേജിതമാക്കാനും 'പുത്തരിപ്പാട്ട്' അത്യാവശ്യമത്രെ. അന്ന് സർവ്വരും പഞ്ജെയെ സ്മരിക്കയും ചെയ്യും. സാഹിത്യം മരിക്കണമെന്നും വരട്ടെ, ജനങ്ങളുടെ ഭാഷ മരിക്കണം 'പുത്തരിപ്പാട്ട്' മരിക്കണമെങ്കിലോ, കുടകർതന്നെ മരിക്കേണ്ടിവരും...''

അദ്ദേഹം കവിതകളും വായിക്കുമ്പോഴും, അഥവാ താൻ നിരീക്ഷണങ്ങളും നടത്താനുദ്ദേശിക്കുന്ന കവിതാശകലങ്ങളും വായിക്കുമ്പോഴും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദലയം വികാരങ്ങളേയും രചനയുടെ സാരത്തേയും സത്തയേയും ബലപ്പെടുത്തി. ഇങ്ങനേയും പറയപ്പെടുന്നു: അദ്ദേഹം ആദ്യമേ നന്നായി വായിച്ച ഭാഗങ്ങളും പിന്നീട് പൊന്നുകാക്കപ്പൊന്നിൽനിന്ന് തിരിച്ചറിയാനായി പ്രയോജനപ്പെട്ടിരുന്നുവത്രെ. വെറും ആപാരബദ്ധമോ വാചാലമോ കൃത്രിമമോ ആയ ഭാഗങ്ങളും മെച്ചപ്പെട്ട ഭാഗങ്ങളിൽനിന്ന് സ്പഷ്ടമായും വിവേചിക്കാൻ പാകത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്നുവത്രെ. എന്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഒരംശത്തിന് മറ്റൊരംശത്തേക്കാളും മുൻതൂക്കം നൽകി എന്നത് അപ്പോൾ വ്യക്തമാക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തിരുന്നു.

മംഗലാപുരത്തെ സർക്കാർ കോളേജ് എന്ന സ്ഥാപനത്തിലായിരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഒരുപാടു വിനോദ-വിവാദപരിപാടികളിൽ സംബന്ധിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. താൻ ആവിഷ്കരിക്കുന്ന കാര്യം വിശദീകരിക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം കാണിച്ചിരുന്ന തിളക്കം സുവിദിതമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം മികച്ച ഒരു നടനുമായിരുന്നു എന്നാണ് കേൾവി. പരിപാടിയുടെ പരിശീലനവേളകളിലും രംഗാവതരണവേളയിലുമൊക്കെ പഞ്ജേ ദാക്ഷിണ്യശാലിയായിരുന്നു എന്നു പറയപ്പെടുന്നു; പക്ഷേ ഒപ്പം വളരെ നിഷ്കർഷ

യും കർശനമായ തത്ത്വദീക്ഷയും കാണിക്കാതെയുമിരുന്നില്ലത്രെ. താൻ വിഭാവനം ചെയ്തതും വികസിപ്പിക്കാനാശിച്ചതുമായ നിലവാരം താദൃശമായിരുന്നു എന്നർത്ഥം. അലക്ഷ്യതയേയും കപടനാട്യത്തെയും അദ്ദേഹം കഠിനമായി എതിർത്തുപോന്നു. മൂല്യനിർണ്ണയവും വിധിപ്രഖ്യാപനവുമായി ബന്ധപ്പെട്ട പല വശങ്ങളുടേയും സമഗ്രമായ പരിഗണനയിൽ ഊന്നിനിൽക്കുന്ന കാരണങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു ഇതിന്. ആളുകൾ പരമ്പരാഗതമായ ആചാരവും ക്രിയാംശവും പാലിക്കുകയും, പദവിയിലും സാമൂഹ്യവും ലൌകികവുമായ നേതൃസ്ഥാനത്തും വാഴുന്ന വ്യക്തികൾ നിയതമായ പെരുമാറ്റച്ചട്ടങ്ങളിൽ ശഠിക്കുകയും ചെയ്ത കാലമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റേത്—അത്തരം പെരുമാറ്റച്ചട്ടത്തിന്റെ അർത്ഥമെന്ത് ലക്ഷ്യമെന്ത് എന്നത് വേറെ വിഷയം. അനീതിയും ക്രൂരതയും തീർച്ചയായും അദ്ദേഹത്തിന് അസഹ്യമായിരുന്നു. അക്കാരണത്താൽത്തന്നെ ആളുകൾക്ക് അദ്ദേഹത്തോട് ചിലപ്പോൾ അപ്രിയവും ആശങ്കയുമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുണയും തമാശയും മുറിപ്പെടുത്തുന്നതിന്നടുത്തോളം എത്തിയെന്നുവരാം. പക്ഷേ അദ്ദേഹം കാര്യങ്ങൾ വളരെ അഴകോടെ നിറവേറ്റി; സംഗതികൾ അത്രയേറെ നർമ്മബോധത്തോടെയും സ്നേഹഭാവത്തോടെയും സാധിക്കയും ചെയ്തു; അതിനാൽ ആ വാക്കുകളിലെ മുള്ളുകൾ തറച്ചുകേറുകയോ പഴുപ്പുണ്ടാക്കുകയോ പതിവില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ രാമറാവു രേഖപ്പെടുത്തുന്ന രസകരമായ ഒരു സംഭവം ഇതാ:

''ഒരിക്കൽ ഒരു വിരുന്നുസദ്യയിൽവെച്ച്, കലഹസ്വഭാവത്തിനു കുപ്രസിദ്ധനായ ഒരു ശ്യാമറാവു ('ശ്യാമണ്ണു' എന്നാണ് പൊതുവേ അറിയപ്പെട്ടു പോന്നത്) അച്ഛനെ അവമാനിക്കയും കളിയാക്കുകയുമായിരുന്നു. ആൾ പദവിയിലും പ്രായത്തിലും അച്ഛന്റെ എത്രയോ താഴെ. ഏതാനും നേരത്തേയ്ക്ക് അച്ഛനും മറ്റുള്ളവരോടൊപ്പം ചിരിച്ചു; പിന്നെ, പതുക്കെ, കാർഷികമായ ഒരു രൂപകം ഉൾക്കൊള്ളുന്ന കുഴഞ്ഞ ഒരു പ്രശ്നം ഉന്നയിച്ചു: ''ജഗളദ ബീജക്ക യാവ മണ്ണു?'' (കലഹത്തിന്റെ വിത്തിന് പറ്റിയ

മണ്ണെതാണ?) ഉണ്ണുന്നവരെല്ലാം ഒട്ടുനേരത്തേക്ക് ചവയ്ക്കലും ചിരിക്കലും നിർത്തിവെച്ചു. എന്നിട്ടും ഉത്തരം ഊഹിക്കാനാവാതെ അച്ഛനെ ഉറ്റുനോക്കുകയായി. ആരോ പ്രശ്നം ആവർത്തിച്ചു: ''ജഗളദ ബീജക്കേ യാവ മണ്ണു?'' പെടുക്കനെ വന്നു അച്ഛന്റെ ഉത്തരം: ''ശ്യാമണ്ണു!'' സംഘമാകെ ഉച്ചത്തിൽ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. ശ്രീ ശ്യാമറാവു നാണം കെട്ടു വ്യാകുലനാകയും ചെയ്തു.''

അദ്ധ്യാപകന്റെ ജീവിതം, ബാധ്യതകളുള്ളതായാലും ശരി, ആഢ്യാദമയമായ ഒരു ധർമ്മമായി മാറുക, ആ തൊഴിലിന്റെ താണ വിതാനങ്ങളിൽപ്പോലും ഉദാരമായ ലക്ഷ്യബോധംപോലെ എന്തോ ഒന്ന് എത്തിക്കുകയും—ഇതത്രെ വിദ്യാഭ്യാസത്തിന് അദ്ദേഹമർപ്പിച്ച ഏറ്റവും കിടയറ്റ സേവനം. നേരിട്ടും, തന്റെ വേലക്കാരനും വെപ്പുകാരനും വഴിക്കും തനിക്കു സമ്പാദിക്കാൻ സാധിച്ച ജനപദകഥകളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓർമ്മശക്തിക്ക് ഉണർവ്വരുളി. നിരുക്തിയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്വന്തം വിജ്ഞാനവും ഭാഷാശാസ്ത്രപരമായ അന്വേഷണവും സമ്പന്നമാക്കാനായി തുളുവിലെ പദരൂപങ്ങളും സാധാരണ ജനങ്ങളുടെയിടയിൽ പ്രചാരത്തിലുള്ള പഴംപൊല്ലുകളും കടങ്കഥകളുമൊക്കെ അദ്ദേഹം സമാഹരിച്ചു. അഗാധമായിരുന്നു ആ ഓർമ്മശക്തി; വാത്സല്യവും ആദരവും അതിനു വഴി കാട്ടിക്കൊണ്ടും ഇരുന്നു; അതിനാൽ ആര് ആരാണെന്നും എന്ത് എന്താണെന്നും അദ്ദേഹം ശരിക്കും അറിഞ്ഞു. വസ്തുക്കളെക്കുറിച്ചുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂല്യബോധം വിരളമായേ പരാജയപ്പെടുകയോ പാളിപ്പോവുകയോ പതിവുള്ളതുതാനും.

* * *

ഒരു വ്യക്തി എന്ന നിലയ്ക്ക് വിശിഷ്ടനായിരുന്നു അദ്ദേഹം; അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വാധീനശക്തി മുതിർന്നവരും ഇളയവരുമായ എഴുത്തുകാരിലെല്ലാം ഗാഢവും ദീർഘവുമായി അനുഭവപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ആശങ്കയോടെ ചാഞ്ചല്യത്തോടെ അദ്ദേഹത്തെ സമീപിക്കുന്ന ഇളയ എഴുത്തുകാർ ഉൽസുകരും ഉത്തേജിതരുമായിട്ടാവും തിരിച്ചുപോ

രിക. ഒററപ്പെട്ട ഒരു ഗുണത്തിനു ദൃഷ്ടാന്തമായി ഒരു സംഭവം പ്രൊഫസർ രാമാനന്ദറാവു പ്രസ്താവിക്കുന്നു:

''ഒരിക്കൽ ഞാനദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെയുണ്ടായിരുന്നപ്പോഴം, കന്നഡയിലെഴുതാൻ അദ്ദേഹം എന്നെ കാര്യമായി പ്രേരിപ്പിച്ചു. ഞാൻ വെളിപ്പെടുത്തി, ഞാനെഴുതിയ ഒന്നോ രണ്ടോ ലഘുരചനകളം 'കൊങ്കിണി കന്നഡ' എന്ന പേരിൽ വിമർശിക്കപ്പെടുകയാണുണ്ടായത്. ''പക്ഷേ അതാണല്ലോ ആവശ്യം!''—വികാരം കൊണ്ട് മുഴങ്ങുന്ന സ്വരത്തിൽ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ''കൊങ്കിണികന്നഡ, തുളു കന്നഡ, മറാത്തികന്നഡ—എല്ലാം ഉണ്ടാവട്ടെ! ഏതു കോണിൽ നിന്നും കന്നഡയിലേയ്ക്കു തുറന്ന കാററു വീശട്ടെ! എന്നാൽ മാത്രമേ ഭാഷ സമ്പന്നമായിക്കിട്ടൂ. ഇംഗ്ലീഷിനെ നോക്കുക. ലോകത്തിലെ ഏതു ഭാഷയിൽനിന്നും അത് എത്ര കടം വാങ്ങിയിരിക്കുന്നു, ഇന്നും വാങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു! അതിനാൽത്തന്നെയാണ് അതൊരു മഹത്തായ ഭാഷയായതും—ഒരു വിശ്വഭാഷ. അതുകൊണ്ട് കന്നഡയിൽ എഴുതുക എന്നതു നിർത്തരുത്. ആർക്കറിയാം: താങ്കളറിയാതെത്തന്നെ താങ്കളുടെ കൊങ്കിണികന്നഡയും ഭാഷയെ സമ്പന്നമാക്കിയേക്കാം!''

ഇപ്രകാരം, ഒരുപാട് ഇളയ എഴുത്തുകാരുടേയും അഭിനേതാക്കളുടേയും ഏതെങ്കിലും മേഖലയിലെ പ്രവർത്തകരുടേയും പ്രസ്ഷ്ടാവായിരുന്നു അദ്ദേഹം.

* * *

കൊങ്കിണിയായിരുന്നിട്ടും അദ്ദേഹം കന്നഡയിലേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞതിനു കാരണം, സാഹിത്യം എന്ന പേരിന്നർഹമായ യാതൊന്നും അത്ര കാലമായിട്ടും കൊങ്കിണി ഭാഷയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നതു മാത്രമല്ല. കന്നഡയായിരുന്നു പ്രാദേശികഭാഷ. തുളുവും കൊങ്കിണിയുമാവട്ടെ, കന്നഡജില്ലകളിലെ ജനതയുടെ നല്ലൊരു ഭാഗം സംസാരിച്ചു പോരികയും ചെയ്തു. കന്നഡപഠനങ്ങൾക്കു കാമ്പു കൂട്ടുവാനായി ഈ രണ്ടും ഉപയോഗപ്പെടുത്താൻ അദ്ദേഹം ഉൽസാഹിച്ചു. തുളുവും കൊങ്കിണിയുമാണ് വാക്കുകളുടേയും പേരുകളുടേയും നിരുക്തി അദ്ദേഹത്തിനു

നൽകിയത്. ഒന്നിന്റെ സഹജമായ ഊർജ്ജസ്വലത, മറ്റേതിന്റെ സാങ്കേതികമായ ഉപയോഗക്ഷമതയും—തന്റെ അന്വേഷണങ്ങൾക്ക് അസ്ഥിയും മജ്ജയും, അതുപോലെ കന്നഡഭാഷയുടെ താരതമ്യാത്മകപഠനത്തിന്നാവശ്യമായ വസ്തുതകളും അരുളാൻ ഇവയ്ക്കു സാധിച്ചു. ''അവയുടെ ശക്തിയും സമ്പത്തും കന്നഡയിലേയ്ക്കു കടന്നുവരട്ടെ.''—അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. വാക്കുകളിലും അർത്ഥങ്ങളിലും, നാദങ്ങളിലും താളങ്ങളിലുമുള്ള താൽപര്യം—ഇതാണദ്ദേഹത്തെ നിരന്തരം വേട്ടയാടുകയും പ്രചോദിപ്പിക്കുകയും, ഒരു പഠനമേഖലയെ ആകെ പ്രകാശമാനമാക്കുകയും ചെയ്തത്. ഈയൊരു പിൻതുണ എത്ര വിലപ്പെട്ടതായിരുന്നു എന്നു പ്രകടമാവാൻ, 'പദാർത്ഥ' എന്ന പൊതുശീർഷകത്തിനു കീഴെ വരുന്ന സ്ഥലനാമങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള പ്രബന്ധവും, രചനയേയും അതിന്റെ പ്രാധാന്യത്തേയും അദ്ദേഹം വിസ്തരിക്കുന്ന പ്രകരണവും ശ്രദ്ധിച്ചാൽ മതി. പരസ്പരബന്ധത്തെപ്പറ്റിയുള്ള വളരെ നിഗൂഢമായ ഒരവബോധമായിരുന്നു ഇത്. ഇതിന്റെ വ്യാപ്തി സർഗ്ഗാത്മകമായ വ്യാഖ്യാനത്തിനും സഹായിച്ചു. ഭാഷ എന്നത് പദം മാത്രമല്ലല്ലോ; വാക്യം ഖണ്ഡിക ശ്ലോകം കവിത എന്നിവയെ എല്ലാം രൂപപ്പെടുത്തുന്ന പദബന്ധങ്ങൾ മാത്രമല്ല, ഏതാനും വ്യാകരണപരമായ ഘടനകൾ മാത്രവുമല്ല അത്: അവയൊക്കെ സജീവമായ ഒരു ശരീരത്തിലെ അവയവങ്ങൾ മാത്രമാകുന്നു. പരമാർത്ഥമെന്താണ്, ഹാംലെറ്റിന്റെ പിതാവിന്റെ പ്രേതത്തെക്കുറിച്ച് പറയപ്പെട്ടതുപോലെ: ''അതിനുവേണ്ടി അക്രമത്തിന്റെ കാഴ്ചയൊരുക്കാൻ മാത്രം ഗാംഭീര്യം കാണിക്കുന്ന നാം അതിനോടു തെറ്റുചെയ്യുന്നു.''* ഭാഷയുടെ ഈ ജീവനുണ്ടല്ലോ, അതാണ് അന്യഥാ അരസികവും അപ്രസന്നവുമായ എന്തിനേയും രൂപാന്തരപ്പെടുത്താൻ പര്യാപ്തമാവുന്നത്, എന്തിനും ജീവൻ പകരുന്നതും. ഇതിന്റെ മീടിപ്പും തുടിപ്പും അദ്ദേഹം ഭൂമിശാസ്ത്രം ബീജഗണിതം ചരിത്രം വാനശാസ്ത്രം മുതലായ ഏതു വി

* എത്ര പേർ എന്തെല്ലാം ഉദ്ദേശ്യങ്ങൾക്കായി ഈ വരികൾ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു!

ഷയത്തെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കുമ്പോഴും അനുഭവപ്പെട്ടുപോന്നു. അദ്ദേഹം വിസ്തരിക്കയും പഠിപ്പിക്കയും ചെയ്യുമ്പോഴും, ആളുകൾ പറയുംപോലെ, അവയ്ക്കൊക്കെ ജീവൻ വെച്ചു. എന്നിട്ടും അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും ഔദ്ധത്യമോ ആചാര്യപദവിയോ നടിച്ചതുമില്ല. ചിലപ്പോൾ അതിക്ലിഷ്ടവും ആർഭാടപൂർണ്ണവുമായ ഒരു ഭാഷണശകലം അദ്ദേഹം പടുത്തുയർത്തിക്കൊണ്ടു വരും; എന്നാൽ തീർച്ചയാണു്, അതിൽ അനാധാരിച്ചു് അത്ര നേരവും മിഴിച്ചിരുന്നവരെ രസിപ്പിക്കാനായി ഒടുക്കം ആ ബലൂൺ കുത്തിപ്പൊട്ടിക്കയും ചെയ്യും—ആ ഭാഷണകല അപൂർവ്വ ജനുസ്സിൽപ്പെട്ട ഒരു തരം വചോവിലാസത്തിനു ജൻമമേകി.

V. വ്യക്തിത്വത്തിലേയ്ക്ക് കൂടുതൽ വെളിച്ചം

പഞ്ജെയെക്കുറിച്ച് എനിക്കുതന്നെയുള്ള ഏതാനും അനുസ്മരണങ്ങളും ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ ഒന്നോ രണ്ടോ വശം വെളിപ്പെടുത്തി എന്നു വരാം. രണ്ടുമൂന്നെണ്ണം അദ്ദേഹം പാർത്തിരുന്ന മംഗലാപുരവുമായി ബന്ധപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു; രണ്ടെണ്ണം ബാംഗളൂരിൽ പൊതുവേദിയിലും സ്വകാര്യാവശ്യത്തിനും അദ്ദേഹം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതുമായും.

മിക്കവാറും 1927-ലാണെന്നു തോന്നുന്നു, കന്നഡ സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിന്നിടയ്ക്ക് പഞ്ജേ സ്വാഗതസംഘത്തിലെ മറ്റംഗങ്ങളുമൊത്ത് 'പ്രസംഗം' അഥവാ 'താളമദ്ദളം' എന്നു പറയുന്ന ഒരിനം സംഘടിപ്പിച്ചു. യക്ഷഗാനത്തിന്റെ തൽക്കാലം ഒരുക്കൂട്ടിയെടുക്കുന്ന വാചികനാടകീയരൂപമാണിത്. യക്ഷഗാനം മുഖ്യമായും നൃത്തനാടകമത്രെ—തെക്കൻ-വടക്കൻ കാനറാജില്ലകളിൽ അതിന് സുമാർ 400–500 കൊല്ലത്തെ പഴക്കം കാണും; പഴയ മൈസൂർ സംസ്ഥാനത്തിലെ മലെനാഡു അഥവാ മൽനാഡ് എന്നറിയപ്പെടുന്ന കുന്നിൻപ്രദേശങ്ങളിൻ കുറച്ചുകാലത്തേയും. യക്ഷഗാനം അഥവാ വയലാട്ടം ഒരു പ്രകടനം എന്ന നിലയിലും ശിവരാം കാരന്ത് നൽകുന്ന താത്ത്വികമായ വിവരണമെന്ന നിലയിലും എന്താണെന്ന് വിശദീകരിക്കപ്പെടുകയും അവതരിപ്പിക്കപ്പെടുകയും അങ്ങനെ ഡെൽഹി ബോംബേ മുതലായ എല്ലാ കേന്ദ്രങ്ങളിലും എത്തിപ്പെടുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. കാരന്ത് തന്റെ ജീവിതത്തിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധം യക്ഷഗാനത്തെ ബാലേരൂപത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കാനായി ഉഴിഞ്ഞുവെച്ചിരിക്കയാണ്. നൃത്തവും ഗാനവും നാട്യവുമാണിത്—ആ നിലയ്ക്ക്

ഇതു വെറും നാടൻ കലാരൂപം മാത്രമല്ല, പിന്നെയോ സാഹിത്യരൂപം എന്ന നിലയിൽ സംസ്കരിച്ചെടുത്ത ഒന്നു കൂടിയാകുന്നു. നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ ഭരതൻ വിവരിച്ചിട്ടുള്ള ആംഗികവും വാചികവും ആഹാര്യവുമായ അഭിനയങ്ങളും ഉൾക്കൊള്ളുന്ന മാതൃകയുമായി ഇതിനെ പരിപൂർണ്ണമായും താരതമ്യപ്പെടുത്താവുന്നതത്രെ. താളമദ്ദളം അഥവാ പ്രസംഗം തികച്ചും വാചികമാകുന്നു. സ്വഭാവംകൊണ്ട്, ഒരുവശത്ത് പദ്യപാരായണം, ഭാഗവതർമാരുടെ ഗമകാലാപനം, ഹരികഥ എന്നീ മട്ടുകളുടേയും മറുവശത്ത് നാഗരികവും സുസജ്ജവുമായ അരങ്ങത്തെ നാടകതരണത്തിന്റേയും നടുക്കു നിൽക്കുന്ന ഒന്ന്. ഇതിഹാസത്തിലേയോ പുരാണത്തിലേയോ ഏതെങ്കിലും സംഭവമോ അഥവാ ഒരു പ്രാദേശിക ചരിത്രവിഷയമോ ആവും സാധാരണയായി ഇതിവൃത്തം. നിർവാഹകൻ അഥവാ സൂത്രധാരനു തുല്യനായി ഒരു ഭാഗവതർ രംഗമദ്ധ്യത്തിൽ പിന്നിലായി ഇരിക്കുന്നു—കൈയിൽ ഇലത്താളമോ പേങ്ങലയും കോലുമോ, അങ്ങനെ താളം കൊട്ടാനുള്ള ഏതെങ്കിലും ഒരുപകരണവും ഏന്തി. പ്രാഥമികമായ പ്രാർത്ഥനയ്ക്കുശേഷം, അവതരിപ്പിക്കുന്ന ഇതിവൃത്തം ഈ ഭാഗവതർ സംക്ഷിപ്തമായി വിവരിക്കുന്നു. വേഷവിധാനങ്ങളോ ചമയങ്ങളോ ദീപസംവിധാനമോ ഒന്നുമില്ല. കഥയിലെ പാത്രങ്ങളായി സ്വയം വീതിച്ചുകൊണ്ട് ഏതാനും പേർ നിലത്തു ചമ്രം പടിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഭാഗവതരുടെ പ്രസ്താവന ശ്ലോകരൂപത്തിലായിരിക്കും; ഒന്നുരണ്ടു നിമിഷത്തിനുള്ളിൽ സംഗ്രഹരൂപത്തിൽ ഇതു പാടിത്തീരുകയും ചെയ്യും. അപ്പോഴേ അവിടെവച്ച് ചമച്ചൊടുക്കുന്ന നാടകീയ സംഭാഷണമാണ് പിന്നെ; നാടകത്തിലേപ്പോലെ ഇതിവൃത്തം സംഭാഷണരൂപത്തിൽ വികസിക്കുന്നു; രംഗങ്ങളായുള്ള വിഭജനമില്ല; ഒരു വിധത്തിലുമുള്ള രംഗോപകരണങ്ങളും ഇല്ല. അവതരണത്തിൽ ചില ചടങ്ങുകളും സമ്പ്രദായങ്ങളുമൊക്കെ ഉണ്ടെങ്കിലും ശരി, സംഭാഷണത്തിൽ ഭൂരിഭാഗവും അപ്പപ്പോഴേ ചമച്ചൊടുക്കുന്നതാണ്. നിലവാരത്തിനും വൈചിത്ര്യത്തിനും, അതുപോലെ സ്വാഭാവികതയ്ക്കും നൈസർഗ്ഗികതയ്ക്കും ഒക്കെ ഹേതു ഈ അംശംതന്നെ. ആഖ്യാനം, വിവരണം,

വിമർശനം, വിവാദം—അങ്ങനെ ഇതിവൃത്തം പുരോഗമിക്കുന്നു; രണ്ടുമൂന്നു മണിക്കൂർ നേരത്തെ പരിപാടിക്കുശേഷം സമാപനത്തിലേയ്ക്കും നയിക്കുന്നു. തെക്കൻ കാനറയിലെ സാഹിത്യകാരൻമാർക്ക് പ്രഭാഷണത്തിലും വാദപ്രതിവാദത്തിലുമുള്ള സിദ്ധി മിക്കവാറും ഇതിനോട് കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

അന്നത്തെ കഥ രാമായണത്തിലെ സുഗ്രീവസഖ്യമോ മറ്റോ ആയിരുന്നു. ഇവിടെ രാമനും ലക്ഷ്മണനും സുഗ്രീവനുമായി സന്ധിക്കുന്നു; സുഗ്രീവനെ രാജ്യത്തിൽ നിന്നോടിക്കുകയും ആ സഹോദരന്റെ പത്നിയെ സ്വായത്തമാക്കുകയും ചെയ്തിരുന്ന ബാലി എന്ന ഏട്ടനെ വധിക്കുന്നു; അന്തിമമായി സുഗ്രീവനെ കിഷ്കിന്ധയിലെ രാജാവായി വാഴിക്കുന്നു; സുഗ്രീവൻ ബന്ധുവാണ്, നായകനേറെയും ദൈവങ്ങളുടേയും ഒപ്പം നിൽക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ബാലി ശത്രുവത്രെ; ഒരു രാക്ഷസനേറെത് എന്നപോലെയാണ് ആ സ്വഭാവം അവതരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതും. ബാലിയുടെ ഭാഷണം ആരംഭിക്കുമ്പോഴും, അഥവാ ബാലിയോടു ബന്ധപ്പെട്ട സംഭവങ്ങളിലെ വികാരം ഉച്ചകോടിയിലെത്തുമ്പോഴും, ചെണ്ട എന്നു പേരായ, കലശലായ ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്ന ഒരു വാദ്യം പ്രയോഗിക്കുന്നു. കേരളത്തിലെ പാരമ്പര്യവും പ്രയോഗരീതികളും വ്യത്യസ്തമാണെങ്കിലും, ഈ ചെണ്ടപ്രയോഗവും നിസ്സംശയമായും നിപുണമായ ഒന്നുതന്നെ—ഉച്ചവും ഭീഷണവുമായ ശ്രുതിയിലുള്ള സ്വരഭേദങ്ങൾകൊണ്ട് അന്തരീക്ഷസൂചന നൽകുന്ന ഒന്ന്. ചെണ്ട കേരളത്തിനും കർണ്ണാടകത്തിനും പൊതുവായുള്ളതാണ്. സാന്ദർഭികമായി സൗമ്യവും സൗഹാർദ്ദപൂർവ്വകവുമായ സ്വരഭേദങ്ങൾ ഉണർത്തണമെങ്കിൽ, മദ്ദളം ഉപയോഗിക്കുന്നു. അന്നത്തെ പ്രമേയത്തിന്റെ കാതലായ ഭാഗം തെക്കൻകാനറ പ്രദേശത്തെ ഏറ്റവും പണ്ഡിതരും പരിചിതരുമായ പ്രസംഗപ്രതിഭകളിൽ ഏതാനും പേരാൽ നിർവ്വഹിക്കപ്പെട്ടു. ഇപ്പോഴും രണ്ടുപേരുകളെ മാത്രമേ ഞാനോർക്കുന്നുള്ളൂ: മദിരാശി പ്രസിഡൻസികോളേജിലെ കന്നഡ പ്രൊഫസറായ വിദ്വാൻ ഉഡുപ്പി സീതാരാമാചാര്യയായിരുന്നു ഒന്ന്. മറ്റൊന്ന് സിദ്ധാ

ന്താവതരണത്തിലും തർക്കവിതർക്കങ്ങളിലും ഉള്ള പ്രഗ ല്ഭതയ്ക്ക് ആ പ്രദേശത്താകെ സുവിദിതനായ ഒരു ബാലിഗ അഥവാ വെങ്കപ്പശെട്ടിയും. അനന്വയമായ ഒരനു ഭവമായിരുന്നു അത്—എന്നെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം തികച്ചും നവീനവും. ഉടനീളം എന്നെ ആകർഷിച്ച സംഗ തി ഇതായിരുന്നു: ബാംഗളൂരിൽനിന്നും വടക്കൻ കർണ്ണാ ടകത്തിൽനിന്നുമായി എത്തിയ (നാടിന്റെ ഇതരഭാഗങ്ങളി ലെ) മൂന്നോ നാലോ മുതിർന്നവരുമൊത്ത് എന്റെ അടു ത്തുണ്ടായിരുന്ന പഞ്ജേ മനഃദവും പ്രസന്നവുമായ ശബ്ദ ത്തിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ വാക്കിൽ അരങ്ങത്തുള്ളവർ എങ്ങനെ പ്രമേയം വികസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നു എന്ന് എനിക്കു വിവരിച്ചുതന്നുകൊണ്ടേ ഇരുന്നു. അതുമാത്രമല്ല, ഷ്ടപ ദി എന്നു പേരായ—ആറുവരികളുള്ള ഒരു ഖണ്ഡം—ആ വൃത്തബന്ധം ഭാഗവതർ ആലപിക്കുന്ന രീതിയും, സാഹി ത്യപരവും നാടകീയവുമായ ലക്ഷ്യവും സന്ദർഭവും സുപരീക്ഷിതമാവാൻ പാകത്തിൽ അതിനിണക്കിയ താള വും, ഒക്കെ വിവരണത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടു.*

സദസ്സിന്റെ കലാശത്തിൽ അഭിനേതാക്കൾക്കും അവിടെ സമ്മേളിച്ചിരുന്ന പരിഷദംഗങ്ങൾക്കും ഏതാനും സമാപനനിരീക്ഷണങ്ങളോടെ നന്ദി രേഖപ്പെടുത്താൻ പഞ്ജെയോട് അഭ്യർത്ഥിച്ചു. അദ്ദേഹം ആ അഭ്യർ ത്ഥന സ്വീകരിക്കയും ചെയ്തു. തന്റെ മുഴുക്കയ്യൻ മല്ലു ബനിയനും പൊതുയോഗങ്ങളിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുമ്പോഴും ധരിക്കാറുള്ള സാധാരണ ദോത്തിയും അദ്ദേഹം ധരിച്ചി രുന്നു; മേലേ ഒരു ഉത്തരീയവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ആ കലയെക്കുറിച്ച് സംസാരിച്ചു; ആ പ്രദേശത്തു തനി ക്കറിയാവുന്ന ചില കിടയറ്റ കലാകാരൻമാർ ഈ കഥ അവതരിപ്പിക്കാറുള്ളതെങ്ങനെ എന്നു വിശേഷിച്ചും വി സ്തരിക്കയും ചെയ്തു. ഇടയ്ക്കിടെ അദ്ദേഹം പരി

---

* ഗായകരും നർത്തകരും ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്ന താളമാത്ര ഒന്നു തന്നെ; നർത്തകർക്കിടയിൽത്തന്നെ ഭരതനാട്യത്തിനേറെതിനും യക്ഷഗാനത്തിനേറെതിനും വ്യത്യാസമില്ല. ശൈലികളും യതി കളും ഖണ്ഡികകളും സംഘാടനത്തിലും ഉച്ചാരണത്തിലും വ്യത്യാസപ്പെടുമെന്നു മാത്രം.

പാടിയിലെ ചില ഇനങ്ങളെ വകഞ്ഞു മാറ്റി അവയുടെ മേൻമയെ വാഴ്ത്തി. ഹനുമാനും രാമലക്ഷ്മണൻമാരും തമ്മിലും രാമനും സുഗ്രീവനും തമ്മിലും ഉള്ള സംവാദം, ബാലിയെ വധിക്കുന്ന ഭാരം ഏറ്റെടുക്കൽ, പിന്നെ—എന്നെന്നും അത്രയേറെ വാദവിഷയമായിരുന്നിട്ടുള്ള ആസന്നമരണനായ ബാലിയും രാമനും തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണവും: ഇവിടെയൊക്കെ വാക്കുകളെ തിരഞ്ഞെടുത്ത പ്രകാരത്തെ പ്രശംസിച്ചു—ചില ചില ശൈലികളെ പ്രത്യേകം പരാമർശിച്ചുകൊണ്ട് ഭാഗവതരെ ഉചിതമാംവണ്ണം അഭിനന്ദിച്ചു. തർക്ക-വിതർക്കങ്ങളുടെ അവതരണത്തിൽ അന്ന് അധികപ്പറ്റൊന്നും നേരിട്ടില്ല; വാദപ്രതിവാദത്തിൽ വഴിതെറ്റിക്കൊണ്ടുള്ള അതിവിസ്താരങ്ങളും—ഇക്കാര്യം അദ്ദേഹം എടുത്തുപറഞ്ഞു. സംയമത്തെ ആസ്വദിക്കയും വിലമതിക്കയും ചെയ്യാൻ കഴിവുള്ള ഒരു സാഹിത്യസദസ്സാണ് അന്നത്തേത് എന്ന് ഒരുപക്ഷേ അഭിനേതാക്കൾക്കു നേരത്തേതാക്കീതു നൽകിയിരിക്കാം. അധികവും കാടും പടലും കടന്നു കയ്യേറിയിരിക്കയാണ്; പല സന്ദർഭങ്ങളിലും ആർഭോടവും അതിസംസ്കരണവും താളമദ്ദളപ്രകടനങ്ങളെ അങ്ങിങ്ങ് അലങ്കോലപ്പെടുത്തുകയും പതിവത്രെ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉടലാകെ ആടുകയും അനങ്ങുകയും ചെയ്തു. ആ മുഖം ജ്വലിച്ചു. കണ്ണുകളും ഭാസുരങ്ങളും ഭാവപൂർണ്ണങ്ങളും; ഫലിതം പൊട്ടിക്കുമ്പോഴും നുനത്ത ചിരി. എല്ലായിടത്തുനിന്നുമുള്ള ശൈലികളും അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചു. എന്നാലോ, അവയെല്ലാം അവതരിപ്പിക്കുന്ന വിഷയത്തിന്റെ വലയത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നവയായിരുന്നുതാനും. ഉത്തരീയം അലയിളക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു; തലയ്ക്കു മീതെ വലിച്ചെടുത്ത് അദ്ദേഹം അതിന്റെ ചലനത്തെ ഒതുക്കാൻ ശ്രമിച്ചു—ആകപ്പാടെ, അന്നത്തെ അപരാഹ്നം മുഴുവൻ നീണ്ട പ്രസംഗ (താളമദ്ദളം) ത്തോട് മേൻമയിൽ പൊതുവേ കിടപിടിക്കുന്നതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ പ്രകടനവും.* വാഗ്വിലാസത്തിന്റെ സജീവമായ ഒരു ദൃഷ്ടാന്തമായിരുന്നു അത്—അഭിജാതമോ ലൌകികമോ

---

* ഇതിന്റെ പ്രക്രിയയും പ്രതികരണങ്ങളും രാമറാവുവിന്റെ വിവരണത്തിൽ വിശദമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ഒക്കെ ആയ ഏതു സദസ്സിനേയും ചലിപ്പിക്കാൻ പോന്ന ഒന്ന്. നാവിന്റെ മാധുര്യം, അക്ഷോഭ്യമായ ആകാരം, ഹൃദ്യവും സ്വാദുവും ഉദ്ബോധകവും മാനുഷികവുമായ ഭാവങ്ങളുടെ നൈസർഗ്ഗികമായ ഒഴുക്കും — ഒക്കെക്കൂടി, അവിടെ വ്യാപരിക്കുന്ന വ്യക്തിയുടെ അവിസ്മരണീയമായ ഒരു ചിത്രമായിരുന്നു അത്. സംസ്കാരം കൊണ്ടും ഊഷ്മളതകൊണ്ടും ഇത്രയും സമ്പന്നമായ ഒരു പ്രഭാഷണം വിരളമായേ ഞാൻ കേട്ടിട്ടുള്ളു. അദ്ദേഹം സംസാരിക്കുന്നതായറിഞ്ഞ ഏതു സദസ്സിലും ആളുകൾ അത്യാർത്തിയോടെ, പ്രതീക്ഷാപൂർവ്വം, തടിച്ചുകൂടാറുണ്ടായിരുന്നു എന്നത് അദ്ഭുതമല്ലതന്നെ. സാഹിത്യപരമോ സാംസ്കാരികമോ അല്ലാത്ത കാരണങ്ങളുടെ പേരിൽ അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച് അസൂയ പുലർത്തുന്നവർക്കും അത് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അസാന്നിധ്യത്തിൽ മാത്രം പുലമ്പാൻ മുതിരുന്നവർക്കുമേ മറിച്ച് ഒരാലോചനയോ അനുഭവമോ ഉണ്ടാവൂ.

സെൻറ് അലോഷ്യസ് പള്ളി നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള കുന്നുണ്ടല്ലോ, അതിനു ചുറ്റും അദ്ദേഹം എന്നെ കൊണ്ടുനടന്നിട്ടുള്ള സന്ദർഭങ്ങളും നിരവധിയത്രെ. ടിപ്പുസുൽത്താനുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ശവക്കല്ലറ, ബഞ്ചിലിരുന്നുകൊണ്ട് ഞങ്ങളും കടലിലെ സൂര്യാസ്തമയം കാണാറുണ്ടായിരുന്ന കൊല്ലുപാർക്ക്, മറെറാരറത്ത് ജില്ലാക്കോടതികളുടെ മറുവശത്തായി മംഗലാപുരം നഗരത്തിന്റെ ദൃശ്യം—വിശാലമായ, വ്യാപകമായ നഗരത്തിന്റെ അങ്ങേ വശം തെങ്ങിൻതോപ്പുകളും. സങ്കടങ്ങളും, സങ്കീർണ്ണത, നഗരത്തിനകത്ത് വർഗ്ഗവും വർഗ്ഗവും തമ്മിലും മനുഷ്യനും മനുഷ്യനും തമ്മിലുമുള്ള സംഘർഷങ്ങളും — ഒക്കെ എന്തോ ആവട്ടെ. ഇവയെല്ലാം തുല്യവലിപ്പമുള്ള മറേറതു നഗരത്തിലും കാണാവുന്ന അതേ തോതിലെങ്കിലും, ദൈവത്തിനറിയാം, മംഗലാപുരത്തും ഉണ്ടായിരിക്കാം; ആളുകൾ വേറെ എവിടേയും എന്നപോലെ വ്യവഹാരപ്രിയരും വെറും ലൌകികരും ആയിരിക്കയും ചെയ്യാം. എന്നാലും ഈ രംഗം ഗ്രാമ്യപരിശുദ്ധി ഉറന്നുകൂടിയ ഒന്നായിരുന്നു—സൌന്ദര്യത്തിന്റെ ചിത്രം എന്ന് ആർക്കും തോന്നിപ്പോവുന്ന ഒന്ന്.

ക്ഷണം കിട്ടി ഞാനദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥലത്തേയ്ക്ക് ആദ്യമായി ചെന്ന സന്ദർഭം ഇപ്പോഴും ഓർക്കുന്നു. പുത്തി സഞ്ചിയും മറ്റും താഴെ വെയ്ക്കേണ്ട താമസം, എനിക്കു കൈയും കാലും കഴുകാൻ വെള്ളം തന്നു—മംഗലാപുരത്തും വടക്കൻ കർണ്ണാടകത്തിന്റെ ഏതാനും ഭാഗങ്ങളിലും പ്രത്യേകമായി കാണാവുന്ന കുതിരവണ്ടിയിലാണ് അദ്ദേഹം തീവണ്ടിയാപ്പീസിൽനിന്ന് എന്നെ കൊണ്ടുപോയത്; എന്നാലും പ്രാചീനമായ പാദ്യവും അർഘ്യവും എന്ന മുറ പാലിക്കണമല്ലോ. ഉടനെ റസ്കു പൊട്ടിച്ചിട്ട രണ്ടു കിണ്ണം പൊരിയും കപ്പുനിറയെ കാപ്പിയും ഞങ്ങളുടെ മുമ്പിലെത്തി. ''നിങ്ങടെ മൈസൂരിലെ ആളുകടെ ശരിയെയ്ക്കാൻ മാത്രമൊന്നും നന്നാവില്ല എന്റെ കാപ്പി—എന്നാലും...'' എന്നദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ''വെള്ളം തയ്യാറുണ്ട്; തണുത്തതും ചൂടുള്ളതും. കുളിക്കാം''—എന്നതായിരുന്നു അടുത്തപടി. കിണറ്റിൽനിന്നു കോരിയെടുത്ത ഒരു കുടം വെള്ളം കുളിമുറിയിലേയ്ക്കു താൻതന്നെ കൊണ്ടുവെയ്ക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം നിർബ്ബന്ധം പിടിച്ചു. കുളിക്കാൻ പുറപ്പെടുംമുമ്പ് കിടക്കവിരിയടക്കം നനയ്ക്കേണ്ട തുണികളൊക്കെ മാറ്റിയിടാൻ എന്നോട് നിർദ്ദേശിക്കയും ചെയ്തു. മറ്റൊരു നിർദ്ദേശം ഇതായിരുന്നു: ''മടിശ്ശീല കയ്യിൽത്തന്നെ സൂക്ഷിച്ചോളൂ; അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ കയ്യിൽ ഏൽപിച്ചേയ്ക്കൂ. പോവുമ്പോഴം മടക്കി വാങ്ങിയാൽ മതി. ഇവിടെ എന്റെ വീട്ടിൽ വെച്ച് താങ്കൾക്ക് ഒന്നും നഷ്ടപ്പെടരുതല്ലോ.'' ഇന്നോളം ആരിൽനിന്നും എനിക്കു കിട്ടിയിട്ടുള്ള ഉപദേശങ്ങളിൽ വെച്ച് ഏറ്റവും ബുദ്ധിപൂർവ്വകമായത് ഇതത്രെ. എന്തെന്നാൽ പലമാതിരി ആളുകളം വരുന്നു; അവർക്ക് പണം പലവിധത്തിലും നഷ്ടപ്പെട്ടെന്നോ പെട്ടില്ലെന്നോ ഇരിക്കും. ഒടുക്കം പുറപ്പെടുന്ന നേരത്ത് അതിഥി ഇതിനെക്കുറിച്ച് പറയുമ്പോഴം ആതിഥേയന് പൊറുക്കാൻ ഞെരുക്കമാവുമല്ലോ.

കുളിക്കു പിറകേ, അപ്പോളുണ്ടാക്കിയ ചൂടുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളം അദ്ദേഹം എനിക്ക് തിന്നാൻ തന്നു—സാമാന്യം കനത്തിൽത്തന്നെ. വീണ്ടും ഒരു കപ്പു കാപ്പിയും, ഒപ്പം ചവ

യ്ക്കാൻ വരുത്ത കുറച്ച് അണ്ടിപ്പരിപ്പും. ഏതാനും നേരം വിശ്രമിച്ച ശേഷം, നഗരത്തിൽ ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലം സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഭാഗത്തേയ്ക്കു ഞങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടു—അവിടെ ഉള്ളാളിനെ സന്ധിക്കാനായി. അവിടെ എത്തുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ, ഞാൻ ഒരിളനീരു കുടിക്കണം, അദ്ദേഹത്തിനു നിർബന്ധമാണ്. ആ പ്രദേശത്ത് ഏറ്റവും നല്ല ഇളനീരു വിൽക്കുന്ന സത്യസന്ധനായ വ്യാപാരി എന്നദ്ദേഹം പ്രശംസിച്ച ഒരു വ്യക്തിയുമായിട്ടായിരുന്നു ഈ ഇടപാട്. എനിക്ക് പഞ്ജേയുമായുള്ള സമ്പർക്കത്തോട് ബന്ധപ്പെട്ട സംഭവങ്ങൾ ഇത്തരത്തിലുള്ളവയാകുന്നു. ഒന്നോ രണ്ടോ അവസരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം എന്നെ ഏതെങ്കിലും സദസ്സിനു പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്; അഥവാ, എന്റെ ചില പ്രഭാഷണങ്ങളെ പ്രശംസിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. സാഹിത്യപരമോ സാമ്പത്തികമോ രാഷ്ട്രീയമോ ആയ ഏതു വിഷയവും ഞാനവതരിപ്പിക്കുന്ന രീതിയെപ്പറ്റിയുള്ള പ്രശംസയ്ക്ക് അതിരില്ലായിരുന്നു. എന്തെന്നാൽ, 'സകലകുലാപി' വകുപ്പിൽപ്പെട്ട ഒരാളായിരുന്നു ഞാൻ; പൊതുസ്വഭാവമുള്ള വിഷയങ്ങളുടെ പ്രൊഫസർ എന്നത് എനിക്കു വീണ മുദ്രയുമായിരുന്നു.

കർനാഡ് സദാശിവറാവു പാർത്തിരുന്ന പ്രദേശത്തിനടുത്തുകൂടി ഒരിക്കൽ ഞങ്ങൾ നടക്കുകയായിരുന്നു. സമീപത്തായി ഒരു നഴ്സിങ്ഹോമിൽ, ഏതോ കോളേജിലെ ചെറുപ്പക്കാരനായ ഒരിംഗ്ലീഷ് ലക്ചറർ ക്ഷയമോ മറ്റോ പിടിപെട്ടു കിടപ്പുണ്ടായിരുന്നു. അയാളുമായുള്ള കൂടിക്കാഴ്ചയിൽ ആർദ്രതയും ആദരവും മുറ്റിനിന്നു. ഇത് എന്നിൽ പ്രത്യക്ഷഫലം സൃഷ്ടിച്ചു—സഹവാസങ്ങളോടും സംഭവങ്ങളോടും പ്രതികരിക്കാൻ എന്നെ കൂടുതൽ സുസജ്ജനാക്കിക്കൊണ്ട്. ഒരുമിച്ച് ഞങ്ങൾ മഞ്ചേശ്വരത്തേയ്ക്കും പോവുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്—ചിലപ്പോൾ ഞങ്ങളിരുവരും മാത്രമായി; ചിലപ്പോൾ ഇതരസുഹൃത്തുക്കളോടൊപ്പവും. സ്മരണീയങ്ങളത്രെ ആ യാത്രകൾ. കടപ്പുറത്തുകൂടെ നടന്നോ, സകലകലാവല്ലഭനായ എം. ഗോവിനദ പൈയുമായി കുശലം പറഞ്ഞ് വൈകുന്നേരത്തെ വണ്ടിക്കോ ഞങ്ങൾ മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങും. മദ്ധ്യാഹ്ന

വിശ്രമത്തെത്തുടർന്നോ, പൂർവ്വാഹ്നത്തിൽത്തന്നെയോ അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻ ആളുകളെത്തുകയായി. സ്കൂൾ ദ്ധ്യാപകർ, ശിൽപികൾ, യാചകർ, മഹാനവമിഗാനങ്ങൾ ആലപിക്കുന്ന ലഘുസംഘങ്ങളിൽപ്പെട്ട അംഗങ്ങൾ, ഒരു പാമ്പാട്ടി, അല്ലെങ്കിൽ ആ പ്രദേശത്തിനു പ്രത്യേകമായുള്ള ഏതെങ്കിലും നേരമ്പോക്കുകാരൻ—എല്ലാവരിലുമുണ്ടായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനു സജീവമായ അഭിനിവേശം. എല്ലാവരോടും അദ്ദേഹം ഔദാര്യം കാണിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നു പ്രശംസയും, പിഴയ്ക്കാതെ പെറിയൊരു പ്രതിഫലവും വാങ്ങി സ്ഥലം വിടുമ്പോൾ സന്ദർശകരൊക്കെ ഏന്തൊരാഹ്ലാദമാണ് അനുഭവിച്ചത്!

മുളിയ തിമ്മപ്പയ്യ അഥവാ കഡെംഗൊഡ്ഡു ശങ്കർഭട്ട്* മുതലായ സാഹിത്യസുഹൃത്തുക്കളുമായി ഞങ്ങൾ മേളിച്ചിരുന്നതൊക്കെ ഇരിക്കട്ടെ; ഞാൻ വേറെ രണ്ടു സന്ദർഭങ്ങളെ മാത്രം സ്മരിക്കാം.

വീട്ടിൽ ഊണിന്റെ നേരത്തെ ഒരു ലഘുരംഗം വിവരിക്കാവുന്നതാണ്. 'L' തിരിച്ചിട്ടാലത്തെ ആകൃതിയിൽ കുടുംബാംഗങ്ങളൊക്കെ ഇരിക്കുന്നു. പുത്രിമാർ, പുത്രൻമാർ, പുത്രഭാര്യമാരാരെങ്കിലും വീട്ടിലുണ്ടെങ്കിൽ അവർ—എല്ലാവരും ചേർന്ന് നീണ്ട വരചമയ്ക്കുന്നു. പിന്നെ കോണ

---

* ഇരുവരും സുസമ്മതരായ കന്നഡ പണ്ഡിതൻമാരായിരുന്നു—വിദ്വാൻമാരും കവികളും. ഇരുവരും പ്രൌഢങ്ങളായ സാഹിത്യകൃതികളുടെ രചയിതാക്കളും ആയിരുന്നു. മുളിയയാണ് മൂത്ത ആൾ—ഒരമ്മാമനെപ്പോലെ; പ്രാചീനകൃതികളിൽ നല്ല അവഗാഹവും. കഡെംഗൊഡ്ഡു ഒരു യുവ പത്രപ്രവർത്തകനുമായിരുന്നു. രാഷ്ട്രബന്ധു എന്ന പേരിൽ ഒരു വാരിക നടത്തിവന്നു. താനങ്ങനെ ഒരു വാരിക തുടങ്ങാനുദ്ദേശിക്കുന്നതായി ഇദ്ദേഹം അറിയിച്ചപ്പോൾ പഞ്ജേ അന്ന് നിരുൽസാഹപ്പെടുത്താൻ നോക്കിയതായി തോന്നുന്നു. രാഷ്ട്രീയവും പത്രപ്രവർത്തനവും ഇദ്ദേഹത്തിനേറെയുപോലുള്ള സംവേദനത്തെ പരുക്കനാക്കുകയും സാഹിത്യപരവും സർഗാത്മകവുമായ സിദ്ധികളെ ശല്യപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും എന്നായിരുന്നത്രെ പഞ്ജേയുടെ വാദം. എന്നാലും പത്രപ്രവർത്തനത്തിനേറെയും രാഷ്ട്രീയത്തിനേറെയും പ്രലോഭനമെന്നതു സാംസൺമാർക്കും നിരോധിക്കാൻ വയ്യാത്ത ഒരു ഡിലൈലെയാണല്ലോ.

റത്തായി പഞ്ജെ; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇടതുവശത്ത് അതിഥിയായ ഞാനും. ആഹാരം തയ്യാറാക്കിയ പാചകൻ എല്ലാം ശ്രീമതി പഞ്ജേയെ ഏൽപിക്കുന്നുണ്ടാവും. കോണിനു തൊട്ടാവും അവരുടെ ഇരിപ്പ്. അവർ ശാന്തമായി എല്ലാം വിളമ്പും. ആറ്റാദം നിറഞ്ഞ സംഭാഷണം അവിരളമായി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കും. കുട്ടികൾക്കാർക്കെങ്കിലും വല്ല പാട്ടോ പദമോ കഥയോ ഓർമ്മയുണ്ടോ എന്ന് പഞ്ജേ ആരായും. ഞാനീ വിവരിക്കുന്ന ദിവസം മറ്റു വിഭവങ്ങളോടൊപ്പം ഒന്നാന്തരം പായസവും പാകപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. കുങ്കുമപ്പൂവ്, ബദാം, ഏലം—ഒക്കെ ആടായകരവും അതിസുലഭവുമായിരുന്ന കാലമത്രെ അത്. പായസം വെച്ചത് അസ്സലായിരുന്നു. അൽപംകൂടി പായസം കഴിക്കാൻ അതിഥി പ്രേരിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. മാങ്ങയും വിളമ്പുകയുണ്ടായി. ഒരു മുഴുമാങ്ങ മുറിക്കാതെ അങ്ങനെത്തന്നെ തിന്നു പരിചയമില്ലാത്ത എനിക്ക് അസാരം അങ്കലാപ്പു തോന്നി. പഞ്ജേ അതിന്നിടെ രണ്ടാമത്തെ മാങ്ങയും തിന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഭാര്യയോടു പറഞ്ഞു, എനിക്കു പിന്നേയും പായസം വിളമ്പാൻ; തനിക്കാവട്ടെ ഒന്നോ രണ്ടോ മാങ്ങകൂടിയും. അദ്ദേഹത്തിന് ഏറ്റവും ഇഷ്ടപ്പെട്ട തരമായിരുന്നു അത്—മാങ്ങക്കാലത്ത് വിശ്വസ്തനായ ഒരു വിൽപനക്കാരൻ നിത്യേന വീട്ടിൽ കൊണ്ടുപെന്നു കൊടുക്കുന്നത്. ഒട്ടുവർഗ്ഗത്തിൽ പെട്ടതല്ല, പിന്നെയോ കുറേശ്ശെ ചകിരിയുള്ള ഒന്നായിരുന്നു ഇത് എന്നതാണ് രസകരമായ വശം. എന്നാലും നല്ല ചാറു നിറഞ്ഞതും സ്വാദു തികഞ്ഞതും ആണുതാനും. പഞ്ജേ വളരെ വൃത്തിയിലും വെടുപ്പിലും മാങ്ങ തിന്നു എന്നതാണ് എടുത്തു പറയേണ്ട വസ്തുത. പതുക്കെ അടിയോളം കടിച്ച് നീരു മുഴുവൻ വലിച്ചെടുക്കും. ഒടുക്കം ഒറ്റത്തുള്ളി നീരും ശേഷിക്കാത്ത വിധം അണ്ടി നഗ്നമാക്കപ്പെടും. കൈവിരലുകൾ കുഴഞ്ഞതോ നനഞ്ഞതോ ആയ ലക്ഷണം തീരെ കാണുകയുമില്ല. ഇതൊരു എണ്ണപ്പെട്ട 'പ്രകടനം'തന്നെയായിരുന്നു. മിക്കവാറും ഒരു അദ്ഭുതവിദ്യയാണല്ലോ ഇത് എന്ന് ഞാൻ അഭിനന്ദിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം അനുഗ്രഹപൂർവ്വം പുഞ്ചിരിച്ചു. ഞാൻ അറിയിച്ചു: എന്തുകൊണ്ടാണ്, എങ്ങനെയാ

ന്ന് അങ്ങയ്ക്ക് ഈ മാധുര്യം എന്ന് എനിക്കിപ്പോഴും മനസ്സിലാവുന്നു. താൻ മുമ്പൊരിക്കൽ മറ്റാരോടോ പറഞ്ഞ മറുപടി അദ്ദേഹം ആവർത്തിച്ചു. ''ചെറുപ്പമായിരുന്നപ്പോഴും 'മാവനഹെണ്ണി'നെ ('മാവനഹെണ്ണു'–അമ്മാമന്റെ മകനും) ഇഷ്ടപ്പെട്ടു. ഇപ്പോഴും വയസ്സനായില്ലേ, 'മാവിനഹണ്ണു' (മാമ്പഴം) വിനോടുള്ള ഇഷ്ടംകൊണ്ട് തൃപ്തിപ്പെട്ടോളുക തന്നെ!'' കന്നഡയിൽ പറയുമ്പോഴും 'മാവനഹെണ്ണു', 'മാവിനഹണ്ണു' എന്നീ പദങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള കളിയാണ് ഈ ചൊല്ലിലെ മർമ്മം. ശ്രീമതി പഞ്ജേ ഇതു കേട്ടു സങ്കോചിച്ചുപോയില്ലേ—ഇല്ലെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. അവർക്കറിയാമല്ലോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ രീതികളും. നർമ്മത്തിന്റേയും സ്നേഹത്തിന്റേയും ഇത്തരം വിലാസങ്ങളുമായി വേണ്ടത്ര പരിചിതയായ അവർ മുഖം അപ്പുറത്തേയ്ക്കു തിരിച്ചു. ആ അന്തരീക്ഷമാകെ വാൽസല്യവും ആഹ്ലാദവും നിറഞ്ഞു തുളുമ്പി.

വീട്ടിൽ 'അഞ്ചി' എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്ന മൂത്ത മകളെ ശ്രീമതി അനസൂയ ബോംബേയിൽനിന്ന് അദ്ദേഹത്തെ സന്ദർശിക്കാനെത്തിയ സമയം. അന്ന് സവിശേഷമായ ഒരപരാഹ്നത്തിൽ ഞാൻ വരാന്തയിലെ തിണ്ണയിലിരിപ്പായിരുന്നു. അദ്ദേഹം മുറിക്കയ്യൻ ബനിയനുമായി—അതോ അരയ്ക്കുമേലേ നഗ്നമായിരുന്നുവോ?—ഉലാത്തുകയാണ്. മുണ്ട് മുട്ടിനു തൊട്ടു താഴെ വരെ. ജീവചൈതന്യത്തിന്റെ ഒരു ചിത്രം. ഇടയ്ക്കിടെ തന്റെ വിരലുകളും കൊണ്ടു മീശ ഒന്നു തടവുകയോ അഥവാ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും വകഞ്ഞുവെയ്ക്കയോ ചെയ്യും. ഒരു സിഗരറ്റു വലിക്കുന്നുണ്ട്—ഈശ്വരാ, എന്തെല്ലാം രീതികളിൽ!—;എന്നിട്ട് അതിന്റെ പുകച്ചുരുളുകളിൽ രസിക്കയാണ്. അദ്ദേഹം മകളെ പുറത്തേയ്ക്ക് വിളിച്ച് ഒരു പാട്ടുപാടാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചു. പാവപ്പെട്ട ഒരനാഥബാലിക വഴിയെ കടന്നുപോവുന്നവർക്കു പൂക്കൾ വിൽക്കുന്നതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഒരു പാട്ട്. വല്ലാത്ത ഒരാർദ്രതയും മധുരമായ ഈണവും ലയവും അതിൽ വഴിഞ്ഞുനിന്നു. അങ്ങനെ ഞാനാകെ വശീകരിക്കപ്പെട്ടു. രീതി ശരിക്കും കർണ്ണാടകസംഗീതത്തിന്റേയോ ഹിന്ദുസ്ഥാനിയുടേയോ ആയിരുന്നില്ല. ക്രി

സ്ത്യൻ ചാർച്ചയുള്ളതായിരുന്നു അത്. സംഗീതം സരള മാണെങ്കിലും ശരി, ഹൃദയസ്പർശിയും. ആ പാട്ടിന്റെ ഈണവും അതിലെ പദങ്ങളും ഇന്നും എന്നെ ഇടവിടാതെ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. 40 വർഷത്തിനുശേഷം ഇപ്പോഴും എന്നെ സ്പർശിക്കുന്നു.* പാട്ട് എന്നെ വല്ലാതെ ചലിപ്പിച്ചതായി കണ്ടപ്പോഴാ, ഏതാനും നാഴ മുമ്പ് മൈസൂരിൽനിന്നുവന്ന മറെറാരതിഥി വളരെ പ്രിയംകരമല്ലാത്ത ചില നിരീക്ഷണങ്ങളാ നടത്തിയ കാര്യം അദ്ദേഹം സങ്കടത്തോടെ തുറന്നു പറഞ്ഞു.

ഞാൻ എത്രയോവട്ടം മംഗലാപുരത്ത് പഞ്ജെയുടെ അതിഥിയായിരിക്കുന്നു; എന്നാൽ അദ്ദേഹം ഒരിക്കൽപ്പോലും ബാംഗളൂർക്ക് ഒന്നു വന്ന് സ്വന്തം സാന്നിദ്ധ്യംകൊണ്ട് എന്റെ വീടിനെ അനുഗ്രഹിച്ചില്ലല്ലോ എന്ന് ഒന്നോരണ്ടോ തവണ ഒഴുക്കൻമട്ടിൽ ഞാൻ പറയുകയുണ്ടായി—ചെറുപ്പത്തിന്റെ ഒരു ധിക്കാരം എന്നു വെച്ചോളൂ! ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു: ''ആട്ടെ, ഞാൻ താങ്കളുടെ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു വന്ന് ഏതാനും ദിവസത്തോളം ഒപ്പം താമസിക്കയാണെങ്കിൽ എന്തു ചെയ്യും?'' അദ്ദേഹം വയസ്സുചെന്ന ഒരാളല്ലേ—'ശരി, താങ്കളതു ചെയ്യൂ, ഞാൻ വെല്ലുവിളിക്കുന്നു' എന്ന് എനിക്കദ്ദേഹത്തോടു പറയാൻ വയ്യല്ലോ–ഇത്രമാത്രം പറഞ്ഞു: ''എനിക്കത് ഒരനുഗ്രഹമായേനേ—എക്കാലത്തും ഞാൻ വിലമതിക്കുന്ന ഒന്ന്.'' ഏതാണ്ട് 1934–'35 കാലത്താണ്, അദ്ദേഹം അറിയിച്ചു, താൻ ആ ഭീഷണി നിറവേറ്റാൻ പോകുന്നു—അതിഥിയാ

---

* ശാസ്ത്രീയമായ ആലാപനത്തിന്റെ ഔത്തരാഹവും ദാക്ഷിണ്യാത്യവുമായ വകഭേദങ്ങളെ മാത്രം സംഗീതമായി അംഗീകരിച്ചിരുന്ന ഒരു നാട്ടിൽ, മറെറാരീതികളെ സഹിഷ്ണുതാപൂർവ്വം ശ്രദ്ധിക്കാൻ കാതു സമ്മതിക്കുകയേ ഇല്ല. വിശേഷിച്ചും, ക്രിസ്തീയവും അഭാരതീയവുമായ രീതിയോടു വിരോധം പോലും ഉണ്ടായിരിക്കേ, ഘടനയിലും താളത്തിലും ആരോഹാവരോഹബന്ധങ്ങളിലും ഒക്കെ വൈദേശികമായാലുംശരി, ഇന്നത്തെ പേശുംപടങ്ങളിലെ ഈണങ്ങളാ എങ്ങനെ രുചിക്കുന്നു—അവ രുചിക്കുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു എന്നത്രെ എന്റെ പേടി!—എന്നു ഞാൻ അദ്ഭുതപ്പെടുകയാണ്.

യി എന്നോടൊപ്പം പാർക്കുകയാണ്! എനിക്കത് ആജന്മ വ്യാപിയായ ഒരാഹ്ലാദമായിരുന്നു. അസംഖ്യം മുതിർന്നവരേയും സുഹൃത്തുക്കളേയും ബന്ധുക്കളേയും വിസ്മയിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ഒടുക്കം ഇത് സംഭവിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു.

പഞ്ജേയ്ക്ക് മാങ്ങയോടുള്ള പക്ഷപാതം എനിക്കറിയാം. കോളേജിൽനിന്നു മടക്കം, ഞങ്ങൾക്ക് ഇവിടെ ബാംഗളൂരിൽ കിട്ടാവുന്നതിൽവെച്ച് മുന്തിയ ഏതാനും ഇനം മാങ്ങകളും ഞാൻ വാങ്ങിക്കൊണ്ടുപോയി. രസപുരി, ബദാം (ബോംബേയിൽ 'അപൂസ്'), മൽഗോവ എന്നൊക്കെയാണ് ഇവിടെ ഞങ്ങൾ പറയുക. കാഴ്പയ്ക്ക് ചന്തം പോരാത്ത പൊന്തൻ തരം, സ്വാദും ഒന്നു വേറെ. എന്റെ മകൻ ഇവ പൂണ്ട് പ്രശംസാപൂർവ്വം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുന്നിൽ കൊണ്ടുവെച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന് സാധനം ഇഷ്ടമായി, സംശയമില്ല. എന്നാലും പറഞ്ഞു: "എന്റെ ഇനം വേറേയാണ്. ഞാൻ—താങ്കൾക്കറിയാമല്ലോ—മാങ്ങ അങ്ങനെത്തന്നെയാണ് തിന്നുക. ആ ഇനം ഇത്തിരി ചകിരിയുള്ളതാണ്; എന്നാലും നല്ല മധുരം. ആട്ടെ, ഇന്നു നമുക്കു മാർക്കറ്റിൽ പോവാം; എനിക്ക് ഇഷ്ടമുള്ള മാങ്ങകൾ ഞാൻതന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്തോളാം." ഞങ്ങൾ അങ്ങനെ ചെയ്തു. അവിടെ കാണായ അനേകം ഇനങ്ങളിൽ ഒറ്റൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനു ബോധിച്ചില്ലെങ്കിലും, ഏതാനും ചിലതു തിരഞ്ഞെടുക്കാൻ അദ്ദേഹം നിർബന്ധിതനായി.

പിന്നൊരുദിവസം കോളേജിൽനിന്നു പോരുംവഴി ഞാൻ ഒരു പുകയിലക്കച്ചവടക്കാരനെ സമീപിച്ച്, അയാളുടെ കൈവശമുള്ളതിൽവെച്ച് മേത്തരം സിഗരറ്റേതാണെന്ന് ആരാഞ്ഞു. എന്നേയും എന്റെ സ്വഭാവരീതികളേയും അറിയാവുന്ന അയാൾ എനിക്കു നേരേ ഒന്നു ചരിഞ്ഞുനോക്കി. എന്റെ ആവശ്യം അയാളെ അദ്ഭുപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. ഒരു സുഹൃത്തിനു വേണ്ടിയാണ് എന്നു ഞാനറിയിച്ചു. 'സ്റ്റോറ് എക്സ്പ്രസ്' 777-ഓ 555-ഓ ആണെന്നാണ് ഓർമ്മ, അയാൾ എടുത്തുതന്നു. എന്നാലോ, ഊണിനു ശേഷം ഞാനത് പഞ്ജേയ്ക്കു കൊടുത്തപ്പോൾ, എനിക്കു മനസ്സിലായി, അദ്ദേഹത്തിന് അപ്രീതിയാണുണ്ടാ

യത്. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ''ശരിയാണ്, ഞാൻ പുക വലിക്കും. ഞാനതു ചെയ്യുന്നതു താങ്കൾ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും താങ്കൾ സിഗാറാറു വലിക്കില്ലെന്നിരിക്കേ, എനിക്കതു തരാൻ ഏർപ്പാടാക്കണമെന്നില്ല. ഇതു മേലിൽ ചെയ്യരുത്, കെട്ടോ. അതിഥിയുടെ എല്ലാ ആഗ്രഹങ്ങളും തൃപ്തിപ്പെടുത്താൻ ഏതായാലും ഒരാതിഥേയനും സാധ്യമല്ല.'' ഖണ്ഡിതമായിരുന്നു ആ സ്വരം.

പിറേറന്ന് എന്റെ മുറിയിലിരുന്നുകൊണ്ട് ഞാൻ മൂത്ത മകളെ വിളിച്ചു — വെള്ളത്തിനുവേണ്ടി. കമലു എന്നാണ് ഞങ്ങൾ അവളെ വിളിക്കുക. ഞാനും അങ്ങനെത്തന്നെ ഉറക്കെ വിളിച്ചു. 'വിളി കേട്ടിട്ടുണ്ടോവില്ല, വീണ്ടും വിളിക്കൂ' — അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടു. ഞാൻ കമലുവിനെ പിന്നേയും വിളിച്ചു. അൽപം കഴിഞ്ഞ് എന്തിനോവേണ്ടി അവളെ ഒരിക്കൽക്കൂടി വിളിക്കാൻ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ഞാനതു ചെയ്തു. ഞാൻ മകളുടെ പേരുച്ചരിക്കുന്നതൊക്കെ ഒരേപോലെ എത്ര മൃദുലമായിരിക്കുന്നു,* എന്ന അഭിനന്ദനത്തോടെ അദ്ദേഹം എന്നെ മിക്കവാറും ആശ്ലേഷിക്കതന്നെ ചെയ്തു. അപ്പോഴത്തെ അനുഭൂതി ഒന്നാലോചിച്ചുനോക്കൂ. എന്റെ ഒച്ചയും ഉച്ചാരണവും അദ്ദേഹത്തെ ആകർഷിച്ചതായി തോന്നുന്നു. ആ സന്ദർഭത്തിൽ അദ്ദേഹം കവിഞ്ഞതോതിൽ സന്തുഷ്ടനുമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദഭ്രാന്തി സ്പഷ്ടമാക്കാനാണ് ഈ സംഗതി സ്പർശിച്ചത്. ആ പേര് 'അ' എന്ന വസാനിപ്പിക്കുന്നത് മോശം; 'അ' അങ്ങേയറ്റം കൃത്രിമമായിരിക്കേ, 'ഇ' എന്നത് ഞങ്ങളുടെ പ്രദേശത്ത് തീരെ മര്യാദകേടായി തോന്നാം; അതിപരിചിതത്വംമൂലം മിക്കവാറും നിന്ദാഗർഭംപോലും.

ഒരു സംഭവംകൂടി: ഒരു സംഗീതചിത്രം കാണുവാൻ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിക്കുക എന്ന ആശയംവെച്ചുകളിക്കുകയായിരുന്നു ഞാൻ. മാറീസ് ഷെവലിയറും ജാനറ്റ്

---

* മൂന്നു ഹ്രസ്വസ്വരങ്ങളുൾപ്പെടുന്നതാണ് ഈ പേര്. സാധാരണയായി 'അ' കൊണ്ടാണ് ആരംഭിക്കുക; 'ഉ' സ്വരത്തിലവസാനിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു — എല്ലാം ഹ്രസ്വം.

മകഡൊണാൾഡും താരങ്ങളാണ്; അതിനാൽ ചിത്രം നന്നാവാതെവരില്ല എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. 'പ്രേമത്തിന്റെ ഒരു രാത്രി' (One Night of love) എന്നായിരുന്നു ചിത്രത്തിന്റെ പേര്. ഇരുതാരങ്ങളും വിഖ്യാതരായ ഗായകരുമാണ്. ചിത്രത്തിന്റെ സംവിധായകനാവട്ടെ, ഒന്നുകിൽ ഏണസ്റ്റ് ലൂബിറഷ്, അഥവാ റൂബൻ മാമൗലിയൻ. മൃദുലതരമായ അവതരണത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എനിക്ക് ഈ ഇരുസംവിധായകരോടും എന്തോ പക്ഷപാതംതന്നെയുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ പേരുകളും ഏതാനും എണ്ണപ്പെട്ട ചിത്രങ്ങളോട് — എനിക്ക് ഏറ്റവും ഇഷ്ടപ്പെട്ടവയോട് — ഞാൻ അനുബന്ധിച്ചുപോന്നു. വിസ്മയമെന്നു പറയട്ടെ, ചിത്രത്തിന്റെ ഓരോ നിമിഷവും അദ്ദേഹം ആസ്വദിക്കുന്നതായി എനിക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞു. ഒരു തെറ്റിദ്ധാരണയ്ക്കു ചുറ്റുമായാണ് ചിത്രം വികസിക്കുന്നത്. ഒരു രാജകുമാരി അഥവാ രാജ്ഞി തനിക്ക് കൗതുകം തോന്നിയ ഏതോ ഒരാളുമായി പ്രേമബദ്ധയായിത്തീരുന്നു. അസാരം കാലം സന്തുഷ്ടയായി ചെലവഴിച്ചതിനെത്തുടർന്ന് അവൾ കണ്ടെത്തി, അയാൾ താൻ കരുതിയതുപോലെ കുലീനനല്ലെന്നും ഒരു വെറും തുന്നൽക്കാരൻ മാത്രമായിരുന്നെന്നും. അപ്പോൾക്കത് ഹൃദയഭേദകമായ ഒരു ആശാഭംഗമായിരുന്നു, താൻ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു എന്ന ഒരു തോന്നൽ. ''ദി സൺ ഓഫ് ഏ ഗൺ ഈസ് നത്തിങ്ങ് ബട്ട് ഏ ടെയ്ലർ'' എന്നായിരുന്നു അന്തിമഗാനം. ശബ്ദങ്ങളുടെ ഒരു പരമ്പര പല വിതാനങ്ങളിലായി ഇതു പാടുന്നു. വിവിധ ശബ്ദങ്ങളും — ഒറയ്ക്കോ കൂട്ടായോ — ഇതിന്റെ ശകലങ്ങളും വിസ്തരിക്കുന്നു. ഒടുക്കം

'നത്തിങ്ങ് ബട്ട് ഏ ടെയ്ലർ.....
ഏ ടെയ്ലർ,... ..
ടെയ്ലർ.....'

എന്ന് മിക്കവാറും അമർത്തിപ്പിടിച്ച ഒരാമന്ത്രണമായി എല്ലാം കലാശിക്കുന്നു. ഞങ്ങളും പുറത്തുവന്നപ്പോഴുണ്ടല്ലോ, പഞ്ജേയ്ക്ക് ചിത്രത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഉൽസാഹം ഒതുക്കിപ്പിടിക്കാൻ വയ്യാതായി. തന്നെ ഈ ചിത്രത്തിനു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയല്ലോ, അങ്ങനെ തനിക്ക് അപൂർവ്വമായ ഒര

നുഭൂതി ഉളവാക്കിത്തന്നുവല്ലോ — അതിന് എന്നോട് കൃതജ്ഞനാണെന്ന് അദ്ദേഹം അറിയിച്ചു. എന്നോടെപ്പം താമസിച്ച രണ്ടുമൂന്നു ദിവസംകൂടി പല പ്രാവശ്യം അദ്ദേഹം ആ വരികയം ചിത്രത്തിലെ അതേപോലെത്തന്നെ ഉരുവിട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ''ബട്ട് ഏ ടെയിലർ... — ഏ ടെയ്ലർ..... ഏ ടെയ്ലർ.....'' എന്നവസാനിക്കുന്ന വരികയം. 'ദി സൺ ഓഫ് ഏ ഗൺ...ഹാ!...ഹാ!' ഇത് ഏതാണ്ട് ഒരു കുഞ്ഞിന്റെ ആഹ്ലാദമായിരുന്നു. എനിക്കു എത്ര സന്തോഷം തോന്നി എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ.

തരുണകൗതുകങ്ങളെ പ്രീണിപ്പിക്കുന്ന മികച്ച ഒരു പ്രകടനത്തിന്നുള്ള സന്ദർഭം സ്വയം ഏറെറടുക്കുക എന്നത് മുതിർന്ന ആളുകളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ദുർല്ലഭമേത്രെ. ആ സ്ഥിതിക്ക് അന്ന് പഞ്ജെയുടെ കാര്യത്തിൽ എന്റേതു ഭാഗ്യംതന്നെയായിരുന്നു.

സെൻട്രൽ കോളേജിലെ കർണ്ണാടകസംഘത്തിൽ മുദ്ദണ്ണയുടെ ചിത്രം അനാച്ഛാദനം ചെയ്തു, പഞ്ജെ രാമാശ്വമേധത്തിന്റെ കർത്തൃത്വം കണ്ടെത്തിയതിനെപ്പററി സംസാരിക്കവേ, തന്റെ വിഷയത്തിന്റെ വിശകലനം എന്തു സുന്ദരമായാണെന്നോ വികസിപ്പിച്ചത്! ഇവിടെ ഞങ്ങളുടെ സദസ്യർക്ക് അപൂർവ്വമായ ഒരു വിരുന്നുതന്നെയായിരുന്നു അത്. തന്റെ ഏററവും അഭിവന്ദ്യസുഹൃത്തായ 'ശ്രീ' യുടെ 'അശ്വത്ഥാമാവു' കാണാൻ പോയപ്പോഴും അങ്ങനെതന്നെ. ബാംഗളൂരിൽ ഞങ്ങടെ കലാസിപാളയം എന്നു വിളിക്കുന്ന പ്രദേശത്ത്, ഇന്ന് ഒരു ബസ്സ്റ്റാൻഡ് സ്ഥിതി ചെയ്യുന്ന സ്ഥലത്ത്, രത്നാവലി നാടകക്കമ്പനി വക തിയററിലായിരുന്നു അത്. നാടകം ഉണർത്തിയ മനോനിലയിൽനിന്ന് അദ്ദേഹം പെട്ടെന്ന് ഊർമിപ്പോന്നില്ല: ''ആഖ്യാനത്തിന്റെ വിഭിന്നതലങ്ങളിലും നായകന്റെ ആത്മഗതങ്ങളിലും, ഏകലവ്യനും ഭീമനും കൃഷ്ണനും മററുള്ളവരും തമ്മിൽ സമാപനരംഗങ്ങളിൽ നടക്കുന്ന ചടുലതാളമായ സംഭാഷണത്തിലും പദ്യം ഉപയോഗിച്ചതായിരുന്നു വിജയത്തിന്റെ രത്നച്ചുരുക്കം. മുഖ്യ കഥയിലെ സംഭാഷണങ്ങൾക്കിടയ്ക്ക് ഗായകസംഘവും നായകനും ഉപഗായകസംഘവും ആലപിക്കുന്ന വിധത്തിൽ തൊടുത്ത ഗാ

നങ്ങയം തന്നെ പാടേ വശീകരിച്ചതായി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. രചന എന്ന നിലയിൽ സോഫോക്ലിയൻ നാടകമായ 'അയാസി' (അജാക്സ്) ന്റെ ഒരനുവർത്തനമായിരുന്നു അത് — മഹാഭാരതം സൗപ്തികപർവ്വത്തിലെ അശ്വത്ഥാമാവൃത്താന്തം ഉൾക്കൊള്ളിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഒന്ന്. ഏകലവ്യൻ മേധാവിയായിക്കൊണ്ടുള്ള കന്നഡനാട്ടിലെ ഒരു വനചരവർഗ്ഗത്തിന്റെ നേതാവും ആചാര്യനും എന്ന നിലയ്ക്കാണ് അശ്വത്ഥാമാവിനെ അവതരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളത്. ട്രോയ് നഗരത്തിൽ ഗ്രീക്കുതാവളത്തിലെ ഏകാന്തമായ ഒരിടത്ത് (ഇവിടെ കുരുക്ഷേത്രം) താൻ നിലത്തു ദൃഢമായി നാട്ടിയ വാളിൻമേൽ സ്വയമെറിഞ്ഞ് മരിക്കുകയാണ്, പുരാണകഥകളിൽ അശ്വത്ഥാമാവിനെപ്പോലെ* (അദ്ദേഹത്തിനീ ബിരുദം എങ്ങനെ കൈവന്നു എന്നു നമുക്കറിഞ്ഞുകൂടാ!) ചിരഞ്ജീവിയായി വിവരിക്കപ്പെട്ട ഒരാൾ. തലേ രാത്രിയിലെ കൂട്ടക്കൊലയ്ക്കു ശേഷം തന്നെ വെറുക്കുകയും അപമാനിക്കുകയും ചെയ്ത ആളുകളുടെ നിന്ദയ്ക്കു പാത്രമായി നാണംകെട്ട ജീവിതം നയിക്കുന്നതിലും ഭേദം ആത്മഹത്യയാണെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. പഞ്ജെ പറഞ്ഞു: "ഇതു മഹത്തായൊരു അനുഭവമത്രെ. ഇത്രയും ഉന്നതമായ ഒരു നാടകകൃതിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ ആർക്കും ആദരപൂർവ്വം നമിക്കാതെ സാദ്ധ്യമല്ല."

പഞ്ജേ തന്നേറതുതന്നെയോ അല്ലെങ്കിൽ അന്യരുടേതോ ആവട്ടെ, ഒരു കവിത വായിച്ചാലത്തെ സാഫല്യം എല്ലാവർക്കും അറിയാമായിരുന്നു. അർത്ഥത്തിലേയ്ക്കു മാത്രമല്ല, ഓരോ അംശത്തിന്റേയും അന്തസ്സത്തയിലേയ്ക്കും അദ്ദേഹം കടന്നു ചെല്ലും. ഓരോ വാക്കിനോടും വരിയോടും അദ്ദേഹം പറയുന്നതായിത്തോന്നും, വരൂ, സമഗ്രവും സജീവവുമായി വരൂ. ഓരോ പദ്യത്തിന്റേയും ഒടുക്കം വരുന്ന പല്ലവിയുടെ സ്വരവും വേഗവും മനോനിലയിലെ മാറ്റവും അഭിസംക്രമണാത്മകമായ അർത്ഥംപോലും വ്യത്യാസപ്പെടുത്തുക എന്നതത്രെ, നമ്മുടെയിടയിൽ അത്ര സാധാരണമല്ലെങ്കിലും, പദ്യോച്ചാരണത്തിന്റെ ഒരു

---

* ആയുധംവെച്ച നേരത്ത് ദ്രോണർക്ക് ഇതറിയാമായിരുന്നില്ലേ?

പ്രത്യേകത. ഒന്നുണ്ട് കെട്ടോ; എഴുതിയ ആൾ ഇതെല്ലാം അനുവദനീയമാംവണ്ണം വേണം വരികയും രൂപപ്പെടുത്തിയിരിക്കുക. സംഗീതികകളിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ തവണ ഞാനിത് കേട്ടിട്ടുണ്ട്; ഇതുളവാക്കുന്ന സാഫല്യം എന്നെ അഗാധമായി സ്പർശിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. ഇന്ത്യൻ ഗാനഘടനയും ഗാനമായി വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നവയിലെ പല്ലവിയാലാപനം പോലും ഇന്നും, അവിടവിടെ അൽപസ്വൽപം വ്യത്യാസങ്ങളോടെ,—വല്ലതും ഉണ്ടെങ്കിൽത്തന്നെ—ഏറിയകൂറും ഒരേ രീതിയിലുള്ള ആവർത്തനമാകുന്നു. പാട്ടുകാർ ഒറ്റച്ചരണം മാത്രം പാടി കാര്യം കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നു. പിന്നെ പല്ലവിയും അനുപല്ലവിയും ആരംഭിക്കുകയായി.* പഞ്ജെയ്ക്ക് പാശ്ചാത്യരീതി അറിയാമായിരുന്നു—അദ്ദേഹം ജർമ്മൻ മിഷ്യനറിമാരുടേയും വിദ്യാഭ്യാസ വകുപ്പിലെ ചില മേധാവികളുടേയും സ്വാധീനത്തിന് വിധേയനായിട്ടുള്ളതാണല്ലോ.—അവരിൽ ചിലരാവട്ടെ, തികച്ചും ഉയർന്ന വിദ്യാഭ്യാസം സിദ്ധിച്ചവരായിരുന്നു. പല രചനകളും കവിത എങ്ങനെ വായിക്കയോ ആലപിക്കയോ വേണോ അതുപ്രകാരം മാത്രമല്ല, പിന്നെയോ രചനയുടെ അർത്ഥവും അന്തസ്സത്തയും വിശദമാക്കാൻ പാകത്തിൽ പല്ലവിയുടെ ഭാവം വ്യത്യാസപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ട് അവതരിപ്പിക്കാനും അദ്ദേഹത്തിനു പറ്റിയിരുന്നു. ഞാൻ മുമ്പ് വിവരച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ, 'സന്ധ്യാഗീത'ത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം വെച്ച്

---

* നാൽപതുകളുടെ തുടക്കത്തിൽ ലൂയി കാസ്സണും ഡേം സിബിൽ തോൺഡൈക്കും മദിരാശിയിലെ മ്യൂസിയം തിയ്യറ്ററിൽ ഒരാലാപനം നടത്തി. അദ്ഭുതാവഹമായിരുന്നു അന്നത്തെ ആവിഷ്ക്കാരമഹിമ. അവരാലപിച്ച കവിതയുടെ മുഴുവൻ ശക്തിയും രക്തത്തിൽ കലരുന്നതുപോലെ തോന്നി; സാധാരണക്കാരിൽനിന്നുപോലും അതു പ്രതികരണം ഉണർത്തുകയും ചെയ്തു. എനിക്കു തോന്നാറുണ്ട്, നമ്മുടെ ദേശീയഗാനമായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ട ആ ഗീതമുണ്ടല്ലോ, ഓരോ ചരണവും മൃദുലവും മധുരവുമായാലും, തണുപ്പനും വിലാപപ്രായവുമായ ഏകസ്വരത്തിൽ പാടി ആ ചരണങ്ങളെ അർഹിക്കുന്നതിലേറെ ദീനമായി കേൾപ്പിക്കുന്നതിനുപകരം, ശക്തമായ ആന്ദോളനങ്ങളുളവാക്കാനായി അതു ഇത്തരത്തിൽ കൈകാര്യം ചെയ്യാവുന്നതാണ്.

അദ്ദേഹം ചെയ്തതും ഇതുതന്നെയായിരുന്നു. ഹുഡ്ഡിന്റെ 'നെടുവീർപ്പുകളുടെ പാല' (Bridge of Sighs) ത്തിന്ന് 'ശ്രീ' കന്നഡയിൽ നൽകിയ വിവർത്തനമായ 'ദുഃഖസേതു' ആരോ വായിക്കയായിരുന്നുവത്രെ. പ്രാഥമികമായ ചില വിവരണങ്ങൾക്കു പിറകെ, പഞ്ജേ ആകാംക്ഷയോടെ ഏറെറടുത്തുവത്രെ അതിന്റെ പാരായണം. രോമാഞ്ചജനകമായിരുന്നു അപ്പോഴത്തെ ഫലം. ഈ രീതിയുടെ ആഘാതം സ്പഷ്ടമാക്കുന്ന മറെറാരു ദൃഷ്ടാന്തമുണ്ട്. ഒരിക്കൽ സദസ്സിലെ ഒരംഗം ആലാപനത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യേക ഘട്ടത്തിൽ അത്രയും തരളനായി ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞുവത്രെ: ''റാവുജീ, അത്തരമൊരു തെററ് ഞാനിനി ഒരിക്കലും ആവർത്തിക്കയില്ല. താൻ ചെയ്തതിന്റെ വകയൊക്കെ ഓരോരുത്തരും സഹിക്കേണ്ടിവരുന്നു ഇതു കേൾക്കുമ്പോഴും.'' എന്നിട്ട് കരഞ്ഞുകൊണ്ട് അയാൾ സദസ്സുവിട്ടുപോയി. വസ്തുതയെന്താണ്: കവിതയോ അതിലെ പദഘടനകളോ താളമോ ഈണമോ മാത്രമല്ല കാവ്യാലാപനത്തിൽ കാര്യം. മുഴുവൻ അന്തർഭാവവും അനുഭവേദ്യമാകാൻ വിധത്തിൽ അതെങ്ങനെ കലാപരമായി അവതരിപ്പിക്കുന്നു എന്നതത്രെ. രാഗമാലികാരീതിയിൽ അഥവാ താളമാലികാരീതിയിൽ സംഗീതലയം പകരൽപോലുമല്ല ഇത്. കവിതാലാപനം എന്നുവെച്ചാൽ ആലാപകന്റെ സംഗീതശേഷി എടുത്തുവിലക്കാനുള്ള ഒരവസരമല്ല; വാക്കുകളും, വരികളും, സന്ദർഭത്തിന്റേയും അർത്ഥത്തിന്റേയും വൈദ്യുതപ്രസരം—ഇവയെല്ലാം ആവുന്നത്ര ഫലപ്രദമായി പൂഷണം ചെയ്യാൻ പാകത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കുകയത്രെ അവിടെ വേണ്ടത്. പഞ്ജേ എപ്പോഴും അതു ചെയ്തോളും എന്നത് തീർച്ചയായിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടി സിഗററു വാങ്ങിയ ഒരനുഭവത്തെപ്പററി ഞാൻ മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. അത് വിട്ടാൽ അത്തരമൊരു തിരിച്ചടി മറെറാരു തവണകൂടിയേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളു.. അത് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കവിതകളെല്ലാം ഒരു വാല്യമായി സമാഹരിക്കണം എന്നു ഞാൻ നിർദ്ദേശിച്ചപ്പോഴായിരുന്നു. മറുപടി ത്വരിതവും സംക്ഷിപ്തവും അന്തിമവുമായിരുന്നു: ''നമുക്കതിനെക്കുറിച്ചു സംസാ

രിക്കുകയേ വേണ്ട.'' തന്റെ കവിതകളുടെ സമാഹരണം എന്ന ആശയത്തോട് എന്തോ അദ്ദേഹത്തിന് എതിർപ്പായിരുന്നു. ഇപ്പോഴും—അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിര്യാണത്തിനു ശേഷം 35 കൊല്ലം കഴിഞ്ഞിട്ട്—ഒരു സമാഹരണം ലഭിച്ചിരിക്കുന്നു നമുക്ക് എന്നത് ഈശ്വരാധീനം എന്നേ പറയാവൂ. ആകത്തുകയിൽ അത് അത്ര കനത്തതൊന്നുമല്ല എന്നതു കൊണ്ടെന്തോ: ദീപം എപ്പോഴും പ്രഭ വിതറുന്നു; അഗ്നി എവിടെയായാലും എപ്പോഴായാലും ഊഷ്മാവു ചിതറുന്നു. അദ്ദേഹം എഴുതിയതിൽ മുന്തിയവ കന്നഡയിൽ നമുക്കുള്ള ഏറ്റവും മുന്തിയ സമ്പത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നു. ഗ്രന്ഥകർത്തൃത്വവും കൃതികളും ഒക്കെ ഇരിക്കട്ടെ, അതിലേറെ മുഖ്യം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാന്നിധ്യമായിരുന്നു. ഏതു സദസ്സിനേയും പൂർണ്ണമായി പ്രസന്നവും സന്തുഷ്ടവും അപ്പോഴും ഗൗരവപ്രവണവും ആക്കിക്കൊണ്ട് പരക്കെ ആദരവോടെ ആ സാന്നിദ്ധ്യം രമ്യമായി വ്യാപരിച്ചു. സ്വന്തം കാലഘട്ടത്തിൽ അതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭാവന. അദ്ദേഹത്തെ സന്ദർശിക്കയോ ആ സാന്നിദ്ധ്യമനുഭവിക്കയോ ആ വ്യക്തിത്വത്തിന്റെ ഊഷ്മളത ആസ്വദിക്കയോ ചെയ്ത ആരും ആ സാന്നിദ്ധ്യത്തിന്റേയും സമ്പർക്കത്തിന്റേയും ശാശ്വതസ്മരണകൾ സൂക്ഷിക്കാതിരിക്കയില്ല. പിന്നാലെ വരുന്ന തലമുറകൾക്ക് അതൊരു കെട്ടുകഥയായി മാത്രമേ തോന്നൂ. വിശ്വസിക്കാൻ മടിക്കുന്നവർക്കോ, വെറും ഒരു പ്രശംസയോ പൊലിപ്പോ ആയിട്ടും. എന്നാൽ അത്തരം വ്യക്തികൾ ജീവിക്കയും പ്രവർത്തിക്കയും ചെയ്കവേ — മനുഷ്യനു വിരളമായി മാത്രം ലഭിക്കുന്ന ഒരനുഗ്രഹമാണ് ഇത് — ഒപ്പം ജീവിച്ചവർക്ക് അനുഭവപ്പെട്ടതത്രേ ഈ സത്യം. കർണ്ണാടകം അന്ന് ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല — ഒരൊറ്റ സംസ്ഥാനം. അദ്ദേഹം ജീവിച്ചതാണെങ്കിലോ, അകലെ തീരപ്രദേശത്തുള്ള ഒരു ജില്ലയിലും. കുത്തനെയുയർന്ന സഹ്യാദ്രിക്കുന്നുകൾ അങ്ങോട്ടുള്ള പ്രവേശനത്തെ വിലക്കിപ്പോന്നു. വാഹനസൗകര്യം നന്നേ ലഘുവായിരുന്നു; സമ്പർക്കപ്രകാരങ്ങളും വാർത്താവിനിമയസൗകര്യങ്ങളും ഇന്നത്തേക്കാൾ എത്രയോ കുറയും. അതിനാൽ ആ പ്രദേശവുമായുള്ള ഇടപഴക്കം

എന്നത് ഏറക്കുറെ നിരുദ്ധമായിരുന്നു. പക്ഷെ വെളിച്ചം മറച്ചുവെക്കാനാവില്ല എന്നു പറയാറുണ്ടല്ലൊ. ഇതാവട്ടെ, നിറന്നു തെളിഞ്ഞ് നിഷ്കമ്പമായ വെളിച്ചമായിരുന്നു. ആഹ്ലാദവും ആശ്വാസവുമരുളിക്കൊണ്ട് അതു ജ്വലിച്ചു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏതാനും രചനകളും, കവിതകളും, ഗദ്യത്തിലെ ഏതാനും ശകലങ്ങളെങ്കിലും, പ്രബന്ധത്തിൽ പെടുന്ന ഇനങ്ങളും, ഹ്രസ്വമോ ദീർഘമോ ആയ ആഖ്യാന പ്രകാരങ്ങളും — ഇവയെല്ലാം ആധുനികകന്നഡത്തിലെ ഏറ്റവും മികച്ച ചിലതുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്താനാവുന്നതത്രെ. 'തെങ്കന ഗാളിയാട്ട' (തെക്കൻകാറ്റിന്റെ കേളി), 'ഹുത്തരിഹാഡു' (പുത്തരിപ്പാട്ട്), 'ദൊംബാര ചെന്നെ' (യുവാവായ അഭ്യാസപ്രദർശകൻ), 'ഉളളയ്യ' (ഉള്ളവരേ...), 'നാഗരഹാവു' (മൂർക്കൻ പാമ്പ്) — ഒരോന്നും അനന്യമായ ഓരോ ഭാവത്തെ പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്നു: പദങ്ങളുടെ അർത്ഥങ്ങളേയും സ്ഥലനാമങ്ങളേയും സംബന്ധിച്ചുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇനങ്ങളും നിരുക്തത്തിലേക്കും ഭാഷാശാസ്ത്രത്തിലേക്കുമുള്ള തീർത്ഥാടനങ്ങളത്രെ. സ്ഥലനാമചർച്ചയിൽ അദ്ദേഹം കന്നഡ, തുളു, കൊങ്കണി ഈ മൂന്നു ഭാഷകളേയും ബന്ധിക്കുന്നു, അദ്ദേഹത്തിന്റെ 'വ്യാജഡയറി' എണ്ണപ്പെട്ട ഒന്നത്രെ; ആ 'കോതി–ചെന്നയ്യ'യാവട്ടെ, ആഖ്യാനാത്മക ഗദ്യത്തിലെ അത്യുന്നതമായ ഒരങ്കനവും; വ്യർത്ഥമായി ഒറ്റ വാക്കുപോലും ഇല്ല. അന്തരീക്ഷം ഉടനീളം സംഘർഷാത്മകം; വീരോചിതമായ സംഭവങ്ങളും ശ്വാസമടക്കിപ്പിടിച്ച ആയത്തിൽ കുതിക്കുന്നു. ഏതു സാഹിത്യത്തിനും അഹങ്കരിക്കാവുന്നവിധം അത്രയും ശക്തി മുറ്റിനിൽക്കുന്ന ഗദ്യരചനയുടെ മുന്തിയ ഒരു വിജയം എന്നുതന്നെ ഇതിനെ വിശേഷിപ്പിക്കാം.

* * *

യുക്തമായ ഒരന്തരീക്ഷം സൃഷ്ടിക്കുക, കഴിവുകളെ കണ്ടെത്തുകയും പ്രോൽസാഹിപ്പിക്കികയും ചെയ്യുക, സാഹിത്യപരവും സാംസ്കാരികവുമായ സംരംഭങ്ങളെ പ്രചോദിപ്പിക്കുക, വിദ്യാഭ്യാസത്തിനു പാകത്തിൽ സാഹച

ര്യം തെളിയിക്കുക. ചുറ്റുപാടുകൾക്ക് ശുദ്ധിവരുത്തുക, ഏതു കർമ്മവും ശുഭമായി അനുഷ്ഠിച്ച് ബഹുജനങ്ങളുടെ ഹർഷത്തിനും നേട്ടത്തത്തിനുമായി സമർപ്പിക്കുക—ഇത്തരം പരിപാടികൾക്കു പിന്നിലായി ഒതുങ്ങിനിന്ന ഏതാനും വ്യക്തികൾ നാടിന്റെ ഈ പ്രദേശത്ത് ഒരിക്കൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരെത്ര മനുഷ്യവിധാതാക്കൾ. കൂടുതൽ പ്രകടനപരരായ നൂറുപേരുടെ പ്രവർത്തനത്തിനു തുല്യമത്രെ ഇത്തരം ഒരാളുടെ വ്യക്തിപരമായ സ്വാധീനശക്തി. ബഹുമുഖമായ ആ സിദ്ധിയും, ഉയർന്നവർക്കും താണവർക്കും പാവങ്ങൾക്കും ചവിട്ടിത്താഴ്ത്തപ്പെട്ടവർക്കും കുട്ടികൾക്കും അങ്ങേയറ്റം അഭ്യസ്തവിദ്യർക്കും പച്ചപ്പരിഷ്കാരികൾക്കും ഒക്കെ ഒരുപോലെയുള്ള ആ സുപ്രാപ്യതയും സർഗ്ഗാത്മകപ്രാധാന്യമുള്ളതത്രെ — ഒറ്റവാക്കിൽ പറഞ്ഞാൽ, പ്രജനനപരം. മംഗലാപുരത്ത് പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു, ബാംഗളൂരിലും മൈസൂരിലും ടി. എസ്. വെങ്കണ്ണയ്യ — ഇവരെല്ലാം ഇങ്ങനെയുള്ളവരായിരുന്നു. തങ്ങളുടെ പ്രവർത്തനത്തിന്റെ പേരിൽ ഇവർ പ്രശംസയർഹിക്കുന്നു. 'പ്രാതഃസ്മരണീയ'രാണിവർ (പുലർച്ചെ ഒന്നാമതായി ഓർമ്മിക്കപ്പെടേണ്ടവർ). എഴുത്തുകാരുടേയും പൊതുജനശിക്ഷകരുടേയും പിൻതലമുറകൾ ഇവരെപ്പോല്ലി പുലർത്തുന്ന സ്നേഹാദരങ്ങളിൽ ഇവരുടെ സ്മരണ കുടിവെയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

അനുബന്ധം I

കുടുംബത്തിന്റെ രൂപഭേദം

(ബ്രിട്ടീഷ് ഭരണകാലത്തെ ഒരു കുടുംബം)

ക്ഷുദ്രപ്രഭു (ബ്രഹ്മപുരം)

ഭാര്യ = ഗാന്ധാരി ഭട്ടർഗ്ഗ (അഥവാ സീത)

ക്ഷുദ്രപ്രഭു — രാമൻ — ഗീവ്വാവു — ശങ്കരൻവാവു — ശ്രീനിവാസൻ — രാഘവേന്ദ്രൻ — നാരായണൻ

(ഭക്തഗണം)

ഭാഗ്യലക്ഷ്മി — ഗോപാലൻവാവു — ഗീവ്വാവു — ശങ്കരൻവാവു — ശ്രീനിവാസൻ — രാഘവേന്ദ്രൻ — നാരായണൻ

= ഭാഗ്യലക്ഷ്മി അഥവാ ഗീതിജാ ബായി

ഭാഗ്യലക്ഷ്മി — മുക്കുന്ദൻ — ഗോപാലൻവാവു — അനസൂയ — രാമൻ — ശാന്ത

അനുബന്ധം II

ജീവിതത്തിന്റെ രൂപരേഖ

1874 (ഫെബ്രുവരി 22) — തെക്കൻ കാനറയിലെ ബണ്ട്വാളിൽ ജനിച്ചു. അച്ഛൻ: രാമപ്പയ്യ; അമ്മ: ശാന്താദുർഗ്ഗ അഥവാ സീതമ്മ. പ്രാഥമിക വിദ്യാഭ്യാസം: ബണ്ട്വാളം എലിമെൻററി സ്കൂൾ; മംഗലാപുരം മുനിസിപ്പൽ ഹൈസ്കൂൾ.

1888 — വിദ്യാർത്ഥിയെന്ന നിലയിൽ മംഗലാപുരം ഗവൺമെൻറ് കോളേജിൽ ചേർന്നു.

1890 — മട്രിക്കുലേഷൻ.

1892 — എഫ്. എ.

— മംഗലാപുരത്തെ സെൻറ് അലോഷ്യസ് കോളേജിൽ ബി. എ.ക്കു ചേർന്നു.

1894 — ഭവാനിബായി അഥവാ ഗിരിജാബായിയുമായി വിവാഹിതനാവുന്നു.

1895 — ബി. എ യ്ക്കുള്ള ലാംഗ്വേജ് പേപ്പറുകൾ (ഇംഗ്ലീഷും കന്നഡയും) പൂർത്തിയാക്കി.

1895 — മംഗലാപുരത്തെ ഗവൺമെൻറ് കോളേജിൽ ജൂനിയർ കന്നഡ പണ്ഡിറ്റ്.

— പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയ കവിതകൾ 'സത്യദീപിക'യിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി.

1900 — ബി. എ.; ചരിത്രവും സാമ്പത്തിക ശാസ്ത്രവും.

— കുടുംബം ബണ്ടുവാൾ വിട്ടു; മംഗലാപുരത്തു പാർപ്പുറപ്പിച്ചു.

1900–03 — പല പേരുകളിലും തൂലികാനാമങ്ങളിലുമായി ഉപഹാസപരങ്ങളും വിമർശനാത്മകങ്ങളുമായ രചനകളും ചെറുകഥകളും എഴുതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി.

1905 — മദിരാശിയിൽ എൽ. ടി.

1906 — മംഗലാപുരം പ്രദേശത്ത് സംകൂം-സബ്-അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടർ.

— അനുജൻ രാഘവേന്ദ്ര (ആഗനന്ദ)യുടെ മരണം.

1907 — കാസർകോട്ടുപ്രദേശത്തേയ്ക്കു മാറ്റം. എലിമെൻററി സ്കൂളുകളിൽ ബേണിൻെറ പ്രത്യക്ഷ ശിക്ഷണരീതിയുടെ അവതരണം; ആദ്യത്തെ കവിതാസമാഹാരത്തിൻെറ പ്രസിദ്ധീകരണം.

1907–15 — അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജീവിതത്തിലെ ഏറ്റവും ആഹ്ലാദപൂർണ്ണങ്ങളായ വർഷങ്ങൾ.

1915–18 — മംഗലാപുരം പ്രദേശത്തേയ്ക്കുതന്നെ വീണ്ടും മാറ്റം. കാന്ത്രി റോഡിൽ പാർപ്പുറപ്പിക്കുന്നു.

മംഗലാപുരത്ത് ഹയർ എലിമെൻററി ട്രെയ്നിങ്ങ് സ്കൂളിൽ ഹെഡ് മാസ്റ്റർ.

— ഡിസ്ട്രിക്റ്റ്-താലൂക്ക് ബോർഡുകളുമായി സംഘർഷങ്ങൾ; മിസ്റ്റർ ലിറ്റിൽ ഹെയ്ൽസിൻെറ അന്വേഷണം; ഗസറ്റഡ് പദവിയിലേയ്ക്ക് ഉദ്യോഗക്കേറ്റം.

— രണ്ടാമത്തെ കവിതാസമാഹാരത്തിൻെറ പ്രസിദ്ധീകരണം.

1918 — വൃദ്ധമാതാവിന്റെ മരണം.

1919 — ഇൻഫ്ളുവെൻസ ബാധിച്ച് മൂത്ത പുത്രി അംബയുടെ മരണം.

1921 — സാഹിത്യപ്രവർത്തനങ്ങളുടെ മൂർദ്ധന്യകാലം. 'അജ്ജിയ കഥഗളു' (മുത്തശ്ശിക്കഥകൾ) ടെ പ്രസിദ്ധീകരണം.

— മിസ്സൂർ യേറ്റ്സുമായുള്ള സമ്പർക്കങ്ങൾ; ജൂനിയർ അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടർ ഓഫ് സ്കൂൾസ്.

— ബാലസാഹിത്യത്തിന്റെ പ്രസാധനത്തിനും പ്രോൽസാഹനത്തിനുമായി മംഗലാപുരത്ത് ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലത്തിന്റെ സ്ഥാപനം.

1921 — മദ്രാശി എഡുക്കേഷനിൽ സർവീസിലേയ്ക്ക് ഉദ്യോഗക്കയറ്റവും, അസിസ്റ്റൻറ് ഇൻസ്പെക്ടർ ഓഫ് സ്കൂൾസ് എന്ന നിലയ്ക്ക് കുടകിലേയ്ക്കു മാറ്റവും. പിന്നീട്; മെർക്കാറ സെൻട്രൽ ഹൈസ്കൂളിലെ പ്രിൻസിപ്പാൾ.

1921–28 — കുടകിൽ താമസം. 'കോതി–ചെന്നയ്യ', 'പുത്തരിപ്പാട്ട്' മുതലായവയുടെ രചനയും പ്രസിദ്ധീകരണവും. കർണ്ണാടകത്തിലെ സാഹിത്യലോകവുമായി സമ്പർക്കങ്ങൾ; മദ്രാശി-മൈസൂർ സർവ്വകലാശാലകൾ ഏൽപിച്ച പ്രവൃത്തികൾ.

1928 — അവധിയിൽ മംഗലാപുരത്തേയ്ക്കു മടക്കം.

1929 — സർവീസിൽനിന്നു പിരിയാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു.

1930 — മദിരാശി സർവ്വകലാശാലയിൽ പ്രഭാഷണങ്ങൾ (കന്നഡസാഹിത്യത്തിലെ ഫലിതത്തെക്കുറിച്ച്.)

1934 — റെയ്ച്ചൂരിൽ കന്നഡസാഹിത്യപരിഷത് സമ്മേളനത്തിൽ അദ്ധ്യക്ഷത വഹിച്ചു.

1935–6 — പാറ്റ്നയിൽ താമസം (മകനൊന്നിച്ച്). മൈസൂർ സർവ്വകലാശാലയ്ക്കുവേണ്ടി ബി. എം. ശ്രീകണ്ഠയ്യയുമൊത്ത് ജൈമിനിഭാരതം പ്രസാധനം ചെയ്യുന്നു.

'പദാർത്ഥവേനു?' (പദാർത്ഥമെന്ത്) എന്ന നിരുക്തിപരമായ പ്രബന്ധപരമ്പരയുടെ രചനയും പ്രസിദ്ധീകരണവും.

1936–7 — ഹൈദരബാദിൽ (മകനുമൊന്നിച്ച്).

1937 — നിര്യാതനാവുന്നു: ന്യൂമോണിയ ബാധിച്ച്. (ഒക്റോബർ 24-ാം തിയതി)

ഹുത്തരി ഹാഡു (പുത്തരിപ്പാട്ട്)

എവിടെയാണോ ദേവന്റെ സാമീപ്യം ഇച്ഛിച്ചുകൊണ്ട്
ഭൂമീദേവി അഭിമാനപൂർവ്വം കുടിയിരിക്കാനെത്തിയത്,
എന്നിട്ട് കുന്നുകളുടെ വിചിത്രമായ വടിവുകൾക്കിടയിൽ
വാഴ്ചയായത്,
എവിടെയാണോ ആകാശത്ത് ഒരു മിന്നൽപ്പാളിയെന്നോണം
കാവേരീനദി തെളിമകൊണ്ടു തിളങ്ങുന്നത്,
എവിടെയാണോ മണ്ണു കുളിർപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, തൃപ്തി
വാരി വിതറിക്കൊണ്ട്,
കളകളം പറിച്ചുകററിക്കൊണ്ട്, രംഗത്തിനു പകിട്ടേററി
ക്കൊണ്ട്,
അവം മനുഷ്യരേയും വയലുകളേയും വെടിപ്പാക്കുന്നത്,

നോക്കുക, അവിടെ ആ വശത്ത്
അതാ കുടകരുടെ നാട്-
നോക്കുക, അവിടെ അതാ കുടകരുടെ താവളം!

എവിടെയാണോ പണ്ടുകാലത്ത് പുലിപ്പാൽ മധുരമാണെ
ന്ന് മനസ്സിലാക്കി ആളുകൾ അതു കുടിച്ചുപോന്നത്,
എവിടെയാണോ അവർ കയർക്കുരുക്കും കവണയും കല്ലും
കൊണ്ട് പെരുമ്പാമ്പിനെ പിടിച്ചിരുന്നത്,
എവിടെയാണോ ആനക്കൊമ്പു വലിച്ചു പറിച്ചെടുത്ത് ഒരു
സമരകാഹളമെന്നോണം അത് ഊതിപ്പോന്നത്,
എവിടെയാണോ വീരകൃത്യങ്ങളും നായാട്ടുമായി അവർ
സജീവവും അകൃഷ്ടിണവുമായ സംരംഭങ്ങൾ
വളർത്തെടുത്തത്,

പരാജയവും മരണവും എന്തെന്ന് അവർക്കറിഞ്ഞു കൂടാ-
അവർ യോഗ്യരാണ്, യോദ്ധാക്കളാണ്-
അവർ കുടകരുടെ പൂർവ്വികരാണ്.

അടിമത്തത്തിന്റെ നുകവും ചുമടും പേറാൻ നാടിന്റെ
കഴുത്ത് അവർ ഒരിക്കലും കുനിച്ചുകൊടുത്തില്ല
വിശന്ന പുലികൾ പുളയ്ക്കുന്ന ഇരകൾക്കുമേൽ എന്ന
പോലെ ഇവിടത്തെ പൂർവ്വികർ ചാടിവീണു.
ബ്രഹ്മഗിരിതൊട്ടു പുഷ്പഗിരിയോളം നീണ്ടുകിടക്കുന്ന ഈ നാട്
ആശ്വാസത്തിന്റെ, നൻമയുടെ, ഔദാര്യത്തിന്റെ ഒരു
നിധിനിലം

ആയുധം വഹിക്കാൻ സ്വാതന്ത്ര്യമുള്ള
കുടകർ അനുഗൃഹീതമാകുന്നു—
ഒരിക്കലും നമ്മുടെ നയനപഥത്തിനോ
ശരീരത്തിനോ അതീതമാവാത്ത നാട്.

അഗസ്ത്യന്റെ തപഃസ്ഥാനവും കാവേരിമാതാവിന്റെ
ഉൽപത്തിസ്ഥാനവുമാണിത്,
ബല്ലാലന്റെ ശക്തിയിലേയ്ക്ക് ചന്ദിരവർമ്മൻ
ഊഞ്ഞാലാടിച്ചെന്നു,
ചെംഗൽവരാജാക്കൻമാർ പ്രതാപത്തിൽ നൃത്തംവെച്ച
ഇവിടെ ശ്രീരംഗനെ കണ്ടാലും,
ഹലേരി ശക്തിയുടെ കൊടുമുടി ഇവിടെ തകർന്നു
നിലത്തുരുണ്ടു.

വിധി ഈ കുടകിനെ വാർത്തെടുത്തു,
ഇത് ആദ്യമായും ഞങ്ങളുടേതാണ്,
അന്തിമമായ ഇച്ഛാശക്തിയും
അവശേഷിക്കുവോളവും അങ്ങനെത്തന്നെ.

അവികലതയും ഐക്യവും മനസ്സിന്റെ ഐകാഗ്ര്യവും
ഇവിടെയാണ് വാണരുളിയിട്ടുള്ളത് എന്നു
ഞങ്ങളോട് ഉദ്ഘോഷിച്ചാലും.

ഈ മാർച്ചട്ടയും ഞങ്ങളുടെ അരക്കെട്ടിനെ അലങ്കരിക്കുന്ന
ഈ ഉടുപുടവയും വെറുതെയാണോ തന്നിരിക്കുന്നത്?
ധീരരേ, പുത്തരിപ്പാട്ടിനു സ്വരമുയർത്തുക! അലയടിക്കുന്ന
ഈ ആഘോഷം നൃത്തഗാനങ്ങളുടെ ഒരു മേളയായി
മാറട്ടെ.

അമ്മയുടെ അനുഗ്രഹം കൈവന്ന നാടാണിത്...

ശാന്തിയും സന്തുഷ്ടിയുംകൊണ്ട് അനുഗൃഹീത
മായ ഈ നാട് എന്നും നമ്മുടേതായിരിക്കട്ടെ.
അമ്മയുടെ വലംകൈയിൽ
നമ്മുടെ ഈ കുടക് നെടുനാൾ വാണരുളട്ടെ.

ഹാവിന ഹാഡു (മൂർഖൻപാമ്പിന്റെ പാട്ട്)

മൂർഖൻ പാമ്പേ, പാമ്പുകംക്കിടയിലെപൂവേ,
അകത്തേയ്ക്കു കടക്കാനുള്ള ഒതുക്കിന്റെ അടുത്ത
മാളത്തിലാണോ നിന്റെ താവളം?
നിനക്കെതിരെ ഞാൻ കൈ കൂപ്പുന്നു, നിനക്കു പാലു
തരുന്നു;
വാവാ; വാവാവാവാ; വാവാ.

നിന്റെ മഞ്ഞപ്പത്തി പൊടുന്നനെ തുറന്നാലും!
നിന്റെ സുവർണ്ണശീർഷം ചാഞ്ചാട്ടിയാലും!
ഞാൻ എന്റെ ചുരയ്ക്കക്കുഴലൂതാം;
ഈണം ശ്രദ്ധിച്ചാലും
നീനീ; നീനീനീനീ; നീനീ.

സഹോദരസർപ്പമേ, പറയൂ, പരമാർത്ഥമാണോ
നിന്റെ ശിരസ്സിലൊരു രത്നമുണ്ടെന്നത്?
ഉണ്ടാവാനിടയുണ്ട്, സാധുക്കൾക്കുവേണ്ടി സമ്പത്തു
ശേഖരിച്ചുവെച്ച ഒന്ന്.
താ താ; താ താ താ താ; താ താ.

നിന്റെ ഉടലു തണുത്തിരിക്കുന്നു,
മനസ്സ് വെറുപ്പുകൊണ്ട് ചുട്ടും.
ഉപയോഗമൊന്നുമില്ലാതെ ഇണയായി പിരിഞ്ഞ നാവ്.
ഞാൻ നമിക്കുന്നു—പോവുക,
പുറത്തു പോവുക, അകലെ പോവുക—
പോ പോ; പോ പോ പോ പോ; പോ പോ.

തെങ്കന ഗാളിയാട്ട (തെക്കൻകാറിന്റെ വിളയാട്ടം)

അത് എത്തുകയാണ്, ഓ, വിദൂരത്തുനിന്ന്
എത്തുകയാണ്—
പാതാളത്തിൽനിന്ന് ഊതിക്കൊണ്ട് ഉയർന്നുവരുന്ന
പാമ്പാണോ ഇത്?
അതോ വിശ്രാന്തുപിടിച്ച ഒരു പ്രേതത്തിന്റെ
നിലവിളിയോ?
അഥവാ പുതിയ മറെറന്തോ ഒന്ന്—യമന്റെ
പോത്താവാം, ഓ, ഓ!
നെടുനിശ്വാസങ്ങളോടെ 'സൂ സൂ' എന്നു
ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ട്
വരുന്നു—ത്വരിതമായി തീവ്രമായി വരുന്നു!
ഒരറ്റത്ത് കടൽവെളളത്തിൽ കലാപം
ഉയർത്തിയും പരത്തിയുംകൊണ്ട്, വിജൃംഭണം
വളർത്തിക്കൊണ്ട്,
കരയിലേയ്ക്ക് തിരയ്ക്കു മീതേ തിര
വലിച്ചെറിഞ്ഞുകൊണ്ട്;
ഒച്ചയോടെ തലയിട്ടടിച്ചുകൊണ്ട്, ശബ്ദകോലാഹല
ത്തോടെ കുമിളയും നുരയും തകർത്തുകൊണ്ട്
വരികയാണ്, കണ്ണിന് അദൃശ്യമായാലും ശരി,
വരികതന്നെയാണ്!
ചരക്കുനിറച്ച കപ്പലുകളുടെ പളളയും പാമരവും
ഭേദിച്ചുകൊണ്ട്,
കപ്പൽപ്പായ വലിച്ചു ചീന്തിക്കൊണ്ട്, നിറഞ്ഞുവീർക്കു
മ്പോഴും അവ പൊട്ടിച്ചുകൊണ്ടും,

കപ്പലുകളെ കൂട്ടിബന്ധിച്ചുകൊണ്ട് അഥവാ അതിന്റെ
ഘടകങ്ങളെയൊക്കെ ചിതറി ഒഴുക്കിവിട്ടുകൊണ്ട്
കരയോരത്തിനു മുഷ്ടിപ്രഹരമേൽപിച്ചുകൊണ്ട്,
ബോട്ടുകൾ നെടുകെ പിളർത്തിക്കൊണ്ട്,
അതു വരികയാണ്, വരികയാണ്, അതു വരികയാണ്.
കിളിയുടെ മിഴിയിൽ പൊടിയുടെ അഞ്ജനം
പൂശിക്കൊണ്ട്,
വയലിൽനിന്നു കാളകളേയും കാട്ടിൽനിന്നു കാലികളേയും
പൊടുന്നനെ അവയുടെ ആലയിലേയ്ക്കു തിരികെ
വിളിച്ചുകൊണ്ട്,
കാട്ടിൽ പിടിക്കുന്ന തീ പടരുവാൻ
വീശിക്കൊടുത്തുകൊണ്ട്,
അതു വരികയാണ്, അതു വരികയാണ്!
സ്ത്രീകളുടെ പുടവക്കുത്തും മുടിക്കെട്ടും അയച്ചുകൊണ്ട്,
പാവപ്പെട്ട കിഴവൻമാർ നിവർത്തിപ്പിടിച്ച കുടയുടെ
വിടർന്ന ചുരുൾ മുകളിലേയ്ക്കെറിഞ്ഞുകൊണ്ട്
ഉണ്ണികളുടെ തലയിലെ തൊപ്പിയെടുത്തു കളിച്ചുകൊണ്ട്,
അടുക്കളത്തോട്ടങ്ങളിലെ ചെടികളെ
പറിച്ചെറിഞ്ഞുകൊണ്ട്,
തെങ്ങുകളേയും കവുങ്ങുകളേയും കുനിയിച്ചുകൊണ്ട്,
പനന്തലപ്പുകൾ രണ്ടായി പിഴുതുകൊണ്ട്, വൃക്ഷങ്ങളുടെ
തടികളെ കുലുക്കിയും കുഴക്കിയുംകൊണ്ട്,
വഴിക്കു കാണായ കുടിലുകളുടെ മേൽപ്പുരകളെ
എടുത്തെറിഞ്ഞുകൊണ്ട്,
ഇതാ ഇതാണത്, അതു വന്നുകഴിഞ്ഞു,
അതു വന്നുകഴിഞ്ഞു!
ചന്തം തികഞ്ഞ പൂങ്കുലയും കായയും പഴവുംകൊണ്ടു
തിളങ്ങുന്ന ഓരോ ചെടിയും വലിച്ചുതാഴ്ത്തിക്കൊണ്ട്
അവ ഇടത്തും വലത്തും നിലത്ത് അടുത്തൊക്കെയും
ചിതറിക്കൊണ്ട്,
പടിഞ്ഞാറൻ മേഘത്തെ കുന്നുകളിലേയ്ക്കും
കൊടുമുടികളിലേയ്ക്കും പായിച്ചുകൊണ്ട്,
മിന്നലിന്റെ കണ്ണഞ്ചിക്കുന്ന വെളിച്ചത്തിലൂടെ
തുള്ളിക്കേറിക്കൊണ്ട്,

ഇടിയെ ഉരുട്ടിക്കൊണ്ട്, ഭൂമിയെ വിറപ്പിച്ചുകൊണ്ട്,
ഇടിവെട്ടുകൊണ്ട് പനകളും വാഴകളും അരിഞ്ഞിട്ടുകൊണ്ട്,
മഴത്തുള്ളികളും കനത്ത വർഷപാതങ്ങളുമായി,
വരണ്ടുവെടിച്ച മണ്ണിനെ അമൃതമൂട്ടിക്കൊണ്ട്, കുടിക്കാനു
ള്ള കുളിർജലത്തിന്റെ അമൃതം പൊരിഞ്ഞുകൊണ്ട്
അതു വന്നുകഴിഞ്ഞു, അതു വന്നുകഴിഞ്ഞു; തൂത്തുതുടച്ചു
കൊണ്ട്, തൂത്തുതുടച്ചുകൊണ്ട്.
തെക്കൻ കാറ്റു കൊങ്കണനാട്ടിലേയ്ക്ക് എത്തിക്കഴിഞ്ഞു.
അതു വന്നുഴിഞ്ഞു, വന്നുകഴിഞ്ഞു,
അതു വന്നുകഴിഞ്ഞു, വന്നുകഴിഞ്ഞു!!
(ബന്തായ്, ബന്തായ്, ബന്തായ്, ബന്തായ്!)

അനുബന്ധം IV

ഗ്രന്ഥസൂചി

I. കൃതികൾ

1. *ചെറുകഥകളും നോവലുകളും:*

ഇതിഹാസകഥാവലി (ചെറുകഥകളുടെ സമാഹാരം) — ബാലിഗ ആൻറ് സൺസ്, മംഗലാപുരം.

കോതി-ചെന്നയ്യ (ലഘുനോവൽ) — ബാലസാഹിത്യ മണ്ഡല, മംഗലാപുരം, 1926.

ചണ്ഡികാരഹസ്യസമാജ (അവസർപ്പകനോവൽ)— സുവാസിനിയിൽ പ്രകാശിതമായത് — 1 – 9, 10 & 11 ലക്കങ്ങൾ, 1901. ലഭിച്ചിരിക്കുന്നത് ഒന്നാമദ്ധ്യായം മാത്രം.

2. *ബാലസാഹിത്യം:*

ബാലകഥാവലി (ബാലകഥകളുടെ സമാഹാരം) — ബാസൽമിഷൻ ബുക്ക് ഡിപ്പോ, മംഗലാപുരം, 1916.

മംഗലാപുരത്തെ ബാലസാഹിത്യമണ്ഡലം പ്രകാശിപ്പിച്ച മറ്റു ബാലകഥകളും.

3. *കാവ്യം, കവിതാസമാഹാരം:*

കന്നഡ മൊദലനെയ പദ്യപുസ്തക (കന്നഡ പദ്യങ്ങളുടെ പ്രഥമ പാഠാവലി) — ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ഡെപ്പോ, മംഗലാപുരം 1912. പുറമെ, കന്നഡ കവിതകളുടെ ആദ്യസമാഹാരവും. ഇതിൽ പഞ്ജെയുടെ 6 കവിതകളുണ്ട്; ബാക്കി 16 എണ്ണം സമകാലിക കവികളുടേതും.

കന്നഡ എരഡനെയ പദ്യപുസ്തക (കന്നഡ പദ്യങ്ങളുടെ ദ്വിതീയ പാഠാവലി) — ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ഡെപ്പോ, 1919. പഞ്ജെയുടെ 7 കവിതകളും ഉൾക്കൊള്ളുന്നു.

കന്നഡ മൂരനെയ പദ്യപുസ്തക (കന്നഡ പദ്യങ്ങളുടെ തൃതീയ പാഠാവലി) — ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ഡെപ്പോ, മംഗലാപുരം. പഞ്ജെയുടെ ഒരു കവിത മാത്രം ഉൾക്കൊള്ളുന്നു: 'ഹുത്തരിഹാഡു' (പുത്തരിപ്പാട്ട്).

പാനിപത (യക്ഷഗാനരൂപകം)—ആദ്യം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടത്: ഭക്തിസന്ദേശം, മംഗലാപുരം. തുടർന്ന് 'പഞ്ജെയവര നെനപ്പിഗാഗി' (പഞ്ജെയുടെ സ്മരണയ്ക്കുവേണ്ടി)—1952.

4. *പലവക:*

കന്നഡ മൂലവ്യാകരണ(വ്യാകരണം)—ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ഡെപ്പോ, 1905.

ശബ്ദമണിദർപ്പണ — കേശിരാജ (കേശിരാജന്റെ വ്യാകരണഗ്രന്ഥം) പ്രസാധനം: റെവറെൻറ് കിറ്റൽ; പഞ്ജെയുടെ പരിഷ്കരിച്ച പ്രസാധനം: ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ഡെപ്പോവിനുവേണ്ടി മംഗലാപുരം, 1920.

പ്രാണിഗളു പ്രദേശഗളു (പ്രാണികളും പ്രദേശങ്ങളും) — ഭൂമിശാസ്ത്രപഠനങ്ങൾ — ബാസൽ ബുക്ക് ആൻറ് ട്രാക്ട്സ് ഡെപ്പോസിറ്ററി, മംഗലാപുരം, 1933.

ബോധനവെന്നുരേനു? — എലിമെൻറ്ററി സ്കൂൾ വിദ്യാഭ്യാസത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഒന്നാമത്തെ ബുള്ളറ്റിൻ - ഡിസ്ട്രിക്ട് ബോർഡ്, മംഗലാപുരം, 1920.

കന്നഡഭല്ലി സുധാരണെഗളു (ഭാഷയേയും സാഹിത്യത്തേയും സംബന്ധിച്ചുള്ളവ) — 1934-ൽ റെയ്

ച്ചൂരിൽ നടന്ന കന്നഡ സാഹിത്യസമ്മേളനത്തി
ലെ അദ്ധ്യക്ഷപ്രസംഗം.

ലഘുകോശ(ലഘുനിഘണ്ടു) — ക്രിസ്താനുജവൽസ
ന്റെ ഇംഗ്ലീഷ്-കന്നഡ നിഘണ്ടുവിന്റെ പഞ്ജേ
പരിഷ്കരിച്ചു വിപുലീകരിച്ച പ്രസാധനം:
ബാസൽ മിഷൻ ബുക്ക് ആൻറ് ട്രാക്റ്റ് ഡെ
പ്പോസിറ്ററിക്കുവേണ്ടി — മംഗലാപുരം, 1933.

മഹായുദ്ധ കഥ (ലോകമഹായുദ്ധത്തിന്റെ കഥ)—
മദിരാശി സർക്കാർ മദിരാശിയിൽനിന്നു പ്രസി
ദ്ധപ്പെടുത്തിയത്—പഞ്ജെയുടെ പരിഭാഷ.

II

(പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങളിലും മാസികകളിലും ഒക്കെയായി പണ്ടേ
പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടവ; എന്നാലും അടുത്തകാലം വരെയും
പുസ്തകരൂപത്തിൽ സമാഹരിക്കയോ അച്ചടിക്കയോ
ചെയ്യപ്പെടാത്തവ.)

1. *കഥകൾ:*

നന്ന ചിക്കതായി (എന്റെ ചെറിയമ്മ)—സുവാസിനി, 1 – 2 & 3.

നന്ന ഹെണ്ഡതി (എന്റെ പത്നി) സുവാസിനി, 1 – 8 (ഫെബ്രുവരി 1901)

നന്ന ചിക്ക തന്ദെ (എന്റെ ചെറിയച്ഛൻ)—സു
വാസിനി, 11 – 12 ആഗസ്റ്റ് 1902)

നന്ന ചിക്കതന്ദെയവര ഉയിൽ (എന്റെ ചെറിയച്ഛ
ന്റെ മരണപത്രം)—സുവാസിനി 11 – 18 (ഫെ
ബ്രുവരി 1903)

പ്രഥുല—സുവാസിനി, 11 – 18 (ഫെബ്രുവരി 1903)

2. *കവിതകൾ:*

സത്യസീമഗേ തായേ നഡസെന്ന (സത്യസീമയിലേ
യ്ക്ക് തായേ, നടന്നാലും); ശോകഗീതെ (ശോക

ഗീതം); സാരി ഹേളുവെനു (ഉറച്ചുപറയുന്നു); ജോഗുള (താരാട്ട്); തൂഗുവെ തൊട്ടില (ഉറക്കു തൊട്ടിൽ); ജോഗുളഹാഡു (താരാട്ടുപാട്ട്); സ ഞ്ജെയഹാഡു (സന്ധ്യാഗീതം); ആഡിനമരി (ആട്ടിൻകുട്ടി); സ്ഥിരപ്രയത്ന (സ്ഥിരപ്രയ ത്നം); ഉദ്യമ (ഉദ്യമം): ഹൊഗെയ ഗാഡി (പുക വണ്ടി); ഇദു ഭകീതി, നഡെ മുന്ദെ (ഇതു ഭ കീതി, മുന്നോട്ടു നടന്നാലും); ചന്ദ്രനന്നു താ (ചന്ദ്രനെ താ): സൂര്യോദയ (സൂര്യോദയം); നദി; നക്ഷത്രം; ജേനുഗൂഡു (തേൻകൂട്); ചിക്കനദിന നെനപുഗളു (കുട്ടിക്കാലത്തിന്റെ ഓർമ്മകൾ) ഹൊലെയന ഹാഡു (പുലയന്റെ പാട്ട്).

3. *ഫലിതവും ഉപന്യാസവും:*

ഹളയ സബ – അസിസ്റ്റൻറന സുളളു ഡയറിയിന്ദ (പഴയ സബ – അസിസ്റ്റൻറിന്റെ വ്യാജഡയറി യിൽനിന്ന്) കണ്ണീരവ, വിശേഷാൽപ്രതി, 1935.

ഭാരതശ്രവണ – സുവാസിനി, 11–15 (നവംബർ 1902)

കമലപുര ഹോട്ടലിനല്ലി—(കമലപുരം ഹോട്ടലിൽ) —സുവാസിനി.

വൈദ്യര ഒഗ്ഗരനെ—(വൈദ്യരുടെ കറി)—സുവാ സിനി.

ഹല്ലി (പല്ലി)—സത്യദീപിക.

ഹം നഹീം ഗദ്ദാ (ഞാൻ കഴുതയല്ല)—സുവാസിനി 11 – 14 (ഒക്റോബർ 1902.)

4. *സാഹിത്യപ്രബന്ധങ്ങൾ:*

കുമാരവ്യാസൻ—18 – 3 – 1936-ന് ഹൈദരാബാദിൽ നിർവ്വഹിച്ച പ്രഭാഷണം.

ഹൊസദാരി (പുതിയ മാർഗ്ഗം) – അദ്ധ്യക്ഷ പ്ര സംഗം, മംഗലാപുരത്തെ മിത്രമണ്ഡലി സാഹി

ത്യോൽസവത്തിൽ — 1932-ൽ രാഷ്ട്രബന്ധു വിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടത്.

ബാലസാഹിത്യം — ഹൈദരബാദിൽ നിർവ്വഹിക്കപ്പെട്ട പ്രഭാഷണം — 1935-ൽ കണ്ഠീരവയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി.

നന്ദലികെ ലക്ഷ്മീനാരായണനപ്പനവരു; മുദ്ദണയെക്കുറിച്ച്; പ്രബുദ്ധ കർണ്ണാടകം.

കന്നഡകെ കൈപ്പിടി ബേക്കു (കന്നഡയ്ക്കു കൈപ്പിടി വേണം) — സുവാസിനി, 11 – 12.

സർവ്വജ്ഞന ഒനാമ പദ്ധതി (സർവ്വജ്ഞന്റെ ഒനാമ പദ്ധതി) — കണ്ഠീരവ.

5. *നിരുക്ത പ്രബന്ധങ്ങളുടെ പരമ്പര:*

പദാർത്ഥവേനു? (പദാർത്ഥമെന്ത്) — കണ്ഠീരവ; മൂഡബിദരെയ ഹൊസ ബസദിയ ശിലാശാസനഗളു (മൂഡബിദരിയിലെ നവബസദി ശിലാശാസനങ്ങൾ) — പഞ്ചകജ്ജായ; ബിലഗിയ കെലവു ശാസനഗളു (ബിലഗിയിലെ ചില ശാസനങ്ങൾ) — രാഷ്ട്രബന്ധു, 1929; സ്ഥലനാമ (സ്ഥലനാമം) — സ്വദേശാഭിമാനി, 1931.

6. *ഇംഗ്ലീഷ് കഥകൾ:*

ദി ക്രോ ആൻറ് സ്പാരോ; റബ് എറബ് ഗുമ്മട്ട്റേ; ദി വുഡ് ലൗസ് ഈസ് ഡെഡ്; മാസ്റ്റർ പെപ്പർ; ഹൌ ദി മൈസ് ഡാൻസ്ഡ്?: ദി ലാർക്ക് ആൻറ് ഇറ്റ്സ് എഗ്ഗ്സ്.

III. പഞ്ജേയെക്കുറിച്ചുള്ളവ

പഞ്ജേയവര നെനപിഗാഗി (പഞ്ജേയുടെ സ്മരണക്കായി സമർപ്പിക്കപ്പെട്ട വാല്യം) — പഞ്ജേ സ്മാരകഗ്രന്ഥസമിതിക്കുവേണ്ടി, പുത്തൂർ ഹർഷപ്രകാശന പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയത്. (പ

പ്രതാധിപൻമാർ: സർവ്വശ്രീ എം. ഗോവിന്ദ പൈ, വി. സീതാരാമയ്യ, കെ. ശിവരാമകാരന്ത് – 1952).

പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു — ശേഖർ ഇഡിയ, എം. ജി. എം. കോളേജ്, ഉഡുപ്പി, 1971.

പഞ്ജേ മംഗേശ രായരു — കെ. ശിവരാമ കാരന്ത് — ഐ. ബി. എച്ച്ഛ്. പ്രകാശന, ബാംഗളൂർ, 1972.

പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു — എം. സുമിത്ര ശാനഭോഗ — ഭാരത-ഭാരതി പുസ്തകസമ്പദ, ബാംഗളൂർ, 1974.

(ശ്രീ. ശേഖർ ഇഡിയ എം. എ. തയ്യാറാക്കിയതും, 1974-ലെ ശതാബ്ദി സ്മാരകവാല്യമായ 'തെങ്കനഗാളി' (തെക്കൻ കാറൻ) യിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയതും ആയ ഗ്രനഥ സൂചിയെ ആസ്പദിച്ചുള്ളതാണ് ഈ ഗ്രനഥസൂചി.)

11872

ഭാരതീയ സാഹിത്യശില്പികൾ

ഒരു സാധാരണ വായനക്കാരനു് ഭാരതീയ സാഹിത്യചരിത്രത്തിലെ പ്രധാന ശൃങ്ഗങ്ങൾ മനസ്സിലാകത്തക്കവണ്ണം ആസൂത്രണം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒരു പദ്ധതിയാണു് സാഹിത്യശില്പികളെ പരിചയപ്പെടുത്തുന്ന ഈ ശീർഷകം.

ഓരോ കൃതിയും ഒരു പ്രധാനപ്പെട്ട ഭാരതീയസാഹിത്യകാരന്റെ ജീവിതത്തെയും സാഹിത്യസംഭാവനകളെയും കുറിച്ചു് അതിവിസ്തൃതമായ വിവരങ്ങൾ നല്കുന്നു. ഇംഗ്ലീഷിൽ ആദ്യം എഴുതപ്പെടുന്ന ഈ കൃതികൾ, അക്കാദമി അംഗീകരിച്ചിട്ടുള്ള എല്ലാ ഭാരതീയ ഭാഷകളിലും വിവർത്തനം ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

ഈ ശീർഷകത്തിൽ ഇതുവരെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ കൃതികൾ :

*	കേശവസുതൻ	—	പ്രഭാകർ മാചവേ
*	രാജാ രാംമോഹൻ റോയ്	—	സൌമ്യേന്ദ്രനാഥ ടാഗോർ
*	ഇളംകോ അടികൾ	—	എം. വരദരാജൻ
*	ലക്ഷ്മിനാഥ് ബസ്ബറോവ്	—	ഹേം ബറുവാ
*	കബീർ	—	പ്രഭാകർ മാചവേ
*	വീരേശലിംഗം	—	വി. ആർ. നാർളാ
*	പ്രേമ്ചന്ദ്	—	പ്രകാശ്ചന്ദ്ര ഗുപ്താ
*	വേമന	—	വി. ആർ. നാർളാ
	ഘാലിബ്	—	എം. മുജീബ്
*	തോറു ദത്ത്	—	പത്മിനി സെൻഗുപ്താ
*	പോതന	—	ഡി. വി. അവധാനി
*	ഈശ്വർചന്ദ്ര വിദ്യാസാഗർ	—	ഹിരൺമയ് ബാനർജി
	ഷാ ലതീഫ്	—	കെ. ബി. അദ്വാനി
	കുമാരൻ ആശാൻ	—	കെ. എം. ജോർജ്ജ്
*	ചണ്ഡിദാസ്	—	സുകുമാർ സെൻ
	ജീവനാനന്ദദാസ്	—	ചിദാനന്ദദാസ് ഗുപ്താ
*	ശ്രീ അരബിന്ദൻ	—	മനോജ് ദാസ്
*	മീരാബായി	—	ഉഷാ എസ്. നിൽസൺ
*	ബസവേശ്വര	—	എച്ച്. തിപ്പെരുദ്രസ്വാമി
*	താരാശങ്കർ ബന്ദ്യോപാദ്ധ്യായ	—	മഹാശ്വേതാദേവി
*	നമ്മാഴ്വാർ	—	എ. ശ്രീനിവാസരാഘവൻ
*	രാധാനാഥ് റായ്	—	ഗോപിനാഥ് മൊഹന്തി
*	മഹർഷി ദേവേന്ദ്രനാഥ് ടാഗോർ	—	നാരായൺ ചൗധുരി
*	ഭഗ്നമൂത്തി	—	അനിൽ
*	കൽഹണൻ	—	സോമനാഥ് ധർ
*	എച്ച്. എൻ. ആപ്ടെ	—	ആ. ബി. ജോഷി
*	സാരളാ ദാസൻ	—	കൃഷ്ണചന്ദ്രപാണിഗ്രാഹി

* ഇവ മലയാളത്തിൽ കിട്ടുന്നു.

വളരെ ഉയർന്ന കഴിവുകൾപോ ും, നാട്ടിൻെറ അകന്ന
കോണുകളിൽ പെട്ടുപോവുന്നത ാൽ, പൊതുശ്രദ്ധ
യ്ക്കു വിഷ വിക്കാറില്ല; ത യുടെ അഭാവമല്ല
ഇതിനു കാര പിന്നെയോ, ുടെ അതിർവര
മ്പത്രെ.

പ്രമുഖനായ കന്നഡകവിയ എഴുത്തുകാരനു
മായിരുന്നു മംഗേശറാറ ഒരു ഘട്ടത്തിൽ
അദ്ദേഹം ട്ടിൽപ്പോലു ീളം സുവിദിത
നായിരുന്നി ', അപ്പോഴു ായി ചേരാതെ,
കന്നഡനാട് റെ ഭരണഘ ൾ ഉൾപ്പെടുന്ന
ന്നായിരുന

ലഘു ചയിതാറ സ്തവിമർശക
എഴ ായ പ്ര സീതാരാമയ്യ
ുന്നു പഞ്ച രു ഇളയ സമ
ികൻ ാല ത്തജേയുമായി
ര അ ന്നു ാട് ഇദ്ദേഹ
ു വ ന്ന് ൻെറ തെളിഞ്ഞ
ചി ു ന്നു; പഞ്ചജേ
ാദനത്തോടെ

വില: ക. 4

പഞ്ജേ മംഗേശ റാവു

വി. സീതാരാമയ്യ

920 PAN

ഭാരതീയ
സാഹിത്യ
ശില്പികൾ

Indic Digital Archive Foundation
gpura.org